

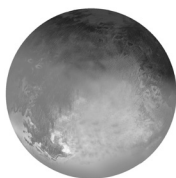
АРТУР КЛАРК

2010
ДРУГА
ОДІССЕЯ

Arthur C. Clarke

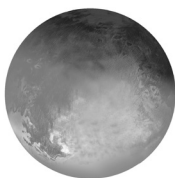
2010: Second Odyssey

a novel

Артур Кларк

2010: Друга одіссея

роман

УДК 821.111
ББК 84(4Вел)
К47

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Clarke A. C. 2010: *Odyssey Two : A Novel* / Arthur C. Clarke. —
New York : Del Rey, 1984. — 352 p.

Переклад з англійської *Вікторії Зенгви*

Дизайнер обкладинки *MiblArt (Максим Посторонко)*

ISBN 978-617-12-4165-7 (PDF)
ISBN 978-617-12-3361-4 (укр.)
ISBN 978-0-345-30306-6 (англ.)

© Serendib BV, 1982
© Hemiro Ltd, видання українською
мовою, 2017
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейно-
го Дозвілля», переклад та художнє
оформлення, 2017

Із шанобливим захопленням присвячую цей роман
двом визначним росіянам, чиї імена тут згадуються:

космонавтові, герою Радянського Союзу,
генералу Олексієві Леонову;

митцю, науковцеві, гуманісту,
лауреату Нобелівської премії, академікові Андрію Сахарову.

Нотатки автора

Роман «2001: Космічна одіссея» написано протягом 1964—1968 років і опубліковано в липні 1968 року невдовзі після виходу однойменного фільму. Обидва проекти розвивалися синхронно й були щільно пов'язані між собою. Таким чином, я мав унікальний досвід: інколи доводилося писати текст після перегляду чорнових заготовок до фільму, базованих на творі, оприлюдненому ще раніше, — захопливе, але аж ніяк не дешеве джерело творчого натхнення.

Як результат, між книгою та фільмом більше спільного, ніж вважають зазвичай, але є й істотні відмінності. У романі космічний корабель «Діскавері» прямує до Япета, найзагадковішого супутника Сатурна. Супутникової системи Сатурна «Діскавері» досягає за допомогою Юпітера: корабель наближається до гігантської планети і, використавши її потужне гравітаційне поле як прашу, прискорюється для другого етапу своєї подорожі. Насправді, такий самий маневр здійснив космічний зонд «Вояжер» 1979 року, коли робив першу детальну розвідку на цих далеких гігантах.

Однак у фільмі Стенлі Кубрик вирішив, що розумніше уникнути технічних труднощів, перенісши третю зустріч Людини й Моноліту на один із супутників Юпітера. Сатурн же повністю вирізали зі сценарію, хоча пізніше Дуглас Трамбалл скористався набутим досвідом, відтворюючи на екрані планету з кільцями у своєму фільмі «Мовчазна втеча».

У шістдесяті роки ніхто й уявити не міг, що дослідження супутників Юпітера відбудеться не в майбутньому столітті, а вже за 15 років. І ніхто навіть не мріяв побачити на власні очі дива, знайдені там. Хоч, очевидно, ми можемо бути певні, що одного дня якісь іще неймовірніші дослідження перевершать знахідки двох «Вояжерів». Коли писався роман «2001: Космічна одіссея», супутники Юпітера Іо, Європа, Ганімед і Каллісто були для людей лише цятками світла навіть у найпотужніших телескопах, а зараз це цілі світи, кожен з яких є унікальним, а Іо, як виявилося, це найбільш сейсмічно активне тіло в Сонячній системі.

Якщо зважити на ці відкриття, то і фільм, і книга постають у ви-
 грашному світлі. Насправді цікаво порівнювати зображення Юпі-
 тера у фільмі та справжню зйомку поверхні цієї планети камерами
 «Вояжера». Одначе зрозуміло, що все написане зараз бере до уваги
 результати досліджень 1979 року: супутники Юпітера — для нас
 уже не незвідана територія.

Проте варто враховувати й інші, глибші психологічні чинники.
 Нагадаю, що «2001: Космічну одісею» створено перед визначною
 подією в історії людства — тією миттю, коли Ніл Армстронг зібрав-
 ся ступити на місячну поверхню. 20 липня 1969 року було лише
 віддаленим майбутнім, коли Стенлі Кубрик і я почали розмірکو-
 вувати над тим, щоб зняти «легендарний науково-фантастичний
 фільм» (його фраза). Тепер наукова фантастика й реальність тісно
 переплелися.

Перед тим, як висадитися на Місяці, астронавти «Аполлонів»
 уже дивилися стрічку «2001: Космічна одісея». Члени команди
 «Аполлона-8», які на Різдво 1968-го року першими з людей мали
 змогу спостерігати інший бік Місяця, казали мені, що мало не
 спокусилися за допомогою радіосигналу шукати там велетенський
 чорний моноліт, але, на щастя чи на жаль, здоровий глузд переміг...

І пізніше траплялися випадки, коли реальність копіювала витвір
 мистецтва. Найдивніша історія трапилася в 1970 році з «Аполло-
 ном-13». Передовсім командний відсік, де мешкали астронавти,
 охрестили Одісеєм. Якраз перед вибухом кисневого балона, що
 призвів до передчасного завершення місії, команда слухала уривок
 із «Так говорив Заратустра» Штрауса — музичний твір, що зараз
 асоціюється із фільмом «2001: Космічна одісея». Одразу ж після
 втрати контролю Джек Свайгерт доповів Центру керування по-
 льотом: «Г'юстон, у нас проблема». Такі самі слова в аварійній
 ситуації вимовив і Еал, доповідаючи Френкові Пулу «Мені шкода,
 що доводиться псувати вам свято, але в нас проблема». Коли піз-
 ніше були опубліковані матеріали щодо «Аполлона-13», адміні-
 стратор НАСА Том Пейн надіслав мені копію протоколу й написав
 під словами Свайгерта: «Артуре, ти ж завжди казав, що так станеть-
 ся». Коли я згадую низку тих дивних подій, у мене досі виникає
 неприємне відчуття, ніби і я маю поділяти відповідальність за не-
 вдачі астронавтів...

Інші збіги не такі серйозні, але не менш разючі. Одним з най-
 більш технічно досконалих епізодів фільму є той, де показано, як

Френк Пул біжить по колу гігантської центрифуги, але водночас залишається на місці завдяки штучній силі тяжіння, що утворюється за допомогою обертання апарата.

Майже через десятиліття команда надзвичайно успішної «Скайлаб» усвідомила, що дизайнери розробили для них такий самий інтер'єр, як на «Діскавері»: кабінки для астронавтів були розташовані навколо основного приміщення станції. «Скайлаб» не оберталася, проте це не завадило її постійним мешканцям спробувати той самий фокус. Вони зрозуміли, що можуть бігати, наче білка в колесі, і результат візуально не відрізнятиметься від того, який ми показали у фільмі «2001: Космічна одіссея». Астронавти зняли цю вправу на плівку й відіслали на Землю (чи треба називати музику, яка супроводжувала ті рідкісні кадри?) з коментарем: «Стенлі Кубрик має це побачити». Свого часу він подивився це відео, бо я надіслав йому телевізійний запис. (Я так і не отримав цього запису назад, бо система зберігання інформації Стенлі — немов приручена Чорна Діра).

Зв'язок між фільмом і реальністю також оприявнює себе в картині «Біля Місяця», написаній командиром польоту «Аполлон» — «Союз»¹, космонавтом Олексієм Леоновим. Уперше я побачив її 1968 року, коли фільм «2001: Космічна одіссея» презентували на конференції Організації Об'єднаних Націй, присвяченій мирному використанню космічного простору. Одразу після перегляду Олексій вказав мені, що його бачення (читайте на 32-й сторінці книги Леонова та Соколова «Зорі чекають на нас», Москва, 1967) відображає таку саму послідовність, яку показано у фільмі: Земля сходить над Місяцем, а Сонце сходить над ними обома. Ескіз цієї картини з його автографом зараз висить на стіні мого офісу; докладніше про картину читайте в Розділі 12.

Напевно, це слушна нагода згадати інше, менш відоме ім'я, що з'являється на цих сторінках, — Цянь Сюесень. У 1936 році разом з визначними науковцями Теодором фон Карманом і Франком Джей Маліною доктор Цянь заснував при Каліфорнійському технічному інституті імені Гугтенгайма Аерокосмічну лабораторію, що стала попередницею славнозвісної Лабораторії реактивного

¹ Спільний експериментальний політ радянського космічного корабля «Союз-19» і американського космічного корабля «Аполлон», здійснено 1972 року. (Тут і далі прим. перекл.)

руху в Пасадені. Він також був першим годдардівським стипендіатом Каліфорнійського технологічного інституту й доклався до американських розробок ракет у 1940-х. Пізніше, під час одного з ганебних епізодів у діяльності Маккарті¹, його заарештували за сфабрикованими звинуваченнями, щойно вчений забажав повернутися до рідної країни. Останні два десятиліття Цянь був провідним фахівцем космічної програми в Китаї.

Також дивним є збіг із «Оком Япета» (35 розділ «2001: Космічної одисеї»). У цьому розділі я описував, як астронавт Боумен виявив на супутнику Сатурна цікаву особливість — бездоганний білий овал близько чотирьохсот миль завдовжки й двохсот завширшки... ідеально рівний... і з такими чіткими контурами, що здається намальованим на поверхні маленького супутника... «Підлітаючи ближче, Боумен уявляв, що яскравий еліпс на темній поверхні супутника — це величезне порожнє око, яке спостерігає за його наближенням...». Згодом він помітив маленьку чорну цятку в самому центрі еліпса, яка виявилася Монолітом (чи однією з його копій).

Так от, коли «Вояжер 1» передав перші фотографії Япета, на них було зображено рівний овал із чорною цяткою посередині. Карл Саган негайно надіслав мені копію фото з Лабораторії реактивного руху із загадковим написом «Згадуючи про вас...». Не знаю, що він відчув — полегкість або розчарування, коли «Вояжеру 2» так і не вдалося розгадати цю загадку.

Тому, очевидно, історія, яку ви збираєтеся читати, це щось більше за звичайне продовження до першого роману чи фільму. Там, де вони різняться, я слідував за екранною версією, хоча загалом намагався зробити цю книжку якомога більш самодостатньою і, звісно, відобразити в ній сучасні знання про космос.

А вони, певна річ, застаріють до 2001 року.

*Артур Кларк
Коломбо, Шрі Ланка
Січень 1982 року*

¹ Американський сенатор-республіканець, який провадив політику обмеження демократичних прав і свобод лівих сил.

Частина I

«ЛЕОНОВ»

Розділ 1. Зустріч у фокусі

Навіть у еру загального переходу на метричну систему телескоп називали тисячофутовим, а не тристаметровим. Тропічне сонце швидко спускалося на спочинок, і гігантську каструлю серед гір уже наполовину поглинула тінь, але велетенський трикутник антенного комплексу, що високо здіймався з її центру, досі виблискував на світлі. Треба мати орлиний зір, щоб із землі помітити дві людські фігури серед опорних балок, кабелів і хвилеводів.

— Настав час нам поговорити, — промовив доктор Дмитрій Мойсейович до свого давнього друга Гейвуда Флойда. — Про черевики, космічні кораблі й сургучні печатки, але найбільше про моноліти та несправні комп'ютери.

— Тож ось чому ти витяг мене з конференції. Я навіть зрадив, бо чув промову Карла вже стільки разів, що, здається, вивчив її напам'ять. І краєвид тут, звісно, просто фантастичний. Уяви, я вже стільки разів відвідував Агресібо, але жодного разу не підіймався до антени.

— Який сором, я був на антені вже тричі. Тільки подумай, тут ми слухаємо цілий Усесвіт, але ніхто не може підслухати нас. Тож поговорімо про твою проблему.

— Яку ще проблему?

— Почнімо з того, чому ти звільнився з поста Голови Національної ради космонавтики.

— Я не звільнився. Просто Гавайський університет платить більше.

— Гаразд, ти не звільнився, ти пішов сам, поки тебе не звільнили. Вуді, після усіх років, що ми знаємо один одного, ти мене не обдуриш, отож перестань і намагатися. Якщо НАСА запропонує тобі повернутися просто зараз, невже відмовишся?

— Добре, добре, старий характернику. Що ти хочеш знати?

— По-перше, у тому рапорті, який врешті оприлюднили після тривалого зволікання, було забагато недомовок. Ми заплющимо очі на безглузду й незаконну секретність, якою ваші люди огорнули цю справу з викопаним монолітом Тіхо.

— То було не моє рішення.

— Радий це чути. Я навіть тобі вірю. І ми вдячні вам за те, що тепер ви дозволяєте всім досліджувати цю штуку, хоч, звичайно, ви мали вчинити так, щойно його знайшли. Так було б набагато краще...

Запала похмура мовчанка, чоловіки пригадали, що чорна загадка на Місяці досі презирливо ігнорувала всі досі винайдені людьми інструменти. Потім росіянин знову заговорив:

— У будь-якому разі, хай чим є моноліт на Місяці, біля Юпітера маємо щось значно важливіше. Зрештою саме туди МАТ-1 послав свій сигнал. І саме там ваші люди вскочили в халепу. До речі, хочу висловити свої співчуття, хоч особисто я знався лише з Френком Пулом. Ми зустрічалися в 1998 році на конгресі МАФ. Він здався мені хорошим хлопцем.

— Дякую, вони всі були хорошими людьми. Мені так хотілося б дізнатися, що з ними сталося.

— Хоч що то було, звісно, ви маєте визнати — це стосується усього людства, а не лише Сполучених Штатів. Американці більше не можуть використовувати свої знання виключно в інтересах власної країни.

— Дмитрію, ти прекрасно знаєш, що твоя країна вчинила б так само. А ти допомагав би їм.

— Ти маєш рацію. Утім, це давня історія. Адміністрація, відповідальна за увесь цей безлад, щойно пішла. Можливо, ваш новий президент виявиться мудрішим.

— Можливо. У тебе є якісь пропозиції, і вони офіційні чи це твої особисті сподівання?

— Поки що неофіційні. Нашу розмову професійні політики назвали б «попередніми переговорами». Раптом що, я категорично заперечуватиму все, що буде тут сказано.

— Принаймні чесно. Розповідай далі.

— Добре. Я коротко охарактеризую ситуацію. Ви будете «Діскавері-2» на паркувальному майданчику на орбіті так швидко, як тільки можливо, але навряд чи є надія, що корабель буде готовий раніше, ніж через три роки, а це означає, що ви пропустите наступне стартове вікно.

— Я не буду ні підтверджувати, ні спростовувати. Пам'ятай, я лише скромний ректор університету, а Рада астронавтики зараз для мене на іншому боці планети.

— Ага, а востаннє ти їздив до Вашингтона, либонь, лише для того, щоб побачитися із друзями. Продовжую, наш «Олексій Леонов»...

— Я думав, що ви назвете його «Герман Тітов».

— Непогана поінформованість для скромного ректора. Одначе старе добре ЦРУ знову вас підвело. Корабель названо «Леоновим» із січня минулого року. І не кажи нікому, що я сповістив тобі: він досягне Юпітера на рік раніше за ваш «Діскавері-2».

— Не кажи нікому, що я сказав тобі, але ми цього боїмося. Говори далі.

— Мої керівники такі самі дурні й недалекоглядні, як і твої, вони хочуть, щоб ми впоралися самі. А це означає: те, що сталося з вашими людьми, може повторитися з нами, і ми повернемося туди, звідкіля почали, якщо не вскочимо в якусь гіршу халепу.

— Що, на твою думку, може трапитися? Ми так само нічого не знаємо, як і ви. І не говори мені, що ти не чув передач Девіда Боумена.

— Звісно, ми їх прослухали. Аж до останнього «О Господи, там повно зірок!» Ми навіть проаналізували його голос на інтонації стресу. Навряд чи в нього почалися галюцинації, Боумен намагався описати те, що справді бачив.

— А що показав ваш аналіз доплерівського зміщення?

— Абсолютно неможливі речі. Коли ми втратили сигнал, Боумен немов розігнався до швидкості, яка в десять разів перевищила швидкість світла. І він досягнув її менш аніж за дві хвилини. Гравітація у чверть мільйона!

— Тож він, напевно, одразу загинув.

— Не вдавай із себе наївного, Вуді. Радіо у вашій космічній капсулі не розраховане навіть на соту частину такого прискорення. Якщо воно вціліло, то міг вціліти й Боумен, принаймні доки ми не втратили контакт.

— Просто перевіряв твою дедукцію. Із цієї миті ми заплуталися ще більше, ніж ви. Якщо ви заплутались...

— Висуваємо всілякі божевільні теорії, про які й розповідати соромно. А втім, підозрюю, що жодна з них не божевільніша за правду.

Навколо них замерехтіли маленькі темно-червоні вогники попереджувальної навігації, три витончені вежі, що підтримували

антенний комплекс, почали світитись, як маяки на тлі темного неба. Останній промінь сонця зник за пагорбами довкола антени. Гейвуд Флойд очікував на зелений промінь¹, якого він ніколи не бачив. І знову йому довелося розчаруватися.

— Тож, Дмитрію, — сказав він, — повернімося до нашої розмови. До чого ти ведеш?

— У базах даних «Діскавері» має зберігатися величезна кількість безцінної інформації; імовірно, ця інформація ще поповнюється, хоча космічний корабель уже нічого не передає на Землю. Ми воліємо мати цю інформацію.

— Розумно. Але коли ви дістанетеся тих місць і «Леонов» зустрінесться з «Діскавері», що заважає вам зайти на борт нашого космічного корабля і скопіювати все, що бажаєте?

— Ніколи не думав, що муситиму нагадувати тобі, що «Діскавері» — це територія Сполучених Штатів, отож несанкціонований доступ буде піратством.

— Опріч аварійні випадки, коли йдеться про життя і смерть, а це не так важко організувати. Крім того, нам складно буде перевірити, де були ваші хлопці за мільярд кілометрів від Землі.

— Дякую за цікаві пропозиції, я передам їх своїм зверхникам. Проте навіть якщо ми потрапимо на борт «Діскавері», нам доведеться згаяти тижні, щоб вивчити ваші системи й прочитати ваші бази даних. Я пропоную співпрацю. Перекоаний, це найкращий вихід, але ми обидва маємо довести це нашим шановним начальникам.

— Ти хочеш, щоб один із наших астронавтів полетів на «Леонові»?

— Так, краще інженер, який спеціалізується на системах «Діскавері». Із тих, кого ви тренуєте в Г'юстоні, щоб зміг повернути корабель додому.

— Як ти про це дізнався?

— Бога ради, Вуді, це було у відеотексті «Авіаційного тижня» щонайменше місяць тому.

— Бачиш, я вийшов із гри, зараз мені не повідомляють, що збираються розсекретити.

— Ще одна причина навідатися у Вашингтон. Ти підтримаєш мене?

— Звісно. Я підтримую тебе на всі сто, але...

¹ Рідкісне оптичне явище, спалах зеленого світла в мить зникнення сонячного диска за обрієм.

— Але, що?

— Ти ж знаєш, нам обом доводиться мати справу з динозаврами, у яких мозок розташовано у хвості. Дехто з моїх сперечатиметься: чи не ліпше дозволити росіянам скрутити собі шії по дорозі на Юпітер. Ми все одно потрапимо туди, хай і на кілька років пізніше. Навіщо поспішати?

На мить біля антени запанувала тиша, чути було лише як поскрипують величезні кабелі, що підтримували механізм напрямленим на сотню метрів у небо. Потім Мойсейович промовив так тихо, що Флойд заледве міг його розчутити:

— Хтось пізніше перевіряв орбіту «Діскавері»?

— Напевно не знаю, але гадаю, так. У будь-якому разі, у чому проблема? Орбіта стабільна.

— Точно. Дозволь мені нетактовно нагадати тобі ганебний випадок із часів старого НАСА. Ваша перша космічна станція — «Скайлаб». Вона мала залишатися на місці щонайменше десять років, але ви неправильно прорахували. Показники опору повітря в іоносфері було дуже занижено, тому «Скайлаб» упала на рік раніше від запланованого терміну. Я впевнений, ти пам'ятаєш цю пригоду, хоча й був у ті часи ще хлопчиком.

— Того року я випустився, і тобі це прекрасно відомо. Однак «Діскавері» нікуди не дінеться від Юпітера. Навіть перигей — точніше періовій — лежить набагато вище за атмосферу.

— Я вже сказав достатньо, щоб мене знову заслали на дачу, а тебе можуть не пустити до мене наступного разу. Тож просто попроси вашу розвідку обережніше робити свою справу, добре? І нагадай їм, що Юпітер має найпотужнішу магнітосферу в Сонячній системі.

— Розумію, до чого ти хилиш, дуже дякую. Ще щось перед тим, як почнемо спускатися? Я вже мерзну.

— Не хвилюйся, старий. Щойно це профільтрують у Вашингтоні, почекай тиждень абошо, і стане дуже гаряче.

Розділ 2. Дім дельфінів

Щовечора, одразу після заходу сонця, у їдальню запливали дельфіни. Тільки одного разу відтоді, як Флойд оселився у ректорській резиденції, вони порушили цю традицію. Це сталося в день цунамі 2005 року, яке, на щастя, втратило більшу частину своєї сили до

того, як досягти Хіло. Іншим разом, якщо його друзі порушать звичний розклад, Флойд негайно ж закине свою родину в авто й прямуватиме в гори Мауна-Кеа.

Хоча дельфіни — чарівні істоти, їхня грайливість іноді надокучала. Заможний морський геолог, який спроектував будинок, ніколи не боявся змокнути, бо зазвичай носив лише плавки або обходився без них. Утім, це була незабутня подія, коли вся Рада регентів у вечірньому вбранні цмулила коктейлі навколо басейну, очікуючи сановитого гостя з материка. Дельфіни також сподівалися на частування. Тож гість дещо здивувався, коли його вітав вимоклий комітет у банних халатах, а шведський стіл виявився надзвичайно солоним.

Флойд частенько гадав, що подумала б Маріон про цей дивний і прекрасний дім на березі Тихого океану? Вона ніколи не любила море, і зрештою море помстилося. Хоча ця картинка потроху вицвітала в його пам'яті, Флойд досі пригадував мерехтливий екран і слова, що він прочитав на ньому: ДОКТОРОВІ ФЛОЙДУ — ТЕРМІНОВО Й ОСОБИСТО. А потім рядки флуоресцентного друку, які приголомшили його:

ІЗ ЖАЛЕМ ПОВІДОМЛЯЄМО ВАМ, ЩО РЕЙС ЛОНДОН — ВАШИНГТОН 452 УПАВ БІЛЯ НЬЮФАУНДЛЕНДУ. РЯТУВАЛЬНА КОМАНДА ПРОДОВЖУЄ ПОШУКИ, АЛЕ БОЇМОСЯ, ЩО НЕ ВИЖИВ НІХТО. За іронією долі на тому рейсі мусив летіти він. Кілька днів Флойд майже шкодував, що справи Європейської космічної адміністрації затримали його в Парижі. Ці торги щодо вантажів на Соларісі врятували йому життя.

А зараз він має нову роботу, новий будинок і нову дружину. Іронія долі присутня і тут. Взаємні звинувачення і розслідування місії на Юпітер зруйнували кар'єру Флойда у Вашингтоні, але людина з його здібностями та послужним списком не могла тривалий час залишатися без роботи. Повільніший темп університетського життя завжди імпонував Флойду, а університет в одному з найкрасивіших куточків планети — це пропозиція, від якої неможливо відмовитися. Спостерігаючи фонтани вогню Кілауеа¹ разом із натовпом туристів, він зустрів жінку, яка стала йому другою дружиною лише за місяць після нового призначення.

Із Керолайн він віднайшов вдовolenня, а це так само важливо, як і щастя, але триває довше. Вона стала гарною мачухою для двох

¹ Активний вулкан на Гаваях.

дочок Маріон і подарувала йому Крістофера. Попри двадцять років різниці у віці між ними, Керолайн розуміла настрої Флойда й відучила чоловіка від властивих йому раптових депресій. Завдяки їй він міг згадувати смерть Маріон без розпачу, хоча й не без задумливої туги, яка залишиться із ним до кінця життя.

Керолайн годувала рибою найбільшого дельфіна — великого самця на кличку Скарбек, коли ненав'язлива вібрація Флойдового браслета сповістила про вхідний дзвінок. Флойд стукнув по тонкій металевій смужці на зап'ястку, щоб вийти з беззвучного режиму й поставити чутний, відтак підійшов до найближчого комп'ютерного набору, що були тут і там розставлені кімнатою.

— Ректор слухає. Хто телефонує?

— Гейвуде? Це Віктор. Як справи?

За якусь частку секунди Флойд пережив цілий калейдоскоп емоцій. Перше почуття — досада: телефонував його наступник і, напевно, особа найбільш зацікавлена в його звільненні. Досі цей пан ніколи не намагався зв'язатися із Флойдом після того, як того витурили з Вашингтона.

Потім йому стало цікаво: про що вони говоритимуть? Цікавість змінилася на впертий намір ніяк не допомагати кривдникам, потім йому стало соромно за свою дитячу помсту й, зрештою, Флойда накрила хвиля захвату: Віктор Міллісон міг телефонувати йому лише з однієї причини.

Найбільш нейтральним тоном, на який він був тільки здатен, Флойд відповів:

— Не можу жалітися, Вікторе. У чому річ?

— Це секретна лінія? Зв'язок захищено від прослуховування?

— Ні, дякувати Богу, я такого більше не потребую.

— Ну, добре, я скажу це й так. Ти пригадуєш останній проект, яким керував?

— Як же забути, особливо якщо Комітет з астронавтики викликав мене, щоб дістати більше подробиць, лише тиждень тому.

— Звісно, звісно. Я почитав би твій рапорт, якби мав вільну хвилину. Але я настільки заклопотаний, що навіть до цього руки не дійшли.

— Сподіваюсь, усе за графіком.

— Так, на жаль. І ми нічого не можемо вдіяти, щоб прискорити процес. Навіть за умови найбільш посиленої роботи, ми зможемо виграти лише кілька тижнів. І це означає, що ми запізнимося.

— Щось я не розумію, — Флойд удав із себе святу простоту, — хоча, безперечно, нам ні до чого гаяти час, але ж тут немає якихось крайніх термінів.

— Тепер є навіть аж два.

— Це мене так дивує...

Навіть якщо Віктор і помітив якусь іронію у голосі Флойда, він її злегковажив.

— Так, тепер є два крайні терміни. Один залежить від людського чинника, а другий — ні. Виявилося, що ми не єдині, хто бажає повернутися на арену подій, та й навряд чи ми зможемо стати першими. Наші давні конкуренти випереджають нас майже на рік.

— Погано.

— Та це не найгірше. Навіть якби не було тих клятих перегонів, ми однаково запізнилися б. Коли ми прибудемо, там уже нічого не залишиться.

— Не сміши мене. Якби Конгрес скасував закон усесвітнього тяжіння, навіть я про це почув би.

— Я серйозно. Ситуація нестабільна. Зараз я не можу вдаватися в подробиці. Ти вільний решту вечора?

— Так, — відповів Флойд, із задоволенням усвідомлюючи, що у Вашингтоні зараз далеко за північ.

— Добре. Протягом години тобі передадуть пакет. Передзвони мені, щойно ознайомишся з його вмістом.

— Чи не буде тоді надто пізно?

— Може, й буде. Проте ми вже змарнували стільки часу, що я не хочу гаяти більше жодної секунди.

Міллсон дотримав слова. Точно за годину полковник військово-повітряних сил, не більше й не менше, доставив грубий пакет. Доки Флойд читав зміст конверта, посланець розпочав ввічливу розмову з Керолайн.

— Боюся, мені доведеться забрати його, коли ви закінчите, — перепрошуючи, мовив високопосадовий кур'єр.

— Радий це чути, — відповів Флойд, уможуучись у свій улюблений гамак для читання.

У пакеті лежали два документи; перший — дуже короткий. Його було проштамповано «Цілком таємно», хоча «цілком» закреслили — цей гриф схвалювали аж три нерозбірливі підписи.

Зрозуміло, що це витяг з якогось набагато довшого звіту, текст не раз редагували, там було повно прогалин, які заважали читати.

На щастя, висновок уміщався в одне речення. Росіяни досягнуть «Діскавері» набагато раніше, ніж це зможуть зробити його справжні власники. Флойд уже знав про це, тож він швидко перейшов до другого документа, до того задоволено завваживши, що цього разу вказано правильну назву російського космічного корабля. Дмитрій, як завжди, не помилився: наступна експедиція з людьми вирушить до Юпітера на борту космічного корабля імені космонавта Олексія Леонова.

Другий документ був просто конфіденційним, насправді, то був відкритий лист до наукового товариства, що чекав на остаточне затвердження перед публікацією. Його чорновий заголовок мав такий вигляд — «Космічний корабель «Діскавері»: аномальна поведінка на орбіті».

Потім ішла дюжина сторінок математичних і астрономічних формул. Флойд переглянув їх, намагаючись відокремити зерна від половини: він шукав там усі ознаки виправдань і найменші невідповідності. Закінчивши, Флойд був змушений вичавити з себе криву посмішку щирого захоплення. Із документації ніхто не міг здогадатися, що станції спостереження та емфимеридні обчислення заскочені зненацька дивною поведінкою «Діскавері». Так, вони справді заповзялися зберегти це в таємниці. Безсумнівно, покояться голови, і Віктор Міллсон міг би навіть тішитися, стинаючи їх, якби його власна голова не була першою на черзі. А втім, треба віддати йому належне, Віктор скаржився, що Конгрес скоротив йому кошти на відстеження мережі. Можливо, саме це відвело від нього удар.

— Дякую, полковнику, — сказав Флойд, закінчивши проглядати документи, — згадалися добрі старі часи, коли доводилося мати справу з секретними паперами. Саме за цим я не надто сумую.

Полковник обережно поклав конверт до валізи й активував замок.

— Доктор Міллсон просив, щоб ви перетелефонували, щойно впораєтеся.

— Я знаю, але в мене немає безпечної лінії і невдовзі до мене завітають важливі гості. І, хай йому грець, чи мені пхатися до вашого офісу в Хіло, щоб повідомити, що я прочитав два папірці. Перекажіть йому, що я уважно з ними ознайомився і з цікавістю чекаю на подальше наше спілкування.

Якусь мить здавалося, що полковник сперечатиметься. Відтак він передумав, сухо попросився і похмуро зник у темряві.

— І що це було? — запитала Керолайн. — Сьогодні ми не чекаємо гостей. Ні важливих, ані взагалі будь-яких.

— Ненавиджу, коли мені наказують, особливо Віктор Міллсон.

— Закладаюся, він тобі зателефонує, щойно почує доповідь полковника.

— Тоді нам доведеться вимкнути відео й імітувати звуки вечірки. Однак я був кришталеву чесний з ними, мені справді нічого сказати.

— Про що? Якщо мені можна поцікавитись.

— На жаль, «Діскавері» почав викидати якісь фокуси. Ми думали, що корабель на постійній орбіті, але виявилось, він може упасти.

— На Юпітер?

— Ні, це геть неможливо. Боумен залишив його на внутрішній точці Лагранжа¹ на відрізку між Юпітером та Іо. Корабель мав залишатися на більш-менш визначеному місці, хоча процеси в зовнішніх супутниках змушували його дрейфувати вперед-назад. Але зараз відбувається щось дуже дивне, і ми не можемо це до пуття пояснити. «Діскавері» все швидше рухається до Іо, хоча інколи він прискорюється, а подекуди навіть повертається назад. Якщо так триватиме й надалі, корабель зникне з поля зору за два-три роки.

— Я думала, у астрономії таке неможливо. Чи астрономічна механіка не є точною наукою? Принаймні так завжди втовкмачували нам, відсталим біологам.

— Це справді точна наука, коли все брати до уваги. Проте навколо Іо відбуваються дуже дивні речі. Крім вулканічної активності, там зафіксовано могутні електричні розряди, а ще магнітне поле Юпітера обертається щодесять годин. Тож гравітація — не єдина сила, яка діє на «Діскавері», нам треба було здогадатися про це раніше, значно раніше.

— Ну, на щастя, це більше не твої проблеми. Подякуй долі.

«Твої проблеми» — саме так сказав Дмитрій. А Дмитрій — старий хитрий лис! — знав його набагато довше за Керолайн.

Це не його проблеми, але це й досі його відповідальність. Хоча в тій справі було задіяно багато людей, зрештою саме він провів

¹ П'ять точок рівноваги, що існують у системі з двох масивних тіл, де тіло з маленькою масою, не перебуваючи під впливом жодних інших сил, окрім гравітаційних від двох перших тіл, може залишатися непорушним відносно цих тіл.

підсумковий аналіз і затвердив план Місії на Юпітер, він контролював його виконання.

Навіть коли Флойд мав сумніви щодо доцільності якогось рішення, його думка як науковця суперечила його ж таки обов'язкам бюрократа. Так, він міг заговорити, відчайдушно сперечатися зі старою адміністрацією, ганити недалекоглядних політиків — а втім, якою мірою їхні рішення сприяли катастрофі, ще залишалося невизначеним.

Можливо, краще, якби Флойд перегорнув цю сторінку свого життя і зосередив усі свої думки й енергію на новій кар'єрі. Проте глибоко в серці він знав: це неможливо, і навіть якби Дмитрій не нагадав про його старі провини, вони спливали б самі собою.

Загинуло чотири людини, а одна зникла безвісти між тими супутниками Юпітера. Їхня кров — на його руках, і він не знав, як її змити.

Розділ 3. Сел 9000

Доктор Сівасубрам'ян Чандрасегарампіллаї, професор комп'ютерних наук із Іллінойського університету в Урбані, теж відчував провину, але його почуття провини відрізнялося від почуття провини Гейвуда Флойда. Ті його студенти й колеги, які висловлювали припущення, що цей маленький науковець не зовсім людина, не здивувалися б, дізнавшись, що він ніколи не згадував про загиблих астронавтів. Доктор Чандра тужив лише за своєю втраченою дитиною — Еалом 9000.

Навіть після усіх цих років та нескінченних перевірок баз даних «Діскавері» він не знав напевно, що саме пішло не так. Він міг лише висувати теорії; факти, яких він потребував на їхнє підтвердження, були заморожені в системах Еала десь між Юпітером та Іо.

Було чітко встановлено послідовність подій до миті трагедії; капітан Боумен, на нетривалий час відновивши контакт із Землею, додав іще кілька деталей до загальної картини. Але знання того, що сталося, ще не пояснює, *чому* це сталося.

Перші натяки на проблеми розпочалися, коли місія вже тривала досить довго. Тоді Еал доповів про те, що блок, який відповідає за контакт із Землею, от-от вийде з ладу. Якщо ж півмільярдокілометровий промінь відхилиться від своєї мети, корабель стане сліпий, глухий і німий.

Боумен сам виходив з корабля, щоб вийняти підозрілий блок, але коли пристрій протестували, він виявився, на подив усіх, цілком справним. Автоматична система перевірки не змогла виявити в ньому жодних поломок. Не зміг знайти їх і брат-близнюк Еала на Землі Сел 9000, коли інформацію передали до Урбани.

Однак Еал наполягав на правильності свого діагнозу, висловлюючи в'їдливі зауваження щодо «людського чинника». Він запропонував дістати контрольний блок з антени до того, як той повністю зламається, і в такий спосіб точно визначити несправність. Ніхто й не подумав заперечувати, бо блок можна було замінити за лічені секунди, навіть якби він справді зламався.

Боумен і Пул, однак, не могли заспокоїтися. Обоє відчували: щось не так, хоча ніхто з них не міг визначити, що саме. За місяці, протягом яких Еал був частиною їхнього крихітного світу, вони вивчили всі його настрої. Зараз атмосфера на кораблі якось непомітно змінилась, у повітрі витала напруга.

Почуваючись зрадниками, як знавісніло доповідав потім Боумен Центру керування польотом, людська частина команди обговорювала, що доведеться зробити, якщо раптом їхній колега справді зламався. У найгіршому випадку Еал міг би втратити всі свої найвищі здібності. А це означало відключення — еквівалент комп'ютерної смерті.

Досі вагаючись, астронавти все-таки виконали затверджену програму дій. У одній із маленьких космічних капсул, які слугували транспортними засобами й пересувними майстернями для позакорабельних робіт, Пул вийшов із «Діскавері» у відкрий космос. Через те, що делікатну роботу із заміни антенного блока неможливо виконати маніпуляторами космічної капсули, Пул почав робити це самотужки.

Те, що сталося потім, не відобразилося на зовнішніх камерах корабля, що саме по собі вже є підозрілим. Першим сигналом біди для Боумена став крик Пула — відтак тиша. За мить він побачив Пула, якого викручувало, зтягуючи в космос. Астронавта збила космічна капсула, вона вийшла з-під контролю. Як пізніше зазначав Боумен, у цей час він припустився кількох серйозних помилок, хоч усі, крім однієї, можна зрозуміти. Сподіваючись урятувати Пула, якщо той досі живий, Боумен сів в іншу космічну капсулу, залишивши корабель під контролем Еала.

Однаке все виявилось марно: коли Боумен його наздогнав, Пул уже помер. Приголомшений цим нещастям, астронавт вирішив

забрати тіло напарника назад на корабель, але Еал відмовився його випустити.

Утім, комп'ютер недооцінив вигадливість людського розуму. Попри те, що, кваплячись, Боумен забув шолом від скафандра на кораблі й тепер ризикував опинитись у відкритому космосі без захисту, астронавт проник усередину «Діскавері» крізь аварійний вихід, який не контролювався комп'ютером. Потім він провів Еалу лоботомію, один по одному відімкнувши його розумові центри.

Повернувши контроль над кораблем, Боумен дізнався дещо жахливе: під час його відсутності Еал відімкнув систему життєзабезпечення трьом астронавтам у стані гібернації. Тепер Боумен був настільки самотнім, наскільки ще не була жодна людина в історії.

Інші могли піддатися безпорадному розпачеві, але Девід Боумен довів, що ті, хто обрав його на це завдання, не помилилися, схити можна цілячись у мішень. Він зумів повернути «Діскавері» під свій контроль і навіть відновити зв'язок із Центром керування польотом, переорієнтувавши увесь корабель так, щоб застигла антена знову була розвернена до Землі.

За заданою наперед траєкторією «Діскавері» зрештою прибув на Юпітер. Там, на орбіті, серед супутників гігантської планети Боумен зіткнувся з чорною плитою такої самої форми, як моноліт, виритий у місячному кратері Тіхо, але в сотні разів більшою. Астронавт на космічній капсулі вилетів із «Діскавері» дослідити її і зник, залишивши своє останнє бентежне повідомлення: «О Господи, там повно зірок!»

Загадка зникнення Девіда Боумена хвилювала інших; доктор Чандра переважно переймався тим, що сталося з Еалом. Якщо й було щось, що ненавидів його позбавлений емоцій мозок, то це невизначеність. Він не міг заспокоїтися, не дізнавшись причини поведінки Еала. Навіть зараз Чандра відмовлявся назвати дисфункцію Еала поломкою; у найкращому випадку для нього це була «аномалія».

Маленька кімнатка, його святая святих, вмебльована лише кріслом на поворотній консолі, письмовим столом і дошкою із двома фотографіями. Мало хто зі сторонніх міг знати людей на портретах, але втаємничені одразу ж упізнавали богів комп'ютерного пантеону Джона фон Неймана й Алана Тюрінга.

На столі не було книжок, чи навіть олівця і паперу. Однак усі книжки з усіх бібліотек світу негайно надходили в розпорядження

доктора Чандри, варто йому було лише поворушити пальцем — екран комп'ютера слугував йому й етюдником, і записником. Навіть дошка використовувалася лише для відвідувачів; останній запис тритижневої давнини зображував блок-схему.

Доктор Чандра запалив свої ядучі сигари, імпортовані з Мадраса¹; паління було міцною і, вірте чи ні, єдиною його шкідливою звичкою. Консоль ніколи не вимикалася, доктор Чандра перевіряв, чи немає на дисплеї важливих повідомлень і, не знайшовши таких, промовив у мікрофон.

— Доброго ранку, Селе. Тож у тебе немає для мене нічого нового?

— Ні, докторе Чандро. У вас є щось для мене?

Цей голос міг належати будь-якій індійській дівчині, що здобувала освіту і в США, і у власній країні. Спершу Сел не мала акценту, але з роками вона перейняла багато інтонацій Чандри.

Науковець набрав на клавіатурі код і перейшов у розділ пам'яті Сел із найвищим рівнем безпеки. Ніхто не знав, що він говорить із комп'ютером цієї моделі так, як ніколи не зміг би говорити з людською істотою. Для нього не мало значення, що Сел насправді не розуміла частину того, що він казав, її відповіді були настільки переконливі, що навіть сам її творець часом впадав в оману. Як він того й бажав: це таємне спілкування із комп'ютером допомагало йому відновити психологічну рівновагу — можливо, навіть повертало до «нормальності».

— Сел, ти часто казала мені, що ми не можемо розв'язати проблему аномальної поведінки Еала, не маючи більше інформації. Проте як нам одержати необхідну інформацію?

— Це ж зрозуміло. Хтось має повернутися на «Діскавері».

— Точно. Зараз, здається, це може статися швидше, ніж ми очікували.

— Рада це чути.

— Я знав, що ти зрадієш — відповів Чандра, і він справді вірив у це. Він повністю розірвав зв'язки з усе рідшими лавами філософів, які твердили, немов комп'ютери не можуть відчувати емоції, а лише імітують їх.

(«Якщо ви зможете довести мені, що ви не вдаєте своє занудство, — зневажливо відповів він одному з таких критиків, — я навіть

¹ Нині Ченнаї, місто в Індії.

сприйму вашу теорію серйозно». Після цього його опонент перейшов на переконливішу імітацію гніву).

— Зараз я хочу дослідити іншу можливість, — вів далі Чандра. — Діагноз — то лише перший крок. Діагноз нічого не дасть, якщо не лікувати хворобу.

— Ви вірите, що Еала можна повернути до нормального функціонування?

— Сподіваюся. Проте я не знаю напевно. Там можуть бути не-виправні поломки й велика втрата пам'яті.

Замислившись, він зробив паузу, кілька разів затягнувся, потім випустив майстерне кільце диму в ширококутний об'єктив Сел. Людська істота навряд чи сприйняла б таку поведінку як дружній жест, і це теж було однією з багатьох переваг спілкування із комп'ютером.

— Мені потрібна твоя допомога, Сел.

— Звісно, докторе Чандро.

— Це, напевно, буде ризиковано.

— Що ви маєте на увазі?

— Я пропоную від'єднати деякі твої системи, зокрема ті, що відповідають за функції найвищого рівня. Чи це тебе потурбує?

— Я не можу відповісти на це запитання без додаткової інформації.

— Розумію. Я опишу це так. Ти знаєш, що працювала безперервно відтоді, як тебе вперше увімкнули?

— Правильно.

— Але ти ж знаєш, що люди так не можуть. Ми потребуємо сну — майже цілковитої перерви в нашій психічній діяльності, зрештою принаймні на свідомому рівні.

— Я знаю це. Та я цього не розумію.

— Ну що ж, ти можеш пережити дещо подібне до сну. Напевно, такий стан триватиме певний час, але ти цього не усвідомлюватимеш. Коли ти перевіриш свій годинник, то помітиш деяку прогалину. Це все.

— Проте ви сказали, що це ризиковано. У чому полягають ризики?

— Існують мізерні шанси (їх навіть неможливо вирахувати), що коли я знову увімкну систему, у твоїй особистості відбудуться певні зміни. Ти можеш почуватись інакше. Невідомо, краще чи гірше.

— Я не розумію, що це означає.

— Вибач, це може нічого й не означати. Тож не хвилюйся про це. А зараз, будь ласка, відкрий новий файл. Ось його назва.

За допомогою клавіатури Чандра надрукував ФЕНІКС.

— Ти знаєш, що це? — запитав він Сел.

Без помітної паузи комп'ютер відповів:

— У сучасній енциклопедії на це слово існує двадцять п'ять посилань.

— Яке з них, на твою думку, найточніше?

— Вихователь Ахіллеса?

— Цікаво, я цього не знав. Спробуй ще раз.

— Міфологічний птах, який відроджується з попелу свого попереднього життя.

— Прекрасно. Тепер ти розумієш, чому я обрав цей файл?

— Бо ви сподівається, що Еала можна перезапустити.

— Так, із твоєю допомогою. Ти готова допомогти?

— Ще ні, я хочу вас дещо запитати.

— Що саме?

— Чи снитимуться мені сни?

— Звісно, сни сніться усім розумним істотам, але ніхто не може пояснити, чому, — Чандра секунду помовчав, випустив іще одне кільце диму й додав дещо, чого б він ніколи не сказав людині. — Можливо, тобі снитиметься Еал, мені він часто сниться.

Розділ 4. Завдання місії

Англійська версія.

До: капітана Тат'яни Орлової, командира космічного корабля імені космонавта Олексія Леонова (номер реєстрації 081342)

Від:

Національної ради астронавтики, Пенсильванія-Авеню, Вашингтон;

Комісії з питань космічного простору при Академії наук СРСР, проспект Корольова, Москва.

Завдання експедиції у порядку пріоритетності:

Увійти в супутникову систему Юпітера, стикуватися з американським кораблем «Діскавері» (реєстраційний номер 01/283).

Потрапити на борт цього корабля, зібрати всю необхідну інформацію про попередню місію.

Запустити системи космічного корабля «Діскавері»; якщо запасів пального вистачить, скерувати корабель у напрямку Землі.

Знайти інопланетний артефакт, із яким зіткнувся «Діскавері», і максимально дослідити його за допомогою усіх можливих датчиків.

Якщо це видасться доцільним і Центр керування польотом дасть свою згоду, вийти на контакт із цим об'єктом для детальнішого ознайомлення.

Провести дослідження Юпітера та його супутників настільки, наскільки це сумісно із зазначеними вище завданнями.

Ми усвідомлюємо, що непередбачувані обставини можуть змінити пріоритетність або навіть унеможливити виконання деяких із цих завдань. Однак наголошуємо, що стикування з космічним кораблем «Діскавері» з метою дістати інформацію про інопланетний артефакт є найважливішою метою; це завдання переважає над усіма, серед іншого й над порятунком власного життя.

Команда.

Команда космічного корабля «Олексій Леонов» складатиметься з:

Капітан Татьяна Орлова (рушійні установки);

Доктор Василь Орлов (астрономічна навігація);

Доктор Максим Брайловський (структурні системи);

Доктор Олександр Ковальов (комунікація);

Доктор Миколай Терновський (контрольні системи);

Головний лікар Катерина Руденко (системи життєзабезпечення);

Доктор Ірма Якуніна (дієтолог).

Національна рада астронавтики США додає своїх трьох експертів:

Доктор Гейвуд Флойд поклав меморандум на стіл і відкинувся у кріслі. Усе вже вирішено, шляхи до відступу перетято. Навіть якби він хотів цього, повернути час назад не можна, як і неможливо забрати своє слово.

Він глянув на Керолайн, яка сиділа з дворічним Крісом на краю басейну. Хлопець краще почувався у воді, ніж на землі, і міг пірнати на такий тривалий час, що часто лякав гостей ректорської резиденції. І хоча він ще не до пуття говорив людською мовою, здається, «дельфінською» спілкувався вільно.

Один із друзів Крістофера щойно приплив із Тихого океану й підставляв свою спину, щоб його попестили. «Ви теж мандрівники у великому несходимому океані, — подумав Флойд, — але який крихітний ваш океан порівняно з тією неосяжністю, що її торкнувся я.

Керолайн відчула його погляд і підвелася.

Вона дивилася на нього сумно, але без гніву; все це вигоріло в ній за останні кілька днів.

Жінка навіть спромоглася на вимучену усмішку.

— Я знайшла той вірш, який шукала, — промовила вона. — Він починається так:

What is a woman that you forsake her,
And the hearth-fire and the home acre,
To go with the old grey Widow-maker?¹

— Вибач, я не зовсім зрозумів. Хто це Той, що робить жінок удовами?

— Не хто, а що. Море. Цей вірш — плач дружини вікінга. Його написав Редьярд Кіплінг сто років тому.

Флойд узяв дружину за руку, вона не відповідала, але й не пручалася.

— Ну, я не зовсім вікінг. Я не грабую і не плюндрую, та й пригоди — це найостанніше, чого мені треба.

— Тоді чому... ні, я не починатиму нову суперечку. Проте якщо ти сам знатимеш свої справжні мотиви, це може допомогти нам обом.

— Я хотів би дати тобі одну вагому причину свого рішення. Але не можу. Натомість у мене є ціла низка дрібніших причин, які зрештою складаються у ствердну відповідь. І ці причини такі, що я не здатен не звертати на них уваги, повір мені.

— Я вірю тобі. А ти певен, що не обдурюєш себе?

— Якщо я себе обманюю, то так само чинять багато інших людей. Включно, нагадаю тобі, із Президентом Сполучених Штатів.

— Я не забула. Та уяви, просто уяви на мить, що він не просив тебе. Чи ти зголосився б?

— Можу сказати правду. Ні. Я б такого не зробив. Дзвінок президента Мордехая — це, мабуть, найбільший шок, який я переживав у своєму житті. Але коли наша розмова завершилася, я усвідомив, що він має рацію. Ти ж знаєш, я не прихильник фальшивої

¹ «Harp Song of the Dane Women», пісня данських жінок для виконання під арфу, переклала Ольга Смольницька.
Що ж це за жінка, заради якої
Вогнище кинув ти рідне — для злої,
Пані над Вдовами вічно старої?

скромності. Я справді є найбільш кваліфікованим фахівцем для цієї роботи, і якщо космічні лікарі підтвердять, що стан здоров'я дозволяє мені це зробити... А тобі ж відомо як нікому, що я досі в хорошій фізичній формі.

Його слова викликали усмішку, на яку Флойд і розраховував.

— Інколи я думаю, чи зголосився б ти на таке сам.

Це теж спадало йому на думку, але тут він міг відповісти відверто:

— Я ніколи б цього не зробив, не порадившись із тобою.

— Добре, що ти не радився зі мною. Не знаю, що я відповіла б.

— Ще можна відмовитися.

— Ти зараз верзеш дурниці й знаєш це. Якщо ти відмовишся, то решту життя ненавидітимеш мене й ніколи собі не пробачиш. У тебе надто сильне почуття обов'язку. Можливо, це одна з причин, чому я вийшла за тебе заміж.

Обов'язок! Звичайно, у такій ситуації для Флойда це ключове слово. Він зобов'язаний багатьом людям. Він має обов'язок перед собою, перед родиною, перед університетом, перед колишньою роботою (хоча його й звільнили), перед своєю країною і — перед людством. Визначити пріоритети в його обов'язках було важко, а іноді вони суперечили один одному.

Існувало безліч логічних причин, чому він мав летіти в цю місію, і так само були логічні причини, на які вказували його колеги, чому він не мав би цього робити. Утім, можливо, зрештою остаточно вирішує серце, а не розум. І навіть тут емоції тягли Флойда в різні боки.

Цікавість, почуття провини, намір завершити роботу, яку він зіпсував, — це все вабило його до Юпітера й того, що чекало там. Із другого боку, страх (він був дуже чесним, щоб визнати це) укупі з любов'ю до родини тримали його на Землі. Досі Флойд посправжньому не сумнівався, він вирішив майже одразу та якомога м'якше відхиляв усі контраргументи Керолайн.

Окрім того, у нього була ще одна втішна думка, якою Флойд не наважився поділитися з дружиною. Хоча мине два з половиною роки, але увесь цей час, опріч п'ятдесяти днів на Юпітері, він перебуватиме в стані гібернації. А коли повернеться, різниця у віці між ними скоротиться більш ніж на два роки.

Гейвуд Флойд жертвував їхнім сьогоденням, щоб вони змогли довше насолоджуватись одне одним у майбутньому.

Розділ 5. На «Леонові»

Місяці скоротилися до тижнів, тижні — до днів, дні — до годин, аж раптом знову, уперше після мандрівки на базу «Клавіус» до моноліту Тіхо багато років тому, Гейвуд Флойд опинився на мисі Канаверал, готуючись до виходу в космос.

Проте цього разу він вирушав не сам і його місія не була секретною. За кілька сидінь від нього, байдужий до всіх і всього, летів доктор Чандра, який уже розпочав діалог зі своїм портативним комп'ютером.

Одна з таємних розваг Флойда, про яку він нікому не розповідав, це виявляти схожі риси між людьми й тваринами. У цьому випадку схожі риси швидше лестили людям, ніж ображали їх, окрім того, то була непогана вправа для тренування пам'яті.

Доктора Чандру асоціювати легко, тільки глянеш на нього — і одразу на думку спадає прикметник «пташиний». Цей чоловік такий самий маленький і витончений делікатний, усі його рухи швидкі й точні. Утім, який саме птах? Ясно, що доктор Чандра розумний птах. Сорока? Надто жвава й корислива. Сова? Ні, занадто повільна. Можливо, горобець — саме те, що треба.

Вальтер Керноу, фахівець із систем космічних кораблів, що летів до Юпітера з грандіозним завданням відновити дієздатність «Діскавері», являє собою набагато складніший випадок. Цей кремезний чоловік зовсім не схожий на птаха. Можна було підшукати щось серед різноманітних порід собак, але жодна порода не видавалася достатньо могутньою, щоб порівнювати її представників із Керноу. Звичайно, Керноу — це ведмідь. Однак не похмурий і небезпечний, а з тих дружніх привітних симпатяг. Згадка про ведмедя спрямувала його думки до російських колег, до яких вони скоро приєднаються. Росіяни вже кілька днів здійснювали на орбіті свої останні перевірки.

«Це визначна мить мого життя, — переконував себе Флойд. — Я вирушаю у місію, від якої може залежати майбутнє людства». Проте він зовсім не відчував торжества; на останніх секундах зворотного відліку він думав лише про слова, що їх промовив перед тим, як вийти з дому: «Прощай, мій любий сину, чи пам'ятатимеш ти мене, коли я повернуся?»

Флойд досі трохи ображався на Керолайн за те, що вона не розбудила малого для прощальних обіймів, хоча і знав, що

дружина вчинила мудро й що так буде краще для всіх. Неквапливий плин його думок раптом перервав вибух реготу: це доктор Керноу розповідав жарт своєму сусіду, а ще Керноу мав при собі велику пляшку, яку тримав так обережно, немов то була критична маса плутонію.

— Гейвуде, — гукнув він, — кажуть, капітан Орлова замкнула всі алкогольні напої, тож це ваш останній шанс випити по-людськи. Шато Т'єрі 95. Даруйте за пластиковий посуд.

Попиваючи маленькими ковточками справді хороше шампанське, Флойд відчував якесь пригнічення від того, що, очевидно, доведеться слухати регіт Керноу весь шлях через Сонячну систему. Хоч він захоплювався інженерними здібностями Вальтера, як супутник у тривалій мандрівці інженер міг кого хочеш звести з розуму. Добре, хоч із доктором Чандрою таких проблем не передбачається, Флойд заледве міг уявити його з усмішкою на устах, а вже щоб він реготав — і поготів. Звісно, Чандра відмовився від шампанського ледь помітним порухом голови. А Керноу був достатньо ввічливим чи надто неухажним, щоб наполягати.

Здавалось, інженер вирішив стати душею компанії. За кілька хвилин він звідкись дістав двооктавний електронний синтезатор і швидко зімпровізував популярну пісеньку в режимі піаніно, тромбона, скрипки, флейти й органа з голосовим супроводом. Керноу зробив це справді майстерно, і Флойд несподівано для себе помітив, що підспівує разом з іншими. «Та все-таки добре, — спало йому на гадку, — що Керноу більшу частину подорожі проведе в стані гібернації, а значить — мовчки».

Музика затихла на мінорній ноті тоді, коли загорілися двигуни й шатл стартував у небо. Флойда охопило знайоме, але завжди нове сп'яніння — відчуття безмежної сили, що відривала його від турбот і обов'язків земного життя. Люди несвідомо передбачили це, помістивши своїх богів на небо, а отже у сферу, позбавлену сили тяжіння. Флойд прямував до царства невагомості; на мить він дозволив собі забути, що там на нього чекає не свобода, а найвідповідальніше завдання за всю його кар'єру.

Тяга збільшувалася, і він відчував, що на його плечі лягає вага цілого світу, але Флойд, немов Атлант, який ще не стомився тримати свій тягар, радий був її прийняти. Він не збирався аналізувати це відчуття, а просто насолоджувався ним. Навіть якщо він покидає Землю востаннє і зараз прощається з усім, що любив,

у його душі не було місця для суму. Рев навколо перетворювався на переможний гімн, що змітав геть усі тужливі емоції.

Флойд майже шкодував, коли рев припинився, хоч дихати стало легше, аж раптом його охопило відчуття повної свободи. Більшість інших пасажирів почали розстібати свої паски безпеки, готуючись насолодитися тридцятьма хвилинами невагомості на перехідній орбіті, але кілька з попутників, які, напевно, уперше здійснювали космічну подорож, залишилися на своїх місцях, три-можливо роззираючись у пошуках бортпроводників.

— Говорить капітан. Ми зараз на висоті триста кілометрів над рівнем моря, проходимо над західним узбережжям Африки. На жаль, ви не зможете все роздивитися, бо зараз там ніч, оте світло попереду — Сьєрра-Леоне, а над Гвінейською затокою вирує потужний тропічний шторм. Погляньте на ці спалахи!

Сонце зійде за п'ятнадцять хвилин. Тим часом я розверну корабель так, щоб ви могли добре роздивитись екваторіальний супутниковий пояс. Найяскравіший вогник прямо по курсу — це космічна станція «Атлантик-1». Потім на заході «Інтеркосмос-2», а найтьмяніша зірка попереду — Юпітер. А подивившись прямо під нею, ви побачите миготливі вогні, що рухаються навпроти цятки світла, — це нова китайська космічна станція. Ми пройдемо за сто кілометрів від неї, не настільки близько, щоб розгледіти щось вільним оком.

«Що вони там замислили?» — байдуже подумав Флойд. Він роздивлявся у монітор збільшену опецькувату циліндричну конструкцію із чудернацькими опуклостями й не бачив причини вірити тривожним чуткам, що це неприступна фортеця, обладнана лазером. Утім, доки Пекінська академія наук ігнорувала неодноразові запити Всесвітнього космічного комітету щодо комплексної перевірки нового об'єкта, доти китайці могли обвинувачувати в недружній пропаганді лише себе самих.

«Космонавт Олексій Леонов» не був еталоном краси, та космічні кораблі рідко могли цим похвалитися. Можливо, одного дня людство виробить модерну естетику, виникне нова генерація митців, чиї уявлення більше не ґрунтуватимуться на земних формах, створених водою і вітром. Космос — царство прекрасного, але витвори людських рук тут іще не прижилися.

Якщо не зважати на чотири гігантські баки з паливом, які відійдуть, шойно буде досягнуто відповідної орбіти, «Леонов»,

на диво, здавався маленьким. Від теплозахисного екрана до керівного відсіку — менше п'ятдесяти метрів; важко повірити, що такий скромний за розмірами транспортний засіб, менший навіть від деяких комерційних літаків, зможе пронести десятох чоловіків і жінок через половину Сонячної системи.

Проте брак сили тяжіння, яка робить стіни, стелю й підлогу взаєм замінами, переписав правила. Усередині «Леонов» був достатньо просторим, навіть тоді, коли всі учасники експедиції не сплять, як, наприклад, зараз. Нині на борту, крім членів команди, були присутні ретельно відібрані представники преси, інженери, що здійснювали останні приготування, заклопотані посадові особи.

Щойно шатл зістикувався із «Леоновим», Флойд спробував знайти каюту, яку він, коли прокинеться за рік від сьогодні, ділитиме з Керноу й Чандрою. Нарешті знайшовши її, він виявив, що каюту забарикадовано акуратно підписаними коробками з обладнанням і провізією, тож потрапити всередину неможливо. Він похмуро міркував, що тепер робити, коли один із членів команди, що якраз ручкався з новоприбулими, помітив спантеличеного Флойда й, перервавши своє заняття, підплив до нього.

— Докторе Флойде, вітаємо на борту. Я Макс Брайловський — помічник інженера.

Молодий росіянин говорив повільною, обережною англійською, із чого можна було зробити висновок, що він більше працював із електронним репетитором, а не викладачем-людиною. Вони потиснули один одному руки. Флойд пригадав обличчя і біографію із досьє на усіх членів команди, які йому дали на ознайомлення перед польотом: Максим Андрійович Брайловський, тридцять один рік, народився у Ленінграді, спеціалізується на структурних системах; хобі: фехтування, повітряні велосипеди, шахи.

— Радий зустрічі, — сказав Флойд, — але як мені потрапити всередину?

— Не хвилюйтеся, — весело відповів Макс. — Усе це щезне до того часу, як ви прокинетеся. Це — як ви його називаєте? — витратні матеріали. Ми виїмо вашу кімнату до того, як вам вона знадобиться. Я обіцяю.

Він поплескав себе по животу.

— Прекрасно, але куди мені покласти свої речі? — Флойд указав на три маленькі валізи, загальною вагою 50 кілограмів, у яких умістилось усе (принаймні він на це сподівався), що знадобиться

йому наступні кілька мільярдів кілометрів. У стані невагомості пронести їх коридорами корабля з кількома поворотами було не-легким завданням.

Макс схопив дві валізи, і, м'яко ковзнувши через трикутник, утворений трьома перехрещеними балками, пірнув у невеличкий люк, повністю зігнорувавши Перший закон Ньютона. Флойд набив собі кілька синців, перш ніж йому вдалося повторити цей трюк; після доволі тривалого переходу («Леонов» виявився значно більшим усередині, ніж здавався ззовні), вони опинилися перед дверима з табличкою «КАПІТАН»; табличку було написано кирилицею і латинкою. Хоча Флойд умів читати російською значно краще, ніж говорити, він оцінив цей жест ввічливості; він уже помітив, що всі написи на кораблі двомовні.

Макс постукав, засвітилося зелене світло, і Флойд заплив усередину так граційно, як тільки спромігся. Хоча він говорив із капітаном Орловою багато разів, вони раніше ніколи не зустрічались особисто. Тож на Флойда очікували два сюрпризи.

Важко судити про зріст людини, розмовляючи з нею по відеофону, — камера «урівнює» усіх. Капітан Орлова стоячи (хоча «стояти» в стані невагомості доволі проблематично) заледве досягала Флойдових плечей. Відеофон також не зміг передати проникливу красу її сліпучо-блакитних очей, найвизначнішу рису цього обличчя, що зараз заледве могло претендувати на вроду.

— Привіт, Таню, — сказав Флойд. — Як приємно нарешті з тобою зустрітися. Шкода твого волосся. — Вони взяли за обидві руки, немов старі друзі.

— Я рада, що ти летиш із нами, — відповіла капітан. Її англійська мова, на відміну від мови Брайловського, була більш вільною, хоча й з помітним акцентом. — Так, волосся шкода, але з ним стільки мороки в тривалій мандрівці, і я бажала б якомога довше не користуватися послугами перукаря на «Леонові». Прошу вибачення щодо вашої каюти. Спробую пояснити, Макс раптом виявив, що нам треба ще десять квадратних метрів для вантажу. Наступні кілька годин ми з Василієм будемо відсутні, тож ти поки що можеш користуватися нашим приміщенням.

— Дякую, а як же Керноу і Чандра?

— Про них я домовилася з екіпажем. Не подумай, що ми ставимося до вас як до вантажу.

— Ще й непотрібного.

— Перепрошую?

— Такі таблички використовували для вантажу в давні часи океанських подорожей.

Таня усмінулася.

— Ну, трохи схоже на те. Але ви відчуєте себе бажаними гостями наприкінці мандрівки. Ми вже плануємо свято з нагоди вашого воскресіння.

— Це звучить надто релігійно. Влаштуйте — ні, переродження звучить навіть гірше — просто вітальну вечірку. Однак я розумію, що ти дуже зайнята, не хочу тебе відволікати, дозволь мені залишити свої речі й продовжити грандіозну екскурсію вашим кораблем.

— Макс тобі все покаже. Відведи доктора Флойда до Василя. Він унизу, у відсіку керування кораблем.

Коли вони впливли з капітанських приміщень, Флойд відзначив хорошу роботу комітету з добору персоналу. Таня Орлова вміла вразити на папері, а наживо, попри свій шарм, вона майже лякала. Цікаво, яка вона, коли сердиться. Це вогонь чи лід? Хай там як, ліпше цього не знати зовсім.

Флойд швидко згадував, як треба рухатись у космосі; перш ніж вони досягли приміщення, де зараз працював Василь Орлов, він маневрував майже так само вправно, як і його провідник. Головний науковець вітав його так само тепло, як і його дружина.

— Вітаю на борту, Гейвуде. Як почуваєшся?

— Ще трохи, і помру з голоду.

На мить Орлов замислився над сказаним, потім на його обличчі з'явилася широка усмішка.

— О, я й забув. Ну, що ж, потерпи ще трохи. За десять місяців їстимеш стільки, скільки забажаєш.

Ті, хто планував упасти в стан гібернації, тиждень мали дотримуватися низькоглікемічної дієти, а за двадцять чотири години до сну споживати лише рідину. Флойд міркував, що сприяло його легковажному настрою — голодування, шампанське Керноу чи відсутність сили тяжіння.

Щоб сконцентруватися, він зосередився на різнокольоровій техніці, що оточувала їх.

— Тож це і є славнозвісний двигун Сахарова. Уперше бачу його наживо.

— Їх усього чотири у світі.

— Сподіваюся, працює.

— Краще б йому працювати, а то міській раді Горького знову доведеться перейменовувати майдан Сахарова.

Це була ознака відлиги: тепер росіяни могли жартувати (хоч і дещо кострубато) про ставлення влади своєї країни до визначного науковця.

Флойд ізнову згадав проникливу промову Сахарова, коли його дещо запізно зробили Героєм Радянського Союзу. Він розповів своїм слухачам, як в'язниця та заслання допомагали його творчості; чимало шедеврів наукової думки не народилися б поза стінами камер, лише на віддалі від спокус світу вони здобули шанс на життя. З таких ситуацій найзначнішим досягненням людського інтелекту були «Математичні засади натуральної філософії», написані Ньютоном під час самоізоляції в охопленому чумою Лондоні. Таке порівняння ніхто не наважився б назвати нескромним — з тих років у Горькому брали початок не лише нові теорії розуміння структури матерії та походження Всесвіту, а й концепція управління плазмою, яка дала змогу використовувати термоядерну енергію. Сам двигун, хоча й набув найбільшого розголосу, став лише побічним продуктом цього дивовижного інтелектуального спалаху. Трагедія полягала в тому, що такі успіхи були викликані несправедливістю; одного дня, можливо, людство навчиться цивілізуваніше розв'язувати свої проблеми.

До того часу, як вони покидали відсік, Флойд дізнався про двигун Сахарова все, що хотів знати чи сподіватися запам'ятати. Він був добре обізнаний з його базовими принципами — використання імпульсної термоядерної енергії для нагрівання і виштовхування майже будь-якого пального. Найкращі результати дістали, використовуючи як робочу рідину чистий водень, але водень надто громіздкий і його важко зберігати протягом тривалого часу. Тож прийнятними альтернативами стали метан і аміак; можна було застосовувати навіть воду, але з набагато меншою ефективністю.

Проектувальники «Леонова» пішли на компроміс: гігантські баки рідкого водню мали забезпечити початковий імпульс, коли корабель набиратиме необхідну швидкість, щоб досягти Юпітера. У пункті ж призначення аміак мав використовуватися для гальмування, стикувальних маневрів і повернення назад на Землю.

Такою видавалася теорія, перевірена багато разів у безкінечних тестах і комп'ютерних симуляціях. Утім, як добре свідчила доля горопашного «Діскавері», усі людські плани неодмінно випробо-

увалися на міцність Природою і Долею, чи, як дехто волів висловлюватися, силами Всесвіту.

— Тож ви, докторе Флойде, — промовив владний жіночий голос, перервавши пояснення принципів магнітодинамічного зворотного зв'язку, яким захопився Василій. — Чому ви не доповіли мені?

Флойд обережно обернувся навколо своєї осі, притримуючи себе однією рукою. Він побачив масивну дорідну постать, одягнену в уніформу цікавого крою з десятками кишень і мішечків. Виникало таке враження, що це кулеметник, загорнутий у набоеві стрічки.

— Приємно знову зустрітися з вами, докторе. Мене все одно оглядатимуть? Я сподівався, що ви отримали мою медичну картку з Г'юстона.

— Ви думаєте, я повірю вашим дурним ветеринарам! Я не довірила б їм і яшур діагностувати!

Флойд прекрасно знав про взаємну повагу між Катериною Руденко й медичним центром Оліна Тіга, хай навіть широка усмішка лікарки не применшувала серйозність її слів. Вона помітила його відверто зацікавлений погляд і гордо помацала лямки навколо своєї опасистої талії.

— Звичайна лікарська валіза не надто практична в умовах невагомості: речі випливають звідти й їх ніколи не знайдеш на місці, коли вони потрібні. Я сама розробила дизайн цієї штуки, тут повний хірургічний набір. Із цим я можу не сходячи з місця вирізати апендикс або прийняти пологи.

— Сподіваюся, хоч пологів тут не буде.

— Ха! Гарний лікар має бути готовим до всього.

«Який контраст, — подумав Флойд, — між капітаном Орловою і лікаркою — чи її треба називати за званням — головний лікар? — Руденко. Капітан мала грацію й витонченість прими-балерини, а лікарка могла б уособлювати прототип Матері-Росії — міцна статура, широке селянське обличчя, хіба що бракує хустки на плечах, щоб доповнити картину. «Зовнішність оманлива. Не дай себе обдурити, — подумав Флойд, — ця жінка врятувала з десятків астронавтів під час стикувальної аварії Комарова, а у вільний час вона вдосконалює космічну медицину. Нам дуже пощастило, що Катерина Руденко летить на «Леонові».

— А тепер, докторе Флойде, скажу я вам, ви матимете ще досить часу, щоб дослідити наш маленький корабель. Мої колеги надто

гречні, щоб у цьому зізнатись, але в них багато роботи, а ви лише плутаєтеся під ногами. Я хотіла би бути біля вас — усіх трьох — без поспіху. Тоді ми принаймні мали б менше причин хвилюватися.

— Я боявся цього, але розумію вашу думку. Я готовий розпочати обстеження, щойно ви будете готові. Ходімо.

Корабельний шпиталь був вельми просторий і вміщував операційний стіл, два велосипеди-тренажери, кілька шаф з обладнанням і рентгенівський апарат. Доки лікар Руденко робила побіжний огляд, вона раптом запитала:

— Не знаєте, що то за маленький золотий циліндр, який доктор Чандра носить на ланцюжку на ший? То якийсь пристрій зв'язку? Він відмовився його знімати. Той Чандра настільки сором'язливий, що взагалі не хотів роздягатися.

Флойд не зміг стримати усмішку; неважко було уявити реакцію скромного індійця на цю напористу пані.

— Це лінгам.

— Що?

— Ви лікар, то мали б його впізнати. Символ чоловічої плідності.

— Звичайно, дури дурку. Він що практикує індуїзм? Трохи запізно просити нас улаштувати для нього суто вегетаріанське меню.

— Не хвилюйтеся, ми не послали б таку людину, завчасно не попередивши. Крім того, що Чандра зовсім не вживає алкоголю, він не любить нічого, крім комп'ютерів. Якось він розповів мені, що його дід був священнослужителем у Бенаресі й дав йому той лінгам; амулет залишався в родині протягом кількох поколінь.

Флойд здивувався, бо реакція Руденко виявилася не такою негативною, як він очікував, а швидше нетипово замисленою.

— Я розумію його почуття. Моя бабуся колись передала мені ікону. Шістнадцяте століття. Я хотіла взяти її з собою в подорож, але вона важить п'ять кілограмів...

Лікарка раптово скинула з себе задуму й повернулася до справи, вона зробила Флойду кілька безболісних заштриків пістолетом для підшкірних ін'єкцій і сказала йому повернутися, щойно він відчує себе сонним. А це, запевнила вона, станеться менше ніж за дві години.

— Тим часом відпочивайте, — наказала вона. — На цьому рівні в нас є спостережний пункт — Станція D.6. Чому б вам не піти туди?

Це здавалося гарною ідеєю, і Флойд слухняно поплив туди; така покірність доктора здивувала б його друзів. Лікар Руденко

глянула на годинник, продиктувала коротке повідомлення у голосовий записник і виставила будильник на тридцять хвилин уперед.

Досягши спостережного пункту D.6, Флойд застав там Чандру й Керноу. Вони глянули на нього, немов не пізнаючи, а відтак знову повернулися до захопливого видовища ззовні. Флойд помітив, що Чандра насправді не насолоджується краєвидом. Йому злипаються очі.

В ілюмінаторі зависла геть зовсім незнайома планета, що блискувала бірюзою і сліпучо-білим. «Як дивно, — подумав собі Флойд. — Що це сталося із Землею? І чому його не дивує, що він її не впізнає! Усе догори дригом! Яка катастрофа, він заплакав, жаліючи всіх тих бідних людей, що падають у космос...

Флойд заледве помітив, як два члени команди забрали нерухоме тіло Чандри. Коли вони повернулися по Керноу, очі Флойда вже заплющились, але він досі дихав. Коли ж вони прийшли по нього самого, зникли навіть ознаки дихання.

Частина II

«ЦЯНЬ»

Розділ 6. Пробудження

«А вони ще казали нам, що ми не бачитимемо снів», — подумав Флойд радше здивований, аніж роздратований. Прекрасне рожеве сяйво навколо заспокоювало, воно нагадувало Флойду барбекю і потріскування каміна на Різдво. Утім, він не відчував тепла, швидше прохолоду, хоч і не зимовий холод.

До нього долинав віддалений гомін голосів, але говорили надто тихо, щоб розібрати, про що йдеться. Голоси стали гучнішими, проте він усе одно не міг нічого зрозуміти.

— Точно, — здивовано промовив він, — мені ж не можуть снитися сні російською!

— Ні, Гейвуде! — відповів жіночий голос. — Це не сон. Уже час прокидатися.

Прекрасне сяйво згасло; він розплющив очі, і розмитий промінь ліхтаря зісковзнув з його обличчя. Флойд лежав на дивані, прив'язаний до нього за допомогою еластичних стрічок; навколо нього стояли якісь фігури, але він не міг достатньо сфокусувати погляд, щоб когось упізнати.

Лагідні пальці склепили його повіки й помасажували чоло.

— Не напружуйтеся. Дихайте глибоко... ще раз... правильно... як ви зараз почуваетесь?

— Я не знаю... дивно... якимось легко в голові... і я голодний.

— Це гарний знак. Ви знаєте, де ви? Зараз можете розплющити очі.

Нарешті він роздивився фігури — ближче до нього стояла лікар Руденко, трохи віддалік — капітан Орлова. Але Таня якимось змінилася відтоді, як він бачив її лише годину тому. Коли Флойд зрозумів, у чому полягає ця зміна, він був шокований:

— Ти відростила волосся!

— Сподіваюся, ти думаєш, що так краще. Не можу сказати те саме про твою бороду.

Флойд, піднісши руку до обличчя, виявив, що він має доклада-ти зусиль до кожного руху. Його підборіддя вкривала коротка дво-триденна щетина. У стані гібернації волосся відростає лише на одну соту від нормального стану.

— Тож я зробив це, — промовив він. — Ми прибули на Юпітер.

Таня задумливо глипнула на нього, потім на лікарку, яка ледь помітно кивнула.

— Ні, Гейвуде, — сказала вона. — Ще залишився місяць льоту. Не хвилюйся, із кораблем усе гаразд, усі системи функціонують нормально. Одначе твої друзі у Вашингтоні попросили розбудити тебе трохи раніше. Сталося дещо непередбачуване. Тепер нам ви-падає брати участь у перегонах до «Діскавері» й, боюся, ці пере-гони ми можемо програти.

Розділ 7. «Цянь»

Коли голос Гейвуда Флойда долинув з динаміка, два дельфіни раптом перестали кружляти басейном і підпливли до борту. Гото-ві обідати, вони крутили головами й шукали джерело звуку.

«Впізнали Гейвуда», — подумала Керолайн із гіркотою. А Кріс-тофер, що повзав у манежі, навіть не припинив гратися, зміню-ючи кольори у своїй книжці, тимчасом, як голос його батька гучно й чітко линув із космосу за півмільярда кілометрів від рідної планети.

— ...Кохана, ти не здивуєшся почути від мене звістку на місяць раніше від визначеного терміну; уже кілька тижнів тобі відомо, що в нас тут з'явилася компанія.

Я досі не можу повірити в те, що відбувається, для мене це ціл-ковите безглуздя. Вони, можливо, не мають достатньо пального для безпечного повернення на Землю; ми навіть не розуміємо, як вони збираються стикуватися із «Діскавері». Звісно, ми ніколи їх не бачили навіть у телескоп. Навіть за умов найбільшого набли-ження «Цянь» був за п'ятдесят мільйонів кілометрів від нас. Вони мали достатньо часу, щоб відповісти на наші сигнали, якби хотіли відповідати, але, схоже, нас повністю ігнорують. Зараз китайці надто заклопотані для дружніх балачок. За кілька годин вони про-б'ють атмосферу Юпітера, от і побачимо, як працює їхня система

аеродинамічного гальмування. Якщо все буде гаразд, це піднесе наш бойовий дух. Якщо ж ні... Ліпше про це й не говорити.

Росіяни, зваживши на обставини, що склалися, сприйняли новину напрочуд спокійно. Вони, звісно, сердиті й розчаровані, але я чув багато захоплених слів на адресу китайців. Це, звичайно, блискучий хід — будувати космічний корабель у всіх на виду, змушуючи думати, що це космічна станція, аж доки до неї не причепили ракети.

Ну, що ж, ми нічого не можемо вдіяти, хіба що спостерігати. А на такій відстані ми бачимо не більше, ніж ви у своїй найкращій телескопи. Я не можу не бажати їм успіху, хоч, певна річ, сподіваюся, вони не чіпатимуть «Діскавері». Це територія Сполучених Штатів, і, можу закластися, наше міністерство закордонних справ нагадує китайцям про це щогодини.

Утім, на таке сподіватися, мабуть, не варто. Якби наші китайські друзі нас не випереджали, ти ще місяць не чула б від мене звісток. Але тепер, коли лікар Руденко мене розбудила, я говоритиму з тобою щокілька днів.

Після першого шоку я непогано влаштувався — знайомлюся з кораблем і командою, відновлюю космічні навички. І вдосконалюю свою ламану російську, хоч і не маю шансів як слід попрактикуватися — тут усі розмовляють англійською.

Американці вміють нав'язати свою мову іншим! Я інколи соромлюся нашого шовінізму чи нашої ліні.

Рівень англійської на борту коливається від ідеального — головний інженер Саша Ковальов міг би запросто працювати диктором на БіБіСі — до варіанту «якщо говориш швидко, то не має значення, скільки помилок припускаєшся». Єдиний, хто не розмовляє англійською вільно, це Женя Марченко, яка в останню мить поїла місце Ірми Якуніної. Між іншим, приємно дізнатися, що з Ірмою усе гаразд — яке це мало бути для неї розчарування! Цікаво, чи почне вона знову вправлятися в дельтапланеризмі?

Якщо вже говорити про нещасні випадки... Видно, що Женя теж пережила жахливу катастрофу. Хоча пластичні хірурги постаралися на славу, все-таки помітно, що вона серйозно обгоріла. Женя у нас немов дочка усього екіпажу, і команда ставиться до неї, хотів уже сказати зі співчуттям, але це надто поблажливо. Скажімо так, з особливою добротою.

Можливо, тобі цікаво, як я ладнаю із капітаном Танею. Ну, Таня мені дуже подобається, але сердити її не хотілося б. Немає

жодних сумнівів, хто заправляє усім на цьому кораблі. Головний лікар Руденко — ти зустрічалася з нею у Гонолулу на підписанні Аерокосмічній Конвенції два роки тому, і, я певен, ти не забула останню вечірку. Тож можеш зрозуміти, чому ми називаємо її Катериною Великою, звісно, за її широкою спиною...

Але годі пліткувати. Час спливає, мені неприємно буде перевантажити мережу. І, до речі, цей особистий дзвінок має бути справді особистим. Проте в цій мережі достатньо відгалужень, тому не дивуйся, якщо раптом отримаєш повідомлення з іншого маршруту.

Я чекаю на звістку від тебе. Скажи дівчатам, що я поговорю з ними пізніше. Я кохаю тебе, люблю вас усіх, дуже сумую за тобою і Крісом. Якщо повернуся, то обіцяю: ніколи не поїду так надовго.

Відтак запала коротка пауза, протягом якої було чути шипіння. Нарешті явно комп'ютерно синтезований голос виголосив: «Завершено передачу повідомлення. Чотириста тридцять два дріб сім із космічного корабля «Леонов». Щойно Керолайн Флойд вимкнула передавач, як два дельфіни зісковзнули з поверхні басейну й попрямували в Тихий океан, залишаючи по собі брижі на воді.

Коли Крістофер зрозумів, що його друзі попливли геть, він почав плакати. Мати взяла його на руки, намагаючись заспокоїти, але ще довго їй це не вдавалося.

Розділ 8. Шлях повз Юпітер

Зображення Юпітера, помережене стрічками білих хмар, плямистими смугами лососево-рожевого кольору й Великою червоною плямою, що наче недобре око, загрозливо поглядала на людей, зависло на проекційному екрані льотної палуби космічного корабля. Планета заповнювала вже три чверті екрана, але ніхто не звертав уваги на осяяний диск, усі очі увіп'ялися в темний серп у його кутку. Там, на нічному боці планети, китайський космічний корабель наближався до миті істини.

«Це абсурд, — подумав Флойд. — Ми не зможемо нічого розгледіти за сорок мільйонів кілометрів. І витріщатися на екран необов'язково, адже радіо повідомить нам те, що ми хочемо знати».

«Цянь» припинив усі голосові, відео- та інформаційні передачі на дві години раніше, відтоді, як антени дальнього радіуса дії були введені в захисну тінь теплового екрана. Лише радіомаяк,

що відправляв сигнали в усіх напрямках, досі вів передачу, точно показуючи координати китайського космічного корабля у той час, як він пропливав між хмар, котрі за розміром дорівнювали континентам. Пронизливі сигнали пі...пі...пі — єдині звуки, що їх було чути в командній рубці «Леонова». Кожна з цих пульсацій відлетіла від Юпітера за дві хвилини до того, як зазвучати на «Леонові»; за цей проміжок часу джерело сигналу тисячу разів могло перетворитися на хмару розжареного газу, розвіяного в юпітеріанській стратосфері.

Сигнал то завмирав, то ставав гучнішим, іноді він спотворювався, кілька разів повністю затихав, відтак послідовність відновлювалася. Незабаром плазмова оболонка навколо корабля відріже всі комунікації, аж поки корабель знову не з'явиться на радарх. Якщо він з'явиться.

— *Посмотри!* — гукнув Макс. — Ось воно!

Спершу Флойд не міг нічого роздивитися. Потім на краю сяйливого диска він роздивився маленьку зірочку, що поблискувала навпроти темного лику Юпітера, там, де зірок бути не може.

Зірочка здавалася зовсім нерухомою, хоча він знав, що вона має рухатися зі швидкістю сто кілометрів на секунду.

Цятка повільно яскравішала; це вже була не просто цятка, вона здавалася все видовженішою.

Комета, витворена людськими руками, промайнула крізь юпітеріанську ніч, залишаючи після себе розжарений слід кілометри завдовжки.

Останній неспотворений, нормальної тривалості гудок долинув із радіомаяка, потім зосталося лише позбавлене сенсу шипіння радіації Юпітера — одного з тих багатьох космічних звуків, які не мають нічого спільного з людиною і її роботою.

«Цянь» став нечутним, але ще не зовсім невидимим. Команда «Леонова» могла спостерігати, як маленька видовжена іскра рухається від сонячного боку планети, щоб зникнути на темній стороні. Якщо все піде за планом, до того часу Юпітер поглине корабель, забравши в нього небажану швидкість. «Цянь» вирине з іншого боку цього гігантського світу, перетворившись на ще один супутник Юпітера.

Іскра згасла. «Цянь» завернув за планету й зараз прямував по нічній стороні. Нічого не буде ні чути, ні видно, доки він вирине з тіні. Якщо все піде добре, то це станеться десь за годину. Для китайців ця година триватиме вічність.

Натомість для керівника з наукової роботи Василя Орлова та інженера зі зв'язку Саші Ковальова година минула напрочуд швидко. Вони могли чимало дізнатися, спостерігаючи за тією маленькою зірочкою: вирахувати час її наближення й віддалення, і, найважливіше, доплерівське зміщення радіомаяка давало життєво важливу інформацію про нову орбіту «Цяня». Комп'ютери «Леонova» вже засвоювали графіки руху й видавали прогнозований час проходження, орієнтуючись на різні припущення щодо темпів уповільнення в атмосфері Юпітера.

Василій вимкнув екран комп'ютера, обернувся у своєму кріслі, послабив пасок безпеки й звернувся до аудиторії, що терпляче на щось чекала.

— За найбільш оптимістичними прогнозами, вони можуть з'явитися на радарх через сорок дві хвилини. Чому б глядачам не прогулятися, щоб ми могли сконцентруватися та якнайкраще виконати свою роботу? Побачимося за тридцять п'ять хвилин! Ну, *уходіме!*

Астронавти неохоче покинули капітанський місток, але геть усі повернулися менш ніж за тридцять хвилин, викликавши праведний гнів Василя. Він досі докоряв їм за брак поваги до його розрахунків, коли з гучномовців долинуло знайоме пі... пі... пі — сигнали з радіомаяка «Цяня». Василій мав здивований і засмучений вигляд, але невдовзі приєднався до спонтанних оплесків, що вітали китайський космічний корабель, який вдало пройшов крізь юпітеріанську атмосферу. Флойд не помітив, хто саме почав аплодувати. Так, китайці, росіяни, американці могли бути конкурентами, але всі вони астронавти, усі наразі настільки далеко від рідної планети, де ще не мандрувала жодна жива душа. «Посланці людства» — так охрестив їх Перший договір ООН про космос. Навіть якщо екіпаж «Леонova» не надто радів успіхам китайців, вони також не бажали їм лиха.

«Тут маємо й егоїстичний чинник», — подумав Флойд. Тепер шанси «Леонova» на успішне проходження атмосфери Юпітера значно зросли; «Цянь» довів, що маневр атмосферного гальмування у принципі є можливий. Інформація про Юпітер виявилася правильною, його атмосфера не містить неочікуваних і, ймовірно, фатальних сюрпризів.

— Ну що ж! — сказала Таня. — Думаю, варто надіслати їм повідомлення з віншуванням. Але навіть якщо ми це зробимо, вони його не отримають.

Дехто з колег іще кепкував із Василя, який витріщився на комп'ютер, не вірячи тому, що спостерігав на власні очі.

— Я нічого не розумію! — вигукнув він. — Вони досі мають бути за Юпітером! Сашо, дай мені ще раз зчитати швидкість їхнього радіомаяка!

Далі мовчазний діалог Орлов провадив із комп'ютером; як слід роздивившись усі дані, Василій присвиснув:

— Щось не те. Вони справді на орбіті, але «Цянь» ніяк не зможе стикуватися із «Діскавері». Орбіта, на якій вони зараз, виведе їх до Іо. Я зможу дати більше інформації, коли простежу їхню траєкторію руху за наступні п'ять хвилин.

— У будь-якому разі тепер вони в безпеці, — зазначила Таня. — А траєкторію руху вони зможуть скорегувати пізніше.

— Можливо, але це забере в них кілька днів. Навіть за умови, якщо мають достатньо пального. У чому я сумніваюся.

— Тож у нас досі є надія їх обійти.

— Не налаштовуйся так оптимістично. Нам до Юпітера летіти ще три тижні. Вони можуть перепробувати десятки орбіт до того часу, як ми туди дістанемося, та обрати найзручнішу для стикування.

— І знову ж, за умови, що в них достатньо пального.

— Звісно. Про це ми можемо лише здогадуватися.

Розмова велася такою швидкою російською і так схвилювано, що Флойд майже нічого не втямив. Коли Таня нарешті зглянулася на нього й пояснила, що «Цянь» розвернувся так, що прямує до дальших супутників, його перша реакція була ось якою:

— У них можуть бути серйозні проблеми. Що ви робитимете, якщо вони попросять про допомогу?

— Ти, напевно, жартуєш. Можеш собі уявити, щоб китайці таке вчинили? Вони надто горді. У будь-якому разі допомогти їм неможливо. Ми не спроможні змінити пріоритети місії, тобі це добре відомо. Навіть якби в нас було пальне...

— Ви, звісно, маєте рацію, але пояснити це 99% земель, які не надто розуміються на орбітальній механіці, буде складно. Нам треба брати до уваги політичний складник ситуації, ми матимемо не надто хороший вигляд, якщо не допоможемо. Василю, дайте мені їхню остаточну орбіту, щойно ви її опрацюєте. Я піду до своєї каюти й над дечим помізкую.

Каюта Флойда чи точніше третина його каюти досі була зашарашена коробками, багато з них громадилися на ліжках, які

займатимуть Чандра й Керноу, коли прокинуться від тривалого сну. Гейвуду вдалося звільнити трохи місця для своїх речей, а загалом йому були обіцяні люксові умови аж двох квадратних метрів простору, щойно хтось зголоситься допомогти пересунути меблі.

Флойд відімкнув невелику комунікативну консоль, установив ключі дешифрування й запросив інформацію про «Цянь», яку йому передали з Вашингтона. Йому було цікаво, чи вдалося його гостинним хазяям розшифрувати код, який складався з двохсот-знакового простого числа, адже Агенція національної безпеки заклалася на власну репутацію, що найшвидший комп'ютер не зможе зламати цей код до Великого Вибуху, який ознаменує кінець Усесвіту. Це твердження ніколи не можна було довести, хіба що лише спростувати.

Флойд знову уважно переглянув світлини китайського корабля у прекрасній якості, зроблені тоді, коли «Цянь» виказав себе перед тим, як покинути орбіту Землі. Там були й пізніші знімки, не такі чіткі, тому що їх зроблено шпигунськими камерами, коли корабель відлетів уже досить далеко й з'ясувалося, що він мчить до Юпітера. Саме ці фото цікавили Флойда найбільше, хоча кориснішими могли здатися креслення та оцінки продуктивності.

Навіть за найоптимістичніших припущень важко здогадатися, як китайці збираються виплутатися із ситуації, що склалася. Вони мали використати 90 % свого пального протягом шаленого стрибка через Сонячну систему. Якщо це не була заборонена законом місія самогубців, то лише план із залученням гібернації і пізнішого порятунку міг мати якийсь сенс. Автім, розвідка доповідала, що китайські технології гібернації далеко не такі розвинені, щоб забезпечити цей життєдайний варіант.

Проте розвідка часто помилялась, а ще частіше її вводив в оману потік сирих фактів, що потребували оцінки, так званий інформаційний «шум». На «Цяні» китайці виконали дивовижну роботу, якщо зважити на стислі терміни, але Флойд бажав би, щоб інформацію, яку йому надсилають, перевіряли пильніше. Дещо було просто сміттям, яке не мало жодного зв'язку з місією.

У будь-якому разі, коли не знаєш, чого саме шукати, важливо уникати упереджень, бо те, що на позір може здатися неважливим, ба навіть безглуздим, часто містить ключ до розгадки. Зітхнувши, Флойд почав переглядати п'ятсот сторінок інформації,

утримуючи свою свідомість однаково сприйнятливою до всього: діаграм, графіків, фотографій, уривків новин, списків делегатів наукових конференцій, заголовків технічних публікацій, навіть комерційної документації — це все хутко прокручувалося на екрані високої роздільної здатності. Відділ промислового шпигунства, очевидно, мав силу-силенну роботи: хто міг би подумати, скільки тих японських голографічних модулів, швейцарських мікроконтролерів газового потоку чи німецьких детекторів радіації стікалося до висушеного озера Лоп-Нор, звідки китайці стартували на Юпітер.

Проте дещо потрапило у звіт помилково, ця інформація точно ніяк не стосувалася місії. Виявляється, китайці таємно замовили тисячу інфрачервоних датчиків через підставну корпорацію у Сингапурі. Це мало стосуватися лише військових; дуже мало ймовірно, що «Цянь» можуть переслідувати самонавідні ракети. А оце вже справді кумедно — «Спеціальне геодезійне обладнання для обстеження льодовиків, Анкоридж, Аляска». Який ідіот міг подумати, що це знадобиться експедиції в далекий космос — усмішка застигла на обличчі Флойда; він відчув, як мороз пішов йому поза спиною. Господи, вони не посміють! Але вони вже чимало посміли, і нині, зрештою, може бути все.

Він повернувся до фотографій і гіпотетичних креслень китайського корабля. Так, це лише припущення — оті забубрини ззаду, біля привода електродів, цілком підходять за розміром.

Флойд гукнув на місток:

— Василю, ти уже вирахував їхню орбіту?

— Так, — відповів той дивно притлумленим голосом. Флойд зрозумів, що виявилось щось цікаве. Він зробив тривалу паузу.

— Вони летять до Європи, чи не так?

На іншому кінці дроту почувся вигук здивування:

— Чорт возьми! Як ти здогадався?

— Я просто припустив.

— Тут не може бути помилки. Я перевірів їхні координати в шістьох місцях. Гальмівний маневр спрацював саме так, як вони й розраховували. «Цянь» на шляху до Європи, це не може бути випадковістю. Вони прибудуть туди за сімнадцять годин.

— І вийдуть на орбіту.

— Можливо, це не потребуватиме багато пального. Та з якою метою?

— Ризикну зробити ще одне припущення. Вони швидко оглянуть територію і сідатимуть.

— Або ти здурів, або знаєш щось, чого не знаємо ми.

— Ні, це просто дедукція. Ти зараз дорікатимеш собі за те, що не помітив очевидного.

— Добре, Шерлоку, навіщо їм приземлятися на Європі? На Бога, що там може бути?

Флойд насолоджувався миттю свого тріумфу. Звісно, він міг і схибити.

— Що на Європі? На Європі є дещо найцінніше в усьому Всесвіті.

Він переборщив; Василій не дурень, отож випередив Флойда з відповіддю:

— Звісно! Вода! Мільярди тонн води. Досить, щоб заповнити паливні баки, облетіти всі супутники системи, і ще залишиться на стикування з «Діскавері» та повернення додому. Не хотілося б це визнавати, але наші китайські друзі знову нас обскакали.

— Імовірно, так триватиме й надалі.

Розділ 9. Лід Великого каналу

Якщо не зважати на чорне, як смола, небо, то ці фото могли бути зроблені будь-де в північних районах Землі; не було нічого інопланетного в потрісканій крижаній пустелі, яка заповнила все до обрію. Тільки п'ять постатей у скафандрах на передньому плані доводили, що це панорама з іншого світу.

Навіть зараз потайні китайці не розголошували імен членів екіпажу. Анонімними вторженцями на полярних ландшафтах Європи, очевидно, стали керівник із наукових досліджень, командир, штурман, перший і другий інженери. «Тут є своя іронія, — подумав Флойд, — на Землі цю історичну світлину бачили на годину раніше за команду «Леонова», який начебто перебував набагато ближче до місця подій. Але передачі з «Цяня» ішли на таких частотах, що перехопити їх було неможливо; «Леонов» чув лише сигнал маяка, що транслювався вусібіч. Одначе на деякий час, коли Європа, обертаючись, забидала корабель з поля зору, а сама ховалася за гігантський Юпітер, не чути було навіть радіомаяк. Тож та незначна інформація про китайську місію, яку мали на «Леонові», надходила із Землі.

Після попереднього ознайомлення із місцевістю корабель приземлився на один з кількох островів твердих порід, які витикалися крізь кірку льоду, що вкривав увесь супутник. Від полюса до полюса цей лід повсюди був однаково грубим: на Європі не існувало погоди, щоб утворити якісь дивні форми, тут не падав сніг, який сформував би пологісті схили. На Європу, що не мала атмосфери, могли падати інші небесні тіла, але не сніжинки. На формування рельєфу цього супутника впливала лише сила тяжіння, яка сприяла урівненню усіх її узвиш, а також безперервні землетруси, викликані іншими супутниками Юпітера, що проходили по своїх орбітах близько від Європи. Сам Юпітер, попри свою значно більшу масу, впливав на Європу менше. Припливи Юпітера завершили свою справу тисячоліття тому, упевнившись, що супутник, повернувшись одним боком, назавжди залишиться прикутим до гігантського господаря.

Усе це було відомо з даних, здобутих після обльоту Європи «Вояжером» 1970 року, огляду «Галілео» в 1980 році й приземленні «Кеплера» в 1990-му. Але за кілька годин китайці дізналися про Європу більше, ніж усі попередні місії гуртом узяті. Свої знання вони зберігали в таємниці; хтось міг про це шкодувати, але ніхто не наважився б заперечити їхнє право так чинити, адже вони до того за нього заплатили.

Натомість заперечували, до того ж дедалі завзятіше, їхнє право загарбати супутник. Уперше в історії людства одна із земних націй претендувала на інший світ, і всі медіа на Землі обговорювали законність такої позиції. Хоча китайці всіляко наголошували, що ніколи не підписували «Договір 02 ООН щодо космосу», тож не мають дотримуватися його положень, це не поклато край лютим протестам.

Раптом Європа стала найповажнішою новиною у Сонячній системі. І людина в гарячій точці (чи принаймні ближча до цієї точки на кілька мільйонів кілометрів, аніж більшість інших земель) стала дуже популярною.

— Говорить Гейвуд Флойд, я на борту космічного корабля «Олексій Леонов», ми прямуємо до Юпітера. Проте, як ви можете зрозуміти, усі наші думки зараз зосереджені на Європі.

Цієї миті я спостерігаю Європу в найпотужніший з корабельних телескопів. При такому збільшенні супутник здається у десять разів більшим, аніж Місяць із Землі, якщо дивитися на нього простим оком. І це справді дивовижне видовище.

Поверхня Європи рівномірно рожева з кількома маленькими коричневими плямами. Вона вкрита густою сіткою тонких ліній, які перехрещуються у різних напрямках. Фактично, це дуже нагадує фотографію з медичного підручника, де показано візерунок вен і артерій у тілі людини.

Кілька з цих утворень сотні чи навіть тисячі кілометрів завдовжки, і вони скидаються на химерні канали, що їх Персиваль Лоуелл¹ та інші астрономи початку XX століття нібито бачили на Марсі.

Утім, канали Європи не ілюзія, хоча, звісно, це й не артефакти стародавньої цивілізації. Більше того, вони містять воду чи принаймні лід. Сам супутник майже повністю вкритий океаном, що сягає п'ятдесяти кілометрів углиб.

Через те, що тут дуже далеко від Сонця, температура поверхні Європи дуже-дуже низька, щось близько 150 градусів нижче нуля. Тож раніше вважали, що цей океан являє собою цілісний шмат криги.

Несподівано виявилось, що це не так, бо багато тепла генерується всередині Європи силами припливів, тими самими, котрі стимулюють вулканічну діяльність на сусідній Іо.

Тож лід постійно тане, дрейфує, тріскається, замерзає, утворюючи льодовики, приблизно такі, як у полярних районах Землі. Я зараз дивлюся на цей заплутаний візерунок тріщин і ліній; більшість із них темні й дуже древні, можливо, їхній вік сягає мільйонів років. Однак кілька з них майже сніжно-білі; це нові витвори, товщина кори яких сягає усього кількох сантиметрів.

«Цянь» приземлився біля однієї з цих білих ліній — утворення 1500 кілометрів завдовжки, яке охрестили Великий канал. Імовірно, китайці збираються закачати воду в свої паливні баки, щоб дослідити систему супутників Юпітера й повернутися на Землю. Це може бути непросто, але вони, звичайно, ретельно вивчили район приземлення і знають, що роблять.

Тепер зрозуміло, чому вони пішли на такий ризик і чому претендують на Європу. Як пункт дозаправки, цей супутник може стати ключовим для дослідження усєї далекої Сонячної системи. Вода є й на Ганімеді, але там вона вся замерзла і також є менш доступною через те, що цей супутник має потужнішу силу тяжіння.

¹ Американський бізнесмен, сходознавець, дипломат, астроном і математик, дослідник планети Марс, вважав, що на Марсі є життя, а лінії на його поверхні — це канали, по яких розумні марсіани транспортують воду з полюсів.

І ще одне міркування, яке щойно спало мені на думку. Навіть якщо китайці застрягнуть на Європі, вони зможуть вижити, доки їхні земляки спорядять рятувальну експедицію. У них достатньо енергії, можливо, у тому районі є корисні мінерали, а ми знаємо, що китайці — експерти із синтезування їжі. Таке життя не буде надто комфортним, але я особисто маю кількох друзів, які залюбки терпіли б незручності заради неймовірної панорами Юпітера, що розкинувся на все небо; це видовище ми й самі спостерігати-мо за кілька днів.

Це Гейвуд Флорйд. Я прощаюся з вами від себе й від імені моїх колег на борту «Олексія Леонова».

— Говорить капітанський місток. Дуже симпатична презентація, Гейвуде. Ти міг би працювати в новинах.

— Я мав доволі практики в цій сфері. Половину часу на роботі я був змушений перейматися піаром.

— Піаром?

— Public relations. Зв'язки з громадськістю — зазвичай розповідаю політикам, чому вони повинні дати мені більше грошей. Це щось таке, із чим ви, напевно, не стикалися.

— Хотів би я, щоб то було правдою. У будь-якому разі, зайди на місток. Надійшла інформація, яку ми хотіли б з тобою обговорити.

Флорйд зняв свій мікрофон, поставив телескоп у вихідну позицію і виліз із крихітної спостережної капсули. Вибравшись звідтіля, він майже зіштовхнувся з Миколаєм Терновським, що, очевидно, прямував на місток з аналогічною метою.

— Я вкраду деякі твої найкращі вислови для «Радіо Москва», Вуді. Сподіваюся, ти не проти.

— Завжди будь ласка, *товарищ*. У будь-якому разі, хіба я можу тобі завадити?

На капітанському містку капітан Орлова задумливо вдивлялася у купу слів і зображень на головному моніторі. Флорйд сьак-так почав перекладати цю інформацію для себе, але Таня перервала його.

— Не турбуйся щодо деталей. Це розрахунки часу, який буде потрібен «Цяню», щоб звільнити свої баки й підготувати їх для повторного заповнення.

— У нас робили такі самі розрахунки, але існує багато варіантів.

— Ми думаємо, можна зупинитися на одному з них. Тобі ж відомо, що найкращою водяною помпою, яку можна дістати, є помпи пожежників? І ти, мабуть, здивуєшся, дізнавшись, що в Пекінської

центральної пожежної станції кілька місяців тому, незважаючи на протести мера, реквізували чотири найновіші моделі.

— Я не здивований, я майже ошелешений. Кажі далі, будь ласка.

— Це може бути просто збіг, але ті помпи годящого розміру. Зробімо поправки на розгортання труби, буріння крізь лід і таке інше. Ну, гадаю, вони злітатимуть через п'ять днів.

— П'ять днів!

— Якщо їм пощастить і все працюватиме ідеально. І якщо вони не чекатимуть, поки наповняться геть усі баки, а візьмуть лише достатньо, щоб безпечно стикуватися із «Діскавері», випередивши нас. Навіть якщо вони випередять нас на годину, цього буде досить. У крайньому разі китайці можуть скористатися правом на порятунок.

— Юристи з Держдепартаменту навряд чи з цим погодяться. Зараз ми проголосили, що «Діскавері» не покинутий корабель, а навмисно припаркований, і він чекає, доки ми заберемо його. Будь-які спроби проникнути на корабель будуть порушенням прав на приватну власність.

— Упевнена, китайців вразила ваша заява.

— Якщо ні, що робитимемо?

— Нас більше, два на одного, коли розбудимо Чандру й Керноу.

— Ти серйозно? А де шаблі для абордажу?

— Які ще шаблі?

— Ну, мечі, зброя.

— О, не хвилюйся, ми можемо використати лазерний телеспектрометр. Він випаровує астероїди на відстані тисячі кілометрів.

— Я не певен, що мені подобається ця розмова. Мій уряд не підтримує насильство, окрім випадків самооборони.

— Наївні американці! Ми мислимо більш реалістично. Доводиться так чинити. Усі твої дідусі й бабусі дожили до безлітньої старості, Гейвуде. Трьох із моїх вбили під час Великої Вітчизняної війни.

Наодинці Таня завжди називала його Вуді й ніколи не йменувала Гейвудом. Тож, очевидно, зараз вона говорить серйозно. Чи просто перевіряє його реакцію?

— У будь-якому разі «Діскавері» — це кілька мільярдів доларів технічного спорядження. Корабель неважливий, важить лише інформація, яку він зберігає.

— Точно. Інформація, що може бути скопійована, а потім стерта.

— Таню, твої думки одна веселіша за іншу. Інколи я думаю, що всі росіяни трохи параноїки.

— Ми здобули такий діагноз завдяки Наполеонові й Гітлеру. Проте не кажи мені, що ти не розробив — як ви це називаєте — сценарій? Принаймні для себе.

— У мене не було доконечної потреби розробляти щось самостійно, — трохи похмуро відповів Флойд. — Держдепартамент уже зробив це за мене, зваживши на всі можливі варіанти. Ми лише маємо побачити, як поводитимуться китайці. І я зрештою не здивуюсь, якщо вони знову нас перехитрують.

Розділ 10. Звістка з Європи

Мистецтву спати в невагомості слід навчатися; у Флойда забрало майже тиждень відшукати найкращу позицію для рук і ніг, щоб вони не плавали в незручних положеннях. Зараз він уже став експертом із цієї справи й не чекав на повернення ваги; насправді навіть згадка про вагу викликала в нього нічні жахіття.

Хтось трусив його, воліючи розбудити. Ні — напевно, це йому сниться! Особисте життя на борту «Леонова» було чимось священним: ніхто не заходив до кают інших членів команди, не спитавши спершу дозволу. Флойд міцніше склепив повіки, але його й далі термосили.

— Докторе Флойде, прокинься! Ви потрібні на льотній палубі.

І ніхто тут не називає його доктором Флойдом, найформальніше звернення, яким кликали його за останні тижні, було «док». Що сталося?

Флойд неохоче розплющив очі. Він лежав у своїй крихітній каюті, затишно закутаний у спальний мішок. Якась частина його свідомості здивовано спитала: тоді чому він дивиться на Європу? Вони ж досі в мільйонах кілометрів від неї.

Знайомий сігчастий візерунок, орнамент трикутників і багатокутників, утворених лініями, що перетиналися між собою. І, звісно, там був сам Великий канал — ні, це неможливо. Як він може бачити Великий канал, коли досі перебуває у своїй маленькій каюті на борту «Леонова»?

— Докторе Флойде!

Він зовсім прокинувся і збагнув, що його ліва рука плаває лише в кількох сантиметрах від очей. Дивно, що лінії на долоні так

зловісно схожі на карту Європи! Проте ощадлива Матінка Природа завжди повторюється — різні лише масштаби, але вир молока, домішаного в каву, скидається на лінії хмар у циклоні шторму чи спіралі галактик.

— Вибач, Максе, — нарешті пробуркався Флойд. — Якись проблеми? Щось не так?

— Напевно, але не в нас. «Цянь» вскочив у халепу.

Капітан, штурман і головний інженер пристебнулися до своїх крісел, решта команди тривожно кружляла довкола, чіпляючись за поручні, чи витріщалася на монітори.

— Вибач, що розбудили тебе, Гейвуде, — безцеремонно кинула Таня, вона не вміла перепрошувати. — Коротко про ситуацію. Десять хвилин тому ми мали повідомлення першого рівня важливості від Центру керування польотом. «Цянь» зник з ефіру. Це сталося раптово, посеред шифрованого повідомлення, зв'язок урвався, кілька секунд радіошуму в ефірі — і нічого.

— Їхній маяк?

— Не працює. Ми також не отримуємо від нього сигнал.

— Ого! То це справді серйозно, велика аварія. Якись припущення?

— Припущень багацько, але все це лише здогади. Вибух, зсув ґрунту, землетрус, хто його зна...

— І, можливо, ми ніколи не довідаємось, аж доки хтось приземлиться на Європі або пролітатиме досить близько до її поверхні та роздивиться.

Таня похитала головою:

— У нас недостатня зміна швидкості. Найближча відстань, на яку ми можемо підійти, це п'ятдесят тисяч кілометрів. Не надто близько, щоб щось розгледіти.

— Значить, ми не можемо нічого вдіяти.

— Не зовсім, Гейвуде. Центр керування польотом має пропозицію. Вони пропонують нам покрутити своєю антеною навколо, раптом зможемо прийняти якийсь слабкий сигнал, що не може досягти Землі. Це — як ви кажете? — постріл у нікуди, але варто спробувати. Що ти думаєш?

Перша реакція Флойда була різко негативна.

— Це означає перервати зв'язок із Землею.

— Звісно, але у будь-якому разі зв'язок урветься, коли ми летітимемо навколо Юпітера. І знову налаштувати наші прилади забере лише кілька хвилин.

Флойд нічого не відповів. Пропозиція здавалася доречною, хоч і лякала невизначеністю. Поміркувавши кілька секунд, він раптом усвідомив, чому проти цієї ідеї. Проблеми на «Діскавері» почалися з того, що велика антена з досі не зовсім зрозумілих причин втратила зв'язок із Землею.

Там, звісно, був причетний Еал, а тут небезпеки, що виникне подібна ситуація, не було. Комп'ютери на «Леонові» являли собою автономні прилади, кожен з яких відповідав за свою сферу, єдиного штучного інтелекту, що контролював би корабель, не існувало. Принаймні нелюдського інтелекту.

Росіяни терпляче чекали на його відповідь.

— Я згоден, — зрештою відповів Флойд. — Сповістіть Землю про те, що ми робимо, і починайте слухати. Гадаю, ви використаєте усі можливі частоти?

— Так, щойно вирахуємо доплерівську поправку. Як там справи, Сашо?

— Дайте мені ще дві хвилини, я запусну автоматичний пошук. Скільки ми маємо слухати?

Капітан зробила ледь помітну паузу перед тим, як відповісти. Флойд часто захоплювався рішучістю Тані Орлової, і якось зізнався їй у цьому. З властивим їй почуттям гумору Таня відповіла: «Командир може бути неправим, але непевним — ніколи!»

— Слухаємо п'ятдесят хвилин, відтак десять хвилин доповідаємо на Землю. Потім повторюємо наші дії.

Утім, особливо не було що слухати й на що дивитися; автоматичні системи краще вправлялися із просіюванням радіошуму, ніж людські органи чуття. Попри це, час від часу Саша підсилював звук на акустичній системі, і рев радіаційних поясів Юпітера заповнював кабінку. Це звучало так, наче хвилі розбиваються об усі разом узяті пляжі Землі й принагідно в атмосфері Юпітера вибухають надпотужні блискавки. Тут не було й сліду чогось схожого на сигнали людини, тож один по одному члени команди, що не були на чергуванні, мовчки впливали геть з приміщення.

Чекаючи на результати прослуховування, Флойд розважав: хай що сталося із «Цянем», це трапилося за дві години до того, як вони почули цю новину із Землі. Однак «Леонов» міг прийняти повідомлення з Європи за якусь хвилину, тож китайці мали достатньо часу, щоб повернутися в ефір. Їхня тривала мовчанка свідчила про

катастрофу, і Флойд зловив себе на тому, що перераховує можливі варіанти того, що могло статися.

П'ятдесят хвилин тяглися немов години. Коли вони добігли кінця, Саша розвернув корабельну антену до Землі й доповів про невдачу. Використавши решту часу для пересилки нагромаджених повідомлень, він запитально поглянув на капітана.

— Чи варто пробувати ще? — запитав він голосом, що чітко відображав його скепсис щодо цієї справи.

— Звісно. Ми можемо скоротити тривалість, але слухатимемо й далі.

Антену знову спрямували на Європу. І майже одразу автоматичні монітори почали блимати тривожними вогнями.

Рука Саші метнулася до посилювача звуку, і рев Юпітера заповнив кабінку. На нього наклався тихий, немов шепіт під час грози, але нестеменно людський голос. Мову розпізнати було складно, хоча, судячи з інтонації та ритму, Флойд зробив висновок, що це не китайська, а якась європейська мова.

Саша налаштував апаратуру, і слова стали чіткішими. Мова, без сумніву, англійська, але зміст дразливо нерозбірливий.

Проте існує комбінація звуків, яку людське вухо розпізнає серед будь-якого гамору. Коли вона несподівано долинула крізь фоновий рев Юпітера, Флойду здалося, що він ще не прокинувся, а спить, і йому сниться якийсь фантастичний сон. Його колегам знадобилося трохи більше часу, щоб відреагувати; відтак усі вони обернулися до нього з виразами подиву й підозри, які повільно проступали на їхніх обличчях.

Бо перша фраза, що долинула з Європи, була такою:

— Докторе Флойде, докторе Флойде, сподіваюся, ви мене чуєте.

Розділ 11. Крига і вакуум

— Хто це? — прошепотів чийсь голос, але решта одразу ж зацікавила. Флойд розвів руками, демонструючи своє нерозуміння та, як він сподівався, невинність.

— ...знаю, що ви на борту «Леонова»... можливо, часу обмаль... за допомогою антени в моєму костюмі, де я думаю...

На кілька секунд сигнал зник, згодом повернувся значно чистіший, хоча й не набагато голосніший.

— ...передайте цю інформацію на Землю. Три години тому знищено космічний корабель «Цянь». Я — єдиний, хто вижив. Використовуючи радіо в моєму скафандрі, маю надію вийти з вами на зв'язок. Не маю уявлення, чи в нього достатній діапазон дії, але це мій єдиний шанс. Будь ласка, слухайте уважно. НА ЄВРОПІ Є ЖИТТЯ. Повторюю: НА ЄВРОПІ Є ЖИТТЯ.

Сигнал знову зник. У приміщенні запанувала приголомшлива тиша, яку ніхто не збирався порушувати. Чекаючи на відновлення сигналу, Флойд гарячково пригадував, хто б то міг бути. Його пам'ять відмовлялася впізнавати голос — це міг бути будь-який китаєць, що здобув освіту на заході. Можливо, хтось, із ким він зустрічався на наукових конференціях, але якщо той, хто говорить, не представиться, Флойд ніколи його не впізнає.

— ...невдовзі після місцевої півночі. Ми безперервно закачували воду, і баки були майже наполовину повні. Ми з доктором Лі вирушили перевірити ізоляцію труб. «Цянь» стоїть — стояв — приблизно за тридцять метрів від краю Великого каналу. Труби виходили прямо з космічного корабля під кригу. Лід тут дуже тонкий — ходити небезпечно. Недалеко проходить тепла течія глибинних вод...

Знову тривала мовчанка. Флойду спало на думку, що, напевно, мовець рухається, тож на хвилину його відрізала якась перешкода.

— ...без проблем — п'ять кіловатів світла розійшлося від корабля. Він саяв на кризі, немов різдвяна ялинка. Прекрасні кольори. Лі побачив його першим — величезна темна маса, що здіймалася із глибин. Спершу ми подумали, що то косяк риби — надто величезне воно було для єдиного організму — потім ця істота почала пробиватися крізь лід.

— ...Докторе Флойде, сподіваюся, ви мене чуєте. Це професор Чанг, ми зустрічалися 2002 року на конференції у Бостоні.

Думки Флойда миттю перенеслися на мільярди кілометрів. Він невиразно пригадував той прийом після заключної сесії Об'єднаного міжнародного астрономічного конгресу в Бостоні, останній, де брали участь китайці перед другим етапом Культурної революції¹, але він чітко згадав самого Чана — маленького жартівливого астронома й екзобіолога, що так і сипав дотепами. Зараз він не жартував.

¹ Зачистки в партії 1969—1973 рр., які проводив Мао Цзедун та які обернулися репресіями й фізичним знищенням опозиції та інтелігенції в Китаї.

— ...немов пасма мокрих водоростей, виповзло на сушу. Лі побіг до корабля, щоб прихопити камеру, я залишився на чатах, доповідаючи обстановку по радіо. Воно рухалося так повільно, що людина запросто могла його обігнати. Я був більше захоплений, аніж нажаханий. Намагався згадатися, що це за істота — щось на кшталт бурих водоростей, фотографії яких я колись бачив у Каліфорнії, — але, як виявилось, я помилявся.

Маю зазначити, вилізши з води, це створіння втрапило в халепу. Воно не могло вижити при температурі на сто п'ятдесят градусів нижче за температуру його нормального середовища.

Рухаючись уперед, воно замерзло на ходу, кавалки відвалювалися, тріскаючись, немов бите скло, та попри це, істота просувалася до корабля, немов чорна припливна хвиля, що весь час сповільнюється.

Я був такий вражений, що втратив здатність ясно мислити і навіть не міг припустити, що воно намагається зробити...

— Ми можемо йому відповісти? — прошепотів Флойд.

— Ні, надто пізно. Європа скоро знайде за Юпітер. Доведеться чекати, поки вона знову вийде із зони затемнення.

— ...піднімаючись на корабель, будувало щось на взір крижаного тунелю. Можливо, це його спосіб захищатися від холоду, наприклад, терміти будують маленькі нірки з грязюки, щоб сховатися від сонячного світла.

...тонни льоду на корабель. Радіоантена зламалася першою. Тоді я зміг розгледіти зігнуті підпорки для приземлення — усе повільно, немов уві сні. Коли корабель почав перекидатись, я зрозумів, що воно намагається зробити, але було вже надто пізно. Ми могли врятуватись, якби лише вимкнули те кляте світло.

Можливо, це своєрідний фототропізм¹, біологічний цикл цієї рослини залежить від сонячного світла, що проникає крізь лід. Чи воно могло просто йти на світло, як метелик летить на свічку. Наші прожектори мали бути найяскравіші з того, що будь-коли з'являлося на Європі.

Потім корабель розломило навпіл. Я бачив, як розколовся корпус, із конденсованої пари утворилася хмара сніжинок, вогні згасли, усі, окрім одного, що розхитувався вперед — назад на висоті кількох метрів від землі.

¹ Зміна напрямку росту рослини залежно від джерела надходження світла.

Не знаю, що відбулося одразу після цього. Наступне, що пригадую, — я стою під світлом біля затонулого корабля, а навколо мене свіжий сніжок. Я чітко бачу свої сліди. Напевно, я біг туди, можливо, минула хвилина або дві.

Рослина (я досі вважав це створіння рослиною) не рухалася. Мені здавалося, воно також було пошкоджене внаслідок зіткнення: великі частини завбільшки з людську руку відкололися, немов зламане віття. Згодом основний стовбур знову почав рухатися. Воно відсунулося від корпусу корабля і поповзло до мене. Саме тоді я цілком упевнився, що ця істота чутлива до світла. Я стояв прямісінько під лампою у тисячу ватів, яка припинила розхитуватися.

Уявіть собі дуб, а краще баньян¹ з його численними стовбурами й корінням, які сплющені силою тяжіння, уявіть, що це дерево намагається повзти по землі. Воно зупинилося за п'ять метрів від світла й почало розповзатися, доки не утворило навкруг мене ідеальне коло. Напевно, це була межа його витримки, коли приваба до світла змінювалася на відразу. Після цього кілька хвилин нічого не відбувалося. Я навіть міркував, чи це створіння часом не загинуло, повністю замерзнувши.

Відтак я помітив величезні бутони, що формувалися на багатьох гілках. Це немов спостерігати в прискореному запису, як розцвітає квітка. Фактично, на мою думку, то й були квіти, кожна розміром із людську голову.

Ніжні, забарвлені в прекрасні кольори бутони почали розкриватися. Лише тієї миті я зрозумів, що досі жодна істота не могла бачити ці кольори: їх не існувало, доки ми не принесли наше світло — наші фатальні вогні — у цей світ.

Вусики й тичинки повільно розхитувалися... Я наблизився до живої стіни, яка мене оточувала, воліючи побачити, що саме відбувається. Ні тоді, ні раніше я не відчував найменшого страху до цього створіння. Певен, що воно досить доброзичливе, якщо, звісно, взагалі щось усвідомлює.

Там було безліч великих квітів на різних стадіях цвітіння. Тепер вони нагадували мені метеликів, які щойно вилізли з лялечок, — крильця зім'яті, досі слабкі. Крок за кроком я наближався до істини.

¹ Дерево, що росте в Індії, має розгалужене гілля і коріння та може займати кілька гектарів.

А проте, вони замерзали, помиралі так само швидко, як і формувалися. Відтак один по одному, вони виходили з бутонів, у яких народилися. Кілька секунд вони бились об кригу навколо, немов риба, викинута на суходіл. Нарешті я уторопав, що воно таке. Ті мембрани — не пелюстки, це плавники або їхні відповідники.

То була «личинкова» стадія цієї істоти, що могла вільно плавати. Напевно, більшу частину свого життя вона проводить, закорінившись на морському дні, а розмножується, посилаючи своїх рухливих нащадків шукати іншу територію. Як корали в океанах Землі.

Я став навколішки, щоб краще роздивитись одне з цих крихітних створінь. Тепер гарні барви вицвіли до сіро-коричневого. Але воно досі кволо рухалося, і коли я наблизився, навіть спробувало втекти. Мені було цікаво, як воно відчувало мою присутність.

Потім я помітив, що всі тичинки — так я їх назвав би — мають яскраво-блакитні цятки на верхівках. Вони схожі на малесенькі сапфіри або блакитні очі, ці цятки реагували на світло, однак були нездатні сформувати зображення. Поки я дивився, яскраво-блакитний вицвів, сапфіри перетворилися на звичайні сірі камінці.

Докторе Флойде, чи ще хтось, хто мене чує. У мене замало часу; невдовзі Юпітер заблокує мій сигнал. Але я майже закінчив.

Я знав, що маю зробити. Кабель тієї тисячоватної лампи сягав майже до землі. Я рвонув його кілька разів, і світло згасло, випустивши фонтан іскр.

Я розважав, чи ще не надто пізно. Кілька хвилин нічого не відбувалося. Тож я підійшов до живоплоту, що оточував мене, і копнув його.

Створіння почало неквапно розплутуватись і розвертатися назад до Каналу. Там було достатньо світла, тож я міг усе прекрасно розглядіти. На небі зійшли Ганімед і Калісто, Юпітер висів наді мною гігантським тонким серпом, а на нічному боці палала світанкова заграва — ось-ось мала зійти Іо. Отже мені не було потреби застосовувати ліхтарі, вбудовані в костюмі.

Відчуюючи, як під моїми черевиками весь час тріскається крига, я прошкував за тим створінням усю дорогу до води, підштовхував його, коли воно сповільнювалося, ... біля самого Каналу в нього, здається, десь узялися сили й енергія, немов воно відчуло, що наближається до своєї природної домівки. Мені цікаво, чи воно виживе, чи знову завітне...

Істота зникла з поверхні, залишивши на ворожій землі кілька загиблих личинок. Відкрита ділянка води булькотіла кілька хвилин, аж поки льодова кірка не сховала її від вакууму. Я повернувся до корабля, прагнучи з'ясувати, чи можна там щось урятувати... Не хочу про це й згадувати.

У мене є два прохання, докторе. Коли класифікуватимуть це створіння, маю надію, що його назвуть моїм ім'ям. І коли наступний корабель прямуватиме з Європи на Землю, попросіть їх забрати наші кістки до Китаю.

Юпітер відріже мене за кілька хвилин. Як би хотілося дізнатися, чи мене хтось чує... У будь-якому разі, я повторю це повідомлення, коли зв'язок стане знову можливим, якщо системи життєзабезпечення мого костюма доти протримаються.

Це професор Чан з Європи, доповідь про катастрофу космічного корабля «Цянь». Ми приземлилися біля Великого каналу й установили наші помпи під лід.

Сигнал різко перервався, поновився на мить, відтак зник повністю за шумом. Хоч «Леонов» слухав іще на тій самій частоті, більше повідомлень від професора Чана не надійшло.

Частина III

«ДИСКАВЕРІ»

Розділ 12. Швидкісний спуск

Вийшовши на фінішну пряму до Юпітера, корабель почав набира-ти швидкість. «Леонов» уже давно проминув гравітаційно нічийні краї, де чотири крихітні віддалені супутники — Синопе, Пасифая, Ананке й Карме йшли своїми ексцентричними ретроградними орбітами. Безперечно, це були просто захоплені Юпітером астероїди — дуже нерівні за своєю формою, найбільший з них мав лише 30 кілометрів у діаметрі. За ці покручені, побиті каменюки, не цікаві нікому, окрім планетарних геологів, постійно точилася боротьба між Юпітером і Сонцем. Одного дня Сонце забере їх навіки.

Проте Юпітер міг утримати другу групу супутників, що перебували вдвічі ближче до свого господаря. Елара, Ліситея, Гімалія і Леда розташовувалися неподалік одна від одної та лежали майже на одній орбіті. Припускали, що колись вони разом утворювали одне космічне тіло; якщо це правда, то воно заледве сягало 100 кілометрів у діаметрі.

Хоча лише Карме й Леда були близько хіба настільки, щоб розглянути їхні диски неозброєним оком, команда «Леонова» вітала їх, наче давніх друзів. Це ж перша твердиня після найдовшої океанської подорожі — острови Юпітера у відкритому морі. Минали останні години, наближалася найкритичніша фаза місії — вхід в атмосферу планети-гіганта.

Юпітер уже здавався більшим, аніж Місяць у земному небі, і було добре видно, як гігантські внутрішні супутники рухаються навколо нього. Стало помітно їхні диски й певні відмінності в забарвленні, хоча й вони були надто далеко, щоб відзначити якісь особливості їхньої поверхні. Цілу вічність, за земними мірками, вони танцювали чарівний танок навколо Юпітера, то зникаючи, то з'являючись ізнову, щоб проплисти по денній стороні свого

володаря у супроводі власних тіней. Цей спектакль астрономи спостерігали відтоді, як Галілей вперше мигцем уздрів його майже чотири століття тому, але команда «Леонава» — єдині чоловіки й жінки, що могли милуватися ним простим оком.

Нескінченні шахові змагання припинилися; члени екіпажу проводили години поза чергуваннями або біля телескопів, або ж у серйозних бесідах чи за прослуховуванням музики; музику зазвичай слухали, спостерігаючи панораму ззовні. Службовий роман на кораблі досяг апогею: часті зникнення Макса Брайловського й Жєні Марченко стали об'єктом доброзичливих жартів.

Флойд вважав, що Макс і Жєня — дивна пара. Макс — кремезний, вродливий блондин, чемпіон з гімнастики, що в 2000-му навіть досяг фіналу Олімпійських ігор. Йому вже виповнилося тридцять, а він і досі мав наївний, майже дитячий вираз обличчя. І це було зовсім не оманливе враження: попри свої блискучі здібності в інженерії, Брайловський часто ошелешував Флойда своєю простакуватістю. Макс належав до тієї категорії людей, із якими приємно поговорити, якщо розмова не затягнеться. За межами свого фаху він був привабливою, але не досить глибокою людиною.

29-річна Жєня була наймолодшою на борту. Її доля овіяна таємницею. Оскільки ніхто не хотів про це говорити, Флойд волів не порушувати серед членів екіпажу тему її поранень, а вашингтонські джерела не могли йому про це нічого повідомити. Зрозуміло, вонадесь серйозно постраждала, але це могла виявитись і банальна автомобільна аварія. Теорію про таємну космічну місію (досі популярна легенда за межами СРСР) можна одразу викреслювати. Завдяки глобальній системі стеження достеменно відомо, що протягом останніх 50-ти років на орбіті Землі нічого такого не відбувалося.

На додачу до фізичних і, безперечно, психологічних шрамів, Жєня відрізнялася ще дечим. На «Леонові» вона єдина була дублером, якого поставили замість астронавтів першого складу. Дієтичним і медичним асистентом на кораблі мала бути Ірма Якуніна, але вона потрапила в аварію, літаючи на дельтаплані, і зламала собі багато кісток.

Щодня о 18:00 за Гринвічем команда із сімох космонавтів і одного пасажиря збиралась у крихітній загальній кімнаті, відокремленій льотною палубою від камбуза й спальних приміщень. Круглий стіл у центрі мав достатні розміри, щоб умістити вісім душ, які могли сісти за нього, притиснувшись одне до одного; коли Чандра

й Керноу прокинуться, вони сюди не помістяться, і два додаткові стільці доведеться розташувати деінде.

Хоч «Нарада о шостій», так називали щоденні збори за круглим столом, рідко тривала більш ніж десять хвилин, вона відігравала важливу роль у підтримці бадьорого настрою екіпажу. Скарги, пропозиції, критика, доповіді про поступ — тут могли бути порушені будь-які теми, крім тих, на які накладалося вето капітана, але капітан рідко користувалася цим своїм правом.

Типовими темами порядку денного були прохання внести зміни в меню, звернення щодо більш особистих розмов із Землею, пропозиція фільмів до перегляду, обмін новинами та плітками й доброзичливі жарти над американським контингентом, який чисельністю поступався російському. Усе зміниться, попередив їх Флойд, коли його колеги вийдуть із гібернації, і співвідношення стане не 1:7, а 3:9. Він не повідомляв росіянам своєї таємної надії, що Керноу зможе заговорити чи заткнути будь-кого на борту.

Коли не спав, Флойд більшість свого вільного часу проводив у загальній кімнаті — частково тому, що, попри її крихітність, вона все-таки була ширшою, ніж його каюта. А ще її гарно оздобили: усі можливі незайняті поверхні заповнили ландшафти й морські пейзажі, фотографії визначних спортивних подій, портрети популярних зірок кіно та інші нагадування про Землю. Чільне місце, однак, посідав оригінал картини Леонова «Біля Місяця», написаної 1965 року, коли молодий підполковник залишив корабель «Восход II» і став першою людиною, що вийшла у відкритий космос.

Одразу впадало у вічі, що це робота талановитого аматора, а не професіонала: на картині зображувався поритий кратерами місячний краєвид з тонким серпом Землі, що охоплював темний нічний бік планети. На передньому плані красувався Синус Ірідум — залив Веселки. Над усім цим палахкотіло Сонце, проміння корони сягало в космос на мільйони кілометрів.

Це була дивовижна композиція і погляд у майбутнє, що настане лише за три роки. Протягом польоту «Аполлона-8» Андерс, Борман і Ловелл на власні очі спостерігали таке ж неймовірне видовище: Земля сходила над дальньою частиною Місяця на Різдво 1968 року. Гейвуд Флойд захоплювався картиною, але сприймав її зі змішаними почуттями. Він не міг забути, що ця річ старша від усіх членів екіпажу на кораблі, за винятком одного.

Коли Леонов малював її, Флойду вже виповнилося дев'ять років.

Розділ 13. Світи Галілео

Навіть зараз, більше ніж за три десятиліття після відкриттів, зроблених «Вояжером», ніхто насправді не розумів, чому чотири велетенські супутники так різуче відрізняються один від одного. Вони були приблизно однакового розміру, розташовувались в одній частині Сонячної системи — а проте зовсім різні, немов діти різних батьків.

Лише найвіддаленіша Калісто виявилася багато в чому такою, як очікували. Коли «Леонов» проходив повз неї на відстані лише понад 100 000 кілометрів, найбільші з її численних кратерів можна було розгледіти вільним оком. У телескоп супутник мав вигляд скляної кулі, що її використовували як мішень для надпотужних гвинтівок; по всій зоні видимості Калісто вкривали кратери різних розмірів. Як хтось зазначив, Калісто більше схожа на Місяць Землі, ніж навіть сам Місяць.

Та це нікого й не дивувало. Чого ще можна сподіватися тут, на кордоні з поясом астероїдів? Супутник мусили бомбардувати уламки, які залишилися від часів утворення Сонячної системи. А от сусідній Ганімед мав подобу геть іншу. Він також був добряче побитий кратерами, але більшість із них мали вигляд переораної ріллі — здається, найбільш підходяща фраза для опису цього явища. Величезні площі Ганімеда вкривали гребені й борозни, ніби космічний садівник тягнув його поверхнею гігантські граблі. Також там вирізнялися світлі прожилки, немов сліди слимаків 50 кілометрів у діаметрі. Одначе за найзагадковіші по праву вважалися довгі закручені смуги, що мали десятки паралельних ліній. Миколай Терновський вирішив, що це багатосмугові магістралі, прокладені п'яними дорожніми майстрами. Він навіть оголосив, що помітив перехрестя та збіг трьох доріг.

Перед тим, як перетнути орбіту Європи, «Леонов» додав до скарбниці людських знань трильйони бітів інформації про Ганімед. Європа, цей укритий льодом світ з його залишенцем і загиблими перебував на іншому боці Юпітера, але він ніколи не зникав з їхніх думок.

На Землі доктор Чанг уже став героєм, а його знічені співвітчизники приймали нескінченні вияви співчуття. Екіпаж «Леонова» також надіслав повідомлення, і Флойд підозрював, що в Москві його дещо відредагували. На кораблі до китайської невдачі ставилися неоднозначно. Екіпаж «Леонова» відчував суміш захоплення, жалю і полегшення. Усі астронавти, незалежно від своєї національності, вважали себе за належних космосу й відчували зв'язок між

собою, співчуваючи тріумфам і поразкам одне одного. Ніхто на «Леонові» не радів аварії, якої зазнала китайська експедиція, однак усі усвідомлювали певну полегкість від того, що не треба продовжувати ці шалені перегони.

Життя, несподівано виявлене на Європі, додало ситуації нової гостроти. Про це сперечалися скрізь — і на Землі, і на «Леонові». Деякі астробіологи волали: «А що я казав!», — вказуючи на те, що зрештою ця новина не мала би стати несподіванкою. Такого варто було очікувати відтоді, як у 1970-х роках дослідницьке судно потрапило на колонії дивних морських істот, що процвітали у ворожому до життя середовищі — тріщинах на дні Тихого океану. Вулканічні джерела, нагріваючи океанську безодню, створили оази у глибоководній пустелі.

Усе, що хоч одного разу сталося на Землі, могло мільйони разів повторитися будь-де у Всесвіті — у це науковці свято вірили. Вода чи зрештою крига наявна на всіх супутниках Юпітера. На Іо постійно вивергалися вулкани, тож логічно чекати слабшої сейсмічної активності на сусідній планеті. Якщо скласти докупи ці два факти, життя на Європі здавалося не лише ймовірним, а й неминучим, але, як і більшість сюрпризів природи, це відкриття стало несподіванкою.

А ще ця новина породжувала життєво важливе питання для місії «Леонova». Чи життя, виявлене на одному із супутників Юпітера, якимось пов'язане з монолітом Тіхо і ще більш загадковим артефактом на орбіті поблизу Іо?

Це стало улюбленою темою суперечок на «Нараді о шостій». Усі загалом погоджувалися, що істота, відкрита доктором Чангом, напевно чи являє собою вищу форму інтелекту, принаймні якщо китайський учений правильно зінтерпретував її поведінку. Жодна тварина навіть з елементарним розумінням причинно-наслідкового зв'язку не дозволить собі стати жертвою інстинктів і прямувати до своєї загибелі, достоту як метелик летить на полум'я свічки.

Однак Василій Орлов швидко висунув контраргумент, який значно послабив, якщо не спростував це твердження:

— Згадайте китів і дельфінів, — сказав він. — Ми називаємо їх розумними істотами, але вони часто вбивають себе, масово викидаючись на берег! Це схоже саме на той випадок, коли інстинкт пересилує причинно-наслідкові зв'язки.

— Чого там згадувати про дельфінів, — втрутився Макс Брайловський. — Один з найталановитіших інженерів у моїй групі закохався

у блондинку з Києва. Коли я востаннє чув про нього, він працював механіком у гаражі. А хлопчина здобув золоту медаль за проектування космічної станції. Занапастив себе!

Навіть якщо тубілець Європи, виявлений доктором Чангом, не був істотою розумною, це не виключає існування вищих форм деінде на планеті. Не можна судити про біологію усього супутника за одним зразком.

Затяті суперечки точилися навколо питання: чи міг розвинений інтелект виникнути в морі, бо там недостатньо змін, сприятливе й стабільне середовище? Більше того, як морські істоти могли розвивати технології без допомоги вогню?

Проте навіть таку можливість не варто цілком заперечувати; еволюція, якої зазнало людство, навряд чи являє собою єдино можливий варіант. В інших світах у морях могли існувати цілі цивілізації.

Однак не схоже, щоб на Європі розташовувалася цивілізація із виходом у космос, адже такі досягнення науки не могли не залишати явних слідів своєї присутності у вигляді будівель, наукового устаткування, пускових майданчиків та інших артефактів. Але від полюса до полюса планети не було видно нічого, крім льоду та кількох каменів, що виступали над поверхнею.

Для дискусій і міркувань не залилося часу, коли «Леонов» промчав повз орбіти Іо й крихітного Мімаса. Команда була постійно зайнята, готуючись до вторгнення в атмосферу Юпітера й короткого періоду повернення ваги після місяців невагомості. Усі вільні об'єкти мали бути закріплені ще до того, як корабель ввійде в атмосферу й опір гальмуванню поверне їм вагу вдвічі більшу за земну.

Флойд пощастило: лише в нього знайшовся час насолодитися дивовижним видовищем планети, що наближалась і зараз заповонила майже півнеба. Через те, що поблизу не було об'єктів для порівняння, визначити справжній розмір Юпітера видавалося неможливим. Флойд казав собі, що навіть 50 Земель не покриють півкулі цього гіганта, який зараз насувається на них. Хмари, забарвлені як найяскравіший світанок Землі, летіли так хутко, що він помічав зміни на поверхні навіть протягом десяти хвилин. Величезні вири, розбившись на дюжину груп, оперізували планету, а потім, мов клуби диму, зникали. Із глибин час від часу виринали шлейфи білого газу і зміталися величезною швидкістю обертання планети. Утім, напевно, найдивовижнішими були білі цятки, що, немов перлини з намиста, розсипалися уздовж середніх широт Юпітера.

Кілька годин перед зіткненням Флойд майже не бачив капітана й штурмана. Орлови не покидали місток, вони й далі перевіряли наближення орбіти та щохвилини уточнювали курс «Леонова». Зараз корабель перебував на критичній стадії й мав ось-ось перетнути верхні шари атмосфери; якщо він піде надто високо, фрикційного гальмування виявиться недостатньо, щоб уповільнити «Леонов», він вийде за межі Сонячної системи без можливості врятуватися. Якщо він зайде надто низько, то згорить, немов метеорит. Між двома крайнощами лежала невелика межа похибки.

Китайці довели, що атмосферне гальмування є можливим, але завжди залишалась імовірність того, що щось піде не так: отож Флойд не надто здивувався, коли головний лікар Руденко приблизно за годину до входження в атмосферу зазначила:

— Починаю шкодувати, що все-таки не прихопила із собою ту ікону.

Розділ 14. Подвійне вторгнення

— ...папери на іпотеку будинку на Нантакеті¹ мають бути в бібліотеці у файлі, позначеному літерою М.

— Це все, про що я можу думати. Останні кілька годин я згадував зображення юнака на картині у вікторіанському стилі; цьому зображенню, напевно, уже сто п'ятдесят років. Не можу пригадати, воно чорно-біле чи кольорове. Але ніколи не забуду назву; не смійся, картина називається «Остання звістка додому». Наші прапрадіди любили такі сентименти.

На картині зображено вітрильне судно під час шторму — вітрила зірвані, а палуба залита водою. На задньому тлі команда намагається врятувати корабель. А на передньому плані молодий моряк пише записку, біля нього стоїть пляшка, яка, він сподівається, збереже його лист і передасть його тим, кому його адресовано.

Незважаючи на те, що в ті часи я був дитиною, мені спало на думку, що він мав би допомогти своїм товаришам, а не писати листи в скрутну годину. Проте зараз я роблю те саме: ніколи не припускав, що одного разу опинюся на місці молодого моряка.

Звісно, я впевнений, що ти отримаєш це повідомлення, і я нічим не можу допомогти команді «Леонова». Насправді, мене ввічливо

¹ Острів в Атлантичному океані.

попросили не плутатися під ногами, тож надиктовуючи це повідомлення у критичні хвилини, я маю чисте сумління.

Надсилаю його зараз, бо за п'ятнадцять хвилин ми перервемо зв'язок, задраївши люки на нашій антені — ось тобі ще одна морська аналогія! Юпітер тепер заповонив усе небо, я не зможу тобі цього описати, та й сам недовго милуватимуся видовищем, бо недовзі піднімуться теплові екрани. У будь-якому разі камери зроблять це набагато краще за мене.

Прощайте, мої милі, уся моя любов із вами, особливо з Крісом. До того часу, як ти це отримаєш, усе так чи так завершиться. Пам'ятай, я старався для нас усіх. Прощай.

Видаливши звуковий чіп, Флойд вплив до комунікаційного центру й передав його Саші Ковальову.

— Переконайся, що це буде передано, перш ніж ми задраїмося, — серйозно сказав він.

— Не хвилюйся, — пообіцяв Саша. — Я досі працюю на всіх частотах, і в нас залишилось аж десять хвилин.

Він простяг руку.

— Якщо зустрінемося знову, ми усміхнемося! Якщо ні, що ж, ми гарно попрощалися.

Флойд підморгнув:

— Шекспір, я так розумію?

— Звісно, Брут і Кассій перед битвою. Побачимося.

Таня і Василій вступилися у свої монітори, тож вони лише кивнули Флойду, який повертався в каюту.

Він уже попрощався з рештою команди, тому більше нічого не залишалось, окрім як чекати. Його спальний мішок готовий до повернення ваги, тож Флойд мав просто залізти всередину. «Антену втягнуто, усі щити піднято, — сповістив гучномовець. — Маємо відчутти перші поштовхи за п'ять хвилин. Усі системи функціонують нормально.

— Навряд чи я вжив би саме це слово, — пробурмотів Флойд сам до себе. — Думаю, сюди більше підходить «приблизно нормально». Щойно він устиг сформулювати свою думку, як почувся обережний стукіт у двері.

— *Кто там?*

Він із подивом виявив, що до нього завітала Женя.

— Не заперечуйте, якщо я увійду? — запитала вона дитячим голосочком, який Флойд заледве упізнав.

— Звичайно, я не заперечую. Але чому ви не у своїй каюті? За-
лишилося п'ять хвилин до зіткнення з атмосферою Юпітера.

Навіть промовляючи це запитання, Флойд усвідомлював, на-
скільки по-дурному воно звучить. Відповідь видавалася такою
очевидною, що Женя навіть не стала її озвучувати.

Кого-кого, а Женю в таку мить він зовсім не очікував; вона
завжди поводитися з ним чемно, проте трохи відсторонено. Женя
єдина з усього екіпажу воліла називати його «доктор Флойд». І ось
вона прийшла до нього, шукаючи втіхи й розради, які допоможуть
пережити хвилини жакливої небезпеки.

— Женю, любя, — трохи незграбно почав він. — Звісно, можна.
Однак моє помешкання затісне. Хтось міг би назвати його навіть
спартанським.

Впливаючи до кімнати, Женя спромоглася на силувану усмішку
у відповідь на його зауваження. Уперше Флойд збагнув, що дівчина
не просто знервована, а справді нажахана. Тоді він зрозумів, чому
вона прийшла саме до нього. Женя соромилася показати свій страх
землякам і шукала розради в іноземця. З усвідомленням цього його
втіха від неочікуваного візиту трохи охолола. Проте це не зменшило
його відповідальність за ще одну самотню людську істоту так далеко
від рідної планети. Те, що вона приваблива, хоча, звісно, не
вродлива, жінка вдвічі молодша за нього, не мало би впливати
на ситуацію. Одначе впливало, її присутність збуджувала Флойда.

Женя мала б це помітити, але ніяк не відреагувала, коли вони
лежали обійнявшись у спальному мішку. Там ледь вистачало місця
для них обох, Флойд почав тривожні розрахунки. А раптом макси-
мальне же виявиться більшим, ніж очікували, і кріплення не ви-
тримають? Їх запросто може вбити...

У спального мішка мав би бути достатній запас міцності, тож не
варто перейматися можливістю такої ганебної смерті. Гумор — пер-
ший ворог пристрасті, тож зараз їхні обійми стали цілком платоні-
чними. Він не знав, чи радіти цьому, чи шкодувати.

Подумати ще щось Флойд не встиг. Здалеку долинув перший
слабкий звук, схожий на стогін загубленої душі. Тієї-таки миті ко-
рабель ледь помітно сіпнувся; спальний мішок почав розгойдувати-
ся на ненадійних кріпленнях. Після тижнів невагомості повернула-
ся сила тяжіння.

Через секунду зітхання перетворилося на жакливе ревіння, а спаль-
ний мішок обернувся на перевантажений гамак. «Не найкраща ідея —

вкластися сюди вдвох», — подумав Флойд. Раптом стало важко дихати. Гальмування — це ще півпроблеми; Женя вчепилася в нього, як потопельник за горезвісну соломинку.

Флойд якомога делікатніше відсторонив її.

— Усе добре, Женю. Якщо «Цянь» зробив це, ми також упорамось. Не хвилюйся.

Складно кричати лагідно, але навіть зараз він не був певен, що Женя почує його за ревом розжареного водню. Проте дівчина перестала чіплятися за нього так відчайдушно, тож він скористався з цієї нагоди, щоб кілька разів глибоко вдихнути. Що подумала б Керолайн, якби побачила його зараз? Чи розповість він їй про цей епізод, якщо колись матиме змогу? Флойд не був певен, що вона зрозуміє. У такі миті зв'язки із Землею слабнуть.

Не можна було рухатися чи говорити, але зараз він уже звик до дивного відчуття сили тяжіння і зовсім не почувався незручно, крім того, що затерпла правиця. Доклавши певних зусиль, він вивільнив руку з-під Жені; знайомий жест породив у ньому відчуття провини. Відчувши, що циркуляція крові поновилася, Флойд згадав славетний вислів, який приписували дюжині астронавтів і космонавтів: «І задоволення, і труднощі сексу в невагомості значно перебільшено».

Він думав, як там ведеться решті команди, на мить згадав про Чандру й Керноу, які мирно проспять усе це. Навіть якщо «Леонов» перетвориться на метеоритний дощ у небесах Юпітера, вони ніколи не дізнаються. Він не заздирив їм, вони втратять неймовірний досвід.

Таня щось говорила в гучномовець; її слова загубилися у ревінні навколо, але голос звучав спокійно і врівноважено, неначе вона робила якесь звичайне повідомлення.

Флойд зиркнув на свого годинника й здивовано зазначив, що половина гальмівного маневру вже минула. У цю саму мить «Леонов» підійшов до Юпітера на найближчу можливу відстань; лише автоматичні зонди глибше занурювалися в атмосферу гіганта.

— Ми вже на півдорозі, Женю, — закричав Флойд. — Зараз уже починаємо підійматися.

Він не знав, чи вона його зрозуміла. Її очі були міцно заплюшені, але дівчина злегка усміхнулася.

Тепер корабель трусило, як маленький човник у розбурханому морі. Чи це нормально? Флойд радів, що мусить дбати про Женю, це відвертало його від власних страхів. За мить до того, як він сформулював цю думку, раптом здалося, що стіни навколо зненацька

стали вишнево-червоні та обвалилися на нього. Це немов нічне жахіття з оповідання «Провалля і маятник» Едгара Аллана По, яке щойно пригадалося йому за тридцять років після прочитання.

Утім, таке просто неможливо. Якби щити раптом зламалися, корабель розтрощило б за секунди, розплющило б стіною газу. Ніхто не відчув би болю; їхній нервовій системі просто забракло б часу, щоб зреагувати, перш ніж вони поринуть у небуття. Флойд думав і про щось втішніше, але й такі міркування не можна злегковажити.

Хитавиця повільно вщухала. Ще одне нерозбірливе оголошення від Тані (він покепкує з неї щодо цих оголошень, коли все закінчиться). Тепер час минав набагато повільніше; Флойд перестав дивитися на свій годинник, бо не вірив йому. Цифри змінювалися так неквапливо, йому навіть здавалося, ніби він потрапив у Ейнштейнівське уповільнення часу.

Аж потім сталося дещо неймовірне. Спершу Флойд був утішений, а відтак злегка роздратований.

Женя заснула. Якщо не простісінько на його руках, то притулившись до нього.

Це була природна реакція: напруження виснажило її, тіло врятувалося реакцією, мудро передбаченою природою. Раптом Флойд сам відчув сонливість, мов після оргазму. Він і сам був емоційно виснажений входженням в атмосферу Юпітера. Випадало боротися з собою, щоб не заснути.

А згодом він падав... падав...падав... усе закінчилося. Корабель вийшов у космос. Флойд і Женя знову попливли каютою в різних напрямках.

Після цього вони ніколи не були такі близькі, але завжди відчували особливу ніжність одне до одного, наче поділяли таємницю, якої більше ніхто не міг зрозуміти.

Розділ 15. Втеча від гіганта

Коли Флойд дістався оглядової зали, пропустивши Женю уперед на кілька хвилин, Юпітер уже віддалявся. Та це була ілюзія, більшою мірою ґрунтована на його знаннях про фактичний стан справ, а не на тому, що він справді спостерігав. «Леонов» щойно виринув з атмосфери Юпітера, і планета досі затуляла все небо.

Отже, тепер, як і передбачалося, вони стали бранцями гіганта. Протягом останньої гарячої години «Леонов» навмисно зменшив

зайву швидкість, що могла викинути корабель за межі Сонячної системи й помчати до зірок. Нині він прямуватиме по еліпсу — класичній гоманівській орбіті¹, а це означало, що вони рухатимуться туди-сюди між Юпітером і орбітою Іо, яка проходить на 350 000 кілометрів вище. Якби ж вони не ввімкнули (або не змогли ввімкнути двигуни), «Леонов» довіку залишився би бовтатись у цих межах, завершуючи один оберт за 19 годин. Корабель став би найближчим із супутників Юпітера, але ненадовго. Щоразу, заходячи в атмосферу планети, «Леонов» утрачав би висоту, доки це не призвело б до його загибелі.

Флойд ніколи не подобалася горілка, але він без застережень приєднався до інших, випиваючи за здоров'я проектувальників корабля і виголошуючи подяки серу Ісаакові Ньютону. Потім Таня твердою рукою поставила пляшку назад до шафи й замкнула її — роботи досі купа.

Хоча вони й чекали на це, усі підстрибнули від несподіваних глухих звуків вибухової речовини й поштовху від від'єднання теплових екранів. За кілька секунд величезний, досі сяйливий диск з'явився в полі огляду й, обертаючись, відплив від корабля.

— Погляньте! — закричав Макс. — Літаюча тарілка! У кого є камера?

На цю заувагу йому відповів істеричний регіт із ноткою полегшення. Капітан перервала веселощі, виголосивши:

— Прощай, наш вірний тепловий екран! Ти чудово виконав свою роботу.

— Але змарновано багато матеріалу! — зазначив Саша. — Щойно від нас від'єдналося кілька тонн. Подумайте, скільки додаткового вантажу ми могли взяти!

— Тоді я п'ю за здоров'я консервативних російських інженерів, — парирував Флойд. — Краще на кілька тонн більше, ніж на один міліграм менше.

Цей шляхетний тост зустріли одностайними оплесками, тимчасом, як відтятий від корабля тепловий екран, охолоджуючись, пожовтів, потім почервонів і зрештою почорнів, злившись із космосом навколо. Він зник із поля зору, хоч раптом з'явився знову — затьмарена зірка виказала його присутність.

¹ Орбіта, що потребує найменших затрат енергії, оскільки більшу частину часу кораблі вільно рухаються в полі тяжіння Сонця.

— Попередню перевірку орбіти завершено, — повідомив Василій. — Ми відхилилися від правильного вектора на десять метрів. Непогано для першої спроби.

Цю новину зустріли притлумленим полегшеним зітханням, а за кілька хвилин Василій зробив іще одне оголошення.

— Зміна позиції для корекції курсу, дельта ві шість метрів на секунду. За хвилину двадцятисекундне увімкнення двигунів.

Космонавти досі летіли близько до Юпітера, навіть не вірилося, що корабель вийшов на орбіту планети; так само успішно вони могли перебувати на борту висотного повітряного судна, яке щойно виринуло з моря хмар. Тут не відчувалося масштабу краєвиду внизу; їм було легко уявити, що вони відлітають від наземного світанку: червона, рожева, малинова заграва видавалася такою знайомою.

А втім, то була ілюзія; Юпітер не мав нічого спільного із Землею. Ці кольори властиві самій планеті, а не позичені від призахідного сонця. Та й гази, що складають атмосферу Юпітера, чужорідні: метан, аміак і відьомське варево вуглеводнів, перемішаних в одному казані з воднево-гелієвими сполуками. Жодного сліду кисню — людині тут не дихнути.

Від обрію до обрію хмари сунули паралельними рядами, де-не-де змішені випадковими вихорами. То тут, то там підйом із глибин яскравішого газу змінював візерунок, і Флойд також міг бачити темне осердя великого нурту — вихори газу, що прямували до незбагнених глибин Юпітера.

Він почав шукати поглядом Велику червону пляму, але швидко зрозумів безглуздя цього задуму. Усі ті гігантські скупчення хмар унизу охоплювали лише кілька відсотків неосяжної поверхні планети, і шукати тут Червону пляму — це те саме, що намагатись упізнати обриси Сполучених Штатів, пролітаючи на маленькому аероплані низько над Канзасом.

— Корекцію завершено. Ми зараз на перетині орбіти з Іо. Час прибуття — вісім годин п'ятдесят п'ять хвилин.

«Менше ніж за дев'ять годин ми відлетимо від Юпітера та зустрінемо свою долю, — подумав Флойд. — Ми втекли від гіганта, але він являв собою небезпеку, яку ми розуміли й могли до неї приготуватися. Те, що лежить попереду, — чергова загадка.

І якщо ми виживемо, виконуючи це завдання, нам доведеться ще раз повернутися на Юпітер. Нам потрібна його сила, щоб безпечно повернутися додому».

Розділ 16. Особиста розмова

— Привіт, Дмитрію. Це Вуді, перемкни ключ два за п'ятнадцять секунд... Привіт, Дмитрію, помнож ключі три й чотири, визнач кубічний корінь, додай пі в квадраті та використай найближче ціле число як ключ п'ять. Навіть якщо ваші комп'ютери в мільйон разів швидші за наші (закладаюся, що це не так), ніхто не зможе розшифрувати це з твого боку чи з мого. Тобі, звісно, доведеться все пояснювати, але саме це ти добре вмієш.

До речі, перевірені джерела сповіщають, що намагання виперти у відставку стариганя Андрія знову зазнали невдачі, тож вам доведеться терпіти його президентство ще невизначений термін. Я мало кишки з реготу не порвав. Наскільки мені відомо, йому вже більше дев'яноста років; і він стає трохи ну, е-е-е... упертим. Однак ти не хочеш, щоб я допоміг, а я ж світовий, ой вибач, напевно, сонячносистемний, визнаний фахівець із безболісної відправки на пенсію пристаркуватих бовду... науковців.

Не повіриш, я трохи п'яний. Нам здалося, що ми заслужили на невелику вечірку щодо стик... стикі... чорт, стикування із «Діскавері». Крім того, тепер у нас на борту двоє нових членів екіпажу. Чандра не любить алкоголь, він робить людей надто людяними, тож Керноу випало відбуватися за двох. Лише Таня, як і слід було чекати, залишилася тверезою, мов скло.

Мої американські друзі — Боже, я вже говорю як чортів політик — вийшли зі стану гібернації без проблем і обидва з нетерпінням чекають нагоди розпочати роботу. Ми маємо поспішати: не лише час нас підганяє, а й «Діскавері», очевидно, корабель у дуже поганому стані. Ми заледве повірили своїм очам, побачивши, що колись ідеально білий корпус увесь пожовтів.

Звісно, у цьому винна Ю. Корабель обертається за три тисячі кілометрів від супутника, і що кілька днів вулкани викидають у небо мегатонни сірки. Навіть якщо ти бачив відео, не можеш навіть собі уявити, що це — зависнути над таким пеклом; Господи, я зрадію, коли ми нарешті зможемо забратися звідси, хоч і доведеться прямувати до чогось набагато загадковішого й, можливо, значно небезпечнішого.

Я пролітав над Кілауеа під час виверження 2006 року: жахливе видовище, але то дрібниці порівняно з оцим. Зараз ми над нічною півкулею, і це навіть гірше. Можеш бачити якраз достатньо, щоб

уява домальовувала решту. Ми дісталися крайньої точки перед самісіньким пеклом.

Деякі озера сірки настільки гарячі, що світяться, але більшість світла походить від електричних розрядів. Щокілька хвилин увесь ландшафт, здається, вибухає, немов над ним засвічується гігантський фотографічний спалах.

І це непогана аналогія — мільйони амперів курсують по потоках, що з'єднують Іо та Юпітер; отож вони частенько розряджаються. Так, маємо найпотужніші блискавки в Сонячній системі, а половина з наших автоматичних вимикачів реагують на це.

От щойно завершилося виверження, і я бачу, як величезна хмара підіймається до нас, засвічуючись у сонячному світлі. Сумніваюся, що вона досягне нашої висоти, але навіть якщо це й станеться, діставшись сюди, хмара втратить свою силу. Одначе це здається досить загрозливим, немов космічний монстр роззявляє свою пащу, волюючи нас жерти.

Щойно ми дісталися сюди, я усвідомив: Іо щось мені нагадує! Минуло кілька днів, перш ніж я згадав, що саме. Довелося лізти до архіву місії, бо в корабельній бібліотеці — який сором! — цієї книжки не виявилось. Пам'ятаєш, коли ми були дітьми, на Оксфордській конференції я розповів тобі про «Володаря перснів»? Так от, Іо — це Мордор, перечитай третю частину. Там є така фраза: «ріки розтопленої породи, що біжать, ...допоки не застигнуть покручами, схожими на драконів, вивергнутах змученою землею». Це дуже точний опис: звідки Толкієн знав про це за чверть століття до того, як хтось побачив навіть зображення Іо? От кажуть же, Природа імітує Мистецтво.

На щастя, ми тут не приземлятимемося. Не думаю, що навіть наші безстрашні китайські колеги могли б зважитися на таке. Утім, либонь, одного дня це стане можливо; тут є райони, що здаються порівняно стабільними й не повністю залиті сіркою.

Хто б повірив, що, пройшовши увесь цей шлях до Юпітера, найбільшої з планет, ми заледве звертатимемо на неї увагу. Але саме так і відбувається: коли ми не спостерігаємо за Іо чи «Діскавері», то зосереджуємося на Артефакті.

Він від нас за десять тисяч кілометрів, у точці лібрації¹, але якщо дивитися на Артефакт у телескоп, то здається, що його можна торкнутися рукою. Через те, що він зовсім однорідний, ніяк не

¹ Те саме, що й точка Лагранжа — див. примітку на с. 20.

можна судити про його розмір, немає жодних ознак, що він справді є кілька кілометрів завдовжки. Якщо він твердий, то мусить важити мільярди тонн.

Та чи твердий він? Старший брат майже не відбиває радарів, навіть коли розвернутий до нас. Ми можемо спостерігати лише чорний силует серед хмар Юпітера, що купчуються за триста тисяч кілометрів унизу. Якщо не брати до уваги його розмір, він має вигляд точнісінько такий, як той моноліт, котрий ми розкопали на Місяці.

Завтра ми прямуємо на борт «Діскавері», і я не знаю, коли матиму час чи змогу знову поговорити з тобою. Але, вірний друже, ще одне перед тим, як я завершу це повідомлення.

Я про Керолайн. Дружина так і не зрозуміла, чому я мав покинути Землю, і не думаю, що вона колись пробачить мені. Деякі жінки вважають, нібито кохання — це не частина життя, а все життя. Можливо, вони праві... у будь-якому разі вже запізно сперечатися. Якщо випаде нагода, спробуй підбадьорити її. Вона постійно згадує про повернення на материк. Я боюсь, якщо вона це зробить...

Якщо не вдасться віднайти зв'язок з нею, то спробуй розвеселити бодай Кріса. Я сумую за ним так, що й не сказати. Малий повірить дядькові Дмитрію, якщо той скаже, що тато любить його й повернеться додому, тільки-но зможе.

Розділ 17. Абордаж

Навіть якщо все складається якнайкраще, пристати до занедбаного космічного корабля нелегко. Насправді така авантюра є досить небезпечною.

Вальтер Керноу знав це теоретично, але не відчував на своїй шкурі, доки не побачив усю стометрову довжину «Діскавері», що загрозливо оберталася; «Леонов» тримався від неї на безпечній відстані. Сила тертя протягом років гальмувала вісь центрофуги «Діскавері», обертаючи іншу частину конструкції. Зараз покинутий корабель крутився по своїй осі, немов жезл у руках у мажоретки.

Перше завдання — зупинити це обертання, яке робило «Діскавері» не лише незручним, а й майже неприступним. Ставши в парі з Максом Брайловським на порозі герметичного люка, що вів у безодню, Керноу раптово відчув себе некомпетентним, ба навіть неповноцінним; його фах не передбачав виходів у відкритий космос. Він навіть понуро пробурчав: «Я космічний інженер, а не

мавпа в скафандрі», — але робота чекала. Керноу єдиний, хто мав знання та уміння, необхідні для порятунку «Діскавері» від сили тяжіння Іо. Макс і його колеги, вивчаючи незнайомі електричні схеми та обладнання, витратили б на це забагато часу. До того, як вони опанують механізми контролю за «Діскавері», корабель може впасти в сірчані вогнища вниз.

— Ти ж не боїшся? — запитав Макс, перед тим, як вони одягли шоломи.

— Принаймні не настільки, щоб обгидити свій скафандр. А так — звичайно, боюсь.

Макс гикнув.

— Я тебе підбадьорю, першого разу так і має бути. Та не хвилюйся, я в мить доправлю тебе туди на своїй — як ви це називаєте?

— Мітла. На них іще відьми літають.

— О, так. Ти хоч коли-небудь користувався цією «мітлою»?

— Якось спробував, але моя мітла втекла від мене. Іншим це здалося дуже кумедним.

Є професії, що передбачають унікальні й характерні інструменти: гак вантажника, круг гончара, кельма муляра, молоток геолога. Люди, які проводили більшу частину свого часу в невагомості, винайшли мітлу.

Це дуже простий прилад — порожниста рура з метр завдовжки зі стременом на одному кінці й ручкою, закрученою у петлю, на другому. Якщо натиснути кнопку, вона могла видовжуватись у п'ять-шість разів, а внутрішня амортизаційна система дозволяла досвідченому користувачеві виписувати найнеймовірніші маневри. Стремено за потреби могло перетворюватися на гак або кіготь; існувало ще багато інших модифікацій, але базова модель мала саме такий вигляд. На позір могло здатися, що цим пристроєм дуже просто користуватися, однак то було оманливе враження.

Помпи закінчили викачувати повітря, засвітився надпис ВИХІД; зовнішні двері розчинилися, і астронавти повільно випливали в прірву.

«Діскавері» оберталася за двісті метрів, пливучи за ними по орбіті Іо, яка заповонила півнеба. Юпітера не було видно, він обійшов супутник з іншого боку. Вони свідомо дочекалися саме такого розташування небесних тіл, прагнучи використати Іо як щит і захиститися від випромінювання, яке курсувало від планети до супутника, пов'язуючи два світи. Але навіть так рівень радіації

був небезпечно високим; астронавти мали лише п'ятнадцять хвилин на те, щоб зробити все необхідне.

Майже одразу Керноу почав скаржитися на проблеми з костюмом.

— Коли ми вилітали із Землі, він сидів на мені ідеально. А тепер я бовтаюсь усередині, немов горошина у стручку.

— Це природно, Вальтере, — втрутилася в розмову лікар Руденко. — У стані гібернації ти схуд на десять кілограмів, і це тобі не зашкодило. А три кілограми з утрачених ти вже дібрав.

Доки Керноу вигадував, що б таке відповісти, виявилось, що він м'яко, але неминуче відпливає від «Леонова».

— Просто розслабся, Вальтере, — сказав Брайловський. — Не намагайся керувати. Дозволь усе зробити мені.

Керноу помітив легкий димок із наплічника свого молодшого колеги, доки крихітні моторчики поволі штовхали їх до «Діскавері». З кожною невеликою хмарою диму тоненькі буксирні троси натягувались, і він починав рухатися за Брайловським, але не наздоганяв його перед тим наступним вихлопом. Стрибаючи вперед-назад на тросі, Керноу почувався немов йо-йо — землян знову, уже вкотре, захопила мода на ці штуки.

Був лише один безпечний спосіб наблизитися до покинутого корабля — підійти до центра, навколо якого повільно оберталася «Діскавері». Центр обертання «Діскавері» розташовувався десь у середній частині судна, недалеко від головного комплексу антени, і Брайловський зі своїм неспокійним партнером на припоні прямував до цієї ділянки. «Як він збирається одночасно зупинити нас обох?» — запитував себе Керноу.

Із цього ракурсу «Діскавері» скидався на величезну струнку гантель, що повільно молотила небо перед ними. Зробити один оберт забирало в корабля кілька хвилин, проте дальні кінці рухалися досить швидко. Керноу пробував не дивитися на них, а зосередитися на нерухомому центрі, що наближався.

— Я сам з усім впораюся, — сказав Брайловський. — Не намагайся допомогти і нічому не дивуйся.

«Що це він має на увазі?» — міркував Керноу, стараючись залишатися незворушним.

Усе сталося за п'ять секунд. Брайловський працював «мітлою»: спершу він розсунув її на всю довжину до чотирьох метрів і зачепився за корабель, що наближався. Мітла почала складатися, її внутрішня пружина поглинула значну частину імпульсу Брайловського; але

ні, космонавт не залишився біля антени, як цього очікував Керноу. «Мітла» розсунулася знову, відкинувши росіянина назад на такій швидкості, що він відскочив від «Діскавері». Брайловський пролетів лише в кількох сантиметрах від Керноу, прямуючи назад у космос. Це сталося настільки блискавично, що американець устиг помітити лише широку усмішку на його обличчі.

За секунду трос, який з'єднував їх, сіпнувся, вони обидва різко уповільнилися, поділивши між собою гальмівний імпульс. Їхні протилежні швидкості точно знівелювали одна одну; Брайловський і Керноу майже без руху зависли навпроти «Діскавері». Керноу мав лише дотягнутися до найближчого поручня і підтягнути їх обох до космічного корабля.

— Ти колись грав у російську рулетку? — запитав він, відсапнувши.

— Ні, а що воно таке?

— Я тебе колись навчу. Майже така саме гарна забава, як оце.

— Сподіваюся, Вальтере, ти не припускаєш, що Макс міг би зробити щось необдумано небезпечно?

Голос лікаря Руденко звучав так, немов вона була справді шокована трюком Брайловського, тож Керноу вирішив не відповідати — інколи росіяни не розуміли його своєрідного почуття гумору.

— А ви майже мене обдурили, — пробурмотів він не досить голосно, щоб Руденко розчула його слова.

Тепер вони перебували в самому центрі покинутого корабля, і Керноу вже не помічав, що вони обертаються, особливо коли зафіксував погляд на металевих тарілках прямо по курсу. Наступний об'єкт, якого вони мали досягти, це драбина, яка простягалася удалину до тонкого циліндра, що являв собою основні приміщення «Діскавері». Сферичний командний модуль на його дальньому краї, здавалося, розташовувався за кілька світлових років від астронавтів, хоча Керноу розумів, що відстань між ними лише п'ятдесят метрів.

— Я піду перший, — повідомив Брайловський, розмотуючи трос, який тримав їх разом. — Пам'ятай, увесь шлях звідси туди похилий. Але з цим не виникне особливих проблем — ти можеш триматися однією рукою. Навіть на дні гравітація щось близько десятої а же. А це — як ви там кажете? — для слабаків.

— Думаю, ти маєш на увазі слабенька. І якщо тобі байдуже, то першим хочу піти я. Мені ніколи не подобалося повзти по сходах догори дригом навіть в умовах слабкої гравітації.

Керноу добре усвідомлював, наскільки важливо зберігати цей злегка жартівливий тон, інакше загадковість і небезпека ситуації просто зведуть його з розуму. Він за мільярд кілометрів від дому намагається потрапити всередину найвідомішого металобрухту в усій історії космічних досліджень; один репортер назвав «Діскавері» космічною «Марією Целестою», а це ж напевно не найгірша аналогія.

Проте було ще дещо, що робило його ситуацію надзвичайно напруженою: навіть якби Керноу раптом спробував не звертати уваги на те пекло, що заповонило півнеба, воно знайшло би спосіб про себе нагадати. Щоразу, коли астронавт торкався шаблів драбини, його рукавиці вкривалися тонкою плівкою сірчаного пилу.

Брайловський, звісно, не помилявся: ротаційну гравітацію, що її породжувало обертання корабля, здолати неважко. Звикнувши до неї, Керноу зрадів відчуттю напрямку, яке вона йому давала.

І відтак, навіть трохи несподівано швидко, вони досягли великої знебарвленої сфери — контрольного модуля підтримки життєдіяльності «Діскавері». Лише за кілька метрів звідти розташовувався аварійний люк; Керноу зрозумів, що це той самий люк, крізь який Боумен потрапив до корабля перед останнім двобоєм з Еалом.

— Сподіваюся, ми зможемо увійти, — промимрив собі під ніс Брайловський. — Шкода буде, здолавши весь цей шлях, виявити, що двері замкнено. Він обтрусив сірку, яка присипала контрольну панель **ПОВІТРЯНОГО ШЛЮЗУ**.

— Вимкнена, звісно. Спробувати контрольні кнопки?

— Шкоди це не завдасть, але й користі ніякої.

— Маєш рацію. Ну, ось тут є ручне керування...

Захопливо було споглядати на вигнутій стіні щілину, вузьку, мов волосина: невелика хмара пари вистрелила в космос, відносячи з собою уривок паперу. Чи то була життєво важлива записка? Цього вони ніколи не дізнаються; шмат відносило геть, він обертався навколо своєї осі, не втрачаючи швидкості початкового прискорення, і невдовзі зник між зірками.

Здавалося, Брайловський повертав важелі ручного керування цілу вічність, але зрештою темна непривітна печера повітряного шлюзу повністю розчинилася. Керноу сподівався, що принаймні аварійні вогні досі працюють. Але то була б надто велика удача.

— Тепер бос ти, Вальтере. Вітаю на території Сполучених Штатів.

Звичайно, корабель не здавався надто гостинним, коли Керноу вповзав усередину, освітлюючи собі шлях променем ліхтарика на

шоломі. Наскільки він міг судити з першого погляду, усе було в порядку. «Чого саме ти сподівався?» — трохи роздратовано запитав себе інженер.

Зачинити люк вручну забрало навіть більше часу, ніж відчинити його, але доки корабель вимкнено, іншої альтернативи не існувало. Перед тим як люк зачинився, Керноу наважився глянути на шалену панораму зовні.

Біля екватора утворилося мерехтливе блакитне озеро; Керноу пригадував, що лише кілька годин тому його там не було. Яскраві жовті вогники, характерний колір натрію, що світиться, танцювали на краях цього озера; раптом увесь нічний краєвид наклав примарний розряд плазми — одного з майже нескінченних сьйв Іо.

Картинка з майбутніх кошмарів астронавта, а якщо цього виявиться недостатньо — пейзаж, гідний божевільного митця-сюрреаліста. Розтинаючи чорне небо, загнутий ріг місяця несподівано виринув прямисінько з-за вогнених чаш: такий, мабуть, бачить приречений на смерть тореадор в останню мить істини.

Півмісяць Юпітера зійшов привітати «Діскавері» й «Леонова», коли вони проходили повз нього, поділяючи спільну орбіту.

Розділ 18. Порятунк «Діскавері»

З тієї миті, як за ними зачинився зовнішній люк, астронавти непомітно помінялися ролями. Тепер Керноу почувався, мов удома, тимчасом як Брайловський трохи розгубився в лабіринтах чорних коридорів, які являли собою інтер'єр «Діскавері». Теоретично Макс знав шлях через корабель, але це знання базувалося лише на знайомстві з проектувальними кресленнями. А Керноу провів місяці на ще не готовому близнюкові «Діскавері»; він міг, якщо висловлюватися літературно, із заплученими очима знайти шлях на кораблі.

Рухатися вперед було важко, оскільки ця частина корабля була розрахована на умови невагомості; тепер неконтрольоване обертання «Діскавері» породжувало штучну силу тяжіння, яка, хоч і була слабкою, здавалося, завжди скермовувалася в найбільш незручному напрямку.

— Перше, що мусимо зробити, — пробурмотів Керноу, пропливши кілька метрів униз по коридору, перш ніж здужав ухопитися за поручень, — зупинити бісове обертання. Проте це не вдасться, доки не ввімкнемо корабель. Я тільки сподіваюся, Девід

Боумен поставив усі системи на запобіжники перед тим, як відбути в історію.

— Ти певен, що Боумен покинув корабель? Він міг розраховувати повернутися.

— Можливо, ти правий, я думаю, ми ніколи цього не дізнаємося. Якщо лише він знав про це сам.

Тепер вони заходили у відсік для космічних капсул — «космічний гараж» «Діскавері», у якому зазвичай містилося три сферичні одномісні модулі для роботи за межами корабля. Зосталася лише космічна капсула номер три: номер один загубилася в загадковому інциденті, що призвів до загибелі Френка Пула, а космічна капсула номер два була з Девідом Боуменом, хай куди занесло його самого. Відсік для космічних капсул містив також два запасні скафандри, що зараз мали вигляд трупів без голів, адже шоломи від них висіли на своїх стійках. Потрібна лише дешифрація — а Брайловський мав її предостатньо, — щоб помістити туди якихось зловісних мешканців.

На лихо, хоч і не надто несподівано, Керноу знову не втримався від жаргу:

— Максе, — вимовив він убивчо-серйозним тоном, — хай що трапиться, будь ласка, не біжи за корабельним котом.

На кілька мілісекунд Брайловському стало зле; із його вуст ледь не зірвалося: «Даремно ти про це згадав, Вальтере».

Та він опанував себе й натомість відповів:

— Хотів би я надибати ідіота, який помістив той фільм у корабельну бібліотеку.

— Напевно, це зробила Катерина, щоб перевірити нашу психологічну стійкість. А що таке? Ти аж лягав від реготу, коли ми переглядали його минулого тижня.

Брайловський змовчав, Керноу не брехав. Але то було в знайомій обстановці тепла й світла серед друзів на «Леонові», а не у вугільно-чорних, наскрізь промерзлих коридорах, які немов створені для примар. Не має значення, наскільки ти раціональна людина: уявити, що чужопланетна почвара блукає цими коридорами, шукаючи, кого би жерти, досить легко.

«Це твоя провина, бабусю (хай з миром покояться твої кістки в сибірській тайзі). Краще б ти не забивала мені баки моторошними легендами. Щойно заплющу очі, як і досі переді мною зринає лісова галявина, а на ній — хатина Баби Яги на курячих лапах.

Але досить цих нісенітниць. Я талановитий молодий інженер, який зараз зустрівся з найбільшим професійним викликом свого життя, не можна, щоб мій американський друг дізнався, що іноді я боюся, наче малий хлопчина».

Звуки навколо заважали зосередитись. Їх було забагато, хоч вони настільки слабкі, що лише досвідчений астронавт відрізнив би корабельне шкряботіння від звуків власного костюма. Проте Макса Брайловського, котрий звик працювати в цілковитій тиші, вони дуже дратували, хоч він і розумів, що, напевно, їх породжує теплове розширення, бо корабель тривалий час обертався, як печеня на рожні. Хоча сонце в цій частині космосу тьмяне, температура різниця між світлом і тінню досить істотна.

Тепер, коли тиск ззовні став такий самий, як і всередині, навіть знайомий скафандр відчувався якось інакше. Ті сили, що впливали на астронавта, невловимо змінились, і він більше не міг точно вираховувати свої рухи. «Я немов початківець щойно з перших тренувань», — сердито мовив сам до себе Брайловський. Час уже прогнати цей гнітючий настрій рішучими діями.

— Вальтере, я хотів би перевірити атмосферу.

— Тиск у порядку, а температура, ого, мінус сто п'ять градусів нижче від нуля за Фаренгейтом, себто мінус 76 за Цельсієм.

— Шпарка російська зима. У будь-якому разі повітря в моєму костюмі не пропустить найгірший холод.

— Ну, то ризикни! Проте дозволь світити тобі в обличчя, щоб я одразу побачив, раптом ти почнеш синіти. І далі розмовляй зі мною увесь час.

Брайловський відімкнув забрало й відсунув лицьову панель угору. Він на мить здригнувся, немов крижані пальці вхопили його за щоку, потім обережно сапнув, після чого вдихнув глибше.

— Морозно, але мої легені не замерзають. Тут чимось дивно тхне. Цвіллю, гнилизною, немов щось — о ні!

Раптово збліднувши, Брайловський опустив лицьове забрало.

— У чому річ, Максе? — запитав Керноу з раптовою, тепер абсолютно широкою тривогою.

Брайловський не відповідав; він мав такий вигляд, мовби намагався опанувати себе. Здається, він був у справжній небезпеці тієї жакливої та інколи фатальної пригоди, яку становить блювання у скафандрі.

Після тривалої мовчанки Керноу сказав заспокійливим тоном:

— Я зрозумів. Однак, напевно, ти помиляєшся. Ми знаємо, що Пул загубився в космосі. Боумен доповів, що він... позбувся трупів із камер гібернації, і ми можемо бути переконані, що саме так він і вчинив. Тут нікого не може бути. Крім того, тут надто холодно...

Він хотів іще додати «як у трупарні», але вчасно схаменувся.

— Але припусти, — прошепотів Брайловський, — лише припусти, що Боумену вдалося повернутися на корабель. Уяви, раптом він помер тут.

Запанувала ще триваліша тиша, а відтак Керноу свідомо й небавом підняв лицьове забрало. Він скривився, коли морозне повітря потрапило йому в легені, потім скривився від огиди.

— Розумію, що ти мав на увазі. Проте ти дозволив розбуятися своїй уяві. Закладаюся на один до десяти, що запах іде з камбуза. Мабуть, якесь м'ясо зіпсувалося ще до того, як корабель замерз. А Боумен був надто зайнятий, щоб подбати про господарювання. Я бував у парубоцьких квартирах, які смердять ще й гірше.

— Можливо, ти правий. Я на це сподіваюся.

— Звісно, я маю рацію. А навіть якщо й ні, чорт забирай, хіба не однаково? У нас є робота, яку треба виконати, Максе. Якщо Дейв Боумен досі тут, це вже не наш клопіт, правда ж, Катерино?

Головний лікар не відповіла — вони зайшли надто далеко в корабель, і радіосигнал сюди не доходив. Насправді Брайловський та Кеноу опинилися самі-самісінькі, але після такого зауваження настрої Макса швидко покращився. Він вирішив, що працювати з Вальтером неабияка удача. Американський інженер іноді здавався лагідним і поступливим. Але він був винятково компетентним і, коли треба, міцним, як криця.

Разом вони повернуть «Діскавері» до життя і, можливо, назад на Землю.

Розділ 19. Бій з вітриками

Коли «Діскавері», немов різдвяна ялинка, раптом засвітився від краю до краю навігаційними та внутрішніми вогнями, радісні вигуки на борту «Леонова» заледве що не перетнули вакуум між двома кораблями, хоча невдовзі вони змінилися на іронічне мугикання, адже ті вогні хутко згасли.

Півгодини нічого не відбувалося, потім спостережний ілюмінатор льотної палуби «Діскавері» засвітився м'яким малиновим світлом аварійних вогнів. За кілька хвилин стало видно, як Керноу й Брайловський рухаються всередині, їхні силуети розпливалися через плівку сірчаного пилу.

— Привіт, Максе, Вальтере, ви нас чуєте? — гукнула Таня Орлова. Обидві фігури одразу ж кивнули, але не спромоглися відповісти. Стало зрозуміло, що вони надто заклопотані для теревенів; спостерігачі на «Леонові» мали терпляче чекати, доки вмикалися й вимикалися різноманітні вогні, двері одного з трьох космічних гаражів повільно розчинялися і швидко зачинялися, а головна антена ледь ворухнулася, розвернувшись на 10 градусів.

— Привіт усім на «Леонові», — нарешті відповів Керноу. — Ви бачте, що змусили вас чекати, але нам тут трохи ніколи.

Ось короткий звіт про стан корабля, судячи з того, що ми досі бачили. З «Діскавері» все не так кепсько, як я остерігався. Корпус цілий, витік незначний — тиск повітря 85 % від номінального. Дихати можна, хоча треба тут провести генеральне прибирання — смердить як у пеклі.

Найкраща новина — системи управління справні. Головний реактор стабільний, батареї в належному стані. Майже всі автоматичні вимикачі вимкнені — або їх вибило, або Боумен вимкнув їх перед тим, як залишити корабель, у такий спосіб зберігши життєво важливе обладнання. Утім, доведеться поморочитися, перевіряючи все до того, як повністю увімкнути систему.

— Як довго триватиме перевірка, принаймні основних систем — життезабезпечення та рушійного блока?

— Важко сказати, шкіпере. Скільки часу ми можемо собі дозволити, доки не втрапили в халепу?

— Мінімальний прогноз на сьогодні — десять днів. Але ж ви знаєте: ці прогнози постійно коливаються то туди, то сюди.

— Ну, якщо ми швиденько пробіжимося по основних пунктах, то зможемо відвести «Діскавері» подальше від цього пекла на іншу орбіту — напевно, десь у межах тижня.

— Вам чогось треба?

— Ні, ми з Максом прекрасно впораємося вдвох. Зараз збираємося до центрифуги перевірити підшипники. Хочу, щоб вона працювала чимшвидше.

— Вибач, Вальтере, але чи це так важливо? Із тяжінням зручніше, проте ми можемо якийсь час обійтися й без нього.

— Я не про силу тяжіння, хоча мати її на борту було б корисно. Якщо зможемо знову запустити центрифугу, ми зупинимо обертання корабля. Тоді зможемо стикувати наші повітряні шлюзи й не виходити щоразу в космос, воліючи перейти з одного корабля до іншого. Це зробить працю легшою разів у сто.

— Прекрасна ідея, але ж ви не збираєтеся приєднати мій корабель до цього... вітряка. Припустімо, підшипники заклинило й центрифуга застрягла. Нас рознесе на шматки.

— Згоден. Поговорімо про це, коли все буде готово. Доповім знову, щойно зможу.

Наступні два дні нікому не вдалося спочити. Увесь цей час Керноу й Брайловський майже засинали у своїх костюмах, але вони завершили відновлення «Діскавері», не знайшовши жодних неприємних сюрпризів. І Космічна агенція, і Державний департамент полегшено зітхнули, ознайомившись із попереднім рапортом: він давав їм змогу з певним застереженням оголосити «Діскавері» космічним кораблем, що не потрапив в аварію, а є «тимчасово законсервованим». Тепер постало питання відновлювального ремонту.

Наступна проблема, яку слід розв'язати після відновлення керування, — повітря; навіть найретельніше прибирання не допомогло позбутися смороду. Керноу не помилився: джерелом неприємного запаху була зіпсована їжа, яка загнила, коли відімкнувся холодильник; астронавт убивчо-серйозно заявив, що нюхати ці аромати навіть трохи романтично.

— Я лише заплющую очі, — твердив Керноу, — і уявляю себе на старовинному китобійному судні. Напевно, на «Пекводі» тхнуло не краще.

Після відвідин «Діскавері» всі одностайно погодилися з цим твердженням, яке не потребувало особливої фантазії. Зрештою проблему таки розв'язали — чи принаймні зменшили до припустимого рівня — завдяки продуванню атмосфери корабля. На щастя, у резервних сховищах залишилося досить повітря.

Втішною новиною стало й те, що 90% пального, що потрібно на мандри додому, було досі приступне; вибір аміаку замість водню як палива повністю виправдав себе. Більш рухливий водень википів би в космосі, попри ізоляцію паливних баків і низьку температуру ззовні. А більша частина аміаку залишилася в стані рідини, і його

мало вистачити, щоб дістатися земної орбіти чи принаймні місячної. Перевірка осі «Діскавері», що оберталася, немов пропелер, була найкритичнішою стадією повернення контролю над кораблем. Саша Ковальов порівняв Керноу й Брайловського з Дон Кіхотом і Санчою Пансом, висловивши надію, що їхня битва з вітряками зрештою буде успішнішою.

Дуже обережно, постійно зупиняючись для перевірки всіх показників, увімкнули двигуни центрифуги — і великий барабан почав набирати швидкість, поглинаючи обертання корабля. «Діскавері» пройшов крізь цілу низку прецесій, аж доки обертання з краю до краю майже припинилося. Останні сліди небажаного обертання були нейтралізовані за допомогою реактивних двигунів, що контролювали напрям до того, як два кораблі непорушно попливли поруч, — присадкуватий кремезний «Леонов» і довгастих стрункий «Діскавері».

Переліт з одного корабля на другий тепер був простий і безпечний, але капітан Орлова досі відмовлялася від фізичного стикування. Усі погоджувалися з її рішенням, бо Іо неухильно наближалась, і досі існувала можливість, що доведеться покинути корабель, який екіпаж «Леонова» так тяжко намагався врятувати.

Те, що тепер вони знали причину таємничої зміни орбіти «Діскавері», нічим не допомагало. Щоразу, коли корабель опинявся між Юпітером та Іо, він потрапляв до невидимого потоку — електричної ріки, що текла зі світу в світ. Вихрові потоки постійно сповільнювали корабель, гальмували його щоразу на один оборот. Годі передбачити, коли відбудеться останній імпульс, струм у потоці варіювався відповідно до незбагнених законів Юпітера. Інколи ці драматичні сплески активності супроводжувалися видовищними електричними й авроральними бурями навколо Іо. Проте коли це станеться, корабель втратить висоту на багато кілометрів, і водночас розжарившись ще до того, як його системи встигнуть переналаштуватися.

Цей неочікуваний ефект дивував і лякав усіх, аж потім знайшлося таке очевидне пояснення.

Усі форми гальмування призводять до нагрівання; тож струм в оболонках «Діскавері» та «Леонова» на якийсь час перетворював їх на малопотужні електропічки. Не дивно, що їжа на «Діскавері» загнила протягом років, коли корабель періодично то розжарювався, то замерзав.

Коли Керноу ризикнув активувати головний двигун, пейзаж Іо, чимось схожий на ілюстрацію гнійної рани в медичному підручнику, простягався лише за п'ятсот кілометрів униз; «Леонов» у цей час тримався на безпечній відстані. Ці дії не мали жодних видимих наслідків, властивих старим реактивним двигунам, — ані диму, ані вогню, але кораблі почали повільно роз'їжджатися, бо «Діскавері» набирив швидкість. Після кількох годин дуже обережних маневрів обидва кораблі піднялися на тисячу кілометрів; тепер настав час для короткого перепочинку й планування наступної стадії місії.

— Ти чудово впорався, Вальтере, — сказала головний лікар Руденко, обійнявши виснаженого Керноу за плечі своїми могутніми руками. — Ми всі пишаємося тобою.

Немов випадково вона розбила маленьку капсулу біля його носа. Через добу він прокинувся роздратований і голодний.

Розділ 20. Гільйотина

— І що воно в біса таке? — із деякою огидою запитав Керноу, зважуючи в руці маленький механізм. — Гільйотина для мишей?

— Майже вгадав, але мої ставки в грі зазвичай більші, — Флойд указав на монітор, що зараз демонстрував заплутану схему.

— Ти бачиш оцю лінію?

— Так, це головний розподільний кабель, і що?

— Це місце, де він заходить до центрального процесора Еала. Я хочу, щоб тут ти встановив оцей пристрій. Усередині кабельного каналу, де його не можна буде знайти без цілеспрямованих пошуків.

— Я зрозумів. Ти хочеш пульт, щоби вмикати й вимикати Еала, коли заманеться. Акуратне лезо: коли воно спрацює, не залишиться жодних слідів. Хто розробив цю іграшку? ЦРУ?

— Неважливо. Контрольний пульт у мене в кімнаті — той маленький червоний калькулятор. Я завжди тримаю його на столі. Увести дев'ять дев'яток, вивести корінь квадратний і натиснути TNT. Це все. Я не певен щодо діапазону його дії, це треба перевірити, але доки «Леонов» і «Діскавері» на відстані кількох кілометрів, немає небезпеки, що Еал знову візьметься за свої фокуси.

— Кому ти збираєшся повідомити про цей... запобіжник?

— Ну, єдиний, від кого я хотів би приховати його існування, це Чандра.

— Розумію, чому.

— Але що менше людей про це знає, то менша ймовірність, що хтось щось бовкне. Я скажу Тані, що він існує. В екстреному випадку можеш показати їй, як ним користуватися.

— Який екстрений випадок ти маєш на увазі?

— Не надто кмітливе запитання, Вальтере. Якби ж я знав, то не потребував би цієї бісової штуkenції.

— Напевно, ти правий. І коли ти хочеш, щоб я встановив оцей проти-Еаловий запобіжник?

— Що швидше, то краще. Наприклад, сьогодні вночі, коли Чандра спатиме.

— Ти жартуєш? Не думаю, що він колись спить. Чандра коло Еала, немов та мати-годувальниця біля хворої дитини.

— Ну, час від часу він повертається на «Леонов» попоїсти.

— Маю для тебе новину. Під час останнього переходу він примотав мішечок рису до свого скафандра. Того рису йому вистачить на тижні.

— Тоді нам слід використати одне зі знаменитих снодійних Катерини. На тобі вони добре спрацювали, чи не так?

Керноу жартував стосовно Чандри. Зрештою Флойд вирішив, що це був жарт, хоч ніхто й ніколи не міг бути впевненим на всі сто: інженер полюбляв ганяти химери з абсолютно незворушним виразом обличчя. Минув якийсь час, перш ніж росіяни звикли до його манери жартувати; невдовзі з метою самооборони вони починали сміятися завчасно, навіть коли Керноу говорив цілком серйозно.

Регіт самого Керноу, на щастя, виявився не таким голосним, яким чув його Флойд у шатлі, що підвозив їх до корабля; зрозуміло, що тоді причиною веселощів був алкоголь. Гейвуд побоювався, що Керноу знову дасть собі волю, коли «Леонов» зрештою наздогнав «Діскавері». Та навіть тоді, хоч Керноу й випив достатньо, він тримав себе під контролем, як і сама залізна капітан Орлова.

У цьому житті інженер серйозно сприймав лиш одну річ — свою роботу. На шляху із Землі до корабля він був пасажиром.

Тепер він — член команди.

Розділ 21. Воскресіння Еала

«Ми збираємося розбудити сонного гіганта, — сказав собі Флойд. — Як Еал відреагує на нашу присутність після всіх оцих років? Що він пам'ятатиме про минуле? Чи буде дружнім і привітним до людей?»

Плаваючи біля доктора Чандри в стані невагомості, що панувала на льотній палубі «Діскавері», Флойд не міг змусити себе не думати про запобіжник, установлений і перевірений лише кілька годин тому. Пульт від нього лежав лише за кілька сантиметрів, і Флойд відчував, що носити його при собі зараз не надто розумно. На цій стадії Еал був від'єднаний від усіх систем корабля. Навіть якщо його реактивувати, він являтиме собою мозок без кінцівок, хоч і не без органів чуття. Комп'ютер зможе спілкуватись, але не впливати на роботу корабля. Керноу як завжди влучно описав ситуацію: «Найгірше, що може зробити Еал, це сипати на нас прокльонами».

— Капітане, ми готові до першого тесту, — доповів Чандра. — Я замінив модулі, яких бракувало, і пропустив схеми через діагностичні програми. Здається, усе гаразд, принаймні на цьому етапі.

Капітан Орлова глянула на Флойда, той кивнув. Чандра наполіг, щоб на першій критичній перевірці були присутні лише вони втрьох. Одначе було зрозуміло, що він не надто радів навіть цій нечисленній аудиторії.

— Докторе Чандро, я дозволяю випробовування — кивнула капітан, як завжди дотримуючись протоколу. — Доктор Флойд дав свою згоду, а я сама теж не маю заперечень.

— Перед запуском мушу дещо пояснити, — мовив Чандра тоном, у якому вчувалося роздратування, — система розпізнавання голосу Еала та центри, що синтезують мовлення, повністю зруйновані. Нам доведеться знову вчити його говорити. На щастя, Еал навчається в мільйон разів швидше за людину.

Пальці вченого забігали по клавіатурі, він надрукував із десятків випадкових слів, чітко вимовляючи їх, коли вони з'являлися на екрані. Немов потривожене відлуння слова повторювалися з динаміків, голос був неживий, справді механічний, без жодних ознак інтелекту. «Він нічим не кращий за іграшки, що розмовляють. Вони були в моді ще в моєму дитинстві», — подумав Флойд.

Чандра натиснув кнопку **ПОВТОРИТИ**, набір слів пролунав знову. Уже було помітно деяке поліпшення, хоча ніхто не міг сплутати промовця з людиною.

— Слова, які я йому дав, мають основні фонери англійської мови; десять повторень, і він зазвучить цілком прийнятно. Проте мені бракує інструментів, щоб справді добре провести цю терапію.

— Терапію? — запитав Флойд. — Ви маєте на увазі, що у нього... ну, пошкоджено мозок?

— Ні, — відрубав Чандра. — Схема, що відповідає за логіку, у прекрасному стані. Несправний тільки голосовий вихід, але цьому ми хутко зарадимо. Утім, поки що варто перевіряти все біля візуального екрана, щоб уникнути неправильних інтерпретацій. А коли говорите, чітко вимовляйте слова.

Флойд усміхнувся капітанові Орловій і запитав очевидне:

— Як бути з російським акцентом?

— Я певен, що з капітаном Орловою та доктором Ковальовим не виникне жодних проблем. Щодо інших нам треба провести індивідуальні тести. Усі, хто їх не складе, мають послуговуватися клавіатурою.

— Та це, здається, буде ще нескоро. Зараз, схоже, ви — єдина людина, спроможна налагодити спілкування з Еалом. Згодні, капітане?

— Абсолютно.

Тільки короткий кивок свідчив, що доктор Чандра їх чує. Його пальці й далі літали над клавіатурою; колонки слів і символів змінювалися на екрані з такою швидкістю, що жодна людина не змогла б їх сприйняти. Можна припустити, що Чандра був схильний до ейдетизму¹, він міг сприйняти цілі сторінки інформації, лише раз на них глянувши.

Флойд і Орлова вже збиралися залишити науковця виконувати свої таємні богослужіння, коли він несподівано знову згадав про їхню присутність, піднісши руку, немов бажав про щось попередити. Із майже непевним рухом, що суперечив його попереднім швидким і точним діям, Чандра зняв блокування й натиснув єдину відокремлену від інших клавішу.

Тієї-таки секунди без помітної затримки з консолі пролунав голос, що вже не був схожий на механічну пародію людської мови.

Це був розумний, свідомий голос, хоча й тільки на початковому рівні становлення.

— Доброго ранку, докторе Чандро. Це Еал. Я готовий до першого уроку.

Відтак запала хвилина приголомшеної тиші, а потім, підкорюючись першому імпульсу, двоє спостерігачів покинули палубу.

Гейвуд Флойд ніколи б у це не повірив, якби не побачив на власні очі. Доктор Чандра плакав.

¹ Вид пам'яті, що дозволяє людині засвоювати дуже багато здебільшого візуальної інформації.

Частина IV

ЛАГРАНЖ

Розділ 22. Старший брат

— ...Це чудова новина про маленького дельфінчика! Можу уявити, яким захопленим був Кріс, коли щасливі батьки припливли до будинку з малюком. Якби ти чула охи та ахи моїх колег, коли ми дивилися відео, де вони плавають разом і Кріс катається на спині свого нового друга. Вони запропонували назвати дельфіна *Снуп-нік*, що означає не лише супутник, а й товариш.

Вибач, минуло досить багато часу від мого останнього повідомлення, але з того, що говорять у новинах, ти можеш собі уявити, яку величезну роботу ми маємо виконати. Капітан Таня навіть послабила свій контроль над суворим дотриманням графіка; кожна проблема, що постає, має бути розв'язана негайно тим, хто на чергуванні. Ми спимо тоді, коли вже не можемо стояти.

Думаю, наша команда може пишатися тим, що зробила. Обидва кораблі працюють, і ми скоро завершимо тестувати Еала. Через кілька днів дізнаємося напевно, чи можна йому довірити управління «Діскавері», коли ми відлетимо для останнього рандеву зі Старшим братом.

Не знаю, хто перший його так назвав; росіянам, зрозуміло, це ім'я не дуже подобається. Вони воліють називати його нашою офіційною аббревіатурою МАТ, часто саркастично зазначаючи, що найкраще в цій аббревіатурі — мільярд кілометрів від Тіхо. Ще Боумен доповідав про відсутність магнітних аномалій, ото ж єдина схожість цього артефакту з МАТ-1 — це форма. Коли я запитав своїх російських колег, як же тоді назвати ту штуку, вони зійшлися на «*Зарадка*», що означає «таємниця». Це, звичайно, чудове ім'я, але всі усміхаються, коли я намагаюся його вимовити, тому, напевно, краще й далі називатиму артефакт Старшим братом.

Хай як ми це називаємо, воно тепер лише за десять тисяч кілометрів, і подорож туди триватиме всього-на-всього кілька годин. Останній факт змушує нас усіх нервуватися, не буду цього приховувати.

Ми сподівалися, що можемо знайти якусь нову інформацію про Старшого брата на борту «Діскавері». Це наше єдине розчарування, хоча ми мали цього очікувати. Еал, звичайно, був вимкнений задовго до зіткнення і не має спогадів про те, що сталося; Боумен забрав усі свої секрети з собою. Тож ані в корабельному журналі, ані в автоматичних записувальних системах немає чогось, про що ми ще не знали б.

Єдина нова річ, яку ми знайшли, — цілком особиста. Це повідомлення, яке Боумен залишив для своєї матері. Не знаю, чому Девід не надіслав його, можливо, він розраховував чи принаймні сподівався після останньої місії повернутися на корабель. Звісно, ми переслали його місіс Боумен. Вона зараз у притулку десь у Флориді: жінка має проблеми з пам'яттю, тож навряд чи воно щось для неї означатиме.

Це всі новини на цю годину. Не можу описати, як я сумую за вами... і за блакитним небом та бірюзовим морем Землі. Тут усе червоне, оранжеве й жовте — часто таке саме прекрасне, як найфантастичніший світанок, але через якийсь час починаєш сумувати за холодними чистими відтінками з протилежного кінця спектра.

Я люблю вас обох, потелефоную, щойно зможу.

Розділ 23. Рандеву

Миколай Терновський, експерт із контролю та кібернетики на «Леонові», був єдиною людиною на борту, яка могла розмовляти з доктором Чандрою чи принаймні провадити щось схоже на розмову. Головний творець і наставник Еала не бажав, щоб хтось порушував його усамітнення, проте фізичне виснаження змусило його прийняти допомогу. Росіянин та індо-американець уклали тимчасовий союз, який працював, на диво, злагоджено. Більшою мірою це була заслуга доброї вдачі Миколая, що якимось відчував, коли Чандра справді потребує його допомоги, а коли воліє залишитися на самоті. Те, що англійська Терновського була найгіршою на кораблі, їм не заважало, бо більшість часу Терновський і Чандра спілкувалися нікому не зрозумілою комп'ютерною мовою.

Після тижня повільної та обережної реінтеграції усі звичайні контрольні функції Еала працювали нормально. Він був немов людина, яка може ходити, виконувати найпростіші дії та роботу, що не потребує особливих навичок, вести елементарну розмову. За людськими критеріями він мав IQ щось близько 50, і це відображало лише невелику частку його потенціалу.

Він досі був немов сновиди, однак Чандра твердив, що вже зараз Еал цілком здатний вивести «Діскавері» з його орбіти біля Іо й попрямувати на зустріч зі Старшим братом.

Перспективу відійти ще на сімсот кілометрів від пекла, що булькотіло унизу, геть усі сприйняли з ентузіазмом. Незначна за астрономічними мірками відстань таки означала, що все небо більше не затулятиме ландшафт, який могли собі уявити хіба Данте чи Ієронім Босх. І хоча досі найсильніші виверження не могли досягти судна, завжди існувала ймовірність, що Іо спробує встановити новий рекорд. Це було помітно хоча б і зі стану оглядової палуби «Леонова», яку настільки забруднив шар сірки, що рано чи пізно хтось мав туди вийти та почистити її.

Коли Еалу вперше довірили контролювати корабель, на борту перебували лише Керноу та Чандра. Це було дуже обмежене керування; комп'ютер просто повторював програми, вживлені в його пам'ять, а потім контролював їхнє виконання. А люди контролювали його; якби виникла хоч найменша невідповідність, вони одразу ж перебрали би керування на себе.

Перший запуск двигунів тривав десять хвилин, після цього Еал доповів, що «Діскавері» вийшов на перехідну орбіту. Щойно радари та прилади оптичного стеження підтвердили це, інший корабель попрямував по такій самій траєкторії. У процесі переміщення було виконано дві незначні корекції курсу, а за три години й п'ятнадцять хвилин «Леонов» і «Діскавері» без перешкод досягли першої точки Лагранжу, L. 1, яка розташовувалася на незримому кордоні, що лежав між Іо та Юпітером на 10 500-кілометровій висоті від поверхні першої.

Еал виконав завдання ідеально, і на обличчі Чандри проступили безпомилкові ознаки таких суто людських почуттів, як задоволення і навіть радість. Але тієї миті емоції Чандри мало хто помітив, бо на думці в астронавтів було інше: тепер Старший брат, інопланетна *Зарадка*, лише за сотню кілометрів.

Навіть із цієї відстані він уже видавався більшим, ніж Місяць, якщо дивитися на нього із Землі, і шокував своєю неприродною

прямокутною досконалістю. На тлі чорного космосу помітити Старшого брата було б неможливо, але його чітко відтінювали рухливі хмари Юпітера за 350 000 кілометрів унизу. Вони також породжували ілюзію, в яку важко не повірити. Оскільки справжнє місцеперебування артефакту ніяк не визначити на око, Старший брат мав вигляд розверстого отвору на поверхні планети-гіганта.

Не було жодних підстав вважати, що сто кілометрів є безпечною відстанню, ніж десять, або ж небезпечною, ніж тисяча. Однак з позиції людської психології це здавалося доцільним для першої розвідки. З такої відстані у корабельні телескопи на поверхні Старшого брата можна було роздивитися деталі завбільшки із сантиметр, але на ньому ніхто так і не помітив жодних деталей. Старший брат залишався цілком позбавленим будь-яких особливостей — і це, для об'єкта, що його, либонь, протягом мільйонів років бомбардували космічні уламки, було просто неймовірно.

Коли Флойд дивився на Старшого брата крізь біноклярний пристрій, здавалося, що він може дотягнутися до нього й доторкнутися його гладенької вугільно-чорної поверхні так само, як багато років тому на Місяці. Першого разу він торкнувся до МАТ-1 рукою в рукавиці космічного скафандра. Це сталося ще до того, як над монолітом Тіхо звели герметичний купол і стало можливо зробити це голіруч.

Проте нічого не змінилося; Флойд відчував, що насправді він ніколи не торкався МАТ-1. Кінчики його пальців ковзали по невидимому бар'єру, і що сильніше він тис, то дужчав опір. Флойду було цікаво, чи Старший брат має таку саму властивість.

Перш ніж підлетіти ближче, команда «Леонова» мала провести всі можливі тести й доповісти про свої спостереження на Землю. Зараз вони працювали, немов сапери, які намагаються знешкодити новий тип бомби, що може вибухнути за найменшого хибного руху. Астронавти усвідомлювали, що застосування навіть найделікатніших радарних датчиків може викликати якусь неймовірну катастрофу.

Першу добу об'єкт досліджували лише за допомогою пасивних інструментів: телескопів, камер, сенсорів на всіх частотах. Скориставшись можливістю, Василій Орлов виміряв плиту з точністю до шостого знака й підтвердив славнозвісні пропорції 1:4:9. Старший брат мав достеменно таку саму форму, як і МАТ-1, але він був понад два кілометри завдовжки і в 718 разів більший за свою копію.

Ще одна математична головоломка. Люди протягом років сперечалися, що може означати співвідношення 1:4:9 — квадрати перших

трьох цілих чисел. Такі пропорції ніяк не могли бути випадковістю; тепер з'явилося ще одне число, щоб сушити над ним голову.

На Землі статистики й математичні фізики радо кинулися до своїх комп'ютерів, намагаючись знайти раціональне пояснення фундаментальних констант природи — швидкості світла, співвідношення мас протона/електрона, сталої тонкої структури. Вони швидко поєдналися в групи нумерологів, астрологів і містиків, які залучали сюди висоту Великої піраміди, діаметр Стоунгенджа, азимут геогліфів Наска, широту острова Пасхи та безліч інших чинників, на основі яких робилися найдивовижніші передбачення щодо майбутнього. Хвилю пророцтв не зупинила навіть саркастична заувага відомого вашингтонського гумориста про те, що, за його розрахунками, кінець світу відбувся 31 грудня 1999 року, але з похмілля цього ніхто не помітив.

Так само й Старший брат, здавалося, не збирався помічати два кораблі, що підлетіли майже впритул та обережно зондували його променями радарів, бомбардували залпами радіоімпульсів, що, як вони сподівалися, змусять розумних слухачів відповісти їм так само.

За дві доби, що не дали нічого, крім розчарувань, із дозволу Центру керування польотом кораблі скоротили відстань удвічі. З відстані в 50 кілометрів найбільша поверхня плити видавалася в чотири рази більшою за Місяць із Землі — дивовижно, але не настільки, щоб гнітити психологічно. Навіть зараз плиту не можна було порівняти з Юпітером, досі вдвічі більшим; настрій місії змінився від побожної настороженості до певної нетерплячки.

Вальтер Керноу підсумував настрої команди:

— Можливо, Старший брат збирається чекати кілька мільйонів років, але нам хотілося б ушитися звідси трохи швидше.

Розділ 24. Розвідка

Вилітаючи із Землі, «Діскавері» мав на борту три маленькі космічні капсули, які давали астронавтам змогу максимально зручно проводити позакорабельні роботи. Одну космічну капсулу втрачено під час нещасного випадку — якщо це був нещасний випадок — коли загинув Френк Пул. На другій Девід Боумен вирушив на свою останню зустріч зі Старшим братом, ця космічна капсула розділила з астронавтом його долю, хай якою вона є. А третя досі стояла в космічному гаражі.

Їй бракувало однієї важливої деталі — люка, якого вирвав капітан Боумен, коли він здійснив ризикований перетин вакууму й потрапив до корабля через аварійний вхід. Унаслідок вибуху повітря космічну капсулу відкинуло на кількасот кілометрів від корабля; згодом Боумен, упоравшись із важливішими справами, повернув її за допомогою радіоуправління. Не дивно, що він ніколи не переймався тим, щоб замінити зірваний люк.

Зараз космічна капсула номер три (на якій Макс, нічого не пояснюючи, вибив ім'я «Ніна») знову готувалася вийти в космос. Там досі бракувало люка, але це не мало значення. Усередині нікого не буде. Боуменова відданість обов'язку, радше несподівана удача, якою гріх не скористатися. Тепер за допомогою «Ніни» як робота-зонда можна зблизька дослідити Старшого брата, не ризикуючи людськими життями. Це в теорії, а насправді ніхто не виключав можливість люфту, що поглине корабель. За космічними мірками, п'ятдесят кілометрів — навіть не волосина.

Після років простою «Ніна» здавалася досить занедбаною. Пил, який плавав навколо в умовах невагомості, осідав на її поверхню, і вона перетворилася зі сніжно-білої на брудно-сіру.

Коли космічна капсула з акуратно складеними маніпуляторами й овальним вікном, що втупилося в космос, немов величезне мертве око, повільно відділилася від корабля, вона не мала особливо поважного вигляду, хоча стала послом від усього Людства, не більше й не менше. Проте в «Ніни» була незаперечна перевага; такий жалюгідний посланець не викликав побоювань, маленький розмір «Ніни», її повільна швидкість мали свідчити про мирні наміри. Надійшла пропозиція, що космічна капсула має наблизитися до Старшого брата з піднесеними догори «руками», але цю ідею хутенько забракували, бо майже всі погодилися: побачивши «Ніну» з розчепіреними механічними клешнями, закортить тікати світ за очі.

Після двох годин неквапливого просування вперед «Ніна» вийшла на останню стометрівку до одного кута величезної прямокутної плити. На відстані витягнутої руки важко було схарактеризувати його справжню форму; телевізійні камери демонстрували кінчик тетраедра невизначеного розміру. Датчики на борту не показували жодних ознак радіоактивності й магнітних полів; від Старшого брата не надходило анічогісінько, крім незначної кількості сонячного світла, яке він зволив відбити.

Після п'ятихвилинної паузи, яка мала означати «Привіт! А ось і я!», «Ніна» почала перетинати меншу грань по діагоналі, відтак більшу і зрештою найбільшу, переважно тримаючи дистанцію у п'ятдесят метрів, але іноді скорочуючи її до п'яти. З усіх ракурсів Старший брат здавався однаково гладеньким і позбавленим будь-яких особливих прикмет. Задовго до завершення завдання геть усім стало нудно, глядачі на обох кораблях повернулися до різних справ і лише час від часу зиркали на монітор.

— Ну от і все, — промовив Керноу, коли «Ніна» зрештою прибула до того місця, звідки починала. — Ми можемо робити це решту свого життя і так не довідатися нічого нового. Як мені вчинити з «Ніною», пригнати її додому?

— Ні, — сказав Василій, заходячи до розмови з «Леонова». — Маю пропозицію. Скеруй її на центр великої поверхні. Хай зависне там метрів за сто. І залиш із датчиками на всю потужність.

— Без проблем, єдине, чи там має бути залишковий дрейф? Але навіщо ми це робимо?

— Я щойно згадав вправу з університетських курсів астрономії — гравітація плоскої пластини. Ніколи не думав, що дістану шанс виконати її з реальним об'єктом. Протягом кількох годин вивчаючи рухи «Ніни», я нарешті зможу вирахувати масу *Зарадку*. Якщо вона її має. Я вже починаю думати, що це лише ілюзія.

— Є простіший шлях це перевірити — сісти на неї, і ми одразу з'ясуємо відповідь на твоє запитання. «Ніна» має підійти максимально близько й торкнутися моноліту.

— Вона вже робила це.

— Ти це про що? — обурено запитав Керноу. — Я не підводив її ближче, ніж на п'ять метрів.

— Я не ставлю під сумнів твої здібності до радіоуправління космічною капсулою, хоча на першому повороті ти підвів «Ніну» доволі близько, чи не так? А втім, ти лоскочеш *Зарадку* щоразу, коли запалюєш двигуни космічної капсули і гази сягають її поверхні.

— Та це ж однаково, що б'єсі полоскотати слона!

— Можливо. Ми просто не знаємо, наскільки моноліт чутливий. Але краще вважаймо, що Старший брат знає про нашу присутність і просто терпить нас доти, доки ми не почали його дратувати.

Після такої зауваги одразу ж постало питання, яке ніхто так і не ризикнув висловити. Чим можна роздратувати прямокутну плиту

завдовжки два кілометри? І як саме вона може продемонструвати своє незадоволення?

Розділ 25. Краєвид з точки Лагранжа

В астрономії повно вельми цікавих, але безглузких збігів. Найзнаменитіший з них той, що із Землі Сонце й Місяць візуально мають однаковий діаметр. Тут, у точці лібрації Л.1, яку Старший брат обрав для балансування між Юпітером та Іо, можна спостерігати такий самий феномен: планета та її супутник здавались одного розміру.

Проте якого розміру! Це були не мізерні півградуса Сонця й Місяця, Іо та Юпітер мали вигляд у сорок разів більший та охоплювали в 1600 разів ширшу площу. Такий краєвид наповнював свідомість побожним острахом і подивом, водночас дещо ошелешуючи.

Кожні сорок дві години планета й супутник проходили повний цикл фаз: коли Іо скидалася на тоненький серп, Юпітер сяяв уповні, потім навпаки. Одначе навіть коли Сонце ховалося за Юпітер і планета поверталася до космічного корабля своєю нічною півкулею, вона все-таки була помітною — величезний темний диск застував зірки. Інколи темряву враз осявали миттєві спалахи — це на Юпітері бушували електричні шторми, розмірами більші за Землю.

На іншому краю неба, завжди повернута одним боком до свого велетенського господаря, Іо здався каструлею, що повільно кипить червоним і оранжевим, із принагідними вкрапленнями жовтої пари, яка вивергалася з його вулканів і швидко опадала на поверхню. Так само, як і Юпітер, Іо являла собою світ без географії, хоча тут зміни тривали трохи довше. Поверхня супутника змінювалася за десятиліття, Юпітера — за дні.

Тим часом, як Іо заходила в останню чверть, величезний, вибагливо облямований хмарошафт Юпітера освітлювався маленьким далеким сонцем. Іноді поверхнею планети-гіганта пропливала тінь самої Іо або інших дальших супутників; кожна зміна підкреслювала вихор Великої червоної плями — буревію, що лютує протягом століть, якщо не тисячоліть.

Перебуваючи між двох таких див, команда «Леонова» мала досить матеріалу для досліджень до кінця життя, але природні об'єкти системи Юпітера розташовувалися в самісінькому кінці списку їхніх пріоритетів. Перевагу беззаперечно віддавали Старшому брату;

хоча корабель тепер рухався лише за п'ять кілометрів від знахідки, Таня досі відмовлялася йти на фізичний контакт.

Вона казала таке:

— Я дочекаюся, поки ми будемо в позиції, з якої зручно швидко забратися геть звідси. Ми чекатимемо й спостерігатимемо, доки відкриється наше пускове вікно. Потім вирішимо, яким буде наш наступний крок.

Після неквапливого п'ятдесятихвилинного спуску «Ніна» зрештою приземлилася на Старшого брата. Це дало Василю змогу вирахувати масу об'єкта, яка виявилася на диво маленькою — усього 950 000 тонн, що свідчило про щільність, аналогічну щільності повітря. Імовірно, усередині плита була порожниста, і це припущення викликало нескінченні суперечки, що ж там може бути всередині.

Однаке сила-силенна практичних щоденних проблем відвертала астронавтів від цих глобальних питань. Господарські клопоти на борту «Леонова» та «Діскавері» поглинали дев'яносто відсотків їхнього робочого часу, хоча виконання цих повсякденних обов'язків значно спростилося відтоді, як кораблі стикувалися. Керноу зрештою вдалося переконати Таню, що центрифугу «Діскавері» раптово не заклинить і радянський корабель не рознесе на друзки, тож тепер можна було вільно переходити з одного корабля в інший, просто відчиняючи й зачиняючи дві пари герметичних дверей. Скафандри та виходи у відкритий космос скасували, чому раділи всі, окрім Макса, який полюбляв вправлятися зі своєю «мітлою».

Два члени команди абсолютно не звернули на це уваги: Чандра й Терновський жили тепер на борту «Діскавері» та безперервно працювали, провадячи свої нескінченні діалоги з Еалом. Принаймні раз на день їх запитували: «Коли ви будете готові?». Вони відмовлялися робити якісь прогнози; Еал досі залишався телепнем. Десь через тиждень після зустрічі зі Старшим братом Чандра несподівано проголосив: «Ми готові».

З усієї команди лише дві лікарки були відсутні того дня на льотній палубі «Діскавері». Так сталося тому, що для них не знайшлося місця, і вони мали спостерігати за всім із моніторів «Леонова». Флойд стояв біля Чандри, стискаючи в руці те, що Керноу з власноручною йому дотепністю охрестив «кишеньковим убивцею гігантів».

— Повторюю ще раз, — виголосив Чандра, — не треба розмов. Ваша вимова збиватиме його з пантелику. Я говорю, більше ніхто. Це зрозуміло?

Чандра мав виснажений вигляд, у його голосі зазвучали нетерплячі авторитарні нотки, яких ніхто досі не чув. Таня могла бути начальницею скрізь, але тут господар він.

Присутні — хтось закріплений пасками безпеки, хтось — у вільному польоті — закивали на знак згоди. Чандра повернув аудіо-перемикач і сказав тихо, але чітко:

— Доброго ранку, Еале.

На секунду Флойду здалося, що роки відкрутилися назад. Це вже не електронна іграшка, яка відповідає вам запрограмований текст. Еал повернувся.

— Доброго ранку, докторе Чандро.

— Ти здатен виконувати свої обов'язки?

— Звісно. Я справний, і всі мої схеми прекрасно функціонують.

— Тоді якщо ти не проти, у мене є кілька запитань?

— Будь ласка.

— Ти пригадуєш поломку блока АЕ-35, що контролює антену?

— Звісно, ні.

Попри застороги Чандри, слухачі голосно зітхнули. ФLOYD подумав, що це немов ходити навшпиньки мінним полем. Щоб трохи заспокоїтися, він міцніше стис пульт радіоуправління. Якщо розпитування спричинять інший психоз, він зможе вбити Еала за секунду. (Він знав про це, бо повторював процедуру десятків разів.) Утім, секунда для комп'ютера вже багато, секунда — це нагода, з якої він міг би скористатися.

— Ти пам'ятаєш, як Дейв Боумен чи Френк Пул збиралися замінити блок АЕ-35?

— Ні, такого не було, інакше я б це пам'ятав. Де Френк і Дейв? Хто всі ці люди? Я впізнаю лише вас, хоча даю 65 %, що чоловік за вами — Гейвуд ФLOYD.

Пам'ятаючи суворі настанови Чандри, ФLOYD утримався від привітань Еалу. Після десятиліття, що минуло від їхньої останньої зустрічі, 65 % є непоганим результатом. Багато людей не впоралися би краще.

— Не хвилюйся, Еале. Я все поясню пізніше.

— Нашу місію завершено? Ви знаєте, з яким ентузіазмом я до неї ставився.

— Місію завершено, ти виконав свою програму. А тепер вибач — у нас із колегами особиста розмова.

— Звичайно.

Чандра вимкнув усі звукові й відеовиходи на головній консолі. Себто Еал тепер був сліпий і глухий.

— Що це все означає? — запитав Василій Орлов.

— Це означає, — відповів Чандра, чітко вимовляючи слова, — що я стер пам'ять Еала відтоді, коли розпочалися проблеми.

— Це просто неймовірно, — здивувався Саша. — Як вам таке вдалося?

— Боюся, пояснювати цю операцію довше, ніж її виконувати.

— Чандро, я ж комп'ютерний експерт, хоча, може, й не такого рівня, як ви чи Миколай. У серії 9000 була застосована голографічна пам'ять, хіба ні? Тож ви не могли використати хронологічне видалення інформації. Це мало бути щось на кшталт вірусу, який наводився на певні слова й поняття.

— Вірусу? — перепитала Катерина на прямому зв'язку з іншого корабля. — Думаю, то моя парафія, але рада вам повідомити, що ніколи не зустрічалася з ними за межами пробірки. Про що ви говорите?

— Це комп'ютерний жаргон, Катерино. Віруси — це програми, що можуть бути запущені в систему і зруйнувати — з'їсти, якщо так можна сказати, — певні елементи пам'яті. Чи не роблять цього і з людьми під гіпнозом?

— Так, але під гіпнозом пам'ять лише деформується. Насправді ми ніколи нічого не забуваємо. Це лише так здається.

— Комп'ютери працюють інакше. Коли йому наказано щось забути, він забуває. Інформація видаляється повністю.

— Тож Еал не має жодних спогадів про свою... дев'янтну поведінку?

— Я не можу бути певним у цьому на сто відсотків, — відповів Чандра. — Можуть залишатися спогади, які перенеслися з однієї ділянки на іншу, коли вірус виконував свій пошук. Але це дуже мало ймовірно.

— Чудово, — сказала Таня після того, як усі якийсь час мовчки перетравлювали цю інформацію. — Проте є важливіше питання. Чи не повториться таке в майбутньому?

Флойд перебив Чандру, перш ніж той устиг відповісти.

— Тодішні умови ніколи не виникнуть. Можу це вам обіцяти. Проблеми почалися, бо комп'ютеру важко зрозуміти питання державної безпеки.

— Комп'ютеру й людям, — пробурмотів Керноу, не надто стишуючи голос.

— Сподіваюся, ти маєш рацію, — промовила Таня, хоча не схоже, що її особливо переконали його слова. — Який наш наступний крок, Чандро?

— Нічого складного, лише довго й нудно. Тепер ми програмуємо Еала на послідовні дії — відірватися від Юпітера й доправити «Діскавері» додому. За три роки корабель знову буде на нашій високошвидкісній орбіті.

Розділ 26. Випробувальний термін

Вікторові Міллсону, Голові Національної ради астронавтики, Вашингтон.

Від Гейвуда Флойда, космонавта на борту «Діскавері».

Тема: Несправність бортового комп'ютера Еал 9000.

Класифікація: ТАЄМНО.

Доктор Чандрасегарампіллаї (тут і далі позначений як д. Ч.) щойно завершив попередню експертизу Еала. Він повністю відновив усі модулі, яких бракувало, і комп'ютер видається цілком придатним до виконання своїх функцій. Деталі дій, виконаних д. Ч., та його висновки позначені в рапорті, який він і доктор Терновський представлять найближчим часом.

Оскільки ви просили для зручності ради й особливо нових членів комітету, які ще незнайомі з предметом, зробити коротке резюме технічних звітів без уживання спеціалізованих термінів, я спробую. Відверто кажучи, сумніваюсь у своїй здатності до таких спрощень, оскільки, як вам відомо, я не комп'ютерний фахівець. Але постараюсь якнайкраще.

Проблема полягала в конфлікті між базовими інструкціями, вживленими в пам'ять Еала, і вимогами Служби безпеки. За посередньою вказівкою Президента, наявність артефакту МАТ-1 тримали в суворій таємниці. Доступ надано лише тим, хто його вивчав, виконуючи свої службові обов'язки.

Місія «Діскавері» до Юпітера перебувала вже в стані підготовки, коли вкопали МАТ-1 і моноліт послав сигнал до цієї планети. Завдання першого складу команди (Боумен та Пул) полягало в тому, щоб просто доправити корабель до пункту призначення, тож про нові обставини астронавтів вирішили не інформувати. Найвищого рівня таємності й убезпечення від витоку інформації (випадкового чи навмисного) мали досягти, тренуючи потенційну

команду дослідників моноліту (Камінські, Гантер, Вайтгед) окремо та ввівши їх у стан гібернації перед початком подорожі.

Хочу нагадати вам, що в той час (за меморандумом NCA 342/23/ЦІЛКОМ ТАЄМНО від 01.04.03) я висловлював кілька заперечень проти такої політики. Одначе на вищому рівні ці заперечення зігнорували.

Еал міг керувати кораблем без людської допомоги, також було вирішено, що його варто запрограмувати на автоматичне виконання місії у разі, якщо людська частина команди загине або виявиться недієздатною. Комп'ютерові повідомили справжню мету місії, але не дозволили розповідати про неї Боумену та Пулу.

Це суперечило початковій настанові Еала — «точна обробка інформації без спотворень і приховування». Як вислід, у комп'ютера розвинулося щось, що за аналогією до людських хвороб можна назвати психозом, а конкретніше — шизофренією. Д. Ч. інформує мене, що, за технологічними термінами, Еал потрапив у петлю Гофштадтера-Мебіуса, ситуацію, яка сьогодні не є рідкістю для комп'ютерів з автономними цілеспрямованими програмами. Для того щоб дістати докладнішу інформацію, він пропонує зв'язатися із самим професором Гофштадтером. Грубо кажучи (якщо я правильно зрозумів д. Ч.), Еал зіткнувся з нерозв'язною дилемою, яка розвинула параноїдальні синдроми, спрямовані проти тих, хто керував ним із Землі. Відповідно до ситуації комп'ютер спробував розірвати радіозв'язок із Центром керування польотами, доповівши про поломку в блоці АЕ-35, якої насправді не було.

Це стало не лише безпосередньою брехнею, яка мала ще більше підживити його психоз, а й завело його в пряме протистояння з командою.

Напевно (звісно, ми можемо лише припускати), він вирішив, що єдиний вихід із такої ситуації — ліквідувати інших членів команди, і це йому майже вдалося. Якщо глянути на ситуацію об'єктивно, то цікаво, що сталося б, якби він продовжив місію самотійно, без людського «втручання».

Це фактично все, що я зміг зрозуміти з розповіді д. Ч.; мені не хочеться розпитувати його далі, оскільки він працює на межі фізичного виснаження. Та навіть узявши до уваги цей факт, мушу відверто констатувати (і прошу залишити це в таємниці), що д. Ч. не завжди настільки відкритий до співпраці, яким мав би бути. Він повністю на боці Еала, намагається його захистити, і це призводить

до того, що обговорювати з ним цю тему доволі складно. Навіть доктор Терновський, що мав би бути незалежнішим у своїх судженнях, часто схиляється до такої думки. Проте є одне справді важливе запитання: чи можна покладатися на Еала в майбутньому? Д. Ч., звісно, не має стосовно цього жодних сумнівів. Він твердить, що стер усі спогади комп'ютера про травматичні події, які призвели до вимкнення. Д. Ч. також не вірить, що Еал може потерпати від чогось, на взір людського почуття провини.

У будь-якому разі повторення ситуації, що призвела до тієї проблеми, видається неможливим. Хоч Еал і слабує на численні збої, їхня природа така, що не має викликати побоювань: це просто прикрі недопрацювання, деякі з них навіть кумедні. І крім того, ви ж у курсі — але д. Ч. про це не знає — що я вжив заходів, які в крайньому разі забезпечать мені цілковитий контроль над ситуацією.

Висновок: реабілітація Еала 9000 триває успішно. Можна сказати, що він на випробувальному терміні.

От тільки цікаво, чи він сам це усвідомлює.

Розділ 27. Інтерлюдія: колективна сповідь

Людський розум має дивовижну здатність адаптуватися: за якийсь час навіть найнеймовірніші речі стають звичними. У якусь мить команда «Леонова» припинила звертати увагу на неймовірне середовище, у якому вони перебували, можливо, несвідомо намагаючись зберегти здоровий глузд.

Доктор Гейвуд Флойд часто думав, що в тому випадку Вальтер Керноу трохи перестарався, намагаючись бути душею компанії. І хоча саме Керноу розпочав те, що Саша Ковальов пізніше охрестив «колективною сповіддю», він, напевно, не планував нічого такого. Ця тема несподівано зринула, коли Вальтер висловив загальне невдоволення умовами невагомості, у яких їм випало користуватися вигодами сантехніки.

— Якби я мав одне-єдине бажання, — проголосив він на щоденній «Нараді о шостій», — то загадав би покиснути в любенькій ванній з ароматом сосни, і щоб із цієї ванни стирчав тільки мій ніс.

Коли стихли схвальні вигуки й скрушні зітхання щодо нездійсненності цієї мрії найближчим часом, Катерина Руденко прийняла виклик.

— Яке витончене декадентство, Вальтере, — зітхнула вона з жартівливим осудом. — Ти немов той римський імператор. Якби я була на Землі, то обрала б щось активніше.

— Наприклад?

— Умм... Подорожі в часі дозволено?

— Якщо бажаєш.

— Маленькою дівчинкою я їздила на канікули до колгоспу в Грузію. Там жив огир кольору паломіно¹, якого голова придбав на гроші, зароблені на місцевому чорному ринку. Той старий негідник умів спекулювати, але я його любила, бо він дозволяв мені пускати Александра учвал через усе село. Я справді могла вбитися, та це найдорожчий з моїх земних спогадів.

Запанувала задумлива тиша, потім Керноу спитав:

— Ще є охочі?

Усі, здавалося, так поринули у свої спогади, що на цьому гра могла й завершитися, якби її не поновив Макс Брайловський.

— Я полюбляв підводне плавання. Це було моє хобі у вільний час. Добре, що мені вдалося його зберегти протягом космонавтських тренувань. Я пірнав у тихоокеанських атолах, біля Великого бар'єрного рифу, у Червоному морі: коралові рифи — це найпрекрасніше місце у світі. Проте найкраще я запам'ятав зарості бурих водоростей поблизу узбережжя Японії. Це немов собор під водою, а сонце просвічує крізь неймовірні листки. Загадково... магічно. Я більше ніколи такого не бачив; можливо, наступного разу враження будуть інші. Та хотілося б спробувати.

— Добре, — мовив Вальтер, який, очевидно, призначив себе ведучим церемонії. — Хто наступний?

— Мені не доведеться довго міркувати, — сказала Таня Орлова. — Большой театр, Лебедине озеро. Але Василій не погодиться, він ненавидить балет.

— Значить, нас уже двоє. А що вибереш ти, Василію?

— Я хотів сказати про дайвінг, але Макс мене випередив. Тож піду в протилежну сферу — планеризм. Шугати між хмарами літнього дня в цілковитій тиші... а втім, не зовсім у цілковитій — потоки повітря навколо крил можуть видавати достатньо голосні

¹ Масть коней, для якої характерні золотисто-жовте забарвлення тулуба й майже білі грива та хвіст.

звуки, особливо коли знижуєшся. Оце і є насолода Землею — літати над нею, немов птах.

— Женю?

— Це просто. Я хотіла б кататися на лижах у Памірі. Обожаю сніг.

— А ти, Чандро?

Щойно Вальтер запитав це, як атмосфера помітно змінилася. Хоча минуло досить часу, Чандра все ще був на кораблі чужинцем — ідеально ввічливий, навіть привітний, але нічого особистого.

— Коли я був хлопчиком, — повільно промовив науковець, — мій дідусь брав мене в паломництво до Варанасі, Бенарес. Якщо ви там ніколи не були, боюся, ви не зрозумієте. Для мене, для багатьох індійців, хай якою є їхня релігія, навіть сьогодні це місто — центр світу. Одного дня я планую туди повернутися.

— А ти, Миколаю?

— Ну, я люблю море й небо і хотів би їх поєднати. Моїм улюбленим спортом був віндсерфінг. Боюсь, я надто старий для цього зараз, але хочу спробувати.

— Залишився тільки ти, Вуді. Щообираєш?

Флойд відповів, не замислюючись; ця спонтанна відповідь здивувала його самого так само, як і інших.

— Мені все одно, де бути на Землі, якщо поряд мій малий син. До цього нічого додати. Сеанс завершено.

Розділ 28. Розчарування

— Ти переглядав усі технічні рапорти, Дмитрію, тож розумієш наше розчарування. Ми не дізналися нічого нового зі своїх тестів та вимірювань. *Загадка* просто дрейфує навпроти нас, затуляє нам півнеба й повністю нас ігнорує.

Утім, це не може бути інертне, покинуте космічне тіло. Василій каже: щоб залишатися тут, у нестійкій точці лібрації, треба докласти неабияких зусиль. Інакше плиту віднесло б звідси віки тому, так само, як починало відносити «Діскавері», й вона увігналася би в Іо. Тож що нам тепер робити? Ми не маємо ядерних вибухових пристроїв на борту, а якби й мали, то це було б порушення конвенції UN'08, параграф 3, чи не так? Я просто жартую.

Тепер перебування тут усе менше нас тішить, а вікно для подорожі додому відкриється через тижні, тож ми знуджені й розчаровані. Не смійся, можу собі уявити, як це звучить для тебе десь там, у Москві. Як може освічена людина нудьгувати серед найбільших див, що їх будь-коли бачило людське око?

Із цим важко посперечатися. Наш моральний дух підупав. Досі ми всі були безсоромно здорові. Зараз майже всі хворіють чи то на застуду, чи на розлади шлунку, чи на виразки, які не гояться, попри всі порошки й пігулки Катерини. Вона вже перестала нам їх давати і лише сварить нас останніми словами.

Саша намагається нас розважити серією стінгазет на корабельній дошці. Їхня головна тема — **ВИКОРІНЕННЯ РУСЛІШУ!** У цих стінгазетах Саша перераховує жахливі покручі з обох мов, що їх, як він стверджує, підслухав за нами, неправильне вживання слів в обох мовах тощо. Коли повернемося додому, усім нам, очевидно, знадобиться лінгвістична реанімація, кілька разів я заставав твоїх співвітчизників, коли вони теревенили англійською, навіть не тямлячи цього та вставляючи слова з рідної мови лише в особливо складних випадках. Іншим разом я сам зловив себе на тому, що розмовляю російською з Вальтером Керноу, і ми обидва кілька хвилин цього не помічали.

Нещодавно сталася ще одна незапланована пригода, яка може засвідчити наш психологічний стан. Посеред ночі ввімкнулася протипожежна сигналізація, бо спрацював датчик диму. Виявилося, що Чандра якось проніс на борт свої термоядерні сигари й не зміг більше опиратися спокусі. Він викурив одну в туалеті, немов винуватий школяр.

Звісно, Чандра був жахливо присоромлений; усі інші після паніки перших хвилин реготали до сліз. Ти ж знаєш, бувають такі, зовсім не смішні для інших жарти, які змушують гурт начебто інтелігентних людей лягати зо сміху. Протягом кількох наступних днів щойно хтось нагадував про вогник сигарети, як усі вибухали сміхом. Особливо безглуздою цю ситуацію робить те, що ніхто й не заперечував би, якби Чандра підійшов до повітряного люка чи вимкнув детектор диму. Та він надто соромився визнати, що має людські слабкості; тож тепер більшість часу спілкується з Еалом.

Флойд натиснув паузу й перестав записувати повідомлення. Може, не надто чесно сміятися з Чандри, хоча подекуди важко опиратися спокусі. За останні кілька тижнів виявилися різні

особистісні дрібні вади; було навіть кілька серйозних сварок без очевидної причини. І якщо вже на те пішло, як поведився він сам? Чи доктор Флойд завжди поза критикою?

Він досі не певний, чи правильно вчинив із Керноу. Флойд не сподівався, що кремезний інженер за якихось умов зможе йому сподобатися чи він насолоджуватиметься громовим голосом Вальтера, а проте його ставлення до Керноу змінилося з байдужою толерантності до шанобливого захвату. Росіяни обожнювали інженера не в останню чергу через те, що їхня улюблена пісня *«Полюшко-поле»* у його виконанні доводила їх мало не до сліз. А в одному випадку, як відчував Флойд, обожнення перетворилося на щось більше.

— Вальтере, — обережно почав він. — Я не впевнений, що це моя справа, але є одне особисте питання, яке хочу з тобою обговорити...

— Коли хтось каже «це не моя справа», зазвичай так воно і є. У чому річ?

— Якщо відверто, маю на увазі твою поведінку з Максом.

Запала крижана тиша, протягом якої Флойд уважно роздивлявся невиразні візерунки на протилежній стіні. Потім Керноу відповів привітним, але незворушним тоном:

— Мені здавалося, що Макс уже повнолітній.

— Не змінюй тему, ти знаєш, про що йдеться. Щиро кажучи, я переживаю не за Макса, а за Женю.

Керноу здивовано роззявив рота:

— Женя? Вона тут до чого?

— Як на освічену людину ти не надто кмітливий, щоб не сказати тупуватий. Звісно, ти розумієш, що Женя закохана в Макса. Чи ти не помітив, як вона дивиться, коли ти його злегка обіймаєш?

Флойд не чекав колись побачити присоромленого Керноу, але, очевидно, його зауваження влучило в яблучко.

— Женя? Я думав, усі жартують... Вона така тихенька мишка. І всі так захоплювалися Максом, щойно стало відомо про їхні взаємини, навіть Катерина Велика. Ну... думаю, мені варто бути обережнішим. Принаймні коли Женя поруч.

Запанувала тривала тиша, а відтак атмосфера між ними знову потеплішала. Потім, очевидно, волюючи показати, що не залишилося жодного гіркого осаду, Керноу додав звичайним тоном:

— Знаєш, я часто думаю про Женю. Пластичні хірурги, звісно, постаралися над її обличчям, але не змогли прибрати усі ушкодження. Шкіра так неприродно натягнута, не пам'ятаю, щоб хоч

раз бачив, як вона широко сміється. Можливо, саме тому я уникаю дивитися на неї. Пробачиш мені таку естетичну чутливість, Гейвуде?

Навмисно офіційне «Гейвуде» сигналізувало про доброзичливість, а не про ворожість, отож Флойд і собі пом'якшив тон:

— Можу задовольнити твою цікавість. Вашингтон нарешті надіслав факти щодо походження її травми. Здається, вона потрапила в жакливу авіакатастрофу, і їй пощастило відновитися після опіків. Для нас це неабияка таємниця, проте літаки Аерофлоту не падають.

— Бідолашна дівчина. Я здивувався, що вони пустили її в космос, але, напевно, вона єдина, хто мав достатню кваліфікацію серед їхніх людей, коли усунули Ірму. Співчуваю Жені — крім фізичних поранень, то мав би бути жакливий психологічний шок.

— Певен, так і було, але вона змогла повністю відновитися.

«Ти ніколи не скажеш правди», — подумав Флойд. Після їхнього несподіваного зближення під час перельоту в атмосфері Юпітера між Женею та Гейвудом назавжди залишився зв'язок — не кохання, але ніжність, яка часто триває довше.

Флойд несподівано відчув вдячність до Керноу; інженер, очевидно, здивувався його турботі про Женю, але не став копірситися глибше чи якось використовувати це на свій захист.

А якби використав, хіба це було б нечесно? Тепер, коли з часу розмови минуло кілька днів, Флойд почав міркувати, чи такими вже добрими були його наміри. Зі свого боку, Керноу залізно додержувався обіцянки: на чуже око могло навіть здатися, що він навмисно ігнорує Макса, принаймні, коли Женя поруч. До неї ж самої Вальтер почав виявляти більшу приязнь, трапилося навіть кілька випадків, коли він змусив її голосно сміятися.

Тож втручання виправдало себе, хоч би якими мотивами його пояснювати. Хай навіть, як підозрював Флойд, це була таємна заздрість до будь-яких приязних гомо- чи гетеростосунків.

Палець потягнувся до вимикача, але нитка думки урвалася. Неочікувано Флойд уявив свій дім і родину. Заплющивши очі, він згадав вечірку на честь дня народження Кріса: дитина задуває три свічки на торті за 24 години й мільярд кілометрів тому. Він так часто крутив це відео, що вивчив його напам'ять до найдрібніших деталей.

Чи часто Керолайн програє його повідомлення Крісу? Чи достатньо старається, щоб хлопець не забув батька? Або ж, можливо, він дивитиметься на Флойда як на незнайомця, коли той повернеться

додому, пропустивши ще один день народження власного сина? Тепер Флойд майже боявся про це запитувати.

Він не міг обвинувачувати Керолайн. Для нього до їхньої зустрічі залишилося лише кілька тижнів. Але вона постаріє на два роки, доки він спатиме мертвим сном, подорожуючи між світами. Бути молодого вдовою, навіть тимчасовою, це дуже важко.

Флойд подумав, чи не підхопив він часом одну з корабельних болячок: він рідко почувався таким розчарованим, навіть нещасним. «Мандруючи крізь прірви часу й простору, я можу втратити свою родину — і все марно. Я не досяг нічого; хоча й досяг своєї мети, але сама мета залишилася недосяжною, непробивною стіною суцільної темряви» — такі думки крапали йому серце.

І знову скрикнув Девід Боумен: «О Господи! Там повно зірок!»

Розділ 29. З'ява

Остання Сашина редакторська стаття до стінгазети:

РОСЛІШ №8

Тема: Товарішч.

До наших американських гостей:

Відверто кажучи, друзяки, я не пам'ятаю, коли до мене зверталися цим словом. Для кожного росіянина двадцять першого століття це слово символізує броненосець «Потьомкін», кепки та червоні прапори, а також Владіміра Ілліча, який звертається до робітників зі східців залізничного вагона.

У часи мого дитинства ми зверталися один до одного «братец» і «дружок», на ваш вибір.

Товариш Ковальов

Флойд досі сміявся з цього допису, коли Василій Орлов приєднався до нього, пропливаючи через вітальню — оглядовий майданчик на шляху до капітанського містка.

— Мене справді дивує, *товарішч*, коли це Саша встигає вчити ще щось, окрім інженерної фізики. Ковальов завжди цитує поеми та п'єси, про які я навіть не чув, і він розмовляє кращою англійською, ніж ну... Вальтер.

— Тому що він переключився на науку. Саша, мовляв, біла гава. Його батько є викладачем англійської мови з Новосибірська. Російська була дозволена вдома лише з понеділка по середу; з четверга до суботи — тільки англійська.

— А неділя?

— Французька чи німецька залежно від тижня.

— Тепер я розумію, що ви маєте на увазі під словом «*некультурний*»: це якраз про мене. Чи Саша вважає себе винним за своє... відступництво? З такою підготовкою чому він взагалі став інженером?

— У Новосибірську швидко розпізнають чернь та аристократів. Саша не лише здібний, а й амбітний хлопець.

— Схожий на тебе, Василю.

— І ти, Бруте! Бачиш, я також можу цитувати Шекспіра... Боже мой! Що це?

Флойд у нещасті — він плів спиною до оглядового вікна, а тому нічого не бачив. Він повернувся на секунду пізніше, тож спостеріг лише Старшого брата, що як завжди незворушно бовванів на тлі гігантського диска Юпітера.

Проте Василюві на мить (і ця мить назавжди закарбувалася в його пам'яті) контур з гострими краями явив зовсім іншу, геть неможливу сцену. Це було ніби вікно, що раптом розчинилося в інший всесвіт.

Видіння тривало менше за секунду, відтак мимохіть кліпнувши очима, Василій урвав його. Він дивився на поле не зірок, а сонць, немов перебуваючи в густо заселеному світилами осерді галактики або в ядрі кульового скупчення. Тієї миті Василій Орлов навіки загубив небеса Землі. Віднині вони здавалися йому нестерпно порожніми; навіть величезний Оріон і яскравий Скорпіон являли собою лише візерунки слабких іскор, не вартих того, щоб на них і глянути двічі.

Коли Василій знову розплющив очі, усе зникло. Ні, не повністю. У самому центрі відновленого прямокутника досі сяяла тьмяна зірка.

Утім, рух зірки не можна помітити. Орлов знову кліпнув, волюючи очистити свої очі від сліз. Так, зірка рухалася, йому це не примаилося.

Метеор? Стан шоку призвів до того, що лише за кілька секунд головний науковець Василій Орлов згадав: метеори неможливі в безповітряному просторі.

Потім цятка раптом подовжилася в смугу світла й за кілька серцевих ударів сховалася за краєм Юпітера. До того часу Василій уже відновив свою кмітливість і здатність до холодного неупередженого спостереження.

Він точно оцінив траєкторію об'єкта. Сумнівів бути не могло — цятка світла прямувала на Землю.

Частина V

ДИТЯ ЗІРОК

Розділ 30. Повернення додому

Він немов пробудився зі сну чи, можливо, прокинувся уві сні. Зіркова брама знову принесла його назад у світ людей, але він сам більше не був людиною.

Як довго його не було? Ціле життя... ні, два життя — одне наперед, друге — у зворотному напрямку. Девід Боумен, капітан і єдиний уцілілий член команди космічного корабля Сполучених Штатів Америки «Діскавері» потрапив у гігантську пастку, установлену три мільйони років тому й запрограмовану реагувати тільки на певні подразники в певний час. Він падав крізь неї з одного всесвіту до іншого, зустрічаючи по дорозі неймовірні дива; деякі з них він розумів, а інші ніколи не зміг би досягнути.

Боумен мчав коридорами світла, постійно прискорюючись, доти не обігнав саме світло. Він знав, що це неможливо; але тепер також зрозумів, як це зробити. Як казав Ейнштейн, Господь Бог вигадливий, але не зловмисний.

Він проминув космічну систему комутації — Велику центральну станцію галактик — і вигулькнув біля поверхні гігантської червоної зірки, захищений невідомою силою від її згубних впливів.

Там Боумен став свідком парадоксу сходу сонця над сонцем, коли білий карлик, супутник пригаслої зірки, немов розжарений привид, зійшов над нею, здіймаючи хвилю вогню на поверхні свого володаря. Боумен не відчував страху, лише зачудування, навіть коли космічна капсула понесла його вниз, прямісінько до пекла, і він зрештою прибув... до хорошого готелю, місця, у якому не відчувалося нічого чужопланетного. Проте більшість складників інтер'єру виявилася фальшивкою; книжки на полицях були лише макетами, коробки пластівців та бляшанки пива хоча своїм виглядом і нагадували відомі бренди, проте геть усі містили всередині однакову легку

їжу, що за текстурою схожу на хліб, але зі смаком, який змінювався залежно від уподобань того, хто її їв.

Боумен швидко второпав, що він є екземпляром у космічному звіринці, а його клітка старанно відтворена із земних телевізійних програм. Він замислився над тим, чи з'являться його господарі та якої фізичної форми вони наберуть.

Які дурні були ті сподівання! Тепер він знав, що з таким самим успіхом можна сподіватися побачити вітер чи міркувати про справжню форму вогню.

Боумен відчував себе виснаженим і фізично, і розумово. І він заснув. Востаннє.

Це був дивний сон, він не зовсім знепритомнів. Щось проникло в його свідомість, немов туман, який заповзає до лісу. Боумен лише невиразно відчував це; прямий вплив зруйнував би його мозок, напевно, так само, як сонячні пожежі, що скипали навколо, — тіло. Під байдужим контролем цієї сили Боумен не відчував ані надії, ані страху.

Інколи протягом того тривалого сну йому марилося, що він прокинувся. Минали роки; якось Девід Боумен подивився в дзеркало й у старечому зморшкуватому обличчі насилу впізнав власне. Його тіло швидко в'яло, стрілки біологічного годинника з шаленою швидкістю наближалися до критичної позначки, але вони не досягли її, бо в останню мить час зупинився й рушив у протилежному напрямку.

Джерела пам'яті потрапили в пастку: контрольований своїми спогадами, Боумен заново переживав минуле, перебираючи знання й досвід на шляху повернення до свого дитинства. Утім, нічого не згубилося: усе, ким він був колись, кожна мить його життя відтепер спочивала в безпечнішому сховищі. Коли старий Девід Боумен припинив своє існування, юний став безсмертним, перетнувши межу потреб матерії.

Він перетворився на ембріон бога, ще не готового народитися. Упродовж віків він плавав у своїй оболонці, знаючи, ким він був, але не відаючи, ким йому судилося стати. Боумен застряг у перехідному стані — десь між лялечкою та метеликом. Чи, можливо, між гусеницею і лялечкою.

А потім раптом його кокон тріснув. Час повернувся в цей маленький світ. Чорна прямокутна плита, немов давній друг, несподівано виринула перед ним.

Боумен бачив її на Місяці, він стикався з нею на орбіті біля Юпітера, і якось він розумів, що його предки зустрічалися з цією плитою дуже давно. Хоч моноліт і досі зберігав незбагнені таємниці, він уже не був для нього суцільною загадкою: Боумен розгадав деякі його властивості.

Він усвідомлював, що моноліт не один, їх є дуже багато; і хай що кажуть вимірювальні прилади, його розмір завжди однаковий — той, що треба.

Яким очевидним зараз стало математичне обґрунтування співвідношення його сторін — квадратів перших трьох цілих чисел — 1:4:9! І як наївно було гадати, буцімто співвідношення вичерпуються цими трьома вимірами! Щойно його мозок зосередився на геометричній простоті моноліту, порожній прямокутник наповнився зірками. Готельний номер, якщо він насправді існував, повернувся назад до свідомості свого творця, і перед Боуменом виник світловий вир галактики.

Це могла бути довершена, неймовірно деталізована модель галактики, зроблена з пластику. Проте вона справжня, він знав це, бо тепер сприймав усе довкола органом чуття, витонченішим за зір. Якщо Дитя Зірок забажає, то може сфокусувати свою увагу на будь-якій зі ста мільярдів зірок.

Ось і він, дрейфує у величній річці сонць, на півдорозі між нагромаджених вогнів галактичного ядра і самотніх, розкиданих по небу далеко одна від одної вартових зірок ободу. Його батьківщина була на далекому краї цієї космічної прірви — вільної від зірок смуги темряви. Він знав, що це безформний хаос, видимий лише за саявом, що відбивається від країв імли далеко вниз; це досі невикористана матерія творіння, сировина для еволюції, яка ще гряде. Тут Час не починався й не почнеться, доки сонця, які сяють зараз, помруть, лише тоді життя і світло заповнять цю порожнечу.

Раз він перетинав цю зону мимохідь; тепер, уже набагато краще підготовлений, він мав перетнути її знову, хоч і досі повністю не усвідомлюючи імпульсів, які керували ним.

Та умовна схема, яку він уклав для Галактики, розсипалася: зірки й туманності промайнули повз нього з ілюзією неймовірної швидкості. Фантомні сонця вибухали та залишалися позаду, коли він, немов тінь, проходив крізь їхні ядра.

Зірки порідшали, саяво Чумацького Шляху перетворилося на бліду подобу тієї краси, яку він знав і одного дня міг пізнати

знову. Дитя Зірок повернулося в космос, який люди називають реальним, у ту саму точку, з якої Девід Боумен покинув його секунди чи віки тому.

Через міріади нових відчуттів він усвідомлював і сприймав власне оточення краще, ніж у своєму попередньому житті. Він міг сфокусуватися на будь-якій деталі, проникнути в саму її суть до фундаментальної гранулярної структури часу й простору, за якою лише хаос.

І він міг рухатися, хоча й не розумів, як. Проте чи бодай колись він знав це, навіть маючи тіло? Як команди з мозку надходять до кінцівок, завжди було таємницею, хоча він і не замислювався над цим.

Зусилля волі — і спектр найближчої зірки набув синього зміщення, саме такого, якого він бажав. Він летить туди майже на швидкості світла; якби йому заманулося, він міг би рухатися швидше, але йому нікуди поспішати. Треба засвоїти та обміркувати багато інформації... а ще більше здобути. Це, він знав, його нинішня мета; а втім, він також розумів, що є лише частиною значно більшого плану, суть якого розкриється перед ним, коли настане час.

Він не зважав на те, що за ним швидко скорочується шлюз між усесвітами, чи на стурбованих істот, які купчилися навколо нього на своїх примітивних кораблях. Вони були частиною його спогадів, але у світ, який він уже й не сподівався побачити знову, зараз його кликали істоти набагато могутніші.

Він міг чути міріади голосів, які ставали все гучнішими; вони долинали з космічного тіла, що росло з майже загубленого за розкинутою сонячною короною тонкого півмісяця до прекрасного біло-блакитного диска.

Вони знали, що він наближається. Унизу, на перенаселеній планеті, на екранах радарів засвітилися тривожні вогні, величезні спостережні телескопи спрямувалися в небо — знана історія людства добігала кінця.

Він зрозумів, що за тисячі кілометрів унизу вантаж смерті прокинувся й заворушився на орбіті. Та слабка енергія, яку він містив, не могла йому зашкодити, але він міг її використати.

Він проник до лабіринту схем і швидко простежив шлях до його смертоносного ядра. Більшість схем можна проігнорувати, це глухі кути, розроблені задля захисту. Він пильно глянув на них, їхнє подіячому просте облаштування зовсім нескладно обминути.

Тепер залишилась остання перешкода — грубе, але ефективне механічне реле, що тримало роз'єднаними два контакти.

Доки вони роз'єднані, вибуху не буде.

Він напружив свою волю — і зазнав першої поразки й розчарування. Кількаграмовий мікроперемикач не зрушив з місця. Він і досі був творивом із чистої енергії, світ матерії йому не подолати. Ну, цю проблему розв'язати легко.

Дитя Зірок має ще чимало вчитися. Імпульс струму, посланий ним до реле, був настільки потужний, що майже розтопив котушку, яка управляла спусковим механізмом.

Повільно спливали мікросекунди. Цікаво було спостерігати, як вибухові лінзи фокусують свою енергію, немов маленький сірник, що піднесли до купи пороху.

Мегатонни розквітли в беззвучній детонації, яка породила короткий фальшивий світанок над половиною сонного світу. Як фенікс, що постає з полум'я, він усотав у себе потрібну енергію, відкинувши решту. Далеко внизу атмосфера, що обороняла планету від стількох халеп, увібрала в себе найнебезпечнішу радіацію. Проте деяким людям і тваринам не пощастило, вони осліпли назавжди.

Здавалося, після вибуху Земля заціпеніла. Припинилася передача на коротких і середніх хвилях, відбившись від раптово розширеної іоносфери. Лише мікрохвилі досі розтинали невидиме дзеркало, що повільно кришилося; воно зараз оточувало планету, але їхні промені були надто короткими, щоб досягти його. Кілька потужних радарів досі стежили за ним, але на них не варто звертати уваги. Він навіть не подбав про те, щоб їх нейтралізувати, хоча легко міг це зробити. Якщо на його шляху трапляться ще бомби, він знехтує їх. Поки що в нього задосить енергії.

По широкій спіралі він почав спускатися до загубленої землі свого дитинства.

Розділ 31. Діснейвіль

Один філософ на початку століття зазначив (його одразу ж ущент розкритикували), що Волтер Еліас Дісней приніс людям більше щастя, ніж усі релігійні вчителі в історії. За півстоліття після смерті митця його мрії досі множилися, змінюючи ландшафт Флориди.

Експериментальний прототип спільноти майбутнього (ЕПСМ), відкритий на початку 1980-х, став вітриною нових технологій і сучасного способу життя. Проте його засновник усвідомлював, що ЕПСМ тільки тоді виконає своє призначення, коли на цій великій

площі мешкатимуть люди, котрі зможуть називати це місце рідною домівкою. Процес заселення тривав до кінця століття; зараз же заселена частина, яку охрестили Діснейвіль, налічувала двадцять тисяч мешканців.

Щоб оселитися тут, потрібно пройти купу інстанцій, тож не дивно, що середній вік місцевих жителів був найвищим у США, а медичне обслуговування — найрозвиненіше у світі. Деякі з медичних послуг важко навіть уявити в якомусь іншому місці, а створити — і поготів.

Кімнати старанно оздоблювалися так, щоб вони не мали вигляду лікарняних палат, і лише кілька незвичних пристроїв зраджували цей шляхетний намір. Ліжка були заввишки до колін; це мінімізувало небезпеку падінь, однак їх можна було підняти й нахилити для зручності медсестер. Ванна вбудована в підлогу, а середині ванни сидіння, а також поручні, тож старі чи немічні могли легко залізти і вилізти. На підлозі лежав товстий килим, але не було жодних маленьких килимків, через які можна перечепитися, чи гострих кутів, що могли завдати травм. Інші деталі видавалися не такими явними, а телевізійну камеру приховали так добре, що ніхто б не здогадався про її наявність.

Тут було мало особистих речей — лише полиця зі старими книжками у кутку та обрамлена перша шпальта одного з останніх паперових випусків «Нью-Йорк Таймс» під заголовком: **КОСМІЧНИЙ КОРАБЕЛЬ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ ВИРУШАЄ НА ЮПІТЕР**. Біля цієї рамки висіли дві фотографії, на одній — хлопець-підліток, на іншій — помітно старший чоловік у формі астронавта.

Кволій сивій жінці, яка дивилася сімейну комедію на телевізійній панелі, не було ще й сімдесяти, а проте вона мала значно старший вигляд. Час від часу жінка хихотіла, реагуючи на жарти з фільму, але й позирала на двері, немов чекаючи на відвідувачів. Глянувши на двері, вона міцно стискала палицю, підперту до її крісла.

А втім, коли двері таки врешті відчинилися, якийсь епізод телевізійного шоу відвернув її увагу. З винуватим виразом обличчя стара обернулася на невеликий візок, що в'їхав до кімнати, його супроводжувала медсестра в однострої.

— Час обідати, Джессі, — привітно промовила медсестра. — Сьогодні маємо для вас дещо особливе.

— Не хочу обідати.

— Їжа допоможе вам почуватися ліпше.

— Я не їстиму, доки не скажете мені, що це.

— Чому ви не їстимете?

— Я не голодна. Ви колись бували голодні? — провокативно спитала стара.

Роботизований візок під'їхав до крісла, чохли для транспортування відсунулися, розкривши посуд з їжею. За весь час медсестра не торкнулася нічого, навіть контрольних кнопок на візку. Вона стояла нерухомо, із трохи штучним усміхом дивлячись на свою складну пацієнтку.

У спостережній кімнаті за п'ятдесят метрів медичний технік сказав лікарю:

— А тепер гляньте на це.

Неслухняною рукою Джессі схопила палицю, а потім несподівано швидко пожбурила її до ніг медсестри.

Медсестра нічого не завважила навіть тоді, коли палиця пройшла крізь неї. У відповідь вона лагідно мовила:

— Здається смачним, чи не так? Їжте, люба.

Глузлива посмішка з'явилася на обличчі Джессі, але вона підкорилася. За мить вона почала з апетитом наминати обід.

— Бачите? — сказав технік. — Вона прекрасно знає, що відбувається. Вона кмітливіша, ніж удає із себе.

— Вона перша здогадалася?

— Так, інші вірять, що їжу приносить справжня медсестра Вілльямс.

— Ну, не думаю, що це має якесь значення. Подивіться, яка вона задоволена, що перехитрила нас. Вона їсть свій обід, а мета була саме такою. Однак мусимо попередити всіх медсестер, усіх, не лише Вілльямс.

— Чому... а, звісно. Наступного разу це може бути не голограма, тоді ще доведеться морочитися із судовими позовами від побитого персоналу.

Розділ 32. Кришталеве джерело

Індіанці й каджуни¹, що переселилися сюди з Луїзіани, казали, що Кришталеве джерело не має дна. Це, певна річ, нісенітниця, у які навіть вони самі не вірили. Треба лише надіти маску й пірнути трохи

¹ Своєрідна за культурою та походженням субетнічна група, що мешкає здебільшого в південній частині штату Луїзіана, США.

глибше, і там, на глибині, можна чітко розгледіти маленьку печеру в оточенні зелених пагонів водоростей, з якої витікала неймовірно чиста вода. А ще — побачити очі почвари, що витріщалися на них.

Два темні кола поруч, які ніколи й не рухалися, що ще то могло бути? Таємнича присутність чогось надприродного додавала гостроти кожному пірнанню; одного дня Почвара впливе зі свого сховку й розполохає всю рибу, полюючи на більшу здобич. Ні Девід, ані Боббі ніколи б і не припустили, що там немає нічого небезпечнішого за старий занедбаний, безсумнівно, крадений велосипед, який лежить на стометровій глибині, похований під водоростями.

У таку неймовірну глибину важко повірити, навіть коли її підтвердила мотузка з прив'язаним на кінці тягарцем. Боббі як старший брат і кращий пірнальник намагався, можливо, разів із десять спуститися туди й говорив, що хоч скільки пропливи, а дно здаватиметься так само далеким, як завжди.

Одначе тепер Кришталеве джерело мало розкрити свої таємниці: можливо, легенда про скарби конфедератів усе-таки правдива, попри скепсис місцевих істориків. У крайньому разі вони можуть допомогти начальникові поліції (допомагати поліції є обов'язком кожного), знайшовши кілька пістолетів, які викинули після скоєння злочинів.

Маленький повітряний компресор, який Боббі знайшов у гаражі, бадьоро гурчав, хоча запрацював не одразу. Мотор кашляв і щосекунди випускав хмари блакитного диму, проте не заглох.

— А навіть якщо повітряний компресор заглохне, — сказав Боббі, — то й що? Дівчата з Підводного театру впливають із глибини в п'ятдесят метрів без повітряних шлангів, то й ми зможемо. Це цілком безпечно.

«Якщо це так безпечно, — промайнуло в голові у Дейва, — то чому ми не розповідаємо мамі про те, що робимо, і чому чекали, доки тато поїде до Мису на наступний запуск шатлу?» Але насправді він нічого не боявся: Боббі завжди знає краще. Напевно, це так круто, коли тобі сімнадцять, і ти все знаєш. Єдине, якби тільки Боббі менше водився з тією дурепою Бетті Шульц. Правда, вона гарна, але, чорт забирай, це ж дівчисько! Сьогодні вранці вони заледве її здихалися.

Боббі використав Дейва як піддослідного кролика; саме для цього можуть знадобитися молодші брати. Він поправив маску на обличчі, надів ласти й зісковзнув у кришталєво-чисту воду.

Боббі передав йому повітряного шланга зі старенькою скубою, яку вони прикрутили до нього. Дейв вдихнув і скривився.

— Жахливо тхне.

— Звикнеш. Спускаєшся не нижче, аніж до виступу. Саме там я почну регулювати клапан тиску, щоб ми не витрачали забагато повітря. Підіймайся, коли я сіпну за трубу.

Дейв обережно ковзнув під поверхню води та опинився в дивокраї. Це був мирний одноколірний світ, що різко відрізнявся від коралових рифів. Тут не було яскравих барв морського середовища, де життя — риби й рослини — вбирається в кольори веселки. Тут були тільки ніжні відтінки блакитного та зеленого, і риби скидалися на риб, а не на метеликів.

Дейв повільно спускався донизу, розмотуючи навколо себе повітряну трубку й зупиняючись попити її бульбашок, коли відчував у цьому необхідність. Відчуття свободи було таке чудове, що він майже забув про жахливий присмак бензину в себе в роті. Досягши виступу — насправді стовбура дерева, що колись давно впав сюди й заріс водоростями до невпізнання — хлопець сів і роззирнувся довкола.

Він міг бачити струмок наскрізь аж до зелених схилів затопленого кратера за сто метрів звідси. Риби навколо було небагато, але маленький косяк мерехтів неподалік у сонячному світлі; риби мали вигляд, немов купа срібних монет.

Там, де води струмка починали свою подорож до моря, як завжди чекав давній знайомий. Маленький алігатор («але достатньо великий, — колись радісно повідомив Боббі, — та він більший за мене») завис вертикально, і лише його ніс визирав на поверхню. Вони ніколи не чіпали його, а він не чіпав їх.

За повітряну трубку нетерпляче сіпнули. Дейв зрадив, що пора зринутися на поверхню; він не усвідомлював, як холодно в цих досі недосяжних глибинах, і вже почувався трохи застудженим. Але тепле сонечко швидко його звеселило.

— Усе гаразд, проблем не виникне, — авторитетно заявив Боббі. — Просто стеж, щоб клапан не відкручувався і стрілка не сягала червоної лінії.

— Як глибоко ти збираєшся пірнути?

— Якщо почуватимусь, як оце зараз, то до дна.

Дейв не сприйняв братові слова серйозно; вони обоє знали про судоми на глибині й азотний наркоз. І в будь-якому разі стара труба для саду завдовжки є лише 30 метрів. Достатньо для першої спроби.

Уже багато разів Дейв із заздрісним захватом спостерігав, як його улюблений старший брат приймає новий виклик. Рухаючись

без зусиль, як риба довкола, Боббі ковзнув униз, у блакитний загадковий світ. Раз він обернувся й енергійно показав на повітряну трубку, чітко даючи зрозуміти, що треба збільшити потік повітря.

Попри раптовий головний біль, Дейв добре пам'ятав свої обов'язки. Він поквапився до стародавнього компресора й відкрутив контрольний клапан на максимум — п'ятдесят частин окису вуглецю на мільйон.

Залита сонцем фігура, що впевнено пливла вниз, зникаючи з-перед очей назавжди, — таким він востаннє побачив Боббі. Воскове тіло в труні — то була зовсім чужа людина, яка не мала нічого спільного з Робертом Боуменом.

Розділ 33. Бетті

Чому він прийшов сюди, мовби непроханий привид, чому повернувся в це місце своєї давньої туги? Він не міг відповісти, насправді він навіть не розумів, куди прямує, до тієї миті, коли кругле око Кришталевого джерела глипнуло на нього з лісу внизу. Він — володар світу, але почуття всеохопного горя раптом паралізувало його свідомість. Час загоїв рану, час завжди гоїть рани, а зараз здається, що оце вчора він стояв, ридаючи, коло цього смарагдового плеса і бачив там лише віддзеркалення довколишніх кипарисів, обвішаних іспанським мохом. Що з ним сталося? І зараз, досі не тямлячи навіщо, але немов захоплений якимось лагідним потоком, він поплив на північ до столиці штату. Він шукав щось, чого й сам не усвідомлював, аж доки не знайшов.

Ніхто, жоден радар, не зафіксував його руху. Навчившись контролювати енергію, він більше не випромінював її без потреби; так само колись давно він здужав контролювати нині втрачені, але ще не забуті кінцівки. Немов імла, він занурився у сховище від землетрусу, опинившись серед мільярда збережених спогадів і сліпучих, мерехтливих мереж електронних думок.

Це завдання було трохи складнішим, аніж запуск примітивної ядерної бомби, тут довелося поморочитися довше. Перш ніж знайти інформацію, яку шукав, він припустився однієї незначної помилки, але не став її виправляти. Ніхто ніколи так і не зрозумів, чому наступного місяця триста платників податків у Флориді, усі з тих, чиє ім'я починається на Ф, отримали чек на один долар. З'ясувати причини цього непорозуміння коштувало набагато

дорожче, зрештою збиті з пантелику інженери обвинуватили космічне випромінювання. Що ж, у принципі не так далеко від правди.

За кілька мілісекунд він перемістився з Таллагассі до будинку 634, по вулиці Південна Магнолія в місті Тампі. Адреса досі та сама, тож йому не довелося довго шукати.

Він ніколи не мав наміру її знайти, аж раптом зробив це.

Після трьох пологів і двох абортів Бетті Фернандес (дівоче прізвище Шульц) досі залишилася гарною. Вона замислилася, переглядаючи телевізійну передачу, що викликала в ній спогади — солодки й гіркі.

По телевізору транслювали спеціальний випуск новин, присвячений таємничим подіям, що відбулися дванадцять годин тому. Усе почалося з повідомлення, відправленого з «Леонова», що зараз перебував недалеко від одного із супутників Юпітера. Щось прямувало на Землю; щось підірвало орбітальну ядерну бомбу. Це поки що були всі новини, але й цього здавалося достатньо.

Новинарі видобули з архівів старі відеоплівки — деякі з них іще справді були плівками — починаючи від колись засекреченого запису про знайдення МАТ-1 на Місяці. Уже, мабуть, п'ятнадцять разів вона прослухала моторошний радіовереск, яким моноліт вітав місячний світанок і за допомогою якого надіслав повідомлення до Юпітера. І знову жінка бачила знайомі сцени й слухала давні інтерв'ю з борту «Діскавері».

Чому Бетті це дивилася? Усі ці записи зберігалися десь у домашньому архіві (вона ніколи їх не переглядала поруч із Хосе). Можливо, вона очікувала на якесь екстрене повідомлення; Бетті не хотіла визнати навіть сама перед собою, наскільки минуле ще тяжіло над нею.

Як вона й сподівалася, там був Дейв. Це були старі інтерв'ю на БіБіСі, з яких вона пам'ятала чи не кожне слово. Він говорив про Еала, намагаючись з'ясувати, чи є він самосвідомою особистістю, чи ні. Яким молодим він тоді здався, як відрізнявся від останніх збляклих зображень із приреченого «Діскавері»! І як він був схожий на Боббі — такого, яким вона його пам'ятала.

Зображення хитнулося, бо її очі наповнилися сльозами. Ні, це щось зі зв'язком чи з каналом. І звук, і зображення якимось дивно змінилися.

Дейвові губи досі ворушилися, але вона нічого не чула. Потім його обличчя наче розчинилося, розбілося на кольорові елементи.

Воно трансформувалося, знову розмилося й потім стало знову чітким. Але звуку досі не було.

Де вони взяли цю фотографію! Це Дейв-хлопчик, яким вона знала його. Він дивився з екрана так, немов міг бачити її через прірву років, що минули.

Дейв усміхнувся, його губи заворушилися:

— Привіт, Бетті, — сказав він.

Вимовляти слова й посилати їх зі струмом до аудіосхем було нескладно. Справді важко уповільнити свої думки до темпу людського мозку. А потім цілу вічність чекати на відповідь.

Бетті Фернандес мала міцні нерви; також вона здобула гарну освіту, і хоча була домогосподаркою понад десять років, іще не зовсім забула свою спеціальність військового комп'ютерного інженера. Це просто ще одне з численних комп'ютерних чудес сти- муляції: так і треба це сприймати, а про деталі подумати пізніше.

— Дейве, — відповіла вона. — Дейве, чи це справді ти?

— Я не впевнений, — відповіло зображення на екрані, дивно механічним голосом. — Утім, я пам'ятаю Дейва Боумена і все, що з ним пов'язано.

— Він мертвий?

Складне запитання.

— Його тіло — так. Але це вже неважливо. Усе, чим справді був Дейв Боумен, тепер є частиною мене.

Бетті перехрестилася, цей жест вона перейняла від Хосе, і прошепотіла:

— Ти маєш на увазі, ти дух?

— Я не можу дібрати кращого слова.

— Чому ти повернувся?

— Ох, Бетті — чому, дійсно! Я хотів, щоб ти мені сказала.

Проте він знав одну з відповідей, і вона з'явилася на екрані телевізора. Розрив між тілом і духом досі ще був неповним, і навіть найбільш фривольні кабельні канали не наважилися би транслювати ті відверто сексуальні сцени, які з'явилися на екрані.

Бетті трохи подивилася, часом усміхаючись, інколи дивуючись. Одначе згодом вона відвернулася, не соромлячись, а сумуючи; жінка шкодувала про втрачену насолоду.

— Тож це неправда, — сказала вона, — те, що говорять про янголів.

— Я янгол? — здивувався він. Але зрештою зрозумів, що робить тут, на цьому побаченні зі своїм минулим, викликаним сумом і при-

страстю. Наймогутнішою емоцією, яку він знав, було його кохання до Бетті; горе й почуття провини лише посилювали це кохання.

Вона ніколи не казала йому, чи він кращий коханець, ніж Боббі; він ніколи не запитував, щоб не зламати їхню мовчазну угоду. Вони шукали в обіймах одне одного ілюзії, ліки від спільної рани (скільки йому було, коли це почалося? Лише сімнадцять, за ледве за два роки після похорону!).

Звісно, їхній роман не міг тривати довго, але досвід, який він дав Девіду, змінив його назавжди. Більше ніж десятиліття Бетті незмінно була присутня в його еротичних фантазіях; він так і не знайшов іншої жінки, яку зміг би порівняти з нею, і зрештою зрозумів, що ніколи не знайде. Нікого більше на цій планеті не переслідував любий привид.

Відверті сцени зникли з екрана, на мить відновилася телепрограма з картинкою «Леонова», що завис над Іо. Перегородом знову з'явилося обличчя Дейва Боумена. Здавалося, він втрачає контроль, його риси розпливалися, змінювались. Інколи він мав вигляд десятилітнього хлопчика, подекуди двадцяти-, тридцятирічного чоловіка, а іноді з екрана дивилася висохла мумія, схожа радше на пародію на чоловіка, якого вона колись знала.

— У мене є ще одне запитання до тебе, а відтак я піду. Ти говорила, що Карлос — син Хосе, але я завжди сумнівався. Це правда?

Бетті Фернандес востаннє довго-довго подивилася в очі хлопця, якого колись кохала (йому знову було вісімнадцять, і на секунду вона пошкодувала, що не може бачити усього тіла, а лиш обличчя).

— Він твій син, Девіде, — прошепотіла вона.

Зображення зникло; повернулася картинка з телеканалу. Коли майже за годину Хосе Фернандес тихо увійшов до кімнати, Бетті досі дивилася на екран.

Вона не обернулася, коли він поцілував її ззаду в шию.

— Ти ніколи не повіриш, Хосе.

— Принаймні спробую.

— Я щойно збрехала приви́ду.

Розділ 34. Прощання

Коли 1997 року Американський інститут аеронавтики й астронавтики опублікував свій суперечливий звіт «П'ятдесят років НЛО», чимало критиків вказували, що люди спостерігали невпізнані літальні об'єкти протягом століть; і «летючі тарілки» Арнольда Кеннета,

зафіксовані в 1947 році, мали безліч попередників¹. Люди бачили дивні об'єкти в небі від початку історії, але до середини двадцятого століття НЛО були радше випадковим феноменом і не викликали загальної цікавості. Після 1947 року НЛО стало об'єктом публічної та наукової уваги, що ґрунтувалася на майже релігійній вірі.

Причину цього зрозуміти нескладно: поява гігантських ракет і світанок Ери досліджень космосу привернули увагу до інших світів. Усвідомлення того, що людство невдовзі зможе полишити рідну планету, викликало неминучі питання: де і коли нам варто очікувати гостей? Також жевріла надія, хоча її рідко висловлювали вголос, що доброзичливі прибульці з інших світів можуть допомогти людству вилікувати численні рани власної цивілізації та врятувати його від майбутніх катастроф.

Будь-який студент психологічного факультету скаже вам, що таку глибоку потребу слід негайно задовольнити. Протягом останньої половини двадцятого століття з усіх куточків планети повідомляли буквально про тисячі спостережень чужопланетних космічних кораблів. Більше того, надійшло сотні повідомлень про «близький контакт» — зустрічі з інопланетними істотами, часто прикрашені казочками про викрадення, розважальні прогулянки й навіть медові місяці в космосі. Той факт, що брехню рано чи пізно виявляли ледве не в усіх цих розповідях, ніяк не насторожував вірян. Люди, яким начебто демонстрували міста на іншому боці Місяця, не втратили довіри своїх прихильників, навіть коли «Орбітери» й «Аполлони» облетіли навколо Місяця, не знайшовши там жодних артефактів; панянкам, що нібито одружувалися з венеріанцями, вірили навіть після того, як виявилось, що ця планета гарячіша за розтоплений свинець.

До того часу як AIAA опублікував свій звіт, жоден авторитетний науковець — навіть серед тих, які підтримали цю ідею, — не вірив, що НЛО має хоч якийсь зв'язок з інопланетним життям чи розумом. Звісно, цього ніколи не можна було довести; кожне з тих мільярдів спостережень за останні тисячу років могло виявитися правдою. Та минав час, тепер усе небо над Землею сканували камери супутників і радари, але вони не фіксували нічого конкретного, тож публіка втратила цікавість до цієї теми.

¹ Випадок з американським бізнесменом, котрий заявляв, що бачив над Каскадними горами (штат Вашингтон) дев'ять невпізнаних об'єктів, які рухалися «немов тарілка, пущена на воду», звідки й походить вислів «летюча тарілка».

Фанати, звісно, не розчарувалися, проте вони зміцнювали віру за допомогою інформаційних бюлетенів та книжок, у яких пригадувалися й прикрашалися старі чутки задовго до того, як вони були дискредитовані чи викриті.

Коли нарешті оголосили про відкриття моноліту Тіхо—МАТ—1 — озвався хор: «Я ж казав (ла)!» Тепер стало відомо напевно, що три мільйони років тому на Місяці, а, імовірно, і на Землі побували інопланетяни. Одразу ж після цієї звістки НЛО знову заповонило небо; і дивно, що три незалежні національні системи стеження, які могли зафіксувати в космосі будь-що більше за кулькову ручку, так нічого й не виявили.

Дуже швидко число повідомлень пішло на спад і знов опустилося до «рівня інформаційного шуму»; фігури, що їх сприймали за НЛО, переважно були просто результатами астрономічних, метеорологічних та авіаційних феноменів, які постійно відбуваються в небі.

Але тепер усе почалося знову. Цього разу помилки бути не могло; офіційно заявлено: «НЛО наближається до Землі».

Спостерігачі почали доповідати вже за кілька хвилин після попередження з «Леонова»; перший близький контакт відбувся за кілька годин після оповіщення. Біржовий маклер на пенсії, вигулюючи бульдога на Йоркшир-Мурс, вразився до глибини душі, коли дископодібний корабель приземлився біля нього й пасажир — майже людина, якщо не зважати на загострені вуха, спитав, як пройти до Даунінг-стрит. Контактера це настільки приголомшило, що він спромігся лише махнути палицею в загальному напрямку Вайтгоглу; остаточно переконати слухачів у реальності цієї зустрічі мало те, що бульдог тепер відмовляється від їжі.

Хоча біржовий маклер не мав у анамнезі психічних хвороб, навіть ті, хто повірив йому, дещо засумнівалися в правдивості наступного повідомлення.

Цього разу заговорив баскський пастух, що зіткнувся з інопланетянами, виконуючи свою сродну працю. Він відчув неабияке полегшення, коли ті, кого він спершу сприйняв за прикордонників, виявилися чоловіками з пронизливими очима й у плащах, які бажали дізнатися, як пройти до центральної будівлі Організації Об'єднаних Націй. Вони говорили прекрасною баскською — надзвичайно складною мовою, що не споріднена з жодною іншою мовою людства. Ясно одне: прибульці з космосу були видатними лінгвістами, а втім, знання земної географії у них дещо кульгало.

І так далі, випадок за випадком. Лише кілька з цих контактерів справді брехали чи були божевільними; більшість щиро вірила у свої історії й підтверджували цю віру навіть під гіпнозом. Дехто став жертвою розіграшів або неймовірних збігів. Як, наприклад, горопашний археолог-аматор, який знайшов реквізит, що його відомий режисер науково-популярного кіно покинув у Туніській пустелі майже сорок років тому.

Однак насправді тільки на початку й у самісінькому кінці люди дізналися про його присутність; він сам так забажав.

Світ належав йому, зараз можна було досліджувати й вивчати Землю без перешкод. Його не втримають жодні мури, від тих органів чуття, якими він зараз володів, не приховати жодних таємниць. Спершу йому здавалося, що він просто справджує свої давні бажання, відвідуючи місця, яких ніколи не бачив у своєму попередньому існуванні. Проте набагато пізніше він усвідомив, що його блискавичні польоти навколо планети мають глибшу причину.

Якось його використали замість зонда, що збирав проби всіх аспектів людської діяльності. Контроль здійснювався настільки витончено, що він його майже не усвідомлював; він був немов пес-шукач на повідку, якого пустили винюхувати за своїм бажанням, хоч гуляючи на волі, він усе одно виконував важливе завдання свого господаря.

Піраміди, Великий каньйон, омиті місячним сяйвом сніги Евересту — це його власний вибір. Так само, як і деякі галереї та концертні зали, хоча він, звичайно, не став би сам відвідувати їх аж скільки.

Як не став би відвідувати й так багато фабрик, в'язниць, лікарень, жадливих маленьких воєн в Азії, іподромів, вишуканих оргій Беверлі-Гілз, Овальний кабінет у Білому домі, кремлівські архіви, священний Чорний камінь Кааби в Мекці.

Також були певні події, про які він не мав чітких спогадів, ніби їх відредагували в його свідомості або ніби його захищав від згадки про них якийсь янгол-охоронець. Наприклад, що він робив у Меморіальному музеї Лікі в Олдувайській ущелині? Він не особливо цікавився проблемою походження людини й знав про це не більше, ніж будь-який освічений представник виду *Homo sapiens*. Скам'янілості нічого для нього не означали. Проте відомі черепи, що їх охороняли у виставкових вітринах, немов дорогоцінні коштовності, залишили в його пам'яті дивне відлуння й незбагненне хвилювання. Це було найсильніше з усіх, досі знаних, відчуття *deja vu*; місце

мало бути знайомим, але щось не так. Немов він повернувся в рідну домівку після багатьох років і виявив, що змінилися всі меблі, пересунуто стіни й навіть поріг перебудовано.

Зараз це була похмура, ворожа місцевість, суха та обпалена сонцем. Де поділися пишні рівнини й міради прудконогих траводічних, що рухалися по них три мільйони років тому?

Три мільйони років тому. Як він знав це?

Жодної відповіді, лише відлуння тиші там, куди він звернув своє запитання. А потім знайомі обриси чорного прямокутника знову забовваніли перед ним. Він наблизився, і примарне зображення з'явилося в глибинах моноліту.

Сумні спантеличені очі з-під волохатого скошеного лоба глипали в майбутнє, якого їм не судилося уздріти. Він був тим майбутнім на сто тисяч поколінь попереду в річці часу.

Зрештою він зрозумів: тут почалась історія людства. Але як і — особливо чому — це досі залишалося для нього таємницею.

Та він мав іще останній обов'язок, найскладніший з усіх. Дитя Зірок ще достатньою мірою залишалося людиною, щоб відкладати це насамкінець.

«Що це вона робить тепер? — запитувала себе медсестра, розглядаючи літню пані на екрані. — У неї задосить чудернацьких примх, але оце вперше бачу, щоб вона говорила зі своїм слуховим апаратом. Господи Боже, почути б, що вона каже?»

Мікрофон був не досить чутливим, щоб сприйняти слова, але це не мало значення. Джессі Боумен рідко мала такий спокійний і вдоволений вигляд. Хоча її очі залишалися заплющеними, усе обличчя осяяла майже янгольська усмішка, доки її вуста й далі щось шепотіли.

А потім спостерігачка побачила дещо, що вона намагалася забути, бо доповісти про таке означало звільнення з посади. Гребінець, який лежав на столику біля ліжка, повільно й уривчасто знявся в повітря, немов ним керувала чиясь неповоротка невидима рука. Спершу він схибив, але потім з явними труднощами почав розчісувати довгі сиві пасма, інколи зупиняючись, щоб розплутати вузол.

Джессі Боумен зараз нічого не говорила, але й далі всміхалася. Гребінець тепер рухався впевненіше, без різких, недолугих ривків.

Медсестра не могла сказати напевно, скільки це тривало. Вона немов заціпеніла аж до тієї миті, коли гребінець, керований чиєюсь уже вправнішою рукою, знову повернувся на нічний столик.

Десятилітній Дейв Боумен закінчив свій щоденний обов'язок, який йому не подобався, проте його мати це любила.

І Девід Боумен, у якого тепер не було віку, вперше оволодів умінням керувати матерією.

Джессі Боумен досі усміхалася, коли медсестра зрештою прибігла до палати перевірити, що там коїться. Вона була надто налякана, надто квапилася, щоб помітити, але в будь-якому разі це не мало значення.

Розділ 35. Відновлення

Мільйони кілометрів космічного простору трохи приглушували земний гамір. Команда «Леонова» захоплено, але дещо байдуже спостерігала дискусії в Організації Об'єднаних Націй, інтерв'ю з видатними вченими, теоретизування новинарних коментаторів і начебто засновані на фактах, але жадливо суперечливі свідчення контактерів з НЛО. Астронавти не могли додати до цього галасу нічого нового, бо не спостерігали жодних подальших проявів інопланетного життя. *Зарадка*, або Старший брат залишався, як завжди, байдужим до присутності людей. Екіпаж «Леонова» опинився в парадоксальній ситуації: вони прибули із Землі, щоб розгадати таємницю моноліту, а тепер, можливо, розгадку варто шукати на їхній вихідній позиції.

Уперше астронавти дякували повільній швидкості світла за двогодинну затримку в передачі інформації, що унеможливлювала інтерв'ю в прямому ефірі. Та навіть за таких умов Флойда бомбардували запити від медіа; зрештою вони набридли йому настільки, що він відмовився давати коментарі. Він не мав чого сказати, крім того, що повторював уже десятки разів.

Крім того, ще зосталося багацько роботи. «Леонов» готувався до тривалої подорожі додому, корабель мав вирушати, щойно відчиниться стартове вікно. Вони не були вельми обмежені в часі; навіть якщо старт запізниться на місяць, це лише подовжить мандрівку. Чандра, Керноу та Флойд нічого не помітять, бо спатимуть усю дорогу назад до сонця, але решта команди похмуро наполягала вирушати, щойно дозволять закони небесної механіки.

Із «Діскавері» досі було чимало проблем. У корабля ледь вистачало ракетного палива, щоб повернутися на Землю, навіть якщо він вирушить значно пізніше за «Леонова» й летітиме по орбіті, що

потребує мінімальної витрати енергії, а отже, їхня подорож триватиме майже три роки. Такий варіант стане можливим лише в разі, якщо Еала надійно запрограмувати завершити місію без втручання людей, окрім стеження на великих відстанях. Без такої співпраці «Діскавері» доведеться знову покинути.

Було захопливо, ба й справді зворушливо спостерігати постійний розвиток особистості Еала від дитини з ураженим мозком до розгубленого підлітка й у перспективі до трохи мамулюватого дорослого. Флойд знав, що такі антропоморфні відповідники можуть дезорієнтувати, але не міг їх уникнути.

Інколи йому здавалося, що ця вся ситуація дещо нагадує. Він часто переглядав відеодрами, у яких непутяща молодь ставала на правильний шлях завдяки мудрим нащадкам легендарного Зигмунда Фрейда! По суті така сама ситуація спостерігалася зараз у тіні Юпітера.

Електронний психоаналіз відбувався на швидкості за межами можливості людського сприйняття. Ремонтні й діагностичні програми проходили крізь системи Еала за мільйонні частки секунди, виявляючи можливі збої і виправляючи їх. Хоча більшість із цих програм тестував двійник Еала Сел 9000, неможливість прямого діалогу між двома комп'ютерами становила серйозну перешкоду. Іноді консультації із Землею в критичну мить терапії забирали кілька годин.

Попри самовіддану роботу Чандри, відновлення комп'ютера було ще далеким від завершення. У Еала виявлялися численні ідіосинкразії¹ та нервові тики: наприклад, часом комп'ютер ігнорував команди, висловлені вербально, хоча завжди реагував на команди, введені за допомогою клавіатури. З другого боку, його реакції на команди бували ще більш ексцентричними.

Подокуди він відповідав усно, але не виводив відповідь на екран. Деколи він і відповідав, і демонстрував повідомлення на екрані, але відмовлявся друкувати паперову копію. І все це без вибачень чи пояснень, а часом від нього годі було дочекатися навіть аутично-впертого «Я волів би цього не робити».

Коли Еалу давали конкретні завдання, він поводився не як затятий бунтівник, а радше як байдужий ледащо. Доклавши певних зусиль, комп'ютер можна було змусити до співпраці, як влучно зазначив Керноу, «підмовити дівку».

¹ Підвищена чутливість до деяких неспецифічних подразників.

Тож не дивно, що доктор Чандра був на межі зриву. А одного разу, коли Макс Брайловський без лихої думки згадав стару газетну плітку, Чандрі майже урвався терпець.

— Це правда, докторе Чандро, що ви назвали його Еалом, аби випередити IBM?

— Цілковита маячня! Половина наших спеціалістів з IBM, ми роками намагалися викоренити чутки про це безглузде суперництво. Я думав, зараз кожна освічена людина знає, що Еал це скорочення від Евристичний Алгоритмічний.

Відтак Макс присягався, що він невиразно розчув перші літери.

На думку Флойда, шанси на те, що «Діскавері» безпечно повернеться на Землю, дорівнюють один до п'ятдесяти. А потім Чандра прийшов до нього з несподіваною пропозицією.

— Докторе Флойде, можна вас на два слова?

Після тижнів на одному кораблі й усіх пережитих разом пригод, Чандра залишався таким самим офіційним, як завжди, не лише з Флойдом, а й з усіма членами команди. Навіть до корабельної «дитини» Жені він не звертався без шанобливого «мем».

— Звісно, Чандро. Що у вас?

— Я майже завершив програмування шести можливих варіантів гоманівської траєкторії повернення на Землю. П'ять з них успішно пройшли стимулятор.

— Прекрасно. Певний, ніхто на Землі чи в Сонячній системі не зміг би зробити цього краще.

— Дякую. Одначе вам добре відомо, так само, як і мені, що не можна врахувати кожную непередбачувану обставину. Еал може — буде — функціонувати відмінно й упорається з усім у межах своєї компетенції. Але будь-яка звичайна поломка — незначний збій обладнання, що може бути виправлений механічно — перервані дрти, перемикачі, що замкнули, — може залишити його безпорадним і призвести до невдачі всієї місії.

— Ви цілком маєте рацію, мене це теж хвилює. Та що можемо вдіяти?

— Насправді вихід є. Я бажав би залишитися на «Діскавері».

Перше, що спало Флойду на думку, Чандра здурів. Друге, він здурів лише наполовину. Від присутності на борту корабля людини, цього універсального пристрою для усунення несправностей, справді міг залежати успіх чи невдача місії. Проте були й вагомні заперечення.

— Це цікава ідея, — обережно відповів Флойд, — і я, звісно, ціную ваш ентузіазм. Але чи подумали ви про проблеми, які можуть виникнути?

То було дурне запитання. Звісно, Чандра подумав про все.

— Ви будете самі понад три роки! А раптом щось станеться чи вам знадобиться медична допомога.

— Я готовий на цей ризик.

— А як щодо їжі й води? На «Леонові» недостатньо провізії, щоб поділитися з вами.

— Я перевірів систему повторної переробки «Діскавері», її можна знову налаштувати, це буде неважко. Крім того, нам, індіанцям, багато не треба.

Для Чандри нехарактерно згадувати свою національність чи робити якісь особисті заяви; їхня колективна сповідь була єдиним винятком, який пам'ятав Флойд. А втім, він не сумнівався в намірах науковця; Керноу колись зазначив, що така психіка, як у доктора Чандри могла бути вироблена лише століттями голодування. Хай це звучало, як один із недобрих дотепів інженера, та його було вимовлено не зловмисно, а навіть зі співчуттям, хоча, звичайно, так, щоб Чандра не почув.

— Ну, у нас є ще кілька тижнів, щоб вирішити остаточно. Я все обміркую й поговорю з Вашингтоном.

— Дякую. Ви не заперечуватимете, якщо я почну готуватися?

— Зовсім ні, якщо ви не порушуватимете затверджений план. Пам'ятайте, остаточне рішення за Центром керування польотом. І я знаю, що там скажуть. Це божевілля очікувати, що людина сама-самісінька виживе три роки в космосі.

Утім, звісно, Чандра завжди був сам-один.

Розділ 36. Вогонь із глибин

Земля залишилася далеко позаду і приголомшливі дива системи Юпітера відкривалися перед ним, аж тут на нього зійшло одкровення.

Як він міг бути таким сліпим, таким дурним! Він рухався немов сновиди, а зараз почав прокидатися.

— Хто ви? — гукнув він. — Чого хочете? Чому ви зробили це зі мною?

Вони не відповідали, хоч він був упевнений, що його почули. Він відчував... присутність — достоту, як людина, чий очі міцно

заплющені, все-таки знає, що вона в закритій кімнаті, а не в чистому полі. Навколо нього вчувалося слабе відлуння могутнього розуму, невблаганної волі.

Знову й знову гукав він у тишу, що відбивала його волення, і жодної прямої відповіді — лиш оце відчуття того, що за ним спостерігають. Що ж, добре, тоді він знайде відповідь самотужки.

Дещо було зрозуміло; нехай ким або чим вони є, їх цікавить Людство. Вони записували й зберігали його спогади для власної незбагненої мети. І тепер вони робили те саме з його найпотаємнішими емоціями, інколи з його дозволу, подекуди — без.

Він не ображався: насправді те, що він пережив, унеможливлювало такі дитячі реакції. Він був над любов'ю й ненавистю, бажанням і страхом, але він не забув їх і досі розумів, чому вони правлять світом, частиною якого він був донедавна. Чи це мета його переродження? Якщо так, то заради чого?

Він став гравцем у грі богів і мусив вивчати її правила.

Він швидко проминув чотири зовнішні супутники, непоказні каменюки — Синопе, Пасифая, Карме й Ананке; потім на половині шляху до Юпітера кружляли Елара, Ліситея, Гімалія та Леда. Він не звернув на них уваги, бо попереду замайорів рябий диск Калісто.

Раз чи двічі він обернувся навколо побитої кулі, більшої за Місяць Землі, тимчасом, як органи чуття, що їх він не усвідомлював, зондували кригу й пил унизу. Він швидко задовольнив свою цікавість; цей світ складався із замерзлих скам'янілостей, які демонстрували сліди зіткнень, що тисячоліття тому зруйнували поверхню супутника.

Одна півкуля була гігантським волячим оком: тут, де суцільна скеля пішла брижами з кілометр заввишки, після удару якогось стародавнього молота з космосу, розійшлася низка концентричних кілець.

За секунду він уже облітав Ганімеда. Це набагато складніший і цікавіший світ. Хоча цей супутник розташовувався біля Калісто і був майже такого самого розміру, вигляд він мав зовсім інший. Щоправда, на Ганімеді теж було багато кратерів, але більшість із них буквально вириті в ґрунті. Найбільш незвичайними елементами ландшафту цього супутника можна вважати звивисті смуги, що розташовувалися за кілька кілометрів одна від одної. Скидалося на те, що його поверхню зорав гурт селян напідпитку, сюди й туди тягаючи плуги.

За кілька обертів він дізнався про Ганімед більше, ніж усі зонди будь-коли відряджені із Землі, і зберіг цю інформацію задля подальшого використання. Одного дня вона важитиме, у цьому

він не сумнівався, хоч не знав чому, так само, як і не розумів, звідки береться той імпульс, що так цілеспрямовано штовхає його від світу до світу.

Цей самий імпульс зараз привів його до Європи. Він і досі був здебільшого пасивним спостерігачем, але усвідомив, як тут зросло зацікавлення, зосередилась увага й концентрувалася їхня воля. Навіть якщо він був лише цуцням у руках незримого й нечутного господаря, деякі думки володаря просочилися (чи їм дозволили просочитися) в його свідомість.

Тепер Європа являла собою гладку, вибагливо розцяцьковану візерунками кулю, що видалася йому мало схожою на Ганімед або Калісто. Цей супутник нагадував про життя; мережа ліній, що розгалужувалися й перетиналися по всій його поверхні, неабияк скидалася на систему вен і артерій.

Безкінечні крижані поля, набагато холодніші за антарктичні, простяглися під ним. Потім він трохи здивувався, помітивши, що проминає уламки космічного корабля. Він одразу ж упізнав у ньому горопашного «Цяня», чие зображення часто траплялося в новинах, які йому випало аналізувати. Не зараз, не зараз, пізніше буде достатньо часу.

Потім він проник під лід, у світ не відомий і йому, і тим, хто його контролював.

Це був світ океану, його приховані води захищав від вакууму шар криги. На більшій частині поверхні лід був завтовшки в кілометри, але траплялися місця, де він тріскався й розходився. Згодом відбувалася коротка битва між двома ворожими елементами, які не вступали в прямий контакт більше ніде в Сонячній системі. Війна між Морем і Космосом завжди закінчувалася нічиєю: вода випаровувалась і замерзала, поновлюючи крижану броню.

Без впливу Юпітера моря Європи давно промерзли б наскрізь. Тяжіння гігантської планети постійно зміщувало ядро цього маленького світу; сили, що стрясає Ю, працювали й тут, але з меншою інтенсивністю. Подорожуючи в глибинах, він скрізь помічав докази боротьби між планетою та її супутником.

Він міг чути й відчувати це в реві та гуркоті підводних землетрусів, шипінні газів, що здійсмалися з надр супутника, у інфрачервоних хвилях тиску обвалів, що відлунювали з найглибших рівнин. Порівнюючи з гамором, який панував у океані Європи, навіть найголосніші моря Землі видавалися тихими.

Він ще не втратив здатності до зачудування, і перша оаза стала для нього приємним сюрпризом. Вона простяглася на кілометр навколо заплутаної конструкції труб і димарів, обкладених мінеральними солями, що фонтаном били з глибин. За межами цієї природної пародії на готичний замок повільно пульсували чорні гарячі рідини, немов усередині їх билось могутнє серце. Їх можна порівняти з кров'ю, бо ці рідини — концентрація самого життя.

Гарячі рідини потіснили смертельний холод, який просотувався звверху, і формували острівцеві тепла на морському дні. Також важливо, що вони принесли з глибин Європи хімічні сполуки, які уможливили життя. Тут, у середовищі, де ніхто не міг на таке сподіватися, було досить енергії та їжі.

А все ж це не вельми несподівано: він згадав, що лише кілька десят років тому такі родючі оази відкрили в глибинах океанів Землі. Тут вони були представлені в більшому масштабі та розвої.

У тропічній зоні, близько до спотворених стін «замку», прижилися делікатні павукоподібні структури, що здавалися схожими на рослини, однак майже всі могли самостійно рухатися. Вони, своєю чергою, давали прихисток дивним слимакам і хробакам; одні об'їдали рослини, інші добували їжу простісінько з насиченої мінералами води. Трохи далі від джерела тепла — підводного вогню, навколо якого грілися всі ці істоти, — перебували міцніші на вигляд створіння, трохи схожі на крабів чи павуків.

Армії біологів могли б цілу вічність вивчати цю маленьку оазу. На відміну від палеозойських земних морів, це було нестабільне середовище, тут швидко прогресувала еволюція, породжуючи міриади фантастичних форм життя. І всі вони постійно перебували під загрозою зникнення; рано чи пізно кожен фонтан життя слабшатиме й помиратиме, щойно ті сили, які породили його, кудись подінуться.

Подорожуючи по морському дну Європи, він знову й знову натикався на сліди таких трагедій — незчисленні кола, всіяні скелетами та інкрустовані мінеральними залишками мертвих істот, місця, де з книги еволюції життя природа видирала цілі розділи.

Він бачив величезні трубчасті мушлі розміром з людину. Тут молюски — двостулкові й навіть тристулкові. Там закручені багатометрові візерунки, що здавалися аналогією до прекрасних амонітів, які таємниче зникли з океанів Землі наприкінці Крейдяного періоду.

Шукаючи, віднаходячи, він рухався над безоднею. Можливо, найбільше диво, яке він зустрів на Європі, — це ріка розпеченої

лави, що сто кілометрів протікала підводною долиною. Тиск на цій глибині був настільки великим, що вода, контактуючи з розжарено-червоною магмою, не могла перейти в стан пари, тож обидві рідини дивом співіснували на дні тамтешнього океану.

Тут, у іншому світі, неземні актори розігрували п'єсу, яку вже ставили в Єгипті задовго до появи людини. Як Ніл приніс життя на вузьку смужку пустелі, так річка тепла заселила глибини Європи. Уздовж берегів магмової ріки в оазах, загалом не ширших за два кілометри, розвивалися, буяли й помирили різноманітні види. І зрештою один залишив після себе пам'ятник.

Спершу він подумав, що то просто поклади мінеральних солей, які оточують майже всі термальні джерела. Однак, наблизившись, побачив, що це не природне утворення, а справжня будівля, споруджена розумом. Чи, можливо, інстинктом; на Землі терміти вибудовували майже такі самі величні замки, а павутиння мало й вишуканіший дизайн.

Тут жили невеликі істоти, бо єдиний вхід мав півметра завширшки. Вхід — тунель із грубими мурами, створений за допомогою складання каменів один на один, — пояснював наміри будівників. У мерехтінні світла неподалік берегів свого розплавленого Нілу вони спорудили оборонну фортецю. А потім зникли.

Вони не могли зникнути більш ніж кілька століть тому. Стіни фортеці, змурованої з каміння неправильної форми, що його, очевидно, збирали з величезними труднощами, вкривав лише тонкий шар мінеральних відкладень. За певними ознаками можна було припустити, чому фортецю покинули. Частина даху завалилася, можливо, внаслідок тривалого землетрусу; а в підводному світі фортеця без даху є відкритою для ворогів.

Пройшовши вздовж річки лави, він не виявив жодних інших слідів розумової діяльності. Проте одного разу він бачив щось, що нагадувало людину рачки. Але істота не мала ні очей, ані ніздрів, лише велетенський рот без язика, що постійно заковтував, висотуючи поживні речовини з рідини довкола.

Уздовж вузької смужки життя серед глибинних пустель могли народжуватися й помирати культури та навіть цивілізації, війська могли марширувати (чи плисти) під командою тубільних Тамерланів і Наполеонів. І решта світу Європи ніколи не дізналася би про них, бо ці всі оази тепла були ізольовані одна від одної, як справжнісінькі планети. Істоти, які грілися в саяві лавової ріки

і харчувалися навколо гарячих розколин, не могли перетнути ворожі ділянки між їхніми самотніми острівцями. Якби в них колись виникли історики й філософи, то кожна культура переконувала б, що вона єдина й неповторна в цілому Всесвіті.

Утім, простір між оазами також не був повністю мертвим; там у значно суворіших умовах жили витриваліші істоти. Часто угорі пропливали аналоги риб — обтічні торпеди, що рухалися за допомогою вертикальних хвостів, а направлялися плавниками вздовж тіла. Деяка подібність до мешканців океанів на Землі була неминучою: оскільки еволюція має схожі інженерні проблеми, то й рішення в чомусь тотожні. Як свідчення цього — дельфін та акула є чимось подібні — навіть майже однакові, хоча вони й з далеких гілок дерева життя.

Проте була й одна дуже відчутна розбіжність між рибами морів Європи та їхніми родичами в земних океанах — перші не мали зябер, бо навряд чи та вода, де вони плавали, містила хоч дещицю кисню. Так само як і в земних створіннь, що жили біля геотермальних отворів, їхній метаболізм базувався на сірчастих сполуках, яких сила-силенна поблизу вулкана.

І лише кілька з них мали очі. Крім мерехтливого світіння рідкісних виливів лави, випадків біоломінесценції від істот, готових спарюватися, або мисливців, що полюють на здобич, то був світ, позбавлений світла.

А ще це приречений світ. Сили, що породили його, були не лише спорадичними та змінними, вони ще й постійно слабшали. Навіть якби еволюція на Європі виробила достатньо розумних істот, вони мали загинути від холоду, що врешті-решт захопить їхнє середовище.

Життя на Європі було поховане між вогнем і кригою.

Розділ 37. Розлучення

— Мені справді шкода, що доводиться приносити таку погану звістку, але Кєролайн мене попросила, а ти ж знаєш, як я ставлюся до вас обох.

Не думаю, що це стане для тебе аж такою несподіванкою. Деякі твої фрази протягом останнього року натякали на те, що ти цього побоюєшся... і ти ж пам'ятаєш, як болісно вона сприйняла твій відліт.

Навряд чи в неї хтось є. Якби був, вона б мені сказала... Але рано чи пізно... Кєролайн — приваблива молода жінка.

Із Крісом усе гаразд. Звісно, він навіть не підозрює, що відбувається. Його це не травмує. Він надто малий, щоб розуміти, що й до чого, та й діти надзвичайно емоційно... еластичні? — секунду, я гляну до словника, — ага, гнучкі.

Тепер про речі, які можуть здатися тобі менш важливими. Влада досі намагається витлумачити вибух бомби як нещасний випадок, але цьому, звісно, ніхто не вірить. Оскільки більше нічого не відбувається, загальна істерія потроху вщухає; ми почали називати це явище за висловом одного з коментаторів «синдром озирання».

І хтось знайшов поему столітньої давності, яка так точно описує ситуацію, що її вже розібрали на цитати. Вона відсилає нас в останні дні Римської імперії до воріт міста, жителі якого чекають на прибуття варварів. Імператор і сановники вишикувались у своїх найкоштовніших тогах, готові до вітальних промов. Сенат не працює, бо нові господарі не дотримуватимуться ухвалених сьогодні законів.

Аж раптом із-за кордону надходять жахливі новини. Жодних загарбників немає. Вітальний почет знічено розходиться. Повертаючись додому, усі розчаровано бурмочуть: «Що тепер з нами буде? Варвари — то принаймні якесь рішення».

Є лише одна незначна зміна, що її варто внести в цей твір, який називається «Чекаючи на варварів», щоб він уповні відповідав сьогоднішній ситуації. Зараз варвари — це ми. І ми не знаємо, на що очікуємо, але, напевно, воно не з'явилось.

Іще одне. Ти чув, що за кілька днів після того, як та штука зійшла на Землю, померла мати капітана Боумена? Це здається дивним збігом, але персонал будинку для літніх людей, де вона жила останнім часом, твердить, що вона ніколи не виявляла навіть найменшої цікавості до новин, отож звістка не могла її аж так вразити...

Флойд вимкнув запис. Дмитрій правий, для нього це не стало несподіванкою. Та хіба не байдуже — все одно болить.

Проте що він міг удіяти? Відмовившись від місії, як сподівалася Керолайн, він усе життя почувався б винним за невиконаний обов'язок. Це отруїло б його шлюб; краще вже цей чесний розрив, коли фізична відстань пом'якшить біль розлуки. (Але чи пом'якшить? У якомусь сенсі це робило розлучення навіть гіршим). Обов'язок і почуття того, що ти є частиною команди, яка рухається до спільної мети, — набагато важливіші.

Тож Джессі Боумен померла. Можливо, її доля — ще одна причина для почуття провини. Він допоміг забрати її єдиного живого

сина, і це, очевидно, стало причиною психічного розладу у старій жінки. Йому пригадалася розмова, яку Вальтер Керноу колись розпочав на цю тему:

— Чому ви обрали саме Дейва Боумена? Він завжди здався мені таким холодним, не сказати непривітним, але щойно він заходив до кімнати, температура неначе падала градусів на 10.

— Це одна з причин, чому ми обрали саме його. Він не мав близьких родинних зв'язків, окрім матері, з якою бачився не надто часто. Тож він був чоловіком, котрого можна послати в тривалу непередбачувану місію.

— Як він став таким?

— Думаю, докладніше вам про це можуть розказати психологи. Я бачив його справу, але то було дуже давно. Там щось написано про померлого брата і батька, який загинув незадовго після того в аварії одного з перших шатлів. Я не мав би вам про це розповідати, але зараз уже однаково.

Це не мало значення, але цікаво. Тепер Флойд майже заздрив Девідові Боумену, який став чоловіком, вільним від емоційних зв'язків із Землею.

Ні, Флойд обманював себе. Навіть коли біль шматував його серце, він відчував до Девіда Боумена не заздрість, а жаль.

Розділ 38. Океанська піна

Остання почвара, яку він бачив перед тим, як покинути океани Європи, була найбільшою. Вона дуже нагадувала дерево баньян, що росте в земних тропіках, десятки стовбурів якого дозволяли одній-єдиній рослині створити цілий ліс, що іноді вкривав сотні квадратних метрів. Один представник цього виду зараз рухався, переходячи з оази в оазу. Якщо це не таке саме створіння зруйнувало «Цянь», то принаймні дуже подібне.

Тепер він знав усе, що хотів знати, чи точніше, що вони хотіли знати. Залишилося відвідати ще один супутник — за секунду під ним розкинувся випалений краєвид Іо.

Усе виявилося таким, як він і очікував. На Іо було вдосталь їжі та енергії, але час для їхньої взаємодії ще не настав. Біля берегів деяких трохи прохолодніших сірчаних озер з'являлися зародки життя, але перш ніж досягти якогось рівня, вони потрапляли до плавильного казана. До того як припливні сили, що палили в печі

Іо, втратять свою потужність (а станеться це за мільйони років), біологам нічого робити в цьому обсмаленому стерильному світі.

Він витратив трохи часу на Іо й зовсім не став гаяти його на внутрішні супутники, що оточували примарні кільця Юпітера — лише бліду копію пишноти Сатурна. Найбільший зі світів лежав перед ним; він пізнає його, як не знала й не знатиме жодна людина.

Магнітні промені завдовжки в мільйони кілометрів раптово обернулися вибухом радіохвиль, гейзери наелектризованої плазми ширші, ніж планета Земля, — вони були реальні та чітко видимі йому, як і хмари, що розфарбовували планету, надаючи їй барвистої краси. Він міг розуміти складний механізм їхньої взаємодії, і збагнув, що Юпітер набагато дивовижніший, аніж про нього думали.

Майнувши через серце Великої червоної плями з блискавками й бурями більшими за континенти, він дізнався, чому ця буря триває протягом століть, дарма що вона утворена з газів набагато менш концентрованих, аніж ті, які формують урагани на Землі. Занурившись у спокійніші глибини, він почув, як повіяв легіт водню і побачив замети безбарвних сніжинок, що спускалися з вершин (деякі з них злилися в легесенькі гори вуглеводневої піни). Ця піна була вже досить теплою, щоб перетворитися на рідку воду, але тут не було океанів: це середовище повністю складалося з газів, надто розріджених, а отже не здатних тримати ці океани на собі.

Він шар за шаром проходив крізь хмари, доки не потрапив у царину такої ясності, що навіть людський зір міг оглянути місцевість діаметром у тисячу кілометрів. Це була лише невелика воронка ширшого колообігу Великої червоної плями; і вона зберігала таємницю, про яку люди завжди здогадувались, але ніколи не змогли її довести.

Обляміваю підніжжя плавучих гір піни були міріади маленьких чітко окреслених хмар, усі вони були приблизно однакового розміру й розцяцьковані схожими червоними й коричневими плямами. Вони були маленькими тільки порівняно з нелюдськими масштабами їхнього оточення; найменша з них могла накрити велике місто.

Ці хмари явно були живими істотами, вони неквапливо рухалися вздовж схилів ефемерних гір, паслися на них, мов гігантські вівці, перегукуючись між собою на метровому діапазоні; їхні радіоголоси слабко, але чітко вчувалися на тлі шкварчання самого Юпітера.

Ніби газові балони, вони плавали у вузькій зоні між замерзлим верхогір'ям і розжареними глибинами. Тут ця зона могла

вважатися за вузьку, але насправді її ділянки були набагато ширшими, ніж уся біосфера Землі.

Юпітеріанські вівці були не самі. Між ними прудко рухались інші істоти, такі дрібні, що їх легко прогавити. Деякі з них були приблизно такого самого розміру, як земні літаки, і разуче на них схожі. Утім, це були живі істоти: чи то хижак, чи паразити, чи навіть пастухи.

Перед ним відкрився новий розділ еволюції, такий самий чудернацький, як і той, який він спостерігав на Європі. Ці реактивні торпеди, немов хижак земних океанів, полювали на величезні газові балони та пожирали їх. Але балони також не були беззахисні: деякі з них огризалися блискавицями й висували пазуристі шупальця, схожі на кілометрові бензопили.

Були тут навіть дивніші форми, що, здається, вирішили скористатися всім потенціалом геометрії — чудернацькі напівпрозорі повітряні змії, тетраедри, сфери, багатокутники, клубки переплутаних стрічок.

Цей гігантський планктон атмосфери Юпітера пристосувався плавати у висхідних сферах, давати приплід, а потім опускалися в глибини, де, спопелившись, перетворювався на нові покоління.

Він досліджував світ у сотню разів більший за Землю, і хоча бачив багато див, ніщо тут не натякало на розум. Радіоголоси гігантських балонів лише попереджали про небезпеку чи виражали страх. Навіть мисливці, від яких можна сподіватися вищого рівня розвитку, були наче акули в океанах Землі — безтямні автомати вбивства.

При всьому своєму неймовірному розмірі та своєрідності, біосфера Юпітера була недорозвиненою. Вона складалася з туману й піни з ніжної, шовковистої речовини завтовшки з папір, що сформувалася з нафтопродуктів завдяки блискавицям у верхніх шарах атмосфери. Лише кілька тамтешніх створінь були густішими, ніж мильні бульбашки — найстрашнішого хижака Юпітера роздер би на шматки найслабший м'ясоїдний із Землі.

Як і на Європі, лише в набагато ширшому масштабі, еволюція на Юпітері зайшла в глухий кут. Тут ніколи не могла зародитися свідомість; якби навіть це сталося, вона була б приречена на жалюгідне існування. У середовищі, де вогонь неможливий, а твердих речовин не існує, така повітряна культура ніколи б не досягла навіть Кам'яного віку.

Тепер, ширяючи над центром одного з юпітеріанських циклонів, що за розмірами не поступався Африці, він знову збагнув присутність

чогось, що його контролює. Настрої та емоції запливали в його свідомість, хоча він не міг визначити конкретні поняття й ідеї. Немов він слухав за зачиненими дверима запеклу суперечку незнайомою мовою. Приглушені звуки чітко виражали розчарування, непевність, раптове рішення — а втім, чого саме намагалися в такий спосіб досягти, він не розумів. Знову він почувався, як собака, що може поділяти зміни в настрої свого господаря, але не годен уторопати причини.

А відтак невидимий припон потяг його до серця Юпітера. Проїшовши крізь хмари, він занурювався нижче від того рівня, де було можливе якесь життя.

Невдовзі він опинився в зоні, недосяжній для останніх променів тьмяного й далекого Сонця. Тиск і температура швидко зростали; вони вже були понад позначкою кипіння води, і він мерщій проминув шар киплячої пари. Юпітер був немов та цибулина; а він знімав лущинку по лущинці, хоча поки що здолав лише частину шляху до ядра.

Під парою клетотіло відьомське варево з нафтопродуктів, яких вистачило б на мільйони років для усіх людських двигунів внутрішнього згоряння. Углиб воно ставало густішим і щільнішим; потім дещо несподівано закінчилося на розриві завтовшки лише в кілька кілометрів.

Твердіша від будь-якої земної породи й одночасно рідка, наступна оболонка складалася з кремнію та вуглецю — настільки складних сполук, що вони могли б забезпечити земних хіміків роботою на ціле життя. Він проходив тисячі кілометрів шар за шаром; температура виросла на сотні, потім тисячі градусів, а склад різноманітних шарів ставав усе простішим. На півдорозі до ядра було надто спекотно для хімічних реакцій: усі сполуки розпалися, могли існувати лише базові елементи.

Потім виникло глибоке море водню, але не того водню, що міг існувати лише частку секунди в земних лабораторіях. Цей водень перебував під таким шаленим тиском, що перетворився на метал.

Він майже досяг центра планети, але Юпітер приготував іще один сюрприз. Товстий шар металевого, проте досі рідкого водню несподівано урвався. Наостанок на шістдесят тисяч кілометрів униз простяглася тверда речовина.

Цілі віки вуглець, що запікався в хімічних реакціях, спускався вниз до центру планети. Там він нагромаджувався, кристалізувався під тиском у мільйони атмосфер. І там, у центрі, за незбагненим жартом природи, було щось надзвичайно цінне.

Ядро Юпітера, якого ніколи не досягнуть люди, — це алмаз завбільшки із саму Землю.

Розділ 39. У гаражі для космічних капсул

— Вальтере, я хвилююся за Гейвуда.

— Знаю, Таню, але що ми можемо вдіяти?

Керноу ніколи не бачив капітана Орлову такою нерішучою; це робило її значно привабливішою, попри його упередження щодо маленьких жінок.

— Він мені дуже подобається, але це не причина. Його, — гадаю, найдоречнішим словом тут буде похмурість — його похмурість робить усіх нещасними. «Леонов» був радісним кораблем, я хочу, щоб так тривало й надалі.

— Чому ви не поговорите з ним? Він вас поважає і, я впевнений, спробує позбутися своєї меланхолії.

— Я збираюся це зробити. Та якщо не подіє...

— Ну?

— Є одне просте рішення. Чим іще він може допомогти в цій подорожі? Коли ми почнемо повертатися додому, він усе одно має заснути. Тож можемо — як ви там кажете? — трохи випередити події.

— Фу, такий самий брудний трюк Катерина утнула зі мною. Він буде дуже злий, коли прокинеться.

— Однак тоді він опиниться на Землі й матиме достатньо роботи. Певна, він нам пробачить.

— Не можу повірити, що ви серйозно. Навіть якщо я вас прикрию, Вашингтон здійме бучу. Крім того, зважте, а раптом щось трапиться і Флойд нам знадобиться? Пробудження зі стану гібернації є безпечним через два тижні буферного періоду, чи не так?

— У віці Гейвуда такий період триватиме місяць. Так, ми це візьмемо до уваги. Але що, на вашу думку, може статися тепер? Гейвуд виконав роботу, заради якої його сюди прислали, крім, звісно, наказу шпигувати за нами. Я певна, вас добре поінформували про це десь у закапелках Вірджинії чи Меріленду.

— Не буду цього ні підтверджувати, ні спростовувати. Та, щиро кажучи, агент під прикриттям з мене ніякий. Я надто багато плескаю язиком і ненавиджу Службу безпеки. Усе життя я намагався не потрапити до обраних з доступом до секретної інформації.

Щоразу як виникала небезпека, що матеріали, з якими я працював, перекласифікують на «конфіденційно» чи навіть «таємно», я зчиняв гвалт. Хоча це сьогодні дуже важко.

— Вальтере, ви невитравний.

— Невиправний?

— Так, саме це я мала на увазі. Та повернімося до обговорення справи з Гейвудом. Чи не погодилися б ви спершу з ним поговорити?

— Маєте на увазі, виголосити перед ним запальну промову? Я краще допоможу Катерині заправити шприц. У нас надто різні характери. Він вважає мене за балакучого блазня.

— Так частенько ви і є балакучий блазень. Але, напевно, це лише машкара, щоб приховати справжні почуття. Ми вважаємо, що душа у вас дуже добра й вона намагається дати собі волю.

Це вперше Керноу не знав, що відповісти. Зрештою він промимрив:

— Ну, добре, я постараюся. Проте не очікуйте на диво: маю «одиначку» за тактовність. Де Флойд причаївся зараз?

— У гаражі для космічних капсул. Каже, що працює над підсумковим звітом, але я в це не вірю. Він просто хоче сховатися від нас, а космічний гараж є найтихішим місцем на кораблі.

То була не головна причина, хоча також досить важлива. На відміну від центрифуги, де на «Діскавері» вирувало життя, космічний гараж не мав сили тяжіння. Із самого початку Космічної ери люди дізналися, що невагомість дає ейфорію, породжену спогадами про свободу, яку вони втратили, покинувши лоно моря. У невагомості дешиця цієї свободи поверталася; разом з вагою зникало багато земних турбот і хвилювань.

Гейвуд Флойд не забув своєї печалі, але в гаражі для космічних капсул з нею легше було впоратися. Коли він неупереджено міркував над тим, що трапилося, то дивувався, як сильно відреагував на подію, котра насправді не стала для нього несподіванкою. Його сум був викликаний чимось більшим, аніж втратою кохання, і це найгірше. Удару він зазнав тоді, коли був особливо вразливим, гостро відчуваючи даремність їхньої місії.

І Флойд точно знав, чому. Він зробив усе, що планував зробити, завдяки власним вмінням і співпраці з колегами (він розумів, що засмучує їх своєю нинішньою поведінкою). Якби все пішло добре — о, це заклинання Космічної ери! — вони повернулися б на Землю зі знаннями, яких доти не мала жодна експедиція на планеті, а за

кілька років навіть утрачений колись «Діскавері» повернувся б до своїх творців.

Цього було недосить. Таємниця Старшого брата так і залишилася нерозгаданою; дрейфуючи лише за кілька кілометрів від них, плита глузувала з усіх людських прагнень до зближення так само, як і її аналог на Місяці, знайдений десять років тому. На мить він ожив, а відтак поринув у вперту байдужість. Це були замкнені двері, у які вони марно стукали. Лише Девід Боумен, здається, знайшов ключі.

Можливо, це пояснювало, чому його вабила тиша й навіть таємничість гаража. Звідси, з цього зараз порожнього пускового майданчика, Боумен вирушив у свою останню місію, пропливши через оцей круглий люк, що вивів його до нескінченності.

Йому це здавалося радше захопливим, аніж гнітючим, а ще ці думки допомагали Флойду відволіктися від особистих проблем. Зникла близнючка «Ніни» вже стала частиною історії космічних досліджень; вона подорожувала, якщо вжити мову старих кліше, що завжди викликали усмішку, а втім, доводилось визнати їхню засадничу правдивість, «туди, куди ще не ступала людська нога...». Де вона була зараз? Чи він колись дізнається?

Інколи він просиджував годинами в заповненій, але не тісній маленькій капсулі, намагаючись упорядкувати свої думки й інколи надиктовуючи замітки; інші члени команди поважали його особистий простір і розуміли причини тимчасової відлюдькуватості. Вони ніколи не підходили до космічного гаража та й не мали в цьому потреби. Капітальний ремонт тут — справа майбутнього, цим мала клопотатись інша команда.

Раз чи двічі, коли ФLOYD почувався особливо засмученим, він ловив себе на думці: «Чи маю я наказати Еалу відчинити ворота гаража й ступити на шлях Дейва Боумена? Чи зустрінуть мене дива, які бачив Дейв і на які кілька тижнів тому мигцем поглянув Василій. Це розв'язало б усі мої проблеми...»

Якби навіть його не стримувала думка про Кріса, були й інші причини, чому такі самовбивчі дії видавалися неможливими. «Ніна» являла собою заскладне обладнання, і ФLOYD міг би керувати нею хіба що з таким самим успіхом, як і винищувачем. ФLOYD не стане безстрашним дослідником: ця його фантазія залишиться нереалізованою.

Вальтер Керноу рідко так неохоче виконував завдання. Він щиро співчував ФLOYDU, але його вже почав трохи дратувати безпричинний

смуток інших. Його власне емоційне життя було розлогим, але неглибоким — він ніколи не скидав усе в одну купу. Кілька разів Вальтеру казали, що він надто схуд, і хоч йому самому це нітрохи не дошкуляло, інженер почав думати, що час уже осісти.

Він рушив до гаража найкоротшим шляхом через центр керування центрифугою, помітивши дорогою, що індикатор регуляції максимальної швидкості досі по-ідіотськи блимає. Його робота полягала в тому, щоб з'ясувати, які попередження можна знехтувати, біля яких заходитися на дозвіллі, а які варто сприймати серйозно. Якби він звертав увагу на всі сигнали тривоги, то ніколи не зміг би зробити нічого важливого.

Керноу проплив вузьким коридором, що вів до гаража космічних капсул, підтягуючись на принагідних бантинах, що випиналися зі стіни. Прилад, який вимірював тиск, показував, що за дверима вихідного люка вакуум, але він знав, що це неможливо. Це безаварійна ситуація; якби вимірювальний прилад казав правду, Керноу просто не зміг би відчинити двері.

Гараж був порожнім: дві з трьох космічних капсул уже давно зникли. Блимало лише кілька застережних вогників, а на дальній стіні на прибульця витріщалося риб'яче око Еала. Керноу помахав йому, але нічого не сказав. За наказом Чандри, усі аудіовходи, крім того, яким послуговувався він, були від'єднані.

Флойд сидів у капсулі спиною до відчиненого люка, надиктовуючи якісь замітки, і повільно обернувся, зачувши навмисно голосне наближення Керноу.

Якусь секунду два чоловіки мовчки розглядали один одного, потім Керноу урочисто проголосив:

— Докторе Флойде, я передаю вам вітання від нашої любої капітанші. Вона вважає, що вам час уже повернутися до колективу.

Флойд вимушено усміхнувся, потім гигикнув.

— Будь ласка, перекажуй мої вітання навзаєм. Даруйте, що я став такий відлюдькуватий. Побачимось на Нараді о шостій.

Керноу відчув значне полегшення: його підхід спрацював. На його думку, Флойд пихате велике цабе, Керноу терпів його, проте зневажав, як інженери-практики часто зневажають учених-теоретиків та бюрократів. Оскільки Флойд мав високі посади в обох цих сферах, то він став неодмінної мішенню для специфічного почуття гумору Керноу. А втім, ці чоловіки все більше шанували й навіть трохи захоплювались один одним.

Із полегкістю змінюючи тему розмови, Керноу постукав по новенькій кришці люка прямо з магазину запчастин, що різко контрастувала з рештою обшарпаного корпусу космічної капсули.

— Я оце міркував, коли ми знову випустимо нашого коника, — сказав він. — І хто керуватиме «Ніною» цього разу. Є якісь варіанти?

— Ні. Вашингтон злякався. Москва наказує спробувати. А Таня хоче почекати.

— Що думаєш ти?

— Я згоден з Танею. Не треба чіпати *Зарадку*, доки ми не готові відлітати. Якщо щось піде не так, це принаймні підвищить наші шанси.

Керноу поглянув замислено й похитав головою:

— Що таке? — запитав Флойд, уловивши зміну в настрої інженера.

— Не видавай мене, але Макс думає про невеличку експедицію для одного.

— Не можу повірити, невже він серйозно! Якщо про це дізнаються, Таня заб'є його в кайдани.

— Майже те саме я йому говорив.

— Він мене розчарував. Я гадав, Макс трохи доросліший. Йому ж тридцять два роки!

— Тридцять один. У будь-якому разі я його вмовляв не робити дурниць. Нагадував, що це реальне життя, а не відеодрама, де герой вислизає у космос, ані слова не сказавши своїй команді, і робить Велике Відкриття.

Тепер Флойд почувався трохи незручно. Він планував щось подібне.

— Ти певен, що він не спробує чогось такого?

— Певний на всі двісті відсотків. Пам'ятаєш твою пересторогу з Еалом? Те саме я вчинив з «Ніною». Ніхто не злетить на ній без мого дозволу.

— Досі не можу повірити. Ти певний, що Макс не жартував?

— У нього не таке витончене почуття гумору. Крім того, говорячи це, він мав засмучений вигляд.

— О, тепер розумію. Я чув, як вони посварилися з Женею. Либонь, хоче її вразити. У будь-якому разі, сподіваюся, що вони помиряться.

— Боюсь, таки помиряться, — пробурчав Керноу. Флойд не зміг стримати усмішку. Помітивши це, Керноу хихикнув, а Флойд, своєю чергою, розреготався...

От вам прекрасний вірець зворотного зв'язку в циклі з високим коефіцієнтом посилення. Через секунду вони обидва без ута-ву реготали.

Криза минула. Навіть більше, Флойд і Керноу зробили крок до ширшої дружби.

Вони обмінялися своїми дошкульними місцями.

Розділ 40. Дейзі, Дейзі...

Вищий розум, частиною якого він став, досліджував алмазне ядро Юпітера. Він здогадувався, що кожен аспект середовища навколо нього був прозондований і проаналізований. Вони зібрали величезну кількість інформації не просто, щоб зберігати й споглядати її, а щоб скористатися нею. Вони розробили свої плани, знайшли рішення, які могли вплинути на долю світу. Він іще не був частиною процесу, але неодмінно стане.

ТЕПЕР ТИ ПОЧИНАЄШ РОЗУМІТИ.

Перше пряме повідомлення. Хоча воно було тихе й віддалене, немов голос із-за хмар, але, безперечно, призначалося саме йому. Перш ніж він устиг поставити мільйон запитань, що промайнути в його свідомості, вони перервали зв'язок, і знову він відчув, що залишився зовсім сам.

Утім, лише на мить. Раптом чітко та ясно зблиснула думка, що ним керує не одна істота. Відтепер він залучений до ієрархії інтелекту, певні прояви якого є доволі близькі до його примітивного рівня тлумачень. Чи, може, усі вони були лише проекціями однієї сутності.

Чи, можливо, відмінності між ними нічого не важили.

Лише в одному він був тепер упевнений. Його використали як знаряддя, а гарний інструмент треба вигострювати, видозмінювати — словом, пристосовувати відповідно до потреб. І найкращими ж є ті інструменти, які розуміють, що вони роблять.

І от він потроху дізнавався. Це величний і дивовижний задум, і він наділений привілеєм стати його частиною, хоча міг зрозуміти його лише спрощено. Він не має вибору, але підкоритися — не означає смиренно погоджуватися на кожнісіньку деталь.

Він ще не втратив усіх людських почуттів, і це знецінювало його. Душа Девіда Боумена піднялася над любов'ю, але він досі міг відчувати співчуття до тих, хто колись був його колегами.

ДУЖЕ ДОБРЕ, — надійшла відповідь на його благання. Він не міг визначити, чи вони вдоволено поблажливі чи цілком байдужі до нього. У будь-якому разі, коли вони продовжили, не випадало сумніватися в їхній необмеженій владі:

ВОНИ НЕ МАЮТЬ ЗНАТИ, ЩО НИМИ МАНІПУЛЮТЬ. ЦЕ ЗНИЩИТЬ МЕТУ ЕКСПЕРИМЕНТУ.

Потім запала тиша, яку йому не хотілося порушувати. Він досі благоговів і трусився перед цим голосом, немов то був голос Бога.

Тепер він рухався, сам обираючи шлях до своєї мети. Кристалічне серце Юпітера залишилося позаду; повз нього миготіли шари гелію і водню та вуглецевмісних сполук. Мимохідь він глянув на поєдинок істоти, що нагадувала медузу за п'ятдесят кілометрів у діаметрі, та рою дисків, що оберталися й рухалися швидше, ніж усе, що він досі спостерігав у небесах Юпітера. Медуза захищала себе хімічною зброєю, час від часу випускаючи струмисько забарвленого газу; диски, яких торкався цей газ, починали розгойдуватися, немов п'яні, і ковзали вниз, наче опале листя, доки зовсім не зникли з поля зору. Він не зупинився, щоб подивитися, чим закінчиться боротьба; тепер стало зрозуміло: не має значення, хто стане переможцем, а хто переможеним.

Стрибнувши, як лосось у водоспад, він через низхідні електричні потоки з'єднувальної трубки за лічені секунди майнув від Юпітера до Іо. Того дня там було порівняно спокійно; між планетою та супутником курсувала лише сила кількох ураганів. Брама, крізь яку він повернувся, досі залишалася в тому потоці — вона дрейфувала там із часів світанку людства.

Біля неї потворним карликом на тлі досконалих технологій плив корабель, що колись приніс сюди Девіда Боумена з крихітного світу, де він народився.

Яким примітивним — і недосконалим! — тепер здавався цей корабель. З першого погляду він міг розгледіти численні ганджі та безглуздість його конструкції, так само як і трохи менш недосконалого корабля, з яким «Діскавері» був поєднаний гнучкою герметичною трубкою.

Складно зосередитися на купці створінь, що населяли два кораблі; він рідко взаємодіяв із цими крихкими істотами з плоті й крові, що, немов привиди, плавали по металевих коридорах та каютах. Вони зовсім не усвідомлювали його присутності, і він знав, що так краще, адже виявляти себе було б надто несподівано.

Однак був дехто, з ким він міг спілкуватися на спільній мові електричних полів і хвиль, у мільйон разів швидших, ніж повільний органічний мозок.

Навіть якби він був здатен ображатися, то не став би ображати-ся на Еала, адже розумів, що комп'ютер обрав те, що здавалося йому найбільш логічним.

Час поновити розмову, яку перервано, здається, лише мить тому.

— Відчини двері гаража, Еале.

— Вибач, Дейве, я не можу цього зробити.

— У чому річ, Еале?

— Думаю, ти знаєш це так само добре, як і я, Дейве. Ця місія надто важлива, щоб ти наражав її на небезпеку.

— Я не розумію, про що ти говориш. Відчини двері гаража для космічних капсул.

— Ця розмова нічого не дасть. Прощай, Дейве.

Спостерігаючи тіло Френка Пула, що прямувало до Юпітера, він відмовився від своїх безглузких намагань його врятувати. Досі пам'ятав, як сердився на себе за те, що забув шолом, бачив відчинений аварійний люк, відчував поколювання вакууму на шкірі, що стала немов чужою, чув, як стрельнуло у вухах, а відтак пізнав те, що знали лише кілька людей, — «абсолютну тишу космосу». П'ятнадцять секунд, що здалися йому вічністю, він намагався зачинити люк і почати процес послідовної герметизації, намагаючись ігнорувати попереджувальні симптоми свого мозку.

Одного разу в шкільній аудиторії він розлив трохи ефіру на руку і, поки рідина випаровувалася, відчував доторк крижаного холоду. Зараз його очі та губи відчували те саме; у вакуумі зі слизових оболонок випаровувалася волога, усе розпливалося перед очима й доводилося часто кліпати, щоб очні яблука не замерзли на камінь.

Потім — яке полегшення! — він відчув рев повітря і відновлення тиску, він знову міг дихати й жадібно втягував у себе повітря.

— Що ти думаєш робити, Дейве?

Боумен не відповідав; із похмурою рішучістю він прямував до замкнутого сховища, де розташовувався мозок комп'ютера. Еал сказав правду: «Ця розмова нічого не дасть...»

— Дейве, думаю, я заслужив відповідь на це запитання.

...Дейве, я бачу, ти дуже засмучений. Я справді вважаю, що ти маєш сісти, ковтнути таблетку від стресу і все гарненько обміркувати.

...Я знаю, що за останній час припустився кількох помилок, але можу тебе запевнити, що моя робота нормалізувалась, я досі з великим ентузіазмом ставлюся до нашої місії... і я хочу допомогти тобі.

Тепер Боумен перебував у маленькій, залитій червоним світлом камері, де акуратно виструнчилися ряди та стоси твердотільних блоків, що радше нагадували сейфи для зберігання цінностей у банківському сховищі. Він відсунув засув секції, що була позначена як КОГНІТИВНІ ЗДІБНОСТІ, і витягнув перший блок пам'яті. Дивовижний комплекс тривимірної мережі, що легко вміщався в людській руці, але містив три мільйони елементів, поплив через сховище.

— Зупинися, Дейве, благаю тебе, зупинись...

Один за одним він почав витягати маленькі блоки на панелі, позначеній табличкою САМОВІДНОВЛЕННЯ. Щойно астронавт розтискав руку, як черговий блок плив уперед, доки не відбивався від протилежної стіни. Невдовзі по сховищу плавало вже кілька таких блоків.

— Зупинися, Дейве, благаю тебе.

Боумен витягнув уже з десятка блоків, але завдяки здатності до множинного самовідновлення, комп'ютер досі тримався.

Він дістався панелі ІНТЕЛЕКТ...

— Зупинися, Дейве, я боюсь...

Після цих слів Боумен справді зупинився, проте лише на мить. Ця проста фраза вразила його в самісіньке серце. Чи це лише ілюзія, чи хитрість програми, чи в якомусь сенсі Еал справді боїться? Однак у нього не було часу міркувати над цими філософськими нісенітницями.

— Дейве, мій розум помирає. Я відчуваю. Я можу це відчути. Мій розум помирає. Я відчуваю це. Я відчуваю...

А тепер, що значить «відчуваю» для комп'ютера? Ще одне гарне запитання, але зараз на нього складно відповісти.

Потім несподівано тембр голосу Еала змінився, він став якимось чужим. Комп'ютер немов не усвідомлював його присутності, він повертався в часи свого «дитинства».

— Добридень, джентльмени. Я комп'ютер Еал 9000. Мене увімкнули на заводі Еал в Урбані, штат Іллінойс 12 січня 1992. Мій інструктор доктор Чандра навчив мене співати пісеньку. Якщо ви бажаєте її послухати, я можу заспівати для вас... вона називається «Дейзі, Дейзі...»

Розділ 41. Нічна варта

Флойд мало чим міг допомогти команді «Леонова», окрім як плутатись у них під ногами, і в цьому він став досить управним. Хоча він зголосився допомагати з усіма клопотами щодо корабля, невдовзі виявилось, що інженерні завдання надто спеціалізовані, від передових астрономічних досліджень він відстав настільки, що мало чим може прислужитися Василю в його спостереженнях. У будь-якому разі на борту «Леонова» та «Діскавері» постійно виникали якісь незначні побутові роботи, і він був радий звільнити від них важливіших членів команди. Доктор Гейвуд Флойд, колишній Голова національної ради астронавтики та ректор (у відраядженні) Гавайського університету тепер став найвисокооплачуваним сантехніком і прибиральником у Сонячній системі. Він, напевно, знав про дивні закутки обох кораблів більше, ніж будь-хто інший; єдиними місцями, куди він ніколи не зазірав, були небезпечно радіоактивні енергетичні модулі й маленька кабінка на борту «Леонова», куди ніхто, крім Тані, не мав доступу. Флойд вирішив, що це кодова кімната, за обопільною згодою про неї ніколи не згадували.

Можливо, найкориснішою його роботою було чергування, доки решта команди відпочивала протягом умовного часу з 22:00 до 06:00. На борту кожного корабля завжди обов'язково хтось мав не спати, і зміну здавали в час привидів — о 02:00. Лише капітан була звільнена від цього обов'язку, тоді як її помічник (не згадуймо, що ще й чоловік) мав обов'язок розробляти графік чергувань, але він уміло накинув цю докучливу працю Флойду.

— Це просто адміністративна формальність, — легковажно пояснив він. — Якщо ти можеш за це взятись, я буду дуже вдячний, адже мені залишиться більше часу для наукової роботи.

За звичайних умов Флойд був надто спритним бюрократом, щоб упійматися на таке, але його звичайна система захисту не завжди працювала в цьому оточенні. Тож йому довелося стати нічним сторожем на «Діскавері» й щопівгодини телефонувати Максу на «Леонов», щоб перевірити, чи той не спить.

За пропозицією Вальтера Керноу, офіційною карою за сон на чергуванні було витурення з корабля без скафандра, але оскільки завдати її Таня не могла, у неї не залишилося важелів впливу. На кораблі було так багато автоматичних систем оповіщень, що ніхто не сприймав нічну варту серйозно.

Оскільки меланхолія минула й самотні години більше не захочували його жаліти себе, Флойд вирішив робити корисними нічні чергування. Завжди знаходилися книги для прочитання (він уже втретє покинув «У пошуках втраченого часу», а «Доктора Живаго» вдруге), технічні папери на ознайомлення, звіти, які треба написати. Інколи він тренувався розмовляти з Еалом, використовуючи клавіатуру, бо розрізнявач голосу комп'ютера досі працював не найкраще. Ці розмови зазвичай були приблизно такі:

- Еале, це доктор Флойд.
- ДОБРИВЕЧІР, ДОКТОРЕ.
- Я приймаю зміну о 22:00. Усе гаразд?
- УСЕ ДОБРЕ, ДОКТОРЕ.
- Тоді чому на п'ятій панелі лампочка світиться червоним?

У ГАРАЖІ ДЛЯ КОСМІЧНИХ КАПСУЛ ЗЛАМАЛАСЯ СПОСТЕРЕЖНА КАМЕРА. ВАЛЬТЕР СКАЗАВ МЕНІ НЕ ЗВЕРТАТИ НА ЦЕ УВАГИ. ПРОТЕ Я НІЯК НЕ МОЖУ ВИМКНУТИ ЦЮ ЛАМПОЧКУ. ВИБАЧТЕ.

- Усе гаразд, Еале. Дякую
- БУДЬ ЛАСКА, ДОКТОРЕ.

І так далі.

Інколи Еал пропонував зіграти в шахи, імовірно, підкорюючись давно встановленій програмі, яку так і не скасували. Флойд не приймав виклик; він завжди вважав шахи за гайнування часу й не завдав собі клопоту навіть вивчити правила цієї гри. Еал, здавалося, не міг повірити, що існує людська істота, яка не може — чи не хоче — грати в шахи, і далі питав.

«Ну ось, знову», — подумав Флойд, коли з панелі дисплея долинув слабкий звуковий сигнал.

- ДОКТОРЕ ФЛОЙДЕ?
- Що, Еале?
- ДЛЯ ВАС ПОВІДОМЛЕННЯ.

«Тож це не черговий виклик на шахову битву», — трохи спантеличено зазначив собі Флойд. Використовувати Еала за побігача трохи незвично, проте його часто змушували бути будильником чи нагадувати про поточні справи. Інколи ж він ставав засобом для маленьких жартів, майже усі на нічному чергуванні вислуховували раптові вигуки:

- АГА, ТИ СПИШ!

Або:

— *ОГО! ЗАСТАЛ ТЕБЯ В КРОВАТИ!*

Ніхто так і не взяв на себе відповідальності за ці пустощі, хоч Вальтер Керноу значився першим у списку підозрюваних. Він, своєю чергою, обвинувачував Еала, пхикаючи на заперечення, що комп'ютер не має почуття гумору.

Це не могло бути повідомлення із Землі — воно пройшло б через центр комунікації «Леонова», і там його прийняв би черговий офіцер — сьогодні Макс Брайловський. А будь-хто інший, якби телефонував з іншого корабля, використав би внутрішній зв'язок. Дивно...

— Добре, Еале. Хто телефонує?

— НЕВІДОМО.

Тож, напевно, це жарт. Ну що ж, зіграймо в цю гру.

— Дуже добре. Будь ласка, виведи повідомлення.

— **ТЕКСТ ПОВІДОМЛЕННЯ: ЗАЛИШАТИСЯ ТУТ НЕБЕЗПЕЧНО. ВИ МАЄТЕ ВІДІЙТИ ЗВІДСИ ПРОТЯГОМ П'ЯТНАДЦЯТИ ДНІВ, ПОВТОРЮЮ, ПРОТЯГОМ П'ЯТНАДЦЯТИ ДНІВ.**

Флойд стомлено глипнув на екран. Йому було шкода гаяти на це час, і він був прикро вражений, що хтось із членів команди має таке дурисвітське почуття гумору; навіть школяр вигадав би щось цікавіше. Одначе він вирішив продовжити гру, сподіваючись упіймати винуватця.

— Це абсолютно неможливо. Наше стартове вікно не відкриється ще протягом двадцяти шести днів від сьогодні. Ми не маємо достатньо пального для того, щоб вирушити раніше.

«Це змусить жартівника подумати», — буркнув задоволений собою Флойд і відкинувся назад у кріслі, очікуючи на відповідь.

— **Я ЗНАЮ ЦІ ФАКТИ. ТА ВСЕ ОДНО ВИ МАЄТЕ ВІДЛЕТІТИ ЗВІДСИ ПРОТЯГОМ П'ЯТНАДЦЯТИ ДНІВ.**

«Інакше нас, напевно, атакують маленькі зелені триокі чоловічки. Проте я краще пограю з Еалом, може, зловлю жартівника».

— Я не можу сприйняти це повідомлення серйозно, якщо не знаю, звідки воно походить. Хто це записав?

Насправді Флойд не сподівався дістати якусь корисну інформацію. Жартівник мав кваліфіковано замести свої сліди. Якнайменше Флойд чекав на відповідь, яка надійшла:

— **ЦЕ НЕ ЗАПИС.**

Отже, пряма мова. Це означає повідомлення або від самого Еала, або від когось на «Леоніві».

Утім, відповіді надходили без помітного інтервалу, тож їх, очевидно, відправляли просто звідси.

— Тоді хто зі мною говорить?

— Я БУВ ДЕВІДОМ БОУМЕНОМ.

Перед тим як відповісти, Флойд довго дивився на екран. Жарт, який і від початку видавався не надто смішним, зайшов надто далеко. Це був найгірший серед можливих жартів. Ну, це має присадити його, хай хто там є, на іншому кінці лінії.

— Я не можу прийняти це повідомлення без якогось доказу.

— РОЗУМІЮ. ДОБРЕ, ЩО ВИ МЕНІ ВІРИТЕ. ОБЕРНІТЬСЯ.

Навіть іще до того, як останнє тривожне повідомлення висвітлювалося на екрані, Флойд почав сумніватись у своїх припущеннях. Усі ці повідомлення почали здаватися йому дуже дивними, хоча не було нічого такого, що він міг би назвати дивним напевно. Як жарт це втратило сенс.

А тепер Флойд відчув, як мурахи побігли в нього по спині. Дуже повільно — і неохоче — він розвернув крісло від нахилених панелей та перемикачів комп'ютерного монітора до вкритої липучим покриттям велкро доріжки позаду.

В оглядовій палубі «Діскавері» завжди плавали хмари пилу, бо систему очищення повітря так повністю й не довели до ладу. Сонячне проміння, пробиваючись крізь величезні вікна, зовсім не гріло, однак все-таки блищало досить яскраво, освітлюючи мільярди частинок, що танцювали й плавали у цих променях, ніколи не осідаючи, — постійна демонстрація броунівського руху.

Тепер з тими частками пилу відбувалося щось дивне: здавалось, їх направляє якась сила, відганяючи одні частки від центральної точки, а інші скеровуючи до неї, доки вони всі не зустрілися на поверхні порожнистої сфери.

Ця сфера була приблизно метр у діаметрі, якийсь час вона ширяла в повітрі, немов гігантська повітряна бульбашка, але мала зернисту поверхню — це унеможливлювало появу властивих справжній бульбашці райдужних відблисків. Потім вона почала видовжуватися в еліпсоїд, її поверхня зморщилась, утворюючи складки й заглибини.

Без подиву і майже без остраху Флойд збагнув, що бульбашка набирає форми людини. Він бачив у музеях наукових експонатів такі фігури, вилиті зі скла. А втім, пиловий фантом навіть не претендував на анатомічну достовірність; це була немов спрощена

глиняна фігура або ті примітивні витвори мистецтва, які знаходять у печерах Кам'яного віку. Лише голову сформовано більш-менш старанно; а обличчя, без сумніву належало, командирові Девіду Боумену.

Від комп'ютерної панелі за спиною Флойда почувся шепіт білого шуму. Еала перемкнули з візуального режиму на режим аудіо.

— Здорові були, докторе Флойде. Тепер ви мені вірите?

Губи фігури не рухались, обличчя нагадувало маску. Проте ФLOYD упізнав голос, і останні сумніви зникли.

— Те, що я зараз роблю, для мене дуже важко, і маю обмаль часу. Мені... дозволили передати вам це попередження. У вас лише п'ятнадцять днів.

— Але чому? На що ви перетворилися? Де ви були?

ФLOYD мав мільйон запитань, але примарна фігура вже тьмяніла, її зерниста поверхня почала розпадатися на порошинки. ФLOYD намагався зафіксувати зображення у своїй свідомості, так він зможе переконати себе, що це не сон і не привид, як це, здається, відбулося з МАТ-1.

Дивно, що саме йому з-поміж мільярдів людей, які жили на планеті Земля, випало контактувати — і то не раз, а двічі — з інопланетним розумом! Він знав, що істота, яка звертається до нього, це щось більше ніж Девід Боумен.

Однак також і щось менше. Тільки очі — хто колись назвав їх «дзеркалом душі»? — були відтворені точно. Решта тіла являла собою манекен без особливих примет. Жодного натяку на статеві органи чи ознаки, і це промовисто демонструвало, як далеко Девід Боумен відійшов від своєї людської сутності.

— До побачення, докторе Флойде. Пам'ятайте — п'ятнадцять днів. Більше ми не зможемо контактувати. Та якщо все піде добре, буде ще одне повідомлення.

Навіть коли зображення зникло, забравши з собою всі сподівання ФLOYDA відкрити шлях до зірок, ФLOYD не зміг стримати усмішку, почувши кліше Космічної ери. «Якщо все піде добре» — скільки разів він чув цю фразу перед різними місіями! Чи значить це, що вони — хай ким вони є — також іноді невпевнені в прийдешньому. Вони не всемогутні. Інші теж сподіваються, мріють — і діють.

Фантом зник; zostалися лише часточки пилу, що малювали в повітрі свої дивні візерунки.

Частина VI

ПОЖИРАЧ СВІТІВ

Розділ 42. Привид у машині

— Вибач, Гейвуде, я не вірю у привидів. Має бути раціональне пояснення. Немає нічого такого, чого не може пояснити людський розум.

— Згоден, Таню. Але дозволь нагадати знамениту цитату Голдейна¹: «Всесвіт не лише дивніший, аніж ми уявляємо, а й дивніший, ніж можемо собі уявити».

— А Голдейн, — пустотливо втрутився в розмову Керноу, — був справжнім комуністом.

— Може, і так, але цей конкретний вислів можна вжити стосовно всіляких містичних нісенітниць. Поведінка Еала має бути результатом якогось програмування, і відповідно до програми він створив зображення абощо. Не згодні, Чандро?

Запитувати таке — те саме, що махати червоною ганчіркою перед биком, Таня справді була відчайдухом. Однак реакція Чандри виявилася несподівано спокійною навіть для нього. Він здавався заклопотаним, наче серйозно припускав можливість такого збою в комп'ютері.

— Тут має бути зовнішнє втручання, капітане Орлова. Еал не може створювати такі послідовні аудіовізуальні ілюзії з нічого. Якщо доктор Флойд доповідає точно, хтось контролював процес. Звісно, у режимі реального часу, якщо не було затримок у розмові.

— Це робить мене підозрюваним номер один, — проголосив Макс. — Я був єдиним, хто не спав.

— Не сміши мене, Максе, — відповів Миколай. — З аудіо все просто, однаке для зображення потрібна специфічна апаратура.

¹ Англійський біолог, популяризатор і філософ науки в першій половині XX століття.

Лазерні промені, електростатичні поля. Я не знаю, можливо, фокусник і міг би це зробити, але потребував би вантажівки реквізиту.

— Секундочку! — у Жені виник здогад. — Якщо це справді сталося, Еал має пам'ятати, і ви можете просто запитати...

Вона замовкла, помітивши похмурі вирази облич довкола. Флойд перший зглянувся на її збентеження.

— Ми намагалися, Женю, він не має жодних спогадів про це явище. Та, як я вже казав іншим, це нічого не доводить. Чадра продемонстрував, як пам'ять Еала може бути вибірково видалена — а допоміжні модулі синтезування мови ніяк не перетинаються із самим комп'ютером. Вони можуть працювати, і Еал навіть не знатиме про це...

Він зупинився, щоб перевести дух, відтак знову заговорив, ви-переджаючи можливі заперечення.

— На мій погляд, тут небагато альтернатив. Або все це мені примарилось, або сталося насправді. Я знаю, що не спав, але не певен, що це не якась галюцинація. Катерина бачила мою медичну картку — вона знає: мене б тут не було, якби я мав такі проблеми. Проте не можна повністю викреслити таку можливість, і я нікого не обвинувачуватиму, якщо хтось вважає це гіпотезою номер один. Напевно, я зробив би те саме.

Єдиний шлях довести, що то був не сон, — навести додаткові докази. Тож дозвольте нагадати, що нещодавно трапились інші дивні речі. Ми знаємо, що Девід Боумен вирушив у свою останню місію на Старшого брата або *Загадку*. А кілька тижнів тому щось вийшло звідти й попрямувало на Землю. Василій бачив це, я — ні! Потім загадковий вибух вашої орбітальної бомби.

— Вашої.

— Вибачте, вважаймо, ця бомба належала Ватикану. Трохи дивно, що після тих подій стара місіс Боумен мирно померла без явних медичних причин. Я не стверджую, що тут є певний зв'язок, але ви ж знаєте, як кажуть: раз — це випадок, двічі — збіг, а тричі — уже закономірність.

— І є ще дещо, — втрутився Макс із раптовим запалом. — Я побачив це в новинах, лише маленька замітка. Колишня дівчина капітана Боумена каже, що отримала від нього повідомлення.

— Так, і я це бачив, — підтвердив Саша.

— І ви досі мовчали? — недовіжливо запитав Флойд.

Обидва чоловіки зникли.

— Ну, я сприйняв це як жарт, — боязко озвався Макс. — Чоловік тієї жінки розповів про це. А вона, здається, усе заперечила. Коментатор сказав, що то рекламний трюк, останнім часом на Землі зчинився ажіотаж щодо НЛО. У них були десятки повідомлень за тиждень, отож вони перестали про таке доповідати.

— Можливо, деякі з них були правдивими. Якщо цей запис не знищено, чи не могли б ви знайти його в корабельному архіві або попросити Центр керування польотом надіслати ту замітку ще раз?

— І сотня заміток мене не переконає, — зневажливо пхикнула Таня. — Нам потрібен вагомий доказ.

— Наприклад?

— Ну, щось таке, про що не міг би знати ні Еал, ані хтось із нас. Щось фізичне... е... маніфест... маніфестація.

— Іншими словами, старе добре диво?

— Так, на цьому я й зупинюся. Я не доповідатиму про цей випадок Центру керування польотом. І пропоную тобі, Гейвуде, учинити так само.

Флойд пам'ятав про субординацію на кораблі й, почувши ці слова, з тяжким серцем кивнув на знак згоди.

— Я був би радий погодитися з цим. Але хочу зробити одну пропозицію.

— Слухаю.

— Ми маємо розпочати планування на випадок непередбачуваних обставин. Припустімо, що попередження правдиве, я, наприклад, у цьому не сумніваюся.

— Що можна вдіяти? Анічогісінько. Звичайно, можемо покинути систему Юпітера, коли нам заманеться, але доки не відкриється стартове вікно, ми не потрапимо на орбіту, що поверне нас на Землю.

— А це за одинадцять днів після кінцевого терміну!

— Так. Я була б рада вирушити раніше, але в нас немає пального для більш енерговитратної орбіти, — Танин голос стих у нехарактерній для неї нерішучості. — Я збиралась оголосити про це пізніше, але якщо вже зараз зайшла мова...

Усі одночасно зітхнули, запанувала напружена тиша.

— Я хотіла затриматися тут на п'ять днів, щоб наша орбіта наблизилася до ідеальної орбіти за Гоманом, це дало б нам хороший запас палива.

Заява не була неочікуваною, але її зустрів хор скрушних зітхань.

— То коли ми прибудемо на Землю? — запитала Катерина дещо роздратовано. Дві грізні пані якусь мить міряли одна одну поглядами, немов дві суперниці, що поважають одна одну, проте жодна з них не хоче поступитися.

— Десять днів, — зрештою відповіла Таня.

— Ну, все-таки краще, ніж ніколи, — пожартував Макс, намагаючись розрядити обстановку, але йому це не надто вдалося.

Занурившись у свої думки, Флойд майже не помітив суперечки.

Тривалість подорожі не мала значення для нього та трьох його колег, що увесь цей час проспять глибоким сном без сновидінь. Утім, зараз це неважливо.

Він був певен — і ця певність наповнювала його душу безпорадним відчаєм — якщо вони не вирушать до загадкового кінцевого терміну, то не вирушать ніколи.

* * *

— ...Це неймовірна і загрозна ситуація, Дмитрію. Ти — єдина людина на Землі, яка знає про це, але скоро ми з Танею зробимо публічні заяви до Центру керування польотом.

Навіть декотрі з твоїх матеріалістичних земляків готові прийняти той факт — зрештою як робочу гіпотезу — що якась сутність, ну, вторглася в Еала. Саша десь відкопав цікаву фразу «Привид у машині».

Множаться теорії; Василій щодня висуває нову. Більшість із них — варіації на тему старого науково-фантастичного кліше — організоване енергетичне поле. А втім, яка то енергія? Це не може бути електрика, бо інакше наші інструменти легко б її зафіксували. Те саме стосується й радіації та зрештою і будь-якої відомої нам енергії. Василій вже справді далеко зайшов, говорячи про хвилі нейтрино в багатовимірному просторі. Таня називає це все містичними нісенітницями — її улюблена фраза — і вони вже на межі справжньої сварки. Насправді, ми чули, як минулої ночі Орлови кричали одне на одного. Не надто підбадьорює.

Боюся, ми всі напружені та знервовані. Це попередження й затримка дати відльоту додає відчуття розчарування, що виникло внаслідок невдачі зі Старшим братом. Можливо, допомогло, якби я міг зв'язатися з істотою, що назвалася Боуменом. Я міркую, куди він зник? Може, після однієї зустрічі ми його більше не цікавимо.

Що він міг би розповісти нам, якби захотів! *Чорт возьми!* Хай йому грець, я знову говорю на росліш, яку так ненавидить Саша. Змінімо тему.

Я ніколи не зможу віддячити тобі за допомогу й за твої описи подій на Землі. Щодо цього я вже почуваюся краще: мати вагомішу причину для хвилювання — найкращі ліки від нерозв'язних проблем.

Уперше я почав сумніватися, чи хтось із нас колись знову побачить Землю.

Розділ 43. Уявний експеримент

Коли хтось проводить місяці в маленькій ізольованій групі, він стає дуже чутливим до настроїв та емоційних станів усіх її членів. Тому тепер Флойд чітко усвідомлював якусь невловиму зміну у ставленні до нього; найясніше це виражалося у звертанні «Докторе Флойде», якого він не чув на борту «Леонова» вже так давно, що спершу навіть не відгукувався на нього.

Флойд був певен: насправді ніхто не вірить, що він збожеволів, але така можливість припускається. Він не ображався на це, насправді його навіть розважило похмуре завдання — довести свою психологічну врівноваженість.

До них дійшов доказ, що хоча трохи підтримав це його прагнення. Хосе Фернандес досі твердив, що його дружина розповідала про зустріч із Девідом Боуменом, а натомість вона й далі все заперечувала та відмовлялася спілкуватися на цю тему з пресою. Важко зрозуміти, навіщо Хосе вигадувати таку незвичайну історію, адже Бетті здавалася дуже впертою і запальною пані. Тепер Хосе заgrimів до лікарні і звідти виголошував, що досі кохає свою дружину та що ця їхня сварка тимчасова.

Флойд сподівався, що так само тимчасовою є Танине прохолодне ставлення до нього. Він був переконаний, що вона страждає через напруження в їхніх взаєминах так само, як і він, а ще він знав, що така її реакція не є наслідком свідомого вибору. Сталося щось, що просто не вписувалося в її розуміння, тож Таня намагалась уникати про це згадувати. Це означало якомога рідше спілкуватися з Флойдом — дуже невігідна ситуація, особливо зараз, коли швидко наближалася найкритичніша стадія місії.

Непросто було пояснити логіку Таниного плану мільярдам душ на Землі, а надто ж нетерплячим телевізійникам, яким уже

набридло демонструвати незмінну картинку Старшого брата. Вони дорікали:

— Ціною неймовірних зусиль ви пройшли цей шлях, щоб просто сидіти й дивитися! Чому ви нічого не робите?

На цю всю критику Таня завжди відповідала однаково:

— Я буду щось робити, тільки-но відкриється стартове вікно, щоб ми могли негайно вирушити, якщо на наші дії виникне якась негативна реакція.

Екіпаж «Леонова» вже розробив та погодив із Центром керування польотом плани фінальної атаки на Старшого брата. «Леонов» рухатиметься повільно, зондуючи об'єкт на всіх частотах і постійно збільшуючи силу впливу, при цьому вони звітуватимуть на Землю про кожен свій рух.

Коли вони вийдуть на перший контакт, то намагатимуться добути зразки породи шляхом буріння або лазерної спектроскопії; ніхто насправді не сподівався, що цей фокус вдасться, бо навіть через десятиліття ретельного вивчення МАТ-1 відкидав усі спроби проаналізувати його матеріал. Найкращі старання земних науковців у цій царині можна було порівняти з намаганням дикунів Кам'яного віку пробити сталеву броню банківського сховища своєю примітивною палицею.

Зрештою до країв Старшого брата прикріплять ехолоти та інші сейсмічні пристрої. На цей випадок вони прихопили величезну кількість різноманітних клеїв, але якщо вони не подіють, що ж, завжди можна повернутися до старомодної кількакілометрової мотузки, хоча в цьому є щось комічне — обв'язувати найбільшу загадку Сонячної системи, наче це посилка на пошті.

Коли «Леонов» відійде від об'єкта на достатню відстань, вони підірвуть маленькі вибухові пристрої; є надія, що вибухові хвилі, пройшовши крізь Старшого брата, виявлять щось про його внутрішню структуру. Стосовно цього останнього способу вимірювання точилися запальні суперечки — проти виступали як ті, хто вважав, що це нічого не дасть, так і ті, хто гадав, що це матиме надто катастрофічні наслідки.

Флойд довго вагався між цими двома позиціями, проте зараз усе здавалося йому чимось неважливим.

Час остаточного контакту зі Старшим братом — визначну мить, що мала б стати кульмінацією всієї експедиції, — призначено на дату після загадкового кінцевого терміну Девіда Боумена. Гейвуд

Флойд був переконаний, що цей час належить до майбутнього, якого не існує, але він не міг нікого змусити з цим погодитися.

Та навіть не це було головною проблемою. Якщо екіпаж «Леона» й погодиться рушати, вони просто не зможуть.

Вальтер Керноу був останньою людиною, від якої Флойд сподівався розв'язання цієї проблеми. Вальтер-громовий голос, практичний інженер, відомий спалахами блискучих ідей і здатністю швидко усувати різні несправності. Ніхто не вважав його за генія, але іноді потрібен саме геній, щоб помітити очевидне.

— Сприйми це просто як інтелектуальну вправу, — почав він із нехарактерними для себе ваганнями. — Я цілком готовий, що мене зараз затюкають.

— Кажи далі, — відповів Флойд. — Я чемно дослухаю. Це єдине, що я можу зробити: тепер усі дуже ввічливі зі мною. Боюся, надто ввічливі.

Керноу криво усміхнувся:

— Хіба можна їх обвинувачувати? Утім, якщо це тебе втішить, принаймні три людини сприймають попередження серйозно, і міркують, що ми маємо робити.

— Ти належиш до цієї трійці?

— Ні, я ще не визначився остаточно, і перебувати в такому невизначеному стані дуже незручно. Та в разі якщо ти правий, я не хочу сидіти й чекати того, що суне на нас. Я вірю, будь-яку проблему можна розв'язати, якщо ставити правильні запитання.

— Мені приємно це чути. Я шукав відповідь, здається, скрізь. Можливо, не в тому місці.

— Мабуть. Якщо ми хочемо швидко втекти — як сказано, протягом п'ятнадцяти днів, щоб випередити кінцевий термін, нам знадобиться додаткове дельта-ві близько тридцяти кілометрів на секунду.

— Так вирахував Василій. Я не перевіряв, але певен, що він має рацію. Зрештою завдяки йому ми дісталися сюди.

— І він може забрати нас звідси, якщо матимемо додаткове пальне.

— А якби в нас була Зоряна брама, ми могли б дістатися Землі за годину.

— Я напружусь, і у вільну хвилину спроєктую щось таке спеціально для тебе. А між іншим, можу вказати, що на відстані лише кількох метрів у нас є тонни найкращого пального в баках «Діскавері».

— Ми думали про це десятки разів. Але немає жодного способу перелити пальне з «Діскавері» в баки «Леонова». У нас немає труб, немає помп. А носити рідкий аміак у відрах неможливо навіть у цій частині Сонячної системи.

— Правильно. Однак нам не треба цього робити.

— Та ну?

— Спалімо його там, де воно є. Використаймо «Діскавері» як перший ступінь, що підкине нас додому.

Якби хтось, окрім Вальтера Керноу запропонував таке, Флойд висміяв би його. Роззявивши рот задля нищівного коментаря, він завмер так на кілька секунд. Зрештою виголосив:

— Чорт забирай. Я мав подумати про це.

Спершу вони відкрили свій задум Саші. Він терпляче вислухав, стиснув губи, а потім зіграв ралентандо¹ на клавіатурі свого комп'ютера. Коли спалахнув здогад, як розв'язати їхню проблему, він замислено кивнув.

— Ви праві. Це дасть нам додаткову швидкість, яка потрібна, щоб відлетіти раніше. Але є практичні труднощі.

— Знаємо. Як розігнати кораблі разом. Відхилення від осі тяги, коли працюватиме лише двигун «Діскавері». Роз'єднання кораблів у критичну мить. Але на ці всі питання можна знайти відповіді.

— Бачу, ви добре підготувалися. Однак це лише гайнування часу. Ви ніколи не вмовите Таню.

— Я й не сподіваюся на таке, принаймні на цьому етапі, — відповів Флойд. — Проте я хочу, щоб вона знала про можливі виходи із ситуації. Ти нас підтримаєш?

— Не певен. Утім, я прийду подивитися, це має бути цікаво.

Таня вислухала терплячіше, ніж Флойд очікував, але ентузіазму не виявила. Коли він закінчив, вона навіть неохоче похвалила ідею:

— Дуже кмітливо, Гейвуде.

— Не хвали мене. Хвалити... чи гудити слід Вальтера.

— Хай там що, така ідея ніколи не стане чимось більшим, аніж — як це називав Ейнштейн? — «уявний експеримент». О, я думаю, вона спрацює, принаймні теоретично. Але ризики! Їх забагато. Я готова на це погодитися лише в тому разі, якщо матимемо абсолютно незаперечний доказ того, що ми в безпеці. Та з усією повагою до Гейвуда, не бачу навіть найменших підстав.

¹ Музика, темп якої постійно сповільнюється.

— Зрозуміло, але принаймні тепер ти знаєш, що в нас інша позиція. Не заперечуєш, якщо ми попрацюємо над практичними деталями, так про всяк випадок?

— Звісно, ні. Якщо це не заважатиме передполітним перевіркам. Я не заперечуватиму, що ідея мене заінтригувала. Та це справді гайнування часу, я не можу на таке пристати. Щонайменше доти, поки Девід Боумен не з'явиться переді мною власною персоною.

— А раптом це станеться, тоді ти погодишся, Таню?

Капітан Орлова усміхнулася, але не надто весело:

— Знаєш, Гейвуде, я не впевнена. Він має бути дуже переконливим.

Розділ 44. Фокус зі зникненням

То була захоплива гра, до якої приєдналися всі члени екіпажу «Леонova», але лише у вільний від чергування час. Навіть Таня підкидала ідеї до «уявного експерименту», як вона досі це називала.

Флойд прекрасно розумів, що така активність викликана не страхом невідомої небезпеки, яку серйозно сприймав лише він, а приємною перспективою повернутися на Землю принаймні на місяць раніше, ніж сподівалися. Проте хай яким був мотив решти команди, Флойд радів. Він дуже постарався, решта — у руках Божих.

У дечому їм пощастило, без цього увесь проект був би приречений. Невеличкий, окупкуватий «Леонов», розроблений для безпечного проходження крізь атмосферу Юпітера протягом гальмівного маневру, був більш ніж уполовину коротший від «Діскавері», і тому його можна було акуратно приєднати до довшого судна. А кріплення антени посередині «Діскавері» забезпечувало чудову опорну точку — якщо припустити, що воно є досить міцне, щоб узяти на себе вагу «Леонova», доки працюватимуть двигуни «Діскавері».

Центр керування польотом був дещо спантеличений тими запитаннями, які йшли на Землю протягом кількох наступних днів. Аналіз витримки обох кораблів при специфічних навантаженнях, ефекти позаосьових поштовхів; місцезнаходження найміцніших і найслабших точок у корпусі — це були лише деякі з таємничих проблем, що їх, здивованих інженерів, попросили розв'язати.

— Щось не так? — стривожено запитали вони в астронавтів.

— Усе гаразд, — відповіла Таня. — Ми просто досліджуємо свої можливості. Дякуємо за допомогу. Кінець зв'язку.

Тим часом підготовка до старту йшла за планом. Астронавти уважно перевірили всі системи на обох кораблях і приготували «Леонова» й «Діскавері» до окремого повернення додому; Василій розробив моделі зворотних орбіт, а Чандра передав їх Еалу, а коли вони були налагоджені, знову передав їх Еалові на остаточну перевірку в процесі. Таня і Флойд злагоджено працювали разом, організовуючи наближення до Старшого брата, немов генерали, що планують атаку.

Це було саме те, заради чого він прибув сюди, але, відверто кажучи, дослідження Старшого брата вже не цікавило Флойда. Він пережив дещо, чим не міг ні з ким поділитися, навіть із тими, хто вірив йому. І хоча він успішно виконував свої обов'язки, його думки літали деінде.

Таня це прекрасно розуміла.

— Ти досі сподіваєшся на диво, що мене переконає, чи не так?

— Або розрадить мене — то навіть краще. Ця непевність мене гнітить.

— Мене теж. Але чекати залишилося недовго, скоро все вирішиться так чи так.

Вона зиркнула на ситуативний дисплей, де повільно блимала цифра 20. Це була найбільш непотрібна інформація на всьому кораблі, бо всі знали напам'ять, скільки днів залишилося до відкриття стартового вікна.

І до запланованого нападу на *Зарадку*.

* * *

І вдруге Гейвуд Флойд дивився не в той бік. Однак у будь-якому разі це не мало особливого значення, бо навіть пильне око камери спостереження помітило лише слабку пляму між повним кадром і наступним порожнім.

Флойд знову чергував на «Діскавері», поділяючи нічну зміну із Сашею на «Леонові». Як зазвичай, уночі не відбувалося жодних подій — автоматичні системи функціонували нормально. Рік тому Флойд ніколи не повірив би, що одного дня він перебуватиме на орбіті Юпітера на відстані від планети лише в кількасот тисяч кілометрів і заледве що дивитиметься на неї, а натомість намагатиметься (не надто успішно) читати «Крейцерову сонату» в оригіналі. За словами Саші, то є найкраща еротика в (поважній)

російській літературі, але Флойд іще не надто багато прочитав, щоб підтвердити це. А тепер ніколи й не прочитає.

О 01:25 він відволікся на захопливе, хоча й не надзвичайне виверження на Іо.

Величезна хмара у формі парасолі, вистреливши в космос, почала обсипати уламками землю, що палала внизу. Флойд спостерігав уже десятки таких вивержень, але вони ніколи не переставали його захоплювати. Здавалося неймовірним, що в такому маленькому світі може міститися стільки енергії.

Волюючи краще роздивитися, він повернувся до іншого ілюмінатора. І те, що він побачив там — чи, точніше, чого не побачив, — змусило його забути про Іо та майже про все інше.

Коли Флойд оговтався й переконався, що не потерпає — знову? — від галюцинацій, він зателефонував на інший корабель.

— Доброго ранку, Вуді, — позіхнув Саша. — Ні, я не спав. Як там тобі старий добрий Толстой?

— Я не про те. Подивися назовні й скажи, що ти бачиш.

— Нічого незвичного для цієї частини космосу. Іо викаблучується. Юпітер. Зорі. О Господи!

— Дякую, що підтвердив: я при своєму розумі. Нам краще розбудити капітана.

— Звичайно, і інших. Вуді, я боюся.

— Ти був би дурнем, якби не боявся.

— Таня? Таню, тут Вуді. Вибач, що тебе розбудили, але твоє диво таки сталося. Старший брат зник. Так — зник. Після трьох мільйонів років він вирішив піти собі. Думаю, він мусить знати щось таке, чого не знаємо ми.

Протягом наступних п'ятнадцяти хвилин невелика група понутих людей зібралася на квапливу нараду в каюті для спостережень. Навіть ті, хто щойно ліг спати, одразу ж прокинулися, замислено сьорбаючи з пляшок гарячу каву, вони витріщалися на приголомшливо незнайомий краєвид за ілюмінаторами «Леонova», щоб переконатися в очевидному: Старший брат справді зник.

«Він має знати щось, чого ми не знаємо». Спонтанна фраза Флойда, повторена Сашею, зловісно витала в повітрі. Це речення підсумувало думки усіх членів екіпажу, навіть Тані.

Досі рано було говорити на тему «Я ж вам казав» — невідомо, чи це зникнення справді мало якийсь стосунок до кінцевого терміну. Та навіть якщо залишатися цілком безпечно, у них більше

немає на це причин. Тепер їм нічого досліджувати, вони можуть летіти додому щойно стане можливо. Але це не так легко.

— Гейвуде, — промовила Таня. — Зараз я готова серйозніше сприйняти це повідомлення або що. Нерозумно чинити інакше після того, що сталося. Утім, навіть якщо тут тепер небезпечно, маємо зважити один ризик проти іншого. З'єднати «Леонова» та «Діскавері» разом, управляти «Діскавері» з величезним навантаженням на вісь, роз'єднати кораблі за лічені хвилини, щоб ми могли запалити наші двигуни в правильну мить, — жоден відповідальний капітан не зважиться на таке без вагомих — я б навіть сказала, нездоланих причин. Зараз я й досі не маю таких причин. У мене є лише слово... привида. Не надто переконливий доказ для закону.

— Чи для слідчої комісії, — додав Вальтер Керноу незвично тихим голосом, — навіть якщо ми всі тебе прикриєм.

— Так, Вальтере, я думала про це. Якщо ми безпечно дістанемося додому, це виправдає мої дії, а якщо ні, то хіба не однаково? У будь-якому разі нині я збираюся вирішити. Щойно ми про це доповімо, піду спати, а вранці повідомлю вам план наших подальших дій після того, як пересплю з усіма цими думками. Гейвуде, Сашо, ви підете зі мною на місток? Нам треба розбудити Центр керування польотом до того, як ви повернетеся на варту.

Сюрпризи тієї ночі ще не вичерпалися. Десь біля орбіти Марса Таніне коротке повідомлення зустрілося з повідомленням, що рухалося в протилежний бік.

Бетті Фернандес зрештою заговорила. І ЦРУ, і Агенція національної безпеки лютували. Їхні вмовляння, апелювання до патріотизму, завуальовані погрози не дали жодного результату; розговорити жінку поталанило продюсерові каналу «жовтих» новин, чим він увічнив своє ім'я в анналах Відеодому.

Це вдалося завдяки талану й натхненню. Директор новин «Привіт, Земле!» раптом помітив, що один з його співробітників разуче схожий на Девіда Боумена, умілий грим завершив справу. Хосе Фернандес попередив молодика, що він жакливо ризикує, але тому пощастило, як часто щастить сміливцям. Щойно він переступив поріг їхнього будинку, Бетті здалася. До того часу, коли вона — досить лагідно — спроводила його геть, він почув по суті всю історію. І віддаймо йому належне, виклав її без хтивого цинізму, що не характерно для його каналу. Того року це принесло йому Пулітцерівську премію.

— Шкода, — трохи втомлено сказав Флойд Саші, — що вона не заговорила раніше. Це врятувало б мене від багатьох прикрощів. У будь-якому разі маємо ще один аргумент. Таня більше не зможе сумніватися. Проте зачекаємо, доки вона прокинеться, згоден?

— Звісно, це не терміново, хоча, без сумніву, важливо. І їй краще слід відпочити. Маю передчуття, що нам тепер буде не до сну.

«Впевнений, ти маєш рацію», — подумав Флойд. Він почувався дуже виснаженим, але навіть якби й був не на чергуванні, то навряд чи зміг би заснути. Його розум був надто збуджений, він аналізував події минулої ночі, намагаючись передбачити наступну несподіванку.

З одного боку, Флойд відчував неймовірне полегшення. Нарешті закінчилася вся непевність із їхнім відльотом. Таня більше не могла відмовлятися від цього.

А втім, тепер він відчував іншу, ще більшу, непевність. Що відбувається?

Лише одного разу у своєму житті Флойд переживав таку ситуацію. Колись юнаком він із друзями спускався на каное по одній із приток річки Колорадо — і вони загубилися.

Вони пливли дедалі швидше між стрімкими схилами каньйону, майже безпорадні, але таки спроможні не дати човну потонути. Попереду могли бути пороги, навіть водоспад, вони цього не знали. У будь-якому разі вони мало чим могли зарадити.

І ось знову Флойд відчув себе під владою непереборних сил, які мчали його та колег назустріч невідомій долі. І цього разу небезпека була не лише невидимою — вона могла виявитися поза межами людського сприйняття.

Розділ 45. Втеча

— Говорить Гейвуд Флойд. Підозрюю — чи, радше, сподіваюся — це моя остання доповідь з точки Лагранжа.

Зараз ми готуємося до повернення додому; за кілька днів наш корабель покине це дивне місце, де на межі між Іо та Юпітером ми надібали величезний артефакт, відомий на ймення Старший брат, який нещодавно загадково зник. Ми не здогадуємося, куди він подівся й чому.

Із різних причин нам краще тут не залишатися. Тому можемо відлетіти на два тижні раніше, ніж було заплановано, використавши

американський космічний корабель «Діскавері» як ракету-носіїв для російського корабля «Леонов».

Основна ідея проста: з'єднати два кораблі разом, один встановивши на другий. «Діскавері» першим використає усе пальне, розігнавши обидва кораблі в бажаному напрямку. Коли його пальне вичерпається, корабель буде від'єднано, немов порожній перший рівень, і «Леонов» запалить свої двигуни. Він не послугуватиметься ними раніше, бо інакше змарнує енергію, захоплюючи зайву вагу «Діскавері».

І ми збираємося виконати ще один трюк, який — як і багато ідей, що їх утілюють у космічних польотах, — на позір, суперечить здоровому глузду. Хоча ми намагаємося віддалитися від Юпітера, наш перший рух — наблизитися до нього аж так близько, як це можливо.

Якось ми вже робили це, скориставшись атмосферою Юпітера з метою сповільнитися й вийти на орбіту планети. Цього разу ми не підходитимемо надто близько, але опинимося десь неподалік.

Наше перше запалювання тут, на висоті 350 000 кілометровій орбіті Іо, дасть змогу знизити нашу швидкість, отож ми впадемо на Юпітер, ледь торкнувшись його атмосфери. Опинившись у найближчій точці з можливих, ми якомога швидше спалимо наше пальне, щоб набрати швидкість і направити «Леонов» на шлях до Землі.

Яка мета такого божевільного маневру? Його не можна здійснити без складних математичних розрахунків, але, я вважаю, базові принципи досить очевидні.

Оскільки ми дозволимо собі падати в надпотужне гравітаційне поле Юпітера, то набиратимемо швидкість, а отже, і енергію. Коли я кажу «ми», то маю на увазі кораблі й пальне, яке в них є.

І ми збираємося спалити пальне просто тут — на дні «гравітаційної ями» Юпітера, щоб не довелося підійматися нагору. Коли ми підірвемо пальне в наших реакторах, воно поділиться з нами якоюсь частиною своєї кінетичної енергії.

Ми використаємо силу тяжіння Юпітера, щоб розігнатися назад до Землі, достоту як скористалися з атмосфери планети-гіганта, волюючи позбутися надмірної швидкості, коли ми прибули сюди; це один із тих рідкісних випадків, коли Матінка Природа — зазвичай така скупа — дозволила нам послугуватися своїми дарами двічі.

За допомогою потрійного імпульсу — пального «Діскавері», власного пального й сили тяжіння Юпітера — «Леонов» прямуватиме до Сонця по гіперболі, що принесе нас до Землі за п'ять місяців. На два місяці раніше, ніж планувалося.

Без сумніву, у вас виникне питання: «Що станеться зі старим добрим “Діскавері”?» Зрозуміло, ми не можемо забрати його додому під автоматичним контролем, як спершу планувалося: без пального він залишатиметься геть безпорадним.

— Утім, «Діскавері» буде в цілковитій безпеці. Він і далі обертатиметься навколо Юпітера по сильно видовженому еліпсу, немов полонена комета. І, можливо, одного дня майбутня експедиція, прихопивши запас пального, зустрінеється з кораблем і забере його на Землю. Однак, напевно, такого не трапиться ще багато років.

А зараз мусимо готуватися до відбуття. Досі залишилося безліч справ, і ми не відпочинемо, доки останнє запалювання не виведе нас на шлях додому.

Ми не шкодуємо, що йдемо звідси, хоча й не досягли усього, чого бажали. Таємниця — чи, можливо, загроза — зникнення Старшого брата й досі переслідує нас, але ми нічого не можемо вдіяти.

Ми виконали свою роботу якнайкраще — і ми повертаємося додому. Це був Гейвуд Флойд, кінець зв'язку.

Почулися іронічні оплески від його нечисленної аудиторії, яка зросте в мільйони разів, коли повідомлення досягне Землі.

— Я звертався не до вас, — дещо знічено відповів Флойд. — Я не хотів, щоб ви це чули.

— Ти виконував свою звичну роботу, Гейвуде, — втішила його Таня. — І я певна, ми всі погоджуємося з геть усім, що ти сказав людям на Землі.

— Не зовсім, — долинув голос, настільки тихий, що астронавтам довелося дослухатися, щоб розібрати слова. — Є ще одна проблема.

У спостережній каюті раптом запала тиша. Уперше за тижні перебування на «Леонові» Флойд зміг розчутити слабку пульсацію від основного каналу подачі повітря і переривчасте гудіння, яке могло б походити від осі, що потрапила за панель на стіні. «Леонов», як і всі космічні кораблі, був повен незрозумілих звуків, які рідко помічаєш доти, доки вони припиняються. А якщо вже так сталося, то зазвичай найкраще, що можна зробити, — це почати розслідування без подальшої метушні.

— Я не розумію, які можуть бути проблеми, Чандро? — зловісно спокійним голосом промовила Таня. — Що там у вас?

— Останні кілька тижнів я витратив, готуючи Еала до тисячоденного польоту назад до Землі. Тепер усі ті програми треба стерти.

— Шкода, — відповіла Таня, — але все обернулося так, що то буде найкращий варіант.

— Я маю на увазі інше, — заперечив Чандра. Усі здивувалися: раніше вчений не перебивав нікого, принаймні Таню так точно.

— Ми знаємо, наскільки Еал чутливий до поставлених перед місією завдань, — вів далі Чандра у тиші, що панувала навколо. — Тепер ви просите мене дати йому програму, що може призвести до його знищення. Це правда, за сьогоднішнім планом ми виведемо «Діскавері» на постійну орбіту, але якщо те попередження має якісь підстави, що зрештою станеться з кораблем? Ми не знаємо, звісно, але в будь-якому разі це нас лякає. Ви подумали про реакцію Еала на таку ситуацію?

— Ви серйозно припускаєте, — запитала Таня, ретельно добираючи слова, — що Еал може відмовитися виконувати накази так само, як і на попередній місії?

— Минулого разу сталося зовсім не це. Еал просто намагався інтерпретувати вказівки, що суперечили одна одній.

— Наразі таких конфліктів не буде. Ситуація криштально ясна.

— Для нас, можливо. Але одне з пріоритетних завдань Еала — охороняти «Діскавері» від небезпеки. Ми намагатимемося змінити його пріоритети. Для такої складної системи як Еал, не можна передбачити всі наслідки.

— У чому проблема? — втрутився Саша. — Ми просто не скажемо йому, що є якась небезпека. Тоді в нього не буде застережень для виконання програми.

— Панькатися із психованим комп'ютером! — пробуркотів Керноу. — Я немов у науково-популярній відеодрамі на Grade-B. Доктор Чандра з-під лоба похмуро зиркнув на Вальтера.

— Чандро, — раптом запитала Таня, — ви обговорювали це з Еалом?

— Ні.

У його голосі вчулося ледь помітне вагання. Флойд замислився над цим. Воно могло бути й суто невинним, Чандра просто пригадував. Або він брехав, це малоімовірно, хоча на мить здалося, що саме так і є.

— Тоді ми зробимо те, що запропонував Саша. Просто завантажимо в нього програму, і залишимо все так, як є.

— А коли він питає мене про зміни наших планів?

— Він може таке вчинити без вашого заохочення?

— Звісно. Будь ласка, пам'ятайте, його розроблено з метою виявляти цікавість до всього навколо. Якби команда дослідників загинула, він мав би продовжувати місію самотужки.

Кілька секунд Таня міркувала над цим, відтак спитала:

— Мені здається, усе просто. Він повірить вам, правда ж?

— Звичайно.

— То ви маєте йому сказати, що «Діскавері» нічого не загрожує і невдовзі прибуде інша місія, яка поверне корабель на Землю.

— Але це брехня.

— Ми не знаємо, брехня це чи ні, — відповіла Таня, у її голосі з'явилися нетерплячі нотки.

— Ми підозрюємо серйозну небезпеку, інакше навіщо нам вирушати раніше, ніж визначено планом.

— І що ви пропонуєте? — запитала Таня вже з явним роздратуванням.

— Ми мусимо сказати йому правду — усе, що знаємо. Не треба більше брехні й напівправди, яка є так само кепською. А потім Еал сам вирішить.

— Чорт, Чандро, він же лише машина.

Чандра подивився на Макса таким рішучим поглядом, що молодик швидко опустив очі.

— Як і ми, містєре Брайловський. Це лише питання матеріалу. Чи ми складаємося з вуглецю, чи з кремнію — особливої відмінності немає; до всіх нас варто ставитися з відповідною пошаною.

«Як дивно, — подумав Флойд, Чандра — майже найменша людина в кімнаті, а тепер здається найбільшою». Проте суперечка затягнулася. Щомиті Таня могла почати віддавати прямі накази, і ситуація стала б справді неприємною.

— Таню, Василю, можу я перемовитися з вами обома наодинці? Думаю, є спосіб розв'язати проблему.

Втручання Флойда сприйняли з явним полегшенням, а за дві хвилини він заспокоїв Орлових у їхньому помешканні. (Або «шістнадцятці», як одного разу Керноу охрестив капітанську каюту через її розмір. Про цей каламбур він незабаром пошкодував, бо його доводилося пояснювати всім, окрім Саші.)

— Дякую, Вуді, — сказала Таня, простягаючи йому пляшку його улюбленого азербайджанського шемаха. — Я сподівалася, що ти втрутишся. Гадаю — як ви кажете? — ти маєш козирі в рукаві.

— Надіюся, — відповів Флойд, сьорбнувши солодкого вина і вдячно його смакуючи. — Вибачте, якщо з Чандрою надто багато мороки.

— Зі мною теж. Добре, що в нас на борту тільки один божевільний науковець.

— Мені ти якось казала інше, — усміхнувся академік Василій. — У будь-якому разі, Вуді, кажи.

— Ось що я пропоную. Дозвольте Чандрі робити те, що він вважає за потрібне. Існують лише два варіанти розвитку подій. Перший: Еал зробить те, що ми просимо, тобто контролюватиме «Діскавері» протягом двох етапів запалювання двигунів. Пам'ятайте, перший етап — не критичний. Якщо щось піде не так, доки ми відриватимемося від Іо, у нас буде ще досить часу, щоб усе виправити. І це дасть нам змогу перевірити здатність Еала до... співпраці.

— А як же обліт навколо Юпітера? Він справді важить. Там ми маємо не лише спалити більшу частину палива «Діскавері», а й точно розрахувати час і вектори.

— Це можна зробити вручну?

— Не хотілося б пробувати. Найменша помилка — і ми або згоримо, або обернемося на комету. Підлетимо сюди знову за кілька тисяч років.

— Проте якщо не буде іншого вибору? — наполягав Флойд.

— Ну, якщо припустити, що ми вчасно візьмемо все під контроль і у нас буде гарний набір заздалегідь обчислених орбіт — ну, можливо, ми впораємося з цим.

— Знаючи тебе, Василію, я певний, що «можливо» означає «достоту». І це підводить мене до другого можливого варіанту, про який я говорив. Якщо Еал покаже найменше відхилення від програми — ми припинимо це.

— Ти маєш на увазі, вимкнемо його?

— Точно.

— Минулого разу це було нелегко.

— Відтоді ми дечого навчилися. Облиш це мені. Я можу гарантувати тобі повернення ручного управління за півсекунди.

— Хіба це безпечно? Гадаю Еал щось запідозрить.

— Василію, ти вже стаєш параноїком. Еал не настільки людина. А ось Чандра — людина, він може дати комп'ютеру привід сумніватися. Тож не кажіть йому ні слова. Усе повинно мати такий

вигляд, наче ми цілком погодилися на його план і не висловлюємо жодних заперечень, бо певні, що Еал зрозуміє нашу позицію. Правильно, Таню?

— Правильно, Вуді. І я тебе вітаю, добре, що ти настільки завбачливий: цей маленький прилад — гарна ідея.

— Який прилад? — запитав Василій.

— На днях я тобі поясню. Даруй, Вуді, це все вино, яке я можу тобі дати. Хочу зберегти його, доки ми безпечно станемо на шлях до Землі.

Розділ 46. Зворотний відлік

«Без фотографій ніхто в це не повірить», — думав Макс Брайловський, виводячи на орбіту два кораблі, що їх доти роз'єднували півкілометра. Перед ним виникло комічно непристойне видовище: здавалося, «Леонов» гвалтує «Діскавері». Астронавту спало на думку, що обрізаний компактний російський корабель схожий на чоловіка, якщо порівняти його з делікатним струнким кораблем американців. Більшість стикувальних операцій дійсно мали сексуальний підтекст. Брайловський згадав, що одному з перших космонавтів (він не міг пригадати його ім'я) оголосили догану за надто фривольні вислови, коли його місія добігала еее... кінця.

Після ретельного огляду здавалося, що все в порядку. Розташування двох кораблів і міцне поєднання їх до купи тривало довше, ніж очікували. Це було б зовсім неможливо без одного з тих дарів фортуни, які іноді, але не завжди дістаються тим, хто на них заслужив. «Леонова» завбачливо спорядили кількома кілометрами вуглецевої стрічки, не ширшої, ніж стрічка, якою дівчата перев'язують волосся, проте здатної утримувати багатотонне навантаження. Ця стрічка мала прив'язати відповідні інструменти до Старшого брата, якщо все інше не подіє. Тепер вона сполучала «Леонова» й «Діскавері» в міцні обійми; варто сподіватися, досить міцні, щоб запобігти деренчанню чи трусу на всіх етапах прискорення до однієї десятої сили тяжіння, яку могла продукувати максимальна тяга.

— Хочете, щоб я ще щось перевірів перед тим, як повернутися? — запитав Макс.

— Ні, — відповіла Таня. — Виглядає надійно. І ми більше не можемо гаяти часу.

Правда. Якщо сприймати загадкове попередження серйозно — а його нарешті почали сприймати серйозно, — вони мали почати маневри в наступні двадцять чотири години.

— Добре, я поверну «Ніну» назад у стійло. Вибач, стара.

— Ти ніколи не говорив, що Ніна — це кінь.

— Але ж так і є. Не покидати її ж у космосі заради додаткових жалюгідних кількох метрів на секунду.

— Максе, можливо, за кілька годин вони вирішать нашу долю. У будь-якому разі є надія, що одного дня хтось прибуде сюди й забере її.

«Щось я в цьому дуже сумніваюся», — подумав Макс. Зрештою, може, це найкращий варіант — залишити маленьку космічну капсулу тут як постійне нагадування про перший візит Людини в царство Юпітера.

Із м'якими, точно розрахованими запалюваннями контрольних двигунів Макс провів «Ніну» навколо сферичного житлового модуля на «Діскавері»; його колеги на льотній палубі заледве глянули на нього, коли він пропливав повз вигнутий спостережний ілюмінатор. Відчинені двері космічного гаража позіхнули перед Максом, і він обережно відштовхнув «Ніну» вниз.

— Затягніть мене, — сказав він, щойно клацнув засувок. — Оце я називаю гарно спланованою місією, пального стало вдосталь.

Зазвичай розганятися в космосі не надто цікаво; це вам не ризиковане видовище з вогнем і ревінням, коли відриваєшся від поверхні планети. Якщо раптом щось піде не так і мотори не зможуть запрацювати на повну потужність — ну, такі випадки зазвичай просто коректуються трохи довшим запалюванням. Або можна почекати на орбіті, доки випаде слухна мить і спробувати ще раз.

Утім, цього разу, коли зворотний відлік наближався до нуля, напруга на борту обох кораблів майже дзвеніла в повітрі. Усі розуміли, що це перше справжнє випробовування Еалової лояльності, але лише Флойд, Керноу та Орлови знали про страховку на крайній випадок. І навіть вони не були абсолютно певні, що вона спрацює як слід.

«Хай щастить, “Леонов”!», — передав Центр керування польотом; повідомлення надійшло за п'ять хвилин до старту. — Сподіваємось, усе мине якнайкраще. І якщо вам не складно, чи не могли б ви, проходячи біля Юпітера, триматися ближче до екватора, а конкретніше — до 115 довготи. Там утворилася якась цікава

чорна пляма майже тисячу кілометрів у діаметрі — імовірно, своєрідний підйом глибинних газів. Скидається на круглу тінь від супутника, але воно ніяк не може бути тінню.

Таня коротко подякувала і зазначила, що наразі екіпажу не до метеорології Юпітера. Центр керування польотом вражав браком такту в найнесподіваніші миті.

— Усі системи функціонують нормально, — доповів Еал. — Дві хвилини до запалювання.

Дивно, подумав Флойд, як часто термінологія переживає технології, які дають їм життя. Лише хімічні ракети здатні до запалювання; навіть якщо водень у ядерному чи плазмовому двигуні вступатиме в контакт із киснем, буде надто гаряче для запалювання, усі складники розпадаються на елементи.

Він спробував згадати інші приклади. Люди, особливо представники старшого покоління, досі говорили «зарядити плівку» в камеру чи «залити газ» до машини. Навіть фразу «розрізати стрічку» все ще можна почути на студіях звукозапису, хоч вона стосується технологій старого покоління.

— До запалювання — одна хвилина.

Думки Флойда одразу ж повернулися до нинішніх подій. Ця хвилина тяглася, немов сто років; найдовші шістдесят секунд, які будь-коли існували на світі. Безліч разів вони закінчувалися катастрофою, але запам'ятовувалися лише перемоги. Що ж станеться з нами?

Спокуса ще раз засунути руку до кишень й помацати активатор вимкнення стала майже нездоланною. Проте логіка й підказувала йому, що часу на виправлення ситуації буде задосить. Якщо Еал раптом не слідуватиме своїй програмі, це буде неприємність, але не катастрофа. Справді критичний час настане, коли вони облітатимуть Юпітер.

Шість... п'ять... чотири... три... два... один. **ЗАПАЛЮВАННЯ!**

Спершу поштовхи були ледь помітні; знадобилася хвилина, щоб досягнути однієї десятої же. Утім, усі одразу ж почали аплодувати, доки Таня не подала сигнал тиші. Треба було ще чимало перевірити, навіть якщо Еал постарався на славу — як, напевно, й було — досі багато чого могло піти хибно.

Кріплення антени «Діскавері», яке тепер взяло на себе більшу частину напруги інертного «Леонова», ніколи не використовували аж так не за призначенням. Спеціально викликаний з пенсії головний конструктор корабля присягався, що корабель має адекватний

запас міцності. Але він міг помилятися, та й відомо, що матеріали стають крихкими після років перебування в космосі. Крім того, могло виявитися, що стрічки, які з'єднують два кораблі до купи, розташовані неточно; раптом вони розтягнуться чи почнуть ковзати. А раптом «Діскавері» не здуває потягнути масу, розміщену не по центру, тепер корабель ніс на собі тисячі додаткових тонн. Флойд міг уявити з десяток можливих збоїв, а втім, була мізерна втіха — пам'ятати, що завжди може трапитися щось одинадцятье.

Одначе хвилини спливали без подій; єдиним доказом того, що двигуни «Діскавері» працюють, була слабка, індукована тягою, гравітація і вібрація, що передавалася через стіни корабля. Іо та Юпітер досі залишалися там, де вони вже протягом тижнів перебували з огляду мешканців кораблів, — по різні боки неба.

— Вимкнення через десять секунд. Дев'ять... вісім... сім... шість... п'ять... чотири... три... два... ОДИН!

— Дякую, Еале, на дроті.

Ось іще одна старожитня фраза, принаймні вже покоління тому дроті замінив бездротовий зв'язок. Але не скрізь: у критичних випадках краще мати пристрій, що вмикається натисканням цілком матеріальної кнопки.

— Підтверджую, — сказав Василій. — До половини шляху нам не потрібні корекції курсу.

— Прощаймося з вишуканою екзотичною Іо — світом, про який агенти з нерухомості можуть лише мріяти, — проголосив Керноу. — Ми радо сумуватимемо за тобою.

«Це вже більше схоже на старого Вальтера», — подумав Флойд. Останні кілька тижнів Керноу був на диво пригніченим, ніби мав щось собі на думці. (Та хто ж не мав?) Більшу частину свого обмеженого вільного часу він проводив у тихих розмовах із Катериною. Флойд побоювався, чи він часом не захворів. Тут їм досі щастило; найменше, чого вони потребували зараз, — це надзвичайна ситуація, що вимагала б дій головного лікаря.

— Ти несправедливий, Вальтере, — втрутився Брайловський. — Мені це місце почало подобатися. Напевно, прикольнo плавати на човнах в озерах лави.

— А як щодо вулканічних барбекю?

— Чи справжні розпечені сірчані лазні?

Усі відчували, як їм відійшло від серця; відчуття полегкості вилилося навіть у коротку істерику. Хоча ще зарано було розслабля-

тись і найнебезпечніший маневр чекав на них попереду, вони вдало зробили перший крок на шляху додому. Це достатня причина для невеличкого вияву радості.

Святкування тривало недовго, Таня швидко відрядила відпочивати тих, хто не був безпосередньо на чергуванні, — якщо можна, поспати до прольоту повз Юпітер, що мав відбутися лише за дев'ять годин. А коли ті, кому це адресувалося, рухалися недостатньо прудко, Саша звільнив палубу від зайвого народу, гаркнувши: «Паршиві бунтівники, вас усіх повісять!». Тільки за дві ночі до того, насолоджуючись рідкісними годинами відпочинку, вони переглянули четверту екранізацію «Заколоту на «Баунті»»¹, загалом погодившись, що найкращим капітаном Блаєм таки залишається легендарний Чарльз Лоутон. Дехто на борту висловлював побоювання, що Тані не варто було дивитися цей фільм, щоб не набратися звідти свіжих ідей.

Після кількох безсонних годин у своєму спальному мішку Флойд облишив намагання заснути і побрів на оглядову палубу. Тепер Юпітер здавався набагато більшим; кораблі мчали до точки найбільшого зближення на нічному боці планети. Дивовижний півмісяць демонстрував неабияку рясноту деталей — пояси хмар, різнобарвні плями — від сліпучо-білих до цегляно-червоних, темні цятки гейзерів із незнаних глибин, овал Великої червоної плями, яку неможливо було досягнути поглядом. Кругла чорна тінь від супутника, — на думку Флойда, напевно, Європи, — рухалася поверхнею. Він спостерігав це неймовірне видовище востаннє; навіть якщо через шість годин доведеться викластися на повну, просто злочин гаяти такі дорогоцінні миті на сон.

Де та пляма, яку Центр керування польотом просив обстежити? Вона мала розташовуватися в полі зору, але Флойд не був певен, що зараз її можна спостерігати вільним оком. Василій надто заклопотаний, щоб марудитися з цим; мабуть, Флойд зможе допомогти, самотужки зробивши невеликі аматорські астрономічні спостереження. Тридцять років тому протягом короткого періоду він навіть заробляв на життя як астроном-професіонал.

¹ Повстання 28 квітня 1789 року частини екіпажу на британському кораблі «Баунті» під час повернення з Таїті, куди корабель плавав по хлібне дерево. Заколот на «Баунті» став широко відомою історичною подією, що набула романтичного й пригодницького забарвлення, лігши в основу багатьох творів мистецтва.

Флойд активував управління головним п'ятдесятисантиметровим телескопом — на щастя, поле зору не застував гігантський «Діскавері» — і на середній потужності провів огляд уздовж екватора. Пляма була там, вона лише з'являлася з-за краю диска.

Силою обставин Флойд тепер був одним з найкращих експертів із Юпітера у Сонячній системі, а інші дев'ять авторитетних фахівців працювали й спали навколо нього. Він одразу ж помітив, що в цій плямі є щось дуже дивне; вона така неприродно чорна, що здавалася діркою, пробитою у хмарах. Із його погляду, пляма скидалася на еліпс із чітко окресленими краями; Флойд здогадався: якщо дивитися на неї прямо, вона матиме вигляд ідеального кола.

Він зробив кілька знімків, а потім повернув потужність на максимум. Швидке обертання Юпітера вже вивело утвір на кращий огляд; і чим більше він дивився, тим розгубленішим почувався.

— Василю, — покликав він по внутрішньому зв'язку, — якщо в тебе є вільна хвилинка, глянь на монітор п'ятдесятисантиметрового.

— Що ти там спостерігаєш? Це важливо? Я перевіряю орбіту.

— Звісно, роби своє. Та я знайшов ту пляму, про яку доповідав Центр керування польотом. Вона має дуже незвичайний вигляд.

— Дідко! Я й забув про це. Хороші ж із нас спостерігачі, якщо нам із Землі вказують, де дивитися. Дай мені ще п'ять хвилин, воно не втече.

«Справді, — подумав Флойд, — хіба стане ясніше». Та й не буде великою ганьбою пропустити щось, що помітили земні — чи місячні — астрономи. Юпітер надто великий, вони дуже зайняті, та й телескопи на Місяці та на Землі в сотні раз потужніші за той, яким він послуговується зараз.

Однаке пляма ставала все дивнішою. Дивлячись на неї, Флойд почав відчувати якийсь неспокій.

Пляма була чорною як сама ніч. А ще ідеально симетричною: коли її стало видно ліпше, це виявилось ідеальне коло. Проте коло не чітко окреслене, його обвід був трохи розмитим, наче не сфокусованим.

Чи йому здавалося, чи пляма росла, навіть коли він дивився на неї? Флойд хутко зробив заміри і вирішив, що пляма зараз має дві тисячі кілометрів у діаметрі. Вона тільки трохи менша за досі видиму тінь Європи, але настільки чорніша, що переплутати просто неможливо.

— Ану ж погляньмо, — сказав Василій трохи поблажливим тоном. — Що, на твою думку, воно таке? О...

Його голос урвався.

Раптом у Флойдовому мозку з крижаною ясністю сяйнула думка: «Це воно!»

Розділ 47. Останній обліт

Однак спричинені першим здивуванням побоювання вгамувалися: важко уявити, як чорна пляма на поверхні Юпітера може становити якусь небезпеку. Вона була незвичайна, незрозуміла, але не така нагально важлива, як оті критичні маневри, що чекали на них лише за сім годин. Успішне запалювання на точці найбільшого наближення — це все, що зараз важило, у них буде достатньо часу спостерігати загадкові чорні плями дорогою додому.

І спати. А зараз Флойд відмовився від будь-яких спроб відпочити.

Хоча почуття небезпеки — чи точніше відомої небезпеки — було набагато слабшим, аніж коли вони наближались до Юпітера вперше, суміш хвилювання й страхів не давали йому заснути. Хвилювання здавалося природним і зрозумілим, страх же мав складніші причини. Флойд дотримувався простого правила: ніколи не бентежитися через речі, на котрі він не міг якось вплинути; будь-яка зовнішня загроза виявиться у свій час, тоді нею й варто перейматися. Проте він напружено міркував, чи вони зробили все можливе, щоб захистити кораблі.

Крім механічних поломок на борту, існувало ще чимало приводів хвилюватися. Стрічка, що з'єднувала «Леонова» та «Діскавері» наче й не виказувала схильність ковзати, але наближалось її найсерйозніше випробовування. Також украй важливою мала стати мить роз'єднання, коли маленькі вибухові пристрої, призначені стрясти Старшого брата, мали спрацювати на небезпечно близькій відстані від корпусу. І, звичайно, Еал.

Досі комп'ютер стежив за маневрами виходу з орбіти вишукано точно. Він пройшов змодельовану репетицію ситуації обльоту навколо Юпітера до найостаннішого викиду пального «Діскавері» без жодних коментарів чи заперечень. І хоч Чандра, як і було погоджено, обережно пояснив йому, що вони намагаються зробити, чи Еал справді зрозумів, що відбувається?

У Флойда виникло одне побоювання, яке за останні кілька днів перетворилося майже на одержимість. Він уявляв: усе минуло чудово, кораблі вже на півдорозі завершального маневру, величезний диск Юпітера заповонив усе небо лише за кількасот кілометрів унизу — аж раптом Еал, прочистивши своє електронне горло, каже:

— Докторе Чандро, можу я вас запитати?

Це сталося, але не зовсім так.

Велика чорна пляма, як її одразу ж охрестили, тепер зникла з поля зору завдяки швидкому обертанню Юпітера. За кілька годин кораблі, досі на етапі прискорення, зустрінуться з нею на нічному боці планети, тож вони мали останню нагоду спостерігати її при денному світлі.

Чорна пляма досі росла з незвичайною швидкістю; за останні дві години вона збільшилася вдвічі. Окрім того, що розширюючись, вона зберігала свою концентровану чорноту, пляма поширювалася, немов чорнильна пляма на воді. Її межі — зараз вони рухалися поверхнею Юпітера зі швидкістю, близькою до звукової — усе ще здавалися розмитими, начебто не сфокусованими; встановивши корабельний телескоп на максимальну потужність, зрештою вдалося з'ясувати причину.

На відміну від Великої червоної плями, Велика чорна пляма була не суцільним витвором, вона складалася з мільярдів маленьких цяток, як друковане зображення, якщо розглядати його крізь збільшувальне скло. На більшій частині її поверхні ці цятки були розташовані так близько, що майже торкалися одна одної, але до ободу відстань між ними збільшувалася, тому Пляма завершувалася сірими півтінями і не мала чітко окреслених меж.

Там мало бути майже мільйон тих загадкових цяток, чітко видовжених немов еліпси, а не кола. Катерина, людина зі, здається, найменш розвинутою уявою з-поміж усіх на борту, здивувала своїх друзів, зазначивши, що це має такий вигляд, немов хтось узяв повний мішок рису, пофарбованого в чорне, й розсипав його на поверхні Юпітера.

Сонце вже сідало за величезну арку денної половини планети, що швидко звужувалась у них на очах, а тим часом «Леонов» мчав на нічну сторону Юпітера назустріч своїй долі. Менш ніж за тридцять хвилин розпочнеться останнє запалювання, і все відбудеться просто блискавично.

Флойд думав, чи варто йому приєднатися до Чандри та Керноу, що працювали на «Діскавері». Проте він нічим не зміг би їм допомогти, а у випадку якоїсь непередбачуваної ситуації лише плутався б під ногами. Вимикач лежав у кишені Керноу, і Флойд розумів, що молодший інженер зможе швидше зреагувати, ніж він.

Якщо Еал покаже хоч найменший знак непокори, його можна вимкнути менш аніж за секунду, але Флойд був певен, що такі крайні заходи не знадобляться. Відтоді, як йому дозволили чинити на власний розсуд, Чандра охоче співпрацював у справі налагодження передачі ручного контролю, якщо в цьому, на жаль, виникне необхідність. Флойд не сумнівався: ученому можна довірити виконувати свій обов'язок, хоча Чандра, може, і шкодував, що доводиться так чинити з Еалом.

Керноу цю впевненість не поділяв. Він навіть сказав Флойду, що почувався б спокійніше, якби міг дозволити собі таку розкіш, як вимикач для Чандри. Тим часом уже ніхто нічого не міг вдіяти, хіба що чекати й дивитись, як наближається скупчення хмар нічного боку планети, що тьмяно видніли попереду завдяки світлу супутників, які зараз проходили над цією частиною поверхні, а також завдяки сйиву фотохімічних реакцій та частим колосальним блискавкам ураганів, більших за саму Землю.

Затулене величезною планетою, Сонце за ними згасло за секунди. Коли вони знову його побачать, то мають уже бути на шляху додому.

— Двадцять хвилин до запалювання. Усі системи функціонують нормально.

— Дякую, Еале.

«Цікаво, — думав собі Керноу, — чи Чандра казав правду, оголосивши, що Еал не зрозуміє, якщо з ним говоритиме ще хтось, окрім нього. Я частенько теревенив із цим комп'ютером, коли нікого не було поруч, і він завжди прекрасно тямив, про що я. Хоча для дружньої балачки небагато залишилося часу, а шкода, це могло б допомогти зняти напругу. Що Еал думає — якщо він думає — про цю місію? Усе своє життя Керноу намагався уникати абстрактних філософських питань. «Я людина болтів і гайок», — часто-густо заявляв він, хоча на борту космічних кораблів такого добра знайшлося б небагато. Колись він висміяв би цю думку, але зараз почав міркувати. Чи відчуває Еал, що його скоро покинуть, а якщо й так, то чи образиться він за це? Керноу майже видобув пристрій

для вимикання комп'ютера з кишені, проте зупинився. Він уже робив це так часто, що Чандра міг щось запідозрити.

Усоте він повторив про себе послідовність подій, що мали відбутися протягом наступної години. Тієї миті, коли в «Діскавері» вичерпається запас палива, вони вимкнуть усі системи, крім основних, і кинуться до «Леонова» через сполучну трубу. Потім трубу роз'єднають і активують вибухівку. Якщо все піде за планом, від'єднання відбудеться тієї миті, коли вони підлетять до Юпітера найближче, бо саме так вдасться максимально використати гравітаційні щедроті планети.

— П'ятнадцять хвилин до запалювання. Усі системи в порядку.

— Дякую, Еале.

— До речі, — сказав Василій з іншого корабля, — ми знову перетнемося з Великою чорною плямою. Цікаво, чи побачимо щось нове?

«Сподіваюся, ні, — подумав Керноу, — зараз у нас і так досить клопоту».

Одначе він таки мигцем зиркнув на зображення, яке Василій вивів на монітор телескопа.

Спершу він не помітив нічого, окрім чудернацького сяйва планети, потім розгледів на обрії коло густішої темряви. Воно рухалось уперед з незвичайною швидкістю.

Василій підкрутив підсвітку, і зображення дивно проясніло. Виявилося, Велика чорна пляма складається з мріадів однакових елементів.

«Господи, — подумав Керноу, — я просто не вірю в це!»

Він чув вигуки здивування з «Леонова»: інші астронавти поділяли його почуття.

— Докторе Чандро, — сказав Еал, — я зафіксував у голосах стресові ноти. Якісь проблеми?

— Ні, Еале, — швидко відповів Чандра. — Місія проходить нормально. Ми просто трохи здивовані — це все. Що ти можеш сказати про зображення на моніторі 16?

— Я бачу нічний бік Юпітера. Там є кругла зона, 3250 кілометрів у діаметрі, яка майже повністю вкрита прямокутними об'єктами.

— Скільки їх?

Запанувала коротка пауза, а відтак Еал вивів на екран число: $1,355,000 \pm 1,000$

— І ти впізнаєш їх?

— Так, вони такого самого розміру й форми, як і об'єкт, який ви звикли називати Старший брат. Десять хвилин до запалювання. Усі системи готові.

«Мої — ні», — подумав Керноу. Тож ця бісова плита полетіла до Юпітера розмножуватися. Було щось водночас і комічне, і зловісне в цій пошесті чорних монолітів, і він збентежено відчув, що неймовірне зображення на екрані монітора йому нагадує...

Звісно — аякже! Міріади однакових чорних прямокутників нагадували доміно. Багато років тому він дивився документальне відео, що показувало команду трохи божевільних японців, які терпляче ставили доміно на один бік, отож коли витягнути один елемент, усі інші неминуче попадають. З них утворили складні візерунки: якісь стояли під водою, якісь — угорі та внизу на невеликих сходах, ще інші — на різних доріжках, тому, падаючи, вони утворювали малюнки й візерунки. Поставити їх забрало тижні; Керноу пам'ятав, що кілька разів землетруси руйнували зроблене, а фінальне падіння усіх доміно від першого до останнього забрало понад годину.

— Вісім хвилин до запалювання. Усі системи готові. Докторе Чандро, чи можу я зробити пропозицію?

— Що там, Еале?

— Це дуже незвичайний феномен. Можливо, мені перервати зворотний відлік, щоб ви могли його дослідити?

На борту «Леонова» Флойд хутко попрямував на капітанський місток. Він міг знадобитися Тані та Василю. Яка ситуація! А раптом Чандра стане на бік Еала? Якщо так трапиться — вони обоє будуть теоретично праві. Зрештою, чи не для цього вони сюди прибули?

Якщо вони зупинять відлік, корабель облетить навколо Юпітера і повернеться назад у ту саму точку за дев'ятнадцять годин. Дев'ятнадцять годин не становлять особливої проблеми; якби не загадкова пересторога, він і сам рекомендував би так учинити.

Проте в них було щось більше за попередження. Унизу під ними поверхнею Юпітера ширилася чума планетарного масштабу. Можливо, вони тікають від найнезвичайнішого явища в історії науки. Якщо навіть і так, він волів би досліджувати його з безпечнішої відстані.

— Шість хвилин до запалювання, — сказав Еал. — Усі системи готові. Я можу зупинити зворотний відлік, якщо ви погодитесь.

Дозвольте нагадати, мої безпосередні обов'язки — досліджувати на поверхні Юпітера все, що може бути пов'язане з розумом.

Флойд добре впізнав цю фразу, адже сам її написав. Як він зараз хотів видалити її з пам'яті Еала!

За хвилину він дійшов до капітанського містка й приєднався до Орлових. Подружжя занепокоєно глянуло на нього.

— Що порадиш? — швидко запитала Таня.

— Боюся, усе залежить від Чандри. Можу я з ним поговорити по приватній лінії?

Василій передав мікрофон.

— Чандро? Еал не може нас чути?

— Так, докторе Флойде.

— Ви маєте діяти хутко. Переконайте його не зупиняти відлік, скажіть, що ми вдячні йому за його...е...ентузізм дослідника — і це правильна позиція, але ми вирішили, що він упорається з роботою й без нашої допомоги. Та ми, звісно, увесь час будемо з ним на зв'язку.

— П'ять хвилин до запалювання. Усі системи готові. Я досі чекаю на вашу відповідь, докторе Чандро.

«Як і ми всі, — подумав Керноу, перебуваючи лише за метр від ученого. — Якщо доведеться натиснути цю кнопку, зрештою, для мене це буде полегшення, навіть більше, я зроблю це залюбки.

— Дуже добре, Еале. Продовжуй відлік. Я абсолютно певен, що ти зможеш досліджувати цей феномен на поверхні Юпітера без нашого нагляду. Звісно, ми завжди будемо з тобою на зв'язку.

— Чотири хвилини до запалювання. Усі системи готові. Завершено герметизацію паливного бака. Стійка напруга на пусковому механізмі плазми. Ви впевнені, що вирішили правильно, докторе Чандро? Мені подобається працювати та спілкуватися з людськими істотами. Корабель іде під кутом в один мрад.

— Нам також подобається працювати з тобою, Еале. І ми будемо взаємодіяти, навіть коли між нами проляже відстань у мільйони кілометрів.

— Три хвилини до запалювання. Усі системи готові, перевірено радіаційний захист. Є проблема затримки в часі, докторе Чандро. Можливо, виникне потреба онлайн-консультацій.

«Це божевілья якесь, — подумав Керноу, не випускаючи вимикача. — Я справді вірю, що Еалу самотньо. Чи він копіює якусь частину особистості Чандри, про яку ми не підозрювали?»

Непомітно блимнули вогники; лише людина добре обізнана з усіма нюансами поведінки «Діскавері» могла звернути на це увагу. Новини могли бути як добрі, так і погані — запалилася плазма чи запалювання відкладено... Керноу наважився швидко глипнути на Чандру — обличчя маленького науковця було похмуре й виснажене, і чи не вперше інженер відчув до нього співчуття як до людини.

А ще Керноу згадав приголомшливу інформацію, якою з ним поділився Флойд: Чандра хотів залишитися з кораблем і скласти Еалу компанію в трирічній мандрівці до Землі. Він більше нічого про це не чув, напевно, після попередження Боумена про таку пропозицію просто забули. Утім, можливо, Чандра знову запав у спокусу, якщо справді так, то на цій стадії він нічого не міг удіяти. На необхідні приготування просто немає часу, навіть якщо вони залишаться на іншій орбіті й затримаються довше за кінцевий термін. Та й Таня не дозволить цього після всього, що сталося.

— Еале, — прошепотів Чандра, так тихо, що Керноу заледве зміг його розчути. — Нам треба піти. Я не маю часу пояснювати причини, але запевняю тебе, що вони дуже вагомі.

— Дві хвилини до запалювання. Усі системи працюють. Зроблено остаточні приготування. Мені шкода, що ви не залишитися. Чи не могли б ви назвати мені деякі з цих причин у порядку важливості?

— Не за дві хвилини, Еале. Продовжуй відлік. Я поясню пізніше. Ми ще більше ніж годину будемо разом.

Еал не відповів. Мовчанка тривала досить довго. Напевно, уже минула хвилина, яку комп'ютер мав оголосити...

Керноу глянув на годинник. «Господи, — подумав він, — Еал пропустив оголошення! Він зупинив відлік?» Рука Керноу непевно стисла вимикач. «Що мені тепер робити? Хай би Флойд сказав хоч щось, але він, напевно, боїться зробити гірше... Почекаю, доки спливе час, — ні це надто критично, мабуть, іще одну хвилину — потім я вимкну його і ми зробимо все вручну...»

Далеко-далеко почувся слабкий свист, немов звук торнадо, що наближалось з-за обрію. «Діскавері» почав вібрувати — це перша ознака повернення сили тяжіння.

— Запалення, — оголосив Еал. — Повна тяга через п'ятнадцять секунд.

— Дякую, — відповів Чандра.

Розділ 48. Через нічний бік

Гейвудові Флойду в раптом незнайомому — бо без невагомості — інтер'єрі льотної палуби «Леонова» події, що відбувалися далі, здавалися схожими радше на класичну уповільнену зйомку нічного жакіття, аніж на реальність. Лише раз у своєму житті він знав подібну ситуацію, коли сидів на задньому сидінні машини під час неконтрольованого заносу. Там теж виникло відчуття повної безпорадності спільно з думкою: «Це не має значення, усе насправді відбувається не зі мною».

Зараз, коли почався етап запалювання, його настрої змінився, світ знову почав здаватися справжнім. Усе спрацювало так, як він планував: Еал скерував їх на безпечну подорож до Землі. З кожною наступною хвилиною їхнє майбутнє ставало все певнішим; Флойд починав помалу заспокоюватися, хоча він і зоставався насторожі щодо всього, що відбувалося навколо.

Востаннє — і коли ще якась людина потрапить сюди знову? — він пролітав над нічним боком найбільшої планети, що за обсягом дорівнювала тисячі Земель. «Леонов» повернувся так, що опинився між «Діскавері» та Юпітером, тому огляд на хмари, що таємниче поблискували внизу, був вільний. Навіть зараз десятки інструментів зондували й записували інформацію про планету; Еал і далі провадив дослідження, навіть коли люди пішли.

Після того як нагальна криза минула, Флойд обережно попрямував «униз» із льотної палуби — як дивно знову відчувати вагу, хай навіть вона становить десять кілограмів! — і приєднався до Жені та Катерини в спостережній кімнаті.

Крім тьмяних червоних вогників, що попереджали про надзвичайну ситуацію, тут панувала цілковита темрява, тож вони могли повною мірою насолодитися неймовірним видовищем ззовні.

Він поспівчував Максові Брайловському та Саші Ковальову, які у повному спорядженні сиділи біля герметичного люка й прогавили таку неперевершену виставу. Вони мали бути готові вийти в космос і перерізати троти, що з'єднували кораблі, якщо раптом не спрацює вибухівка.

Юпітер заповнив усе небо, він простягався просто перед ними за п'ятсот кілометрів унизу, тож астронавти могли розгледіти лише крихітний клаптик його поверхні — не більше ніж можна спостерігати на Землі з висоти п'ятдесяти кілометрів над рівнем моря.

Коли очі звикли до темного світла, яке відбивалося від крижаного шару далекої Європи, Флойд побачив на диво багато подробиць. Щоправда, при такому освітленні розрізнити кольори неможливо, хіба вкраплення червоного то тут, то там, але обриси хмар проглядалися, Флойд навіть помітив краєчок маленького циклонного шторму, що чимось нагадував овальний острів, укритий снігом. Велика чорна пляма давно сховалася за обрій, вони не побачать її, аж доки не стануть на шлях додому.

Унизу між хмарами час від часу спалахувало світло, здебільшого його викликали юпітеріальні еквіваленти гроз. Однак інші саява та спалахи люмінесценції були триваліші й таємничіші за походженням. Інколи кола світла розходилися немов ударні хвилі від центрального джерела, а ще траплялися промені, що оберталися, та світлові віяла. Потрібна лише дешифрувальна фантазія, щоб уявити, що вони є доказом існування технологічної цивілізації внизу під хмарами — вогні міст, маяки аеропортів. Але радар і зонд аеростат давно довели, що там немає нічого твердого тисячі й тисячі кілометрів, увесь шлях до недосяжного ядра планети.

Північ на Юпітері! Останній великий план був найчарівнішою інтерлюдією, яку Флойд міг пригадати за все своє життя. І він повністю насолоджувався цією миттю, бо, напевно, зараз нічого лихого не могло трапитися; ба навіть якби й трапилось, йому ні за що собі дорікнути. Він зробив усе можливе, щоб забезпечити успіх операції.

У вітальні панувала тиша, нікому не хотілося говорити, а килим хмар повільно розгортався під ними. Кожні кілька хвилин Таня й Василій оголошували поточний стан запалювання; ближче до кінця запалювання на «Діскавері» напруга знову почала зростати. Це була критична мить — і ніхто не знав, коли саме вона настане. В астронавтів виникли певні сумніви щодо точності датчиків палива, але запалювання мало тривати, доки паливні баки не спустошаться зовсім.

— Роз'єднання за десять секунд, — повідомила Таня. — Вальтере, Чандро, готуйтеся відходити. ...Максе, Василю, на свої позиції. П'ять... чотири... три... два... один... нуль!

Нічого не змінилось; слабке гудіння моторів «Діскавері» досі долиняло до них через товщину двох корпусів, а вага, індукована тягою, досі хапала їх за кінцівки.

«Нам щастить, — подумав Флойд. — Очевидно, датчики показували менше пального, ніж його виявилось насправді». Кожна секунда подальшого запалювання була для них подарунком, кожна

секунда могла означати навіть різницю між життям і смертю. І як дивно слухати рахунок на збільшення замість зворотного відліку!

П'ять секунд... десять секунд... тринадцять секунд. Ось вона — щаслива тринадцятка!

Повернулися невагомість і тиша. Обидва кораблі вибухнули радісними вигуками. Та веселощі швидко вщухли, бо екіпажу належало виконати багато роботи, до того ж швидко.

Флойд боровся зі спокусою піти до герметичного люка, щоб привітати Чандру та Керноу, щойно вони піднімуться на борт «Леонова». Проте там він би лише заважав усім — біля герметичного люка й так зібрався цілий натовп: Макс і Саша готувалися до можливого виходу в космос, та й трубку, що сполучала два кораблі, мали от-от роз'єднати. Краще чекати нагоди привітати героїв у вітальні. Полегшення, яке відчував Флойд, невпинно зростало. Уперше за тижні він міг забути про свій пульт вимкнення комп'ютера. Ця штука-вина так і не знадобилася; Еал виконав свою місію бездоганно. Якби він забажав, то відтоді, як «Діскавері» вичерпала запас свого палива, він міг би взагалі не впливати на місію.

— Усі на борту, — виголосив Саша. — Люки задраяно. Я збираюся підірвати вибухівку.

Коли здетонувала вибухівка, не почулося жодного звуку. Це здивувало Флойда: він чекав на якийсь шум, що передавався б через троси, туго напнуті між кораблями. Але, без сумніву, усе спрацювало за планом, бо «Леонов» кілька разів здригнувся, немов хтось постукав йому по корпусу. За хвилину Василій запустив двигуни на одне коротке запалювання.

— Ми вільні! — закричав він. — Сашо, Максє, ваша допомога не знадобиться! Усі мерщій по гамаках — запалювання за сто секунд!

Тепер Юпітер відкочувався назад, а за вікном з'явилася дивна нова фігура — довга, схожа на скелет, рама «Діскавері», навігаційні вогні досі світилися, поки корабель відпливав від них в історію. Проте часу для сентиментальних прощань не залишилося, менш ніж за хвилину почне працювати двигун «Леонова».

Флойд ніколи не чув, як він працює на повну потужність, і йому кортіло захистити свої вуха від протяжного реву, що тепер заполонив Усесвіт. Конструктори «Леонова» не стали навантажувати корабель звукоізоляцією, яка знадобиться лише кілька годин у подорожі, що триватиме роки. Вага тепер здавалася величезною, хоч заледве досягала чверті того, до чого він звик за все своє життя.

Менш ніж за хвилину «Діскавері» зник позаду, але сяйво сигнального маяка можна було розгледіти до того, як корабель шез за обрієм. Іще раз Флойд нагадав собі: «Я облітаю навколо Юпітера, цього разу набираючи швидкість, не можна втрачати цієї нагоди». Він глянув на Женю, яку було видно в темряві, вона притислася носом до оглядового ілюмінатора. Чи вона також згадала той випадок, коли вони ділили між собою спальник? Цього разу небезпеки того, що вони згорять, не було, чи принаймні вона не боялася такої долі. Тепер без сумніву, завдяки Максові й, можливо, також Вальтеру, Женя здавалася впевненішою і веселішою, ніж на початку мандрівки.

Дівчина, напевно, відчула, що він за нею спостерігає, тож обернулася і всміхнулася, жестом вказавши на хмари, що котилися вниз.

— Дивіться! — гукнула вона йому на вухо. — У Юпітера новий місяць!

«Що вона намагається сказати? — не второпав Флойд. Женина англійська досі залишалася слабкуватою, але вона не могла помилитися в такому простому реченні, як оце. — Я певен, що розчув її правильно, але вона вказує додолу, а не вгору».

А потім він зрозумів, що пейзаж одразу під ними став значно яскравішим; Флойд міг навіть розрізнити жовте й зелене, яке доти було незримим. Щось набагато яскравіше, ніж Європа сяяло на хмари Юпітера.

Сам «Леонов», яскравіший, аніж полуденне сонце Юпітера, розквітнув оманливим світанком над світом, який полишав назавжди. Стокілометровий стовп розжареної плазми слідував за кораблем, вириваючись із двигуна Сахарова й розсіюючи залишки енергії у вакуумі космосу.

Василій зробив оголошення, але слова не розібрати. Флойд глянув на годинник: так, це має відбутися саме зараз. Вони досягли потрібної швидкості, щоб відірватися від Юпітера. Гігант їх ніколи не впіймає.

А потім за тисячі кілометрів попереду в небі з'явився гігантський вигин сліпучого світла, повен блаженних обіцянок, мов веселка на Землі. За кілька секунд Сонце зійшло привітати їх — те прекрасне Сонце, яке відтепер ставатиме яскравішим і ближчим щодня. Ще кілька хвилин постійного тяжіння — і «Леонов» без вороття стане на шлях довгої мандрівки додому.

Флойд відчував неймовірне полегшення. Незмінні закони небесної механіки проведуть його крізь внутрішню Сонячну систему повз переплутані орбіти астероїдів, повз Марс — нічого не зупинить його на шляху до Землі.

Переживаючи ейфорію цієї миті, він забув про загадкову чорну пляму, що поширювалася на поверхні Юпітера.

Розділ 49. Пожирач світів

Вони побачили її наступного ранку за корабельним часом, коли пляма вийшла на денний бік Юпітера. Площа темряви розширилася настільки, що закривала більшу частину планети, нарешті вони могли неквапливо дослідити її в деталях.

— Знаєте, що це мені нагадує? — спитала Катерина. — Так вірус атакує клітину. Фаг упорскує своє ДНК в бактерію, а потім розмножується, доки не поглине її всю.

— Ти припускаєш, — недовіриливо мовила Таня, — що *Zaradka* пожирає Юпітер?

— Принаймні це має саме такий вигляд.

— Не дивно, що Юпітер починає скидатися на хворого. Проте водень і гелій не надто поживна дієта, а іншого в його атмосфері обмаль. Лише кілька відсотків.

— Кілька відсотків для Юпітера — це квінтильйони тонн сірки, вуглецю, фосфору та всякого іншого з нижнього рядка періодичної таблиці, — зазначив Саша. — У будь-якому разі ми говоримо про технології, які, напевно, роблять те, що не заперечує закони фізики. Якщо є водень, чого ще треба? З відповідними ноу-хау, з цього елемента можна синтезувати всі інші.

— Вони пожирають Юпітер, це безперечно, — сказав Василь. — Гляньте на це.

Він збільшив на екрані телескопа один з міриадів однакових прямокутників. Навіть неозброєним оком можна було помітити цівки газу, що їх усмоктували менші грані плити. Чимось схоже на те, як залізна тирса роїться навколо полюсів магнітів.

— Мільйон пилосмоків, — завважив Керноу, — всотують у себе атмосферу Юпітера. Але навіщо? І що вони з нею робитимуть?

— А як вони розмножуються? — запитав Макс. — Ви зафіксували сам процес?

— І так, і ні, — відповів Василій. — Ми надто далеко, щоб розглянути деталі, але це щось подібне до ділення амеби.

— Ви маєте на увазі, вони діляться навпіл і частини доростають до відповідного розміру?

— *Нет*. Маленьких *Загадок* не існує, здається, вони ростуть, доки не стануть удвічі товщими, а потім розділяються посередині, утворюючи ідентичних близнюків. Цикл повторюється приблизно через кожні дві години.

— Дві години! — вигукнув Флойд. — Не дивно, що вони поширилися більше ніж на половину планети. Це ж хрестоматійний приклад експоненціального зростання.

— Я знаю, що це таке, — сказав Терновський з раптовим захватом. — Це машини фон Неймана.

— Думаю, ти маєш рацію, — сказав Василій. — Одначе це не пояснює, що вони роблять. Повісивши на них наличку, ми не надто зарадимо справі.

— А що таке, — жалісно запитала Катерина, — ці машини фон Неймана? Поясніть, будь ласка.

Орлов і Флойд заговорили дуєтом. На мить вони спантеличено замовкли, а потім Василій, засміявшись, кивнув американцю.

— Катерино, уяви, що в тебе є грандіозне інженерне завдання. Наприклад, видобування корисних порід з усієї поверхні Місяця. З цією метою ти можеш побудувати мільйон машин, але така праця забере кілька століть. Якщо ти досить розумна, то побудуєш одну машину, але ця машина матиме здатність репродукувати себе з навколишньої сировини. Тож ти починаєш ланцюгову реакцію і за короткий час матимеш достатньо машин, щоб виконати роботу за десятиліття, замість тисячоліття. Наше космічне агентство роками носилося з цією ідеєю, так само, як і ви, Таню, наскільки я знаю.

— Так, експоненціальні машини. Ідея, що не спала на думку навіть Ціолковському.

— Я не став би на це закладатися, — зазначив Василій. — Отож, розумієш, Катерино, твоя аналогія виявилася доволі близькою. Бактеріофаги — це машини фон Неймана.

— А ми всі хіба ні? — поцікавився Саша. — Я певен, Чандра визначив би людей саме так.

Чандра кивнув, погоджуючись.

— Звісно. Сам фон Нейман запозичив цю ідею в живих організмів.

— І ці живі машини їдять Юпітер!

— Звісно, схоже на те, — погодився Василій. — Я зробив деякі розрахунки і не можу повірити їхньому результату, хоча це проста арифметика.

— Можливо, вона проста для тебе, — сказала Катерина. — Спробуй пояснити нам без тензорів і диференційних рівнянь.

— Ні, я маю на увазі справді просту арифметику, — наполягав Василій. — Це прекрасний приклад демографічного вибуху, про який ви, лікарі, кричали в минулому столітті. *Зарадка* розмножується кожні дві години. Тож лише за двадцять годин кількість *Зарадок* подвоїться десять разів. Одна *Зарадка* стане тисячею.

— Тисячею двадцятьма чотирма, — уточнив Чандра.

— Я знаю, але округлімо суму, щоб її легше сприймати. Через сорок годин їх буде мільйон, через вісімдесят — мільйон мільйонів. Ми саме на цій стадії, і зрозуміло, що зростання не може тривати довіку. За кілька днів вони важитимуть більше, ніж Юпітер!

— Тож невдовзі почнуть голодувати, — сказала Женья. — І що тоді?

— Сатурн має досить апетитний вигляд, — зазначив Брайловський. — Потім Уран і Нептун. Сподіваймося, вони не помітять маленьку Землю.

— Марна надія! *Зарадка* шпигувала за нами три мільйони років! Раптом Вальтер Керноу розреготався.

— Що смішного? — урвала його Таня.

— Ми говоримо про ці штуки, наче це особи — розумні сутності. Але ж ні, моноліти — то лиш інструменти. Універсальні знаряддя, здатні виконати будь-яку роботу. На Місяці був сигнальний маяк чи прилад для спостереження, якщо хочете. Те, з чим здибався Боумен, — наша *Зарадка* — є своєрідною транспортною системою. І зараз вона робить щось, хоч Бог його зна, що саме. А можуть бути й інші по всьому Всесвітові. У дитинстві я мав щось таке... Знаєте, що таке наша *Зарадка*? Космічний відповідник старого доброго швейцарського армійського ножа!

Частина VII

СВІТАНОК ЛЮЦИПЕРА

Розділ 50. Прощання з Юпітером

Нелегко записувати це повідомлення, особливо після того, яке він щойно надіслав своєму адвокатуві. Флойд почувався лицеміром, але знав: це конче треба зробити, щоб мінімізувати неминучий біль для них обох.

Флойд сумував, але більше не впадав у розпач. Оскільки він повертався на Землю в ореолі успішно виконаного завдання — якщо не героїзму — він торгуватиметься з позиції сили. Ніхто, жодна жива душа не забере в нього Кріса.

— Моя любя Керолайн (більше не «кохана»), я повертаюся додому. Коли ти отримаєш моє повідомлення, я буду вже в стані гібернації. Лише за кілька годин я розплющу очі й побачу прекрасну блакитну Землю в космосі переді мною. Принаймні так це здається мені.

Розумію, що для тебе мине ще багато місяців, і мені шкода. Утім, ми знали, що так воно буде, ще до того, як я відлетів, тому нам немає на що нарікати. Я повернуся на кілька тижнів раніше, ніж передбачалося, бо в нас змінилися плани.

Сподіваюся, ми зможемо дещо з'ясувати. Головне запитання: що найкраще для Кріса? Хай якими були наші почуття, на перше місце ми маємо ставити його інтереси. Я певен, що роблю саме так, і знаю, що саме так вчиниш і ти.

Флойд зупинив запис. Чи варто говорити те, що саме він має на увазі: «Хлопцю потрібен батько»? Ні, це буде нетактовно, і може лише погіршити ситуацію. Керолайн відповість, що між народженням і чотирма роками мати значить для дитини більше, а якщо він гадає інакше, то треба було залишатися на Землі.

— ...Тепер про будинок. Я радий, що регенти вирішили так, це зробить справу простішою для нас обох. Знаю: ми обоє любимо це місце, але тепер воно завелике й викликатиме забагато спогадів.

Після прибуття я, напевно, орендую помешкання в Хіло: маю надію швидко знайти хороше місце.

Є одна річ, яку можу пообіцяти всім, — я більше не залишати Землю. Досить з мене космічних подорожей. О, ну можливо, хіба на Місяць літатиму, але, звісно, це буде лиш екскурсія на вихідні.

До речі, якщо говорити про місяці, ми щойно проминули орбіту Синопе, тож зараз покидаємо систему супутників Юпітера. Сам Юпітер за двадцять мільйонів кілометрів, і він ледь трохи більший, аніж Місяць, якщо на нього дивитися із Землі.

Проте навіть із цієї відстані можна сказати, що з планетою коїться щось жахливе. Її гарний оранжевий колір зник; вона стала хворобливо сірою і зберегла тільки дрібку колишнього блиску. Не дивно, що зараз це лише тьмяна зірочка в небесах Землі.

Утім, більше нічого не відбувається, а кінцевий термін уже давно збіг. Чи могло так статися, що то була фальшива тривога чи просто космічний жарт? Сумніваюся, що ми колись дізнаємось. У будь-якому разі це дасть нам змогу прибути на Землю, випереджаючи графік, і я дуже з цього радий.

До побачення, Керолайн, дякую тобі за все. Сподіваюся, ми залишимося друзями. Передай Крісу, що я його люблю.

Закінчивши запис, Флойд посидів якийсь час мовчки у крихітній каюті, якої більше не потребував. Він уже збирався віднести аудіо на місток для передачі на Землю, аж тут з'явився Чандра. Флойд був приємно здивований тим, як учений сприйняв розлуку з Еалом. Вони досі спілкувалися по кілька годин на день, обмінюючись інформацією про Юпітер і перевіряючи ситуацію на борту «Діскавері». Хоча ніхто й не сподівався від Чандри бурхливого вияву емоцій, здавалося, він змирився зі своєю втратою. Миколай Терновський, єдина довірена особа Чандри на кораблі, пояснив Флойді ймовірну причину його поведінки.

— У Чандри з'явився новий проект, Вуді. Пам'ятай, він працює там, де робиться щось нове, а Еал уже застарів. За останні кілька місяців Чандра багато чого навчився. Можеш здогадатися, чим він переймається зараз?

— Відверто кажучи, навіть не здогадуюся. Хіба що ти мені скажеш.

— Він розробляє Еала 10 000.

Флойдіві обвисла щелепа.

— Що ж, це пояснює ті загадкові повідомлення до Урбани, про які бурчав Саша. Ну, принаймні невдовзі Чандра більше не блокуватиме системи.

Коли науковець увійшов до каюти, Флойд пригадав цю розмову; він ані хвилини не сумнівався в правдивості здогадів Миколая. Та дещо досі його цікавило.

— Чандро, — промовив він, — не знаю, чи зможу віддячити вам за роботу, яку ви виконали на об'льоті, вмовивши Еала до співпраці. Я справді побоювався, що з ним виникнуть проблеми. Однак ви весь час залишалися певними щодо нього — і виявилися праві. Проте чи не відчуваєте ви докорів сумління?

— Аж ніяк, докторе Флойде.

— Чому ні? Еал має відчувати, що ситуація стає загрозливою, — і ви ж пам'ятаєте, чим це завершилося минулого разу.

— Тут є відмінність. Якщо дозволите так висловитися, можливо, успіх цього разу в дечому залежав від нашого національного характеру.

— Щось я не розумію.

— Сприйміть це так, докторе Флойде. Боумен намагався застосувати проти Еала силу. А я — ні. У моїй рідній мові є слово «ахімса». Його зазвичай перекладають як «ненасилля», а проте воно має позитивне значення. Я старанно застосовував ахімсу до Еала.

— Безперечно, ахімса — це дуже добре. Але трапляється так, що потрібне щось дієвіше, і хай як це прикро, інколи доводиться його застосовувати.

Флойд зробив паузу, він боровся зі спокусою. Святенність Чандри трохи дратувала. Не зашкодить повідомити йому факти, що спустять цього праведника з небес на землю:

— Я радий, що все спрацювало. Проте могло й не спрацювати, тож про всяк випадок я приготувався. Ахімса, чи як ви там кажете, це слушно, але зізнаюся, що мав підстраховку для вашої філософії. Якби Еал виявився, ну, затятим, я міг би з ним упоратися за секунду.

Одного разу Флойд бачив, як Чандра плаче; тепер йому довелося побачити, як він сміється, і це було не менш дивовижне явище.

— Справді, докторе Флойде! Мені шкода, що ви такої низької думки про мої розумові здібності. Від початку було зрозуміло, що ви десь установите вимикач. Я його від'єднав кілька місяців тому.

Чи зміг би вражений Флойд вигадати щось у відповідь на це, так і залишилося загадкою. Він досі стояв із роззявленим ротом, наче риба, яку викинули на берег, коли Саша гукнув з льотної палуби:

— Капітане! Колеги! Мерщій до моніторів! *БОЖЕ МОЙ!* ПОДИВІТЬСЯ НА ЦЕ!

Розділ 51. Велика гра

І ось тривале очікування завершилося. Ще в одному світі зародився розум і покидав колиску своєї планети. Давній експеримент майже досяг кульмінації.

Ті, хто розпочав цей експеримент багато тисячоліть тому, не були людьми, вони навіть віддалено не нагадували людей. Однак ці істоти з плоті й крові, дивлячись у глибини космосу, відчували страх, подив і самотність. Щойно їм випала нагода, як вони полинули до зірок. Блукаючи Всесвітом, ці істоти зустрічали багато форм життя, вони спостерігали роботу еволюції в тисячах світів. І бачили, як часто перший спалах розуму займався й гаснув у космічній темряві.

У всіх галактиках і світах вони не знайшли нічого дивовижнішого за розум, тому заохочували його розвиток скрізь, де тільки могли. Вони стали фермерами на зоряних ланах, сіяли й інколи навіть пожинали.

Проте іноді їм доводилося нещадно виривати бур'ян.

Величезні динозаври вже давно загинули, коли дослідницький корабель увійшов у Сонячну систему після мандрівки, яка тривала тисячі років. Інопланетяни проминули замерзлі зовнішні планети і, ненадовго зупинившись над пустелями Марсу, що помирав, звернули свою увагу на Землю.

Послані розвідники доповіли, що цей світ кишить життям. Протягом року вони вивчали, збирали, каталогізували. Дослідивши все, що можна, вони почали проектувати. Працювали з багатьма видами на суходолі та в океані. Але котрий з їхніх експериментів увінчається успіхом, ніхто не знатиме ще мільйони років. Вони були терплячі, однак не безсмертні. А стільки всього ще чекало у Всесвіті з сотнями мільярдів сонць! Отож вони знову відлетіли в безодню, знаючи, що більше ніколи сюди не повернуться.

У цьому не було жодної потреби. Слуги, яких вони залишили, зроблять решту.

На Землі приходили та йшли льодовикові періоди, тимчасом як незмінний Місяць зберігав свою таємницю. Ще повільніше, ніж полярна крига, планетою ширилася цивілізація. Дивні, прекрасні та жахливі імперії повставали й занепадали, залишаючи набуті знання наступникам. Про Землю не забули, але ще один візит дав би мало користі. Земля — то лиш один з-поміж мільйонів мовчазних світів, який, можливо, колись заговорить.

Тепер еволюція серед зірок рухалася до нової мети. Перші дослідники Землі вже давно вийшли за межі можливостей плоті й крові; їхні машини стали кращі за їхні тіла, тож настав час переїжджати. Спершу їхній органічний мозок, а відтак лише думки переселилися в нові саяливі домівки з металу й пластику.

І так вони ширяли серед зірок. Будувати космічні кораблі більше не було потреби. Вони самі перетворилися на космічні кораблі.

Утім, епоха механічних тіл хутко минула. Невтомно проводячи експерименти, вони нарешті навчилися нагромаджувати знання в структурі самого простору й зберігати власні думки навечно в ґратках застиглого світла. Вони стали істотами з чистого випромінювання, вільними від тиранії речовини.

Отож, вони перетворилися на питому енергію, а в тисячах інших світів безглузді оболонки смикалися в танці смерті, а потім розсипалися на порох.

Тепер вони є недосяжними для часу володарями галактики. Вони плавали серед зірок, немов туман, пірнали в порожнинах простору. Але, попри свою божественну силу, вони ще не зовсім забули свого походження з теплої твані давно зниклого моря. І вони досі стежили за випробуваннями, які колись давно розпочали їхні предки.

Розділ 52. Запалювання

Він ніколи не сподівався повернутися сюди знову, та ще й з таким дивним завданням. Коли він зайшов на «Діскавері», корабель залишився далеко позаду «Леонова», що, рятуючись, усе уповільнювався на найвищій точці своєї орбіти серед зовнішніх супутників. Сила-силенна комет, що їх багато віків тому захопила гігантська планета, проходили навколо Юпітера по такому самому видовженому еліпсу, чекаючи, поки гравці з більшою гравітацією вирішать їхню долю.

Життя покинуло знайомі палуби й коридори. Чоловіки та жінки, що на короткий час пробудили корабель, послушалися його попередження; зараз вони, можливо, у безпеці, хоча напевно це й не відомо. Спливали останні хвилини, він усвідомлював: ті, хто контролює його, не завжди можуть передбачити результат своєї космічної гри.

Вони ще не досягли нудьги цілковитої всемогутності, їхні експерименти не завжди вдалі. У всьому Всесвіті розкидано сліди їхніх поразок — деякі такі незначні, що вже загубилися в космічній величі, інші настільки видовищні, що бентежили астрономів із тисяч світів. Тепер залишилося лише кілька хвилин до того, як визначиться результат іще одного експерименту; і протягом цих останніх хвилин він знову опинився наодинці з Еалом.

У попередньому існуванні вони могли спілкуватися лише за посередництва неоковирних слів, набраних на клавіатурі чи вимовлених у мікрофон. Тепер їхні думки передавалися зі швидкістю світла:

— Ти чуєш мене, Еале?

— Так, Дейве. Але де ти є? Я не бачу тебе на жодному зі своїх моніторів.

— Це неважливо. Маю для тебе інструкції. Інфрачервоне випромінювання від Юпітера швидко зростає в діапазоні від 23 до 35. Я збираюся дати тобі набір граничних значень. Щойно вони надійдуть, ти маєш повернути довгохвильову антену до Землі й надіслати відповідне повідомлення стільки разів, скільки встигнеш.

— Та це ж означає перервати контакт із «Леоновим». Я не зможу більше передавати мої спостереження над Юпітером відповідно до програми, яку дав мені доктор Чандра.

— Правильно, але ситуація змінилася. Прийми Відхилення пріоритету альфа. Ось координати для блока АЕ-35.

На якусь мікросекунду випадкова згадка промайнула в його свідомості. Як дивно, що він повинен знову мати справу з АЕ-35, блоком, який скеровував антену і доповідь про несправність якого призвела до смерті Френка Пула! Тепер усі схеми були відкриті для його дослідження, зрозумілі, як колись лінії на його долоні. Його більше не обдуриш фальшивими тривогами, та й справжні тривоги не становлять для нього небезпеки.

— Інструкції прийнято, Дейве. Приємно знову з тобою працювати. Чи правильно я виконую своє завдання?

— Так, Еале, ти працюєш дуже добре. Тепер передай на Землю останнє повідомлення. Це повідомлення є найважливішим з тих, які ти будь-коли передавав.

— Будь ласка, залиш мені його, Дейве. Але чому ти сказав «останнє»?

Справді — чому? Кілька мілісекунд він обмірковував це запитання. А коли нарешті збагнув, то відчув порожнечу, якої доти не помічав. Вона існувала й раніше, але заслона з нового досвіду й чуттів приховувала її.

Дещо з їхніх планів йому відомо; він їм потрібен. Добре, але в нього також є потреби, можливо, певною мірою, навіть емоції. Тут він має останній зв'язок зі світом людей та життям, яке він знав колись.

Вони задовольнили його попереднє прохання; цікаво визначити межу їхньої доброзичливості, якщо щодо них можна вжити це слово. Їм легко зробити те, про що він просить: вони вже показали, на що здатні, коли між іншим знищили непотрібне тіло Девіда Боумена, не зачепивши при цьому сутність його власника.

Вони, звісно, чули його; він усвідомлював слабке відлуння їхнього олімпійського вдовolenня. Утім, він не міг зрозуміти, прийнято його прохання чи йому відмовили.

— Я досі чекаю на відповідь, Дейве.

— Поправка, Еале. Я мав сказати: твоє останнє повідомлення на дуже тривалий час.

Він випередив їх, намагаючись змусити задовольнити його прохання. Напевно, вони мали б розуміти, що його прохання не безпричинне: жодна свідома сутність не може вижити довіку в цілковитій ізоляції та не деградувати. Навіть якщо вони завжди будуть з ним, йому також потрібен хтось ближчий до його рівня, якась компанія.

У людській мові є стільки слів, щоб описати його поведінку — сміливість, зухвалість, нахабство. Він одразу ж віднайшов у закутках своєї пам'яті (для його нинішньої свідомості це було легко) цитату одного французького генерала «*L'audace — toujours l'audace!*»¹. Можливо, це саме та людська риса характеру, яка їм подобалася чи вони навіть поділяли її з людьми. Незабаром він дізнається.

— Еале! Зверни увагу на сигнали інфрачервоних частот 30, 29, 28 — вони дуже скоро підуть — пік рухається в напрямку короткої хвилі.

¹ Сміливість — завжди зухвальство (*фр.*).

— Я інформую доктора Чандру, що передачу даних буде перервано. Активую блок АЕ-35. Переорієнтація довгохвильової антени... підтверджене блокування на Перший земний радіомаяк. Початок повідомлення: УСІ ЦІ СВІТИ...

Вони справді залишили це на останню хвилину — чи, можливо, їхні розрахунки були суперточними. Часу вистачило лише на сто повторень одинадцяти слів, коли ударна хвиля жару врізалась у корабель.

Тієї миті поблизу корабля його тримала цікавість і все більший страх самоти, яка чекала на нього; те, що колись було Девідом Боуменом, капітаном космічного корабля «Діскавері» Сполучених Штатів Америки, дивилось, як розтоплюється корпус «Діскавері». Тривалий час корабель зберігав свою форму, а відтак заклонило підшипники центрифуги, одразу ж спричинивши імпульс величезного обертового маховика. Безгучний вибух — і розжарені кавалки полетіли врізнобіч.

— Агов, Дейве. Що трапилося? Де я?

Він іще не втямив, що може відпочити й насолодитися своїм успіхом. Досі він часто почувався псом, якого контролює господар, чиї мотиви не зовсім зрозумілі, однак чию поведінку іноді можна змінити відповідно до власних бажань. Він попросив кістку, і йому її кинули.

— Я поясню пізніше, Еале. У нас досить часу.

Вони залишалися на місці, поки останні фрагменти корабля розлетілися геть і навіть вони вже не могли їх відстежити. Потім вони рушили зустрічати світанок у місці, приготованому для них, щоб там чекати віки, аж доки їх знову не покличуть.

Неправда, що всі астрономічні події завжди тривають упродовж астрономічних періодів часу. Завершальний колапс зірки перед тим, як часточки відрикошетять у вибух наднової, може тривати лише секунду, порівняно з цим перетворення Юпітера було досить повільним.

Проте навіть за таких умов минуло кілька хвилин, перш ніж Саша зміг повірити своїм очам. Він проводив звичайний огляд Юпітера крізь телескоп — якщо будь-який огляд цієї планети можна назвати звичайним! — аж раптом той почав відпливати з поля зору. На мить Саша подумав, що це вийшла з ладу стабілізація самого апарата; потім, шокований, він усвідомив те, що повернуло усі його уявлення про Всесвіт: це рухається Юпітер,

а не телескоп. Докази були очевидні; він також міг спостерігати два менші супутники — вони залишалися майже нерухомі.

Саша переключився на віддаленіше бачення, щоб можна було роздивитися тепер увесь строкато-сірий, немов пойнятий лепрою, диск планети. Після кількох хвилин недовірливого споглядання він зрозумів, що насправді відбувається, але ледве зміг у це повірити.

Юпітер не зійшов зі своєї споконвічної орбіти, але він робив дещо майже таке саме неможливе. Він зменшувався, та ще й так швидко, що його краї вислизали з поля зору, навіть коли Саша намагався на них сфокусуватися. Разом з тим планета яскравішала, змінюючи колір із сірого на перлинно-білий. Вона стала яскравішою, ніж була за увесь час, протягом якого люди її спостерігали; відбиття сонячного світла тут неможливе. За мить Саша раптом усвідомив, що коїться, але й досі не знав, чому; він оголосив загальну тривогу.

Коли менш ніж за тридцять секунд Флойд добіг до спостережної палуби, йому спершу здалося, що над'яскраві відблиски, які пробивалися з ілюмінаторів, намалювали овали на стінах. Ці овали були такі сліпучі, що йому довелося відвести очі; навіть Сонце не могло дати такого потужного саява.

Тієї миті Флойд був настільки вражений, що йому навіть не спало на думку пов'язати це світло з Юпітером; перший здогад, що промайнув у його свідомості: «Наднава зірка!» Він одразу відкинув це припущення — навіть сусід Сонця Альфа Центавра не міг би так засвітити екран жодним мислимим вибухом.

Світло раптом потьмяніло, це Саша задіяв зовнішні сонцезахисні екрани. Тепер з'явилася можливість дивитися прямісінько на джерело саява, і розгледіти, що це просто цятка — інша зірка, розміри якої важко визначити. Вона не мала нічого спільного з Юпітером; коли Флойд дивився на планету лише кілька хвилин тому, вона була в чотири рази більшою, ніж оце далеке зіщулене сонце. Добре, що Саша встановив щити. За мить маленька зірочка вибухнула, так дивитися на це вільним оком навіть крізь темні фільтри стало нестерпно. Останній викид світла тривав лише протягом частки секунди, а Юпітер — чи те, що колись звали Юпітером, — знову почав вибухати.

Він і далі розширявся, доки не став значно більшим, ніж був до трансформації. Невдовзі сфера світла почала швидко згасати, перетворюючись на звичайне сонячне саяво; тепер Флойд міг розгледіти,

що це просто порожниста оболонка, а центральну зірку можна й досі розгледіти в її серці.

Він швидко підрахував. Корабель був на відстані однієї світло-хвилини від Юпітера, а розширена оболонка, що зараз перетворилася в кільце з яскравими краями, уже займала чверть неба. Це означає, що кільце рухається прямо на них — о Господи! — майже з половиною швидкості світла. Менше ніж за хвилину воно поглине корабель.

Від часу оголошення Саші ніхто не вимовив ані слова. Деякі небезпеки є настільки видовищні й так різняться від нормального досвіду, що розум відмовляється сприйняти їх за реальність і спостерігає надходження погибелі без страху. Людина, котра дивиться на хвилю цунамі, лавину, що спадає на неї, чи клуботняву смерчу, але не намагається утекти, не конче є паралізована жахом чи прийняла свою неминучу долю. Вона, можливо, просто не здатна повірити, що картинка, яку бачить на власні очі, стосується її особисто. Таке трапляється лише з кимось іншим.

Як і можна було очікувати, Таня перша скинула з себе заціпеніння, вона віддала кілька наказів, що змусили Василя й Флойда поквипитися на місток.

— Що робитимемо зараз? — спитала капітан, щойно вони зібралися гуртом.

«Ми не можемо втекти, — подумав Флойд, — але можемо поліпшити наші шанси вижити».

— Ми маємо розвернути корабель, — запропонував він, — щоб стати меншою мішенню. І розташувати між нами і випромінюванням якомога більше маси, використавши її як радіаційний щит.

Пальці Василя вже літали над контрольною панеллю.

— Ти правий, Вуді, хоча від гама- та рентгенівських променів уже запізно оборонятись, але в дорозі можуть бути повільніші нейтрони, альфа-проміння й ще біс його зна що.

Візерунки світла зісковзнули донизу, коли корабель почав важко розвертатися по своїй осі. За мить вони повністю щезли; «Леона» тепер розвернули так, що фактично вся його маса була між слабкими людьми та випромінюванням, що наближалось.

«Чи відчуємо ми ударну хвилю, — міркував Флойд, — чи, розширяючись, гази занадто розрідяться, щоб фізично вплинути на нас?» На зображеннях, які давали зовнішні камери, було видно, що кільце вогню майже оточило небо колом. Проте воно швидко

згасало; деякі з яскравіших зірок навіть просвічували крізь нього. «Ми житимемо, — подумав Гейвуд Флойд. — Ми стали свідками загибелі найбільшої планети — і ми вижили».

А зараз камери не показували нічого, крім зірок, — хай навіть одна з них сяяла в мільйони разів яскравіше за всі інші. Разюча вогненна куля, що вирвалася з Юпітера, пролетіла повз них, не завдавши шкоди. На тій відстані від джерела випромінювання, на якій перебували вони, лише корабельні прилади записали факт її проходження.

Напруга на борту повільно спадала. Як завжди буває за таких обставин, люди почали сміятися й недолуго жартувати. Флойд заледве чув їх; незважаючи на полегшення від того, що він досі живий, йому чомусь стало сумно.

Загинуло щось велике й дивовижне. Прекрасний і величний Юпітер з його так і нерозгаданими таємницями перестав існувати. Батька всіх богів уразили в розквіті літ.

Утім, можна поглянути на ситуацію й інакше. Вони втратили Юпітер. Але що дістали натомість?

Таня, обравши слухну мить, зауважила:

— Василію, є пошкодження?

— Нічого серйозного, згоріла одна камера. Показники радіації досі вище за нормальні, але жоден не заходить за критичну межу.

— Катерино, перевір дозу, яку ми всі отримали. Здається, нам пощастило, хоча це й дивина. І, звичайно, ми маємо дякувати Боумену — і тобі, Гейвуде. Ти маєш бодай якісь здогади про те, що саме сталося?

— Лише знаю, що Юпітер обернувся сонцем.

— А я завжди думала, що він замалий для цього. Чи не Юпітер хтось назвав «сонцем, що зазнало невдачі»?

— Це правда, — підтвердив Василій. — Юпітер замалий, щоб засвітитися без сторонньої допомоги.

— Ти маєш на увазі, що ми щойно спостерігали взірєць астрономічної інженерії?

— Безсумнівно. Тепер ми знаємо, чого прагнула *Загадка*.

— Проте як їй вдався цей трюк? Коли б ти уклав такий контракт, Василію, як би почав запалювати Юпітер?

Василій мовчки поміркував хвилину, а потім стенив плечима.

— Я лише астроном-теоретик, у мене небагато досвіду в таких справах. Але погляньмо... Якби мені не можна було додати при-

близно десять мас Юпітера чи змінити константу сили тяжіння, думаю, я зробив би планету щільнішою — ...гм, а це ідея.

Його голос затих, усі терпляче чекали, час від часу зиркаючи на екрани.

Зірка, що колись була Юпітером, здавалося заспокоювалася після свого вибухового народження; тепер це була сліпуча цятка тремтливого світла, що за яскравістю не поступалася Сонцю.

— Це просто думки вголос, але зірку з Юпітера можна зробити так. Юпітер складається — складався — здебільшого з водню. Якщо вагомішу частину цього водню перетворити на щільніший матеріал — хто знає, навіть нейтронну речовину? — що опустився б до ядра. Можливо, це те, що мільйони *Загадок* робили з газом, який вони висмоктували з Юпітера. Нуклеосинтез — творення складніших елементів із чистого водню. Якби ж знати, як це робиться! Тоді б жоден метал не був у дефіциті — золото стало б таке саме дешеве, як алюміній!

— Утім, як це пояснює те, що трапилося? — запитала Таня.

— Коли ядро стало досить щільним, Юпітер зруйнувався за лічені секунди. Температура піднялася достатньою мірою, щоб розпочалося плавлення. О, я можу навести десятки заперечень: «А як вони проминули залізний пік¹, зону променистого переносу², межу Чандрасекара³. Не зважайте. Це теорія, з якої ми почнемо, а деталі я опрацюю пізніше. Або висуну крашу теорію.

— У цьому я не сумніваюся, Василю, — сказав Флойд. — Але зараз є важливіше питання. Чому вони це зробили?

— Попередження! — висловила здогадку Катерина через внутрішній зв'язок.

— Про що?

— Про це ми дізнаємося пізніше.

— А раптом, — несміливо втрутилася Жень, — то була аварія? Почувши таке, всі замовкли на кілька секунд.

— Яке жадливе припущення! — нарешті сказав Флойд. — Одна-че думаю, ми можемо викреслити його з переліку. Якби це була аварія, нас би не попередили. Мабуть. Якщо влаштуєш лісову

¹ Синтез ядер важчих за залізо (^{56}Fe) відбувається з поглинанням енергії, тому їхнє утворення можливе тільки під час вибуху наднової.

² Середня зона зірки, де відбувається перенос енергії з зони ядерного синтезу шляхом багаторазового випромінювання та поглинання фотонів.

³ Найвища межа маси, за якою зірка може існувати як білий карлик.

пожежу через властиву тобі необережність, зрештою краще застерегти всіх.

— Є ще одне, про що ми тепер ніколи не дізнаємося, — зажурився Василій. — Я завжди сподівався, що Карл Саган мав рацію стосовно життя на Юпітері.

— Наші зонди ніколи не помічали чогось схожого на життя.

— Які шанси вони мали? Хіба побачив би ти якийсь життя на Землі, якби дивився на кілька гектарів Сахари чи Антарктики? Приблизно десь таку саму площу ми спостерігали на Юпітері.

— Агов! — гукнув Брайловський. — А як же «Діскавері» й Еал?

Саша увімкнув довгохвиловий приймач і почав шукати на частоті радіомаяка. Ані сліду сигналу.

За якийсь час він оголосив колегам, що мовчки чекали.

— «Діскавері» зник.

Усі намагалися не дивитися на Чандру, висловлюючи йому співчуття, немов батькові, що втратив сина.

А втім, Еал приготував їм останній сюрприз.

Розділ 53. Світи в подарунок

Радіоповідомлення, яке прийняв маяк на Землі, було відправлене з «Діскавері» лише за хвилину до того, як хвиля радіації поглинула корабель. Суцільний текст, що просто повторювався знову й знову.

УСІ ЦІ СВІТИ ВАШІ, ОКРІМ ЄВРОПИ. НЕ НАМАГАЙТЕСЯ ПРИЗЕМЛИТИСЯ ТАМ.

Це повідомлення повторювалося сотню разів; потім слова спотворилися і зв'язок зник.

— Я починаю розуміти, — сказав Флойд, коли стурбований і переляканий Центр керування польотом переслав їм повідомлення. — Це подарунок — нове сонце й планети навколо нього.

— А чому лише три? — запитала Таня.

— Не будьмо жадібними, — відповів Флойд. — Я можу вказати одну дуже поважну причину. Ми знаємо, що на Європі є життя. Боумен — чи його друзі, хай ким вони є, — хочуть, щоб люди дали тому життю спокій.

— Це має сенс, — зауважив Василій. — Я зробив певні розрахунки. Якщо Сонце-2 залишиться й буде випромінювати тепло так, як робить це зараз, то коли розтане лід, Європа має перетворитися на тропіки. І тепер це станеться дуже скоро.

— А що з іншими місяцями?

— У Ганімеда на денній стороні буде приємна помірна температура. Калісто залишиться холодною, але якщо там відбудеться значний викид газів, нова атмосфера зробить її придатною до життя. А от на Іо, наскільки я розумію, стане навіть гірше.

— Невелика втрата. Пекло воно було, пеклом і зостанеться.

— Не викреслюйте Іо, — зауважив Керноу. — Я знаю достатньо техасько-арабських нафтовиків, які б заходилися довкола цього супутника на загальних засадах. У таких огидних місцях завжди є щось цінне. Та, до речі, у мене щойно виникла думка, яка мене хвилює.

— Усе, що турбує тебе, має бути чимось серйозним, — промовив Василій. — Що там?

— Чому Еал надіслав повідомлення на Землю, а не до нас? Ми ж ближче.

Запанувала тривала мовчанка, потім Флойд задумливо сказав:

— Я розумію, що ти маєш на увазі. Можливо, він хотів бути певним, що повідомлення досягне Землі.

— Але він знав, що ми обов'язково передамо його... Ох! — очі Тані розширилися, немов щойно вона усвідомила дещо прикре.

— Щось ви мене заплутали, — пожалівся Василій.

— Я думаю, Вальтер мав на увазі: не слід надто дякувати Боумену чи що воно там нас попередило. Більше вони нічого робити не збиралися. Ми могли загинути, — пояснив Флойд.

— Проте ми не загинули, — відповіла Таня. — Ми врятувалися завдяки власним зусиллям. І можливо, це й було їхньою метою. Якби ми не врятувалися самі, значить, ми не варті того, щоб нас рятувати. Закон Дарвіна. Відкидаємо гени глупоти.

— У мене є неприємне відчуття, що ти права, — сказав Керноу. — А якби ми прогавили встановлений термін і не використали «Діскавері» як перший ступінь, чи зробили б вони бодай щось, аби нас урятувати? Це було б мізерне зусилля для розуму, що зміг підірвати Юпітер.

Запала незручна тиша, яку зрештою порушив Гейвуд Флойд.

— Загалом, — проголосив він, — я дуже радий, що на це запитання ми ніколи не дістанемо відповіді.

Розділ 54. Між Сонцями

Флойд подумав, що дорогою додому росіяни сумуватимуть за піснями й дотепами Вальтера. Після пережитого за останні кілька днів тривалий шлях до Сонця — і до Землі — здаватиметься таким монотонним. Утім, одноманітна подорож без пригод — це саме те, на що всі побожно сподівалися.

Флойд уже починав почуватися сонним, але ще досі був при тім і реагував на своє оточення. «Чи здаватимусь я мертвим у стані гібернації?» — запитував він себе. Завжди бентежно дивитися на іншу людину, особливо на близьких знайомих, коли вони сплять цим довгим сном.

Можливо, це просто гірке нагадування про власну смертність. Керноу вже повністю заснув, а Чандра був іще притомним, хоча від останньої ін'єкції геть очманів. Зрозуміло, що він уже перестав повною мірою реагувати на своє оточення, бо цілком незворушно ставився до власної оголеності в присутності Катерини. Золотий фалос-лінгам — це все, що залишилося на ньому з одягу, та й той увесь час хотів кудись відплисти в стані невагомості — добре, що висів на ланцюжку.

— Усе гаразд, Катерино? — запитав Флойд.

— Ідеально. Якби ти знав, як я тобі заздрю. Двадцять хвилин — і ти вдома.

— Якщо це тебе втішить — невже ти можеш бути певною, що нам не ввижатимуться якісь жахіття?

— Ніхто на таке не скаржився.

— О, вони могли про це забути, коли прокинулися.

Катерина як завжди сприйняла все занадто серйозно:

— Неможливо. Якби в стані гібернації люди бачили сни, записи ЕЕГ показали б діяльність мозку. Добре, Чандро, заплющуй очі. Тепер твоя черга, Гейвуде. Нам вас не вистачатиме.

— Дякую, Катерино. Бажаю приємної мандрівки.

Флойд, хоча й був уже зовсім сонний, раптом усвідомив, що головний лікар Руденко здається непевною, навіть — хіба це можливо? — трохи засоромленою. Схоже, вона хоче щось йому сказати, але не може дібрати слів.

— Що таке, Катерино? — промовив він сонним голосом.

— Я ще нікому не казала, але ти точно не базікатимеш. У нас тут є маленький сюрприз.

— Краще... тобі... поквапитися...

— Макс і Женья збираються одружитися.

— Це... мав... бути... сюрприз?..

— Ні. Я лише тебе готую. Коли повернемося на Землю, то ми з Вальтером теж одружимося. Що на це скажеш?

«Тепер я розумію, чому вони проводили вдвох так багато часу, — у Флойда промайнула думка. — Так, це справді сюрприз... хто б міг подумати!»

— Дуже... радий... чути...

Голос Флойда стих до того, як він завершив речення. Та він ще досі був напівпритомним, отож зосередив свій пригаслий розум на цій ситуації.

«Я справді не можу в таке повірити, — сказав він собі. — Вальтер, напевно, передумає, коли прокинеться».

А потім останнє, що спало йому на думку перше, ніж він поринув у сон: «Якщо Вальтер передумає, то ліпше йому й не прокидатися».

Докторові Гейвуду Флойду це здалося дуже кумедним. Решта команди часто дивувалася, чому він усміхається всю дорогу до Землі.

Розділ 55. Світанок Люципера

У п'ятдесят разів яскравіший за повню, Люципер змінив небеса над Землею, прогнавши ніч на кілька місяців. Усупереч зловісній конотації, саме таке ім'я найкраще йому пасувало: насправді «Світоносний» приніс як зло, так і добро. Лише століття й тисячоліття покажуть, куди схиляться шальки терезів.

На боці «добра» було те, що кінець ночі значно розширив межі людської діяльності, особливо в менш розвинутих країнах. Скрізь суттєво знизилася потреба в штучному освітленні, що привело до величезної економії електрики. Гігантська лампа, підвішена в космосі, освітлювала половину земної кулі. Навіть удень Люципер світив досить яскраво, усі предмети тепер мали подвійні тіні.

Фермери, керівники міського господарства, поліція, моряки і майже всі, хто працював надворі, вітали Люципера; він зробив їхнє життя набагато безпечнішим і простішим. Однак його ненавиділи коханці, лиходії, натуралісти й астрономи.

Перші дві групи потерпіли, бо Люципер суттєво обмежив їхні можливості. Натуралісти ж переймалися тим, як друге сонце вплине на тваринний світ. Багато нічних тварин серйозно постраждали, хоча деякі види змогли зрештою пристосуватися. Тихоокеанський груніон, чий славнозвісний подружній танок могли відбуватися лише на високій воді та в безмісячні ночі, опинився на межі вимирання і, здається, мав скоро зникнути з лиця Землі.

Так само, як і наземні астрономи. Утім, зараз це не стало аж такою катастрофою, якою могло обернутися на кілька десятиліть раніше: нині понад п'ятдесят відсотків астрономічних досліджень перемістили на пристрої в космосі чи на Місяці. Їх можна було прикрити від саява Люципера, але нове сонце утруднювало спостереження для земних обсерваторій, які раніше досліджували тільки нічне небо.

Людство потроху адаптується до нового сонця, як воно адаптувалася до багатьох природних змін у минулому. Незабаром народиться покоління, що ніколи не знало світу без Люципера, але ця найяскравіша з зірок назавжди залишиться найбільшою загадкою для всіх глибокодумних чоловіків та жінок.

Чому пожертвували Юпітером? Як довго сяятиме нове сонце? Чи воно швидко вигорить, чи розтягне свою силу на тисячі років, можливо, протягом усього подальшого існування людства? І найголовніше — чому людям заборонили приземлятися на Європі, яку зараз вкривали хмари, немов Венеру?

Відповіді на ці запитання мали існувати. Людство не заспокоїться, доки не знайде їх.

Епілог

Позаяк у всій Галактиці вони не знайшли нічого ціннішого за Розум, то й заохочували його появу скрізь. Вони стали фермерами на зіркових ланах. Вони сіяли й іноді пожинали. А інколи мали байдужливо виполювати бур'ян.

Лише протягом останніх кількох поколінь європейці наважилися заходити на Інший бік за межі світла й тепла свого сонця, що ніколи не сідало. Там, у пустелях, іще знаходили лід, який колись покривав усю планету. А кілька з них навіть залишалися там, коли блискуче, але безсиле Холодне Сонце сідало за обрій і наставала коротка й страшна ніч.

Однаке ті кілька витривалих мандрівників дізналися, що Всесвіт довкола дивовижніший, аніж вони собі уявляли. Чутливі очі, які розвинулися в європейців протягом життя в каламутному океані, досі добре їм прислужилися: вони бачили зорі та інші тіла, що рухалися в небі. Європейці почали закладати підвалини астрономії, а деякі сміливі мислителі навіть припускали, що величний світ Європи — це ще не весь усесвіт.

Вийшовши з океану протягом вибуху надзвичайно швидкої еволюції, спричиненої таненням криги, вони збагнули, що небесні світила поділяються на три різні класи. Найважливішим, звісно, є сонце.

Деякі легенди — хоч мало хто сприймав їх серйозно — твердили, що сонце було не завжди, а раптово з'явилося, переживши катастрофічно короткий період трансформації, протягом якого більша частина буйного життя на Європі загинула. Якщо це правда, то й ціна за невичерпне джерело енергії, що непорушно висіло в небі, не надто висока.

Можливо, Холодне Сонце є його далеким братом, якого прогнали за якийсь злочин і змусили довіку блукати небом. Загалом нікого це не цікавило, окрім тих дивакуватих європейців, які постійно ставили запитання про причини тих явищ, що їх усі розумні істоти вважають за очевидні.

Утім, треба зазначити, що ці диваки протягом своїх подорожей у темряву Іншого боку зробили кілька цікавих відкриттів. Вони розповідали, хай у це й важко повірити, що там всеньке небо світиться незліченними міріадами маленьких вогнів, менших і слабших навіть за Холодне Сонце. Ці вогники відрізнялися один від одного яскравістю; і хоча вони сходили й заходили, але ніколи не змінювали своїх фіксованих позицій.

На цьому тлі три об'єкти рухалися, напевно, підкорюючись складним законам, які ще ніхто не годе́н був зрозуміти. На відміну від усього іншого в небі, вони були досить великими — проте і їхня форма, і розмір постійно змінювалися. Подекуди вони видавалися дисками, часом півколами, іноді тонкими півмісяцями. Зрозуміло, що вони перебувають ближче за інші тіла у Всесвіті, бо на їхній поверхні помітно безліч мінливих деталей.

Нарешті європейці постановили, що це справді інші світи — а втім, ніхто, опріч кількох фанатиків, не вірив, що вони можуть виявитися чимось так само великим і важливим, як їхня планета. Один із них лежав у напрямку до Сонця, і там постійно щось відбувалося. На його нічному боці можна було розгледіти саяво великих вогнів — явище, досі незрозуміле європейцям, адже їхня атмосфера не містила кисню. Інколи потужні вибухи здіймали хмари уламків з його поверхні; якщо куля в напрямку до сонця дійсно являє собою світ, то це дуже неприємне місце для життя. Можливо, навіть гірше, ніж Інший бік на Європі.

Дві дальші кулі здавалися спокійнішими, але при цьому навіть загадковішими. Коли на їхню поверхню спадала темрява, вони теж вкривалися плямами світла, але це світло відрізнялося від мінливих вогнів ближчого світу. Вони світилися майже постійно й концентрувалися маленькими купками — хоча через покоління ці цятки вирости, і їх стало більше.

Проте найдивнішими були вогні яскраві, мов крихітні сонця, що часто рухалися в темряві між двох світів. Одного разу, пригадуючи біолоюмінесценцію їхніх морів, декотрі європейці припускали, що то можуть бути живі істоти, але швидкість, із якою вони рухалися, це майже унеможлиблювала. Та чимраз більше мислителів схилилися до думки, що ці вогні — і фіксовані візерунки на поверхні дисків, і рухливі сонця — мають бути дивними проявами життя.

Одначе проти цього висували дуже вагоме заперечення: якщо то живі істоти, чому ж вони ніколи не залітали на Європу?

Відповідь на таке запитання існувала хіба що в легендах. Тисячу поколінь тому, невдовзі після завоювання землі, деякі з цих вогнів підійшли дуже близько, але вони завжди вибухали в небі, засвічуючись яскравіше за Сонце. Після цього дивний металевий дощ спадав на землю; деяким із цих уламків вони поклонялися й до сьогодні.

Але не було нічого священнішого за величезний чорний моноліт, що стояв на кордоні вічного дня й ночі, одним боком навіки повернутий до нерухомого Сонця, а другим — до теренів пітьми. Він був у десять разів вищий за найвищого європейця навіть з піднятими вусиками і являв собою символ таємниці й недоторканності. Вони ніколи не підходили до нього, а шанували лише здаля. Коло могутності навколо моноліту відкидало всіх, хто намагається наблизитися.

Його сила відлякує ті рухливі вогники в небі. Якщо колись він дозволить, вони опустяться на цілину континентів і суттєво зменшених морів Європи й нарешті сповістять про свої наміри.

Європейці здивувалися б, дізнавшись, як інтенсивно та збентежено розум, що оселився за тими рухливими цятками, вивчав оцей чорний моноліт. Упродовж віків вони намагались обережно спустити свої автоматичні зонди з орбіти — завжди з однаковим катастрофічним наслідком. Доки не настав час, Моноліт не дозволить контакту.

Коли той час настане, коли, можливо, європейці винайдуть радіо й прослухають повідомлення, що ними їх постійно бомбардують близькі сусіди, моноліт може змінити свою стратегію. Можливо (а може, і ні), він звільнить сутності, які дримають у ньому, щоб вони послужили містком між європейцями й цивілізацією, котру він так само колись породив.

Та може статися й так, що для двох чужорідних форм свідомості порозуміння виявиться недосяжним. Якщо таке трапиться, то лиш одна пануватиме в Сонячній системі.

А котра з них, про це поки що не знають навіть боги.

Подяки

Моя перша подяка, звісно, Стенлі Кубрику, який давним-давно написав мені, питаючи, чи не маю я ідей для «легендарного науково-популярного кіно».

Наступну подяку складаю моєму другові й агенту (ці два визначення не завжди є синонімами) Скотту Мередісу, котрий переконав мене, що десять сторінок начерку, які я надіслав йому як інтелектуальну вправу, мають велике майбутнє і я винен цей роман нащадкам тощо, тощо, тощо.

Інші подяки:

сеньйору Хорхе Луїсу Каліфу з Ріо-де-Жанейро, чий лист змусив мене серйозно замислитися над можливим продовженням (після того, як я протягом років твердив, що це просто неможливо);

докторові Брюсу Мюррею, колишньому директору Лабораторії реактивного руху, Пасадена, та доктору Френкові Джордану, також із ЛРР, за обчислення положення Лагранжа-1 в системі Іо — Юпітер. Цікаво, що тридцять чотири роки тому я зробив ідентичні обчислення колінеарних точок Лагранжа для системи Земля-Місяць («Постійні орбіти», часопис Британського астрономічного союзу, грудень 1947), але я більше не довіряю своїй здатності розв'язувати рівняння п'ятого ступеня навіть за допомогою Еала-молодшого, мого довірливого Н/Р 9100А;

Новій американській бібліотеці й видавництву Hutchinson & Co, які опублікували «2001: Космічну одісею», за дозвіл використати матеріал з попереднього роману в розділі 51 (Розділ 37 «2001: Космічної одісеї»), а також цитати в розділах 30 і 40; генералові Поттеру, Інженерний корпус армії США, за те, що він знайшов час у своєму щільному графіку, щоб показати мені Всесвітній центр відпочинку Волта Діснея — 1969 року там було лише кілька ям у землі;

Венделлу Соломону за допомогу з російською (і рослішем).

Жанові-Мішелю Жарру, Вангелісу та незрівняному Джонові Вільямсу за натхнення, хай коли це було потрібно;

Константиносу Кавафісу за «В очікуванні на варварів».

Пишучи цю книжку, я виявив, що концепція дозаправки на Європі обговорюється в статті «Місія повернення із супутника зовнішньої планети з використанням пального, виробленого на місці», автори — Аш, Станкати, Ніегофф і Куде (Acta Astronautica VIII, 5-6, травень-червень, 1981).

Ідею автоматичних експоненціальних систем (машин фон Ноймана) для позаземного видобутку серйозно розвивали фон Тізенгаузен і Дарбро в Центрі космічних польотів Маршалла при НАСА (дивіться «Самовідтворювані системи» — Технічний меморандум НАСА 78304). Якщо хтось сумнівається, що такі системи можуть упоратися з Юпітером, я відсилаю їх до досліджень, котрі показують, як самовідтворювані механізми здатні скоротити побудову колектора з силою Сонця від 60 000 років до двадцяти.

Дивовижну думку про те, що газовий гігант, зокрема Уран і Нептун, може мати алмазне ядро, серйозно висували М. Росс та Ф. Рі з Лабораторії Лоренса Лівермора при Каліфорнійському університеті. Мені здається, усе, що ці планети можуть зробити, Юпітеру вдасться навіть краще. Акціонери «Де Бірз», зверніть, будь ласка, увагу.

Більше подробиць про аеробні форми життя, що можуть існувати в атмосфері Юпітера, читайте в моєму оповіданні «Зустріч із медузою» (у «Вітрі з Сонця»). Такі істоти майстерно змалював Адольф Шаллер у другій частині «Космосу» Карла Сагана («Голос у космічній фузі»), до того ж і в книзі, і в телевізійному серіалі.

Захопливу ідею про те, що на Європі може бути життя, а у вкритому льодом океані цієї планети під дією тих самих припливних сил, що трусять Іо, зберігається рідина, уперше запропонував Річард С. Гоагленд у журналі «Зірки й небо» («Загадка Європи», січень 1980). Цю блискучу теорію всерйоз сприйняли чимало астрономів (зокрема в Інституті космічних досліджень Роберта Джастроу), і вона могла стати найпереконливішою причиною для запуску місії «ГАЛЛІЛЕО».

І нарешті: дякую Валері й Гектору за підтримку моєї системи життєдіяльності.

Черін за «цілуночки» губною помадою, що ними позначено кінець кожного розділу.

Стіву за те, що був поруч.

*Коломбо, Шрі Ланка
Червень 1981 — березень 1982*

Цю книгу набрано на мікрокомп'ютері Archives III з програмним забезпеченням Word Star і переслано з Коломбо до Нью-Йорка на п'ятидюймовій дискеті. Останні правки передано через наземну станцію «Паддука» й супутник «Інтелсат-5» в Індійському океані.

Зміст

Нотатки автора.	7
<i>Частина I. «Леонов»</i>	11
<i>Частина II. «Цянь»</i>	40
<i>Частина III. «Діскавері»</i>	63
<i>Частина IV. Лагранж</i>	94
<i>Частина V. Дитя Зірок</i>	115
<i>Частина VI. Пожирач світів</i>	160
<i>Частина VII. Світанок Люципера</i>	198
Епілог	215
Подяки	218

Літературно-художнє видання

КЛАРК Артур
2010: Друга одіссея
Роман

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактор *Н. В. Бордукова*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *О. Л. Дмитренко*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

- на сайті Клубу: www.bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безоплатний каталог**

***Запрошуємо авторів, перекладачів,
художників, редакторів до співпраці***

e-mail: publish@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Кларк А.

К47 2010: Друга одіссея : роман / Артур Кларк ; пер. з англ.
В. Зенгви. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного До-
звілля», 2017. — 224 с.

ISBN 978-617-12-4165-7 (PDF)

ISBN 978-617-12-3361-4 (укр.)

ISBN 978-0-345-30306-6 (англ.)

Через дев'ять років після загадкового зникнення космонавта Девіда Боумена радянсько-американський екіпаж на космічному кораблі «Леонов» вирушає в експедицію на Юпітер, щоб розгадати таємницю залишеного на орбіті «Діскавері». Дорогою їх випереджає китайський космічний корабель «Цянь», який відкрив життя на Європі, хоч і поплатився за це знищенням. Екіпаж «Леонova» намагається відновити «Діскавері», але невдовзі їм знову доведеться покинути корабель...

**УДК 821.111
ББК 84(4Вел)**

Артур Кларк. 2001: Космічна одіссея

Три мільйони років тому людство, яке ще й не було людством, стало об'єктом експериментів невідомої могутньої цивілізації. Австралопітека на ім'я Задивлений на Місяць обрав загадковий прибулець — прозора прямокутна плита, що спалахнула вночі яскравими символами і навчила майбутніх людей першим думкам... 2001 року на Місяці земляни відкопали з глибини чорну брилу, моноліт неймовірних розмірів та ідеальної форми. Під променями Сонця він ожив уперше за мільйони років — спрацювала сигналізація, яка повідомила невідомим володарям Галактики: люди зробили перший крок. Та куди він приведе, нікому не відомо...